Törtlm. O.
1273.
5.

Törtlm. O.
1273.
5.

NAGY KÁROLY.

Mindenetet meg-vizsgáltuk, és Istennek Tegyelme által mindenetet, a' mellyetet hinni tartozunk, meg-határoztunk.

Prixner fec.

469877

A' VILÁGNAK KÖZÖNSÉGES HISTÓRIÁJA.

A' mellyet
MAGYAR HAZÁJÁHOZ
viseltetõ ſzeretettûl
öſztönöztetvén,
néhány jeles, és hiteles Authorokból
ki-ſzedegetvén
ugyan ezen Hazájának élõ nyelvén bátorkodik nékie, mint igaz fiúi ſzeretetnek áldozatyát bé-nyujtani
GRÓF GVADÁNYI JÓZSEF,
Magyar Lovas Generális.

ÖTÖDIK KÖTET.

Pozsonban,
Wéber Simon Péter költségével és betûivel.

1798.

540.176

M. ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

G. TELEKIEK'
ALAPÍTVÁNYA

Elő járó Beſzéd.

Ezen ötödik Kötettel kezdődik a' világról közönſéges Históriámnak második Réſze, mivel már most azon időknek Szakaſzſzai fognak következni, mellyeknek ſzázadgyai. közép, és új időknek neveztetnek. Én mind eddig az igen régi időknek történeteiről írtam, a' mellyért-is ſzükſéges vólt, hogy azoknak valóſágát, minémű kút fejekből merítettem, meg-mutassam; meg-is mutattam én aztát, mivel azon Authoroknak, a' kik minden régi Nemzetekről különösen írtak, neveiket kitettem.

A' közép idő Szakaſznak ſzázadgyai, és az azokban történt dolgok kezdődnek az ötödik ſzáztól, és folynak a' tizen ötödik ſzázig. Ezek ſzomorú képzelletet tünetnek ſzemünk eleibe a' tudományokról, mivel azon vad ſzázadokba, egyedül az Egyházi Rendben lévőknek kezei között vóltak azok; különösen pedig a' Klastromokban lakó ſzerzetes Papok kezei között, mert

a' világi férfiak a' ſzámtalan véres háborúk által gátoltattak a' tudományoknak gyakorlásában. Jóllehet pedig azon Szerzetes Papok leg-inkább a' Hierarchiának, és magok ſzerzetének Históriáját írták, de még-is nagy köſzönettel kelletik nékünk lenni hozzájok, mert ugyan tsak a' világi történetekbül-is azok közé ſokat bé-iktattak, és munkájoknak ſok darabjai egéſz a' mi idönkig meg-is maradtak. Minek utánna pedig a' tsendes békeſség a' Nemzeteket nyúgodalomra juttatta, ſokan a' világiak közül-is magokat a' tudományok gyakorlására adták, és olly tanúlt emberek váltak-is közülök, hogy magok nemzeteinek le-írására már elégſégesek vóltak.

Érre az igaz hazafiúi ſzeretet buzdította öket, a' mellybe-is ſerényſéggel fáradoztak ök, és a' melly történeteket ſzemeikkel nem láttak, azokról a' még élö meg-élemedett nagy emberektöl tudakozódtak, és mondásokat papirosra tették. Hogy pedig még tökélletesebbé tegyék munkáikat, a' Klastromok Bibliotékáiba bé-tekinteni engedelmet kértek, nyertek-is, és így leg-inkább a' ſzerzetesek írásiból nagy ſzorgalommal mind azon jegyzéseket ki-vonogatták, a' mellyeket leg-hitelesebbeknek tapaſztaltak lenni. Való

ugyan,

ugyan, hogy ezeknek munkái sem vóltak tellyességgel minden hibák nélkül valók, de a' később időbéli Critica, annyira meg-rostálta, és meg-jobbította szint úgy azokat, valamint egy jó kertész maga virágjait meg-szokta tisztítani a' gurdalyoktól.

Még ezen időknél-is később időkbe, a' midőn már a' tudományok jobban virágzani kezdettek, számos Authorok támadtak, a' kik ezen közép időbe élt Nemzeteknek dolgait vóltaképpen le-írták, és egy summában foglalták, mostani időnkbe pedig, ezek Volumeneit ezen Tzím, az az: Titulusok alatt ki-adták; úgymint: *Scriptores Rerum Germanicarum. Scriptores Rerum Gallicarum. Scriptores Rerum Anglicarum.* 's a' t. De talán a' kegyes Olvasók ezen ki-tételemmel meg-nem fognak elégedni, hanem az Authoroknak neveit-is kívánnyák meg-tudni. Hogy kívánságoknak eleget tegyek, ebbe-is engedelmeskedek, és neveiket ki-teszem, de mivel ezeknek száma már nagy, tsak a' jelesebbeknek, és hitelesebbeknek nevei így következnek.

A' Németek Históriájának le-írói ezek; úgymint: Heineccius, Zaikfeld, Leibnitz, Freherus, Mascov, Schmit, Bynau, Struv, Baumgarthen, Schrök, 's többek mások.

Frantzia orſzágnak leg-főbb Históricusai ezek: du Chesne, d' Acheri, Martene, Durand, Mezerai, Daniel, Vellii, Villaret, Garnier, Bougvet, Fleuri, írtak mások-is, de ezeknek eleibe nem hágtak.

Anglia orſzágnak hét Gyűjteménnyei vannak ezen Tzím alatt: *Scriptores Rerum Anglicarum*; ugyan tsak ezen Nemzetnek Authorai-is renddel így következnek: Rapin, Thoyras, David Hume, Duſchen, Goldtſchmit.

Az Olaſz orſzági Históriát felette ſokan le-írták, mert valakik a' Római Históriát írták, abba ezen orſzágnak Históriáját-is bé-kelletett foglalni, mivel a' Római birodalomnak leg-főbb, leg-nemesebb réſze ezen orſzág vala, de még-is valaki arról vóltaképpen akar tudósítatni, eleget fog tenni kívánſágának, hogy ha figyelemmel fogja Muratórit olvasni.

Spanyol orſzágnak Históriáját írták Mariána, Ferráras; de Semler, és Baumgarthen-is ſzépen írtak róla.

Dániának Históriáját ſokan írták, de még-is ezek között leg-nevezetesebbek Langebek, Saxo Grammaticus, Torfæus, Schöning, Karstens.

Svéciáról írtak, Dallin, Botin, és Lagerbring, errűl az orſzágról ſokat ki-lehet annak venni, ha ki 12. Károlynak

nak ezen orſzág Királlyának életét fogja olvasni.

Lengyel orſzági Históriát-is ſokan ki-adták, azoknak neveit ha ki-tenném egéſz egy laistromot formálnának, ugyan tsak ha még annyin írtak vólna-is, még ſem érne fel mindnyájoknak munkája azon munkával, a' mellyet Zaluſzki Úr ki-adott, ezen orſzágnak fő Cancellárjusa.

A' meg-nevezett orſzágoknak Históriái közűl Anya nyelven ſokak írattattak, de még-is leg-többek Deák nyelven adattattak-ki.

Mosqva orſzág, mivel leg-inkább Péter Czár idejétűl lett a' világ előtt esméretessé, azért-is a' régi időkbe keveset, vagy éppen ſemmit ſem írtak róla, a' közép időkbe írtak némelly Mosqva Authorok magok anyai nyelvén, és ez az oka, hogy nem lettek munkáik Európába esméretesek, más oka pedig, mivel azok tele vóltak tsudálatos fabulákkal, és írásaik módgyais rendetlen vala. Valamivel később meg-lehetősen adták-ki hazájoknak Históriáját Lomonossov Úr, és Scherebatov Hertzeg. Hanem a' mostani időbe Schlötzer ſzépen írt róla, és Schmitt-is, ki-is magát más Schmittektől külömbözvén Philoſeldeknek hijja.

Ditsö Magyar Hazánknak régi Históriáját leg-jobban adták-ki Béla Királynak nevetlen Nótáriusa, és Turótzi, ezekhez tehettyük Heltai Gáspár anya nyelven írt Krónikáját. Ezek után írtak Istvánfi, és Bonfinius, ki-ki ſokat tanúlhat Ranzánusnak Hazánknak egybe ſzedett munkáiból, mivel ö Cſáſzári Bibliothecárius lévén, Bétsbe a' Cſáſzári nagy Könyv Tárba, minden régi Hazánkról írt Manuſcriptumokat fel-keresett, és meg-világosítva ki-is adta, ö általa jutottunk a' most említett Béla Király Notáriusának írásához-is. Ugyan tsak ſenki ſem tett Hazánkról helyesebb, és hitelesebb munkát, mint Fö Tiſztelendö Pray Úr, mert ö mindeneket Diplomatice adott a' világ eleibe, ezen munkájáért a' késö Magyar maradék-is nagy tartozással fog tartozni hozzája lenni, és meg-esmérni nagy ſzorgalommal tett fáradozását. Néhai Fö Tiſztelendö Pálma Úr-is igen ſzép munkát adott-ki Hazánkról. Utánna nagy betsü munkát tett Fö Tiſztelendö Katona István Úr, kinek munkája mindenképpen azért érdemes, hogy critice írt, és abból ki-lehet tanúlni, melly történetek kétſégesek, és mellyek valóſágosak.

Anyai nyelvünkön rövideden ugyan, de még-is ſzépen írt Páter Aloys. Szekér, a' Magyarok Eredete nevü könyvében.

Ezek a' leg-főbb, leg-nevezetesebb országok, mellyeknek Históriáit, leg-illendőbb, leg-haſznosabb-is tudni. Vannak ugyan még néhány kissebb Királyſágok, és Tartományok-is, mellyeknek Urai tsak Hertzegek, vagy-is Imperiális Electorok. En mind ezeket el-mellőzöm, mivel azoknak történetei, a' most fent meg-nevezett országoknak Históriájában bé-vannak foglalva, és a' mellyek nintsenek, nem ollyan fontoſſak, hogy azok valamelly különös tanúſágot adhatnának.

Európának Históriája, ezen ötödik Kötet után, majd minden következendő Köteteket bé-fog tölteni, és azokba tsak azon történeteket fogom kitenni, a' mellyek leg-ſzükſégesebbek, és ugyan azért tudni-is kelletik, hogy azokból minden Nemzeteknek történeteit ki-ki különösen ki-láthassa. De mindazonáltal hellyel hellyel, a' világnak több réſzeiben lakozó Nemzeteknek történeteiről-is fogok ſzóllani, hogy így az egéſz világnak történetei a' Kegyes Olvasók ſzemek eleibe tünnyenek. Az elsö ſzázadoknak történeteit tsak rövideden fogom ki-tenni, mivel ezek a' barbáriesnek homállyába mintegy el-vannak temetve, és a' mint munkámnak elsö Kötetébe ki-tettem, ſok fabulákból, és Regékbül állanak. Ugyan

azért én az igazſágnak úttyán kívánok maradni, mivel minden Históriát írónak nem lehet más tárgya az igazſágnál. Én mindenekbe leg-inkább Milót Apáturt követem, és a' Chronologiához igen ſzorossan nem-is fogom kötni magamat, valamint Milót Úr ſem köti magát, mert az inkább zürzavart, mint ſem meg-világosítást okozna. A' történetek rendit eleibe-is kell tenni az idők rendinek, mivel a' ſzámtalan történetek között tsak azok ſzükſégesek a' meg-határozásra, a' mellyek megvilágosítást okoznak, és a' mint most fellyebb ki-tettem, tsak az igazſágot, és haſznot kelletik keresni.

Ezen ötödik Kötetet, három Epochákra, az az: idő ſzakaſzokra oſztom-fel, a' ſzakaſzokat pedig több, és kevesebb Tzikkelyekre, a' mint tudniillik a' történetek ſzáma fogja magát elő adni. Az ez előtt való Kötetbe a' Római Históriát egéſz Mahometig leírtam. A' Barbarusok hódoltatásait-is ki-tettem, különösen a' Napkeletről jött Góthusokét, kiket a' Históricusok Oſztrogóthusoknak neveznek, a' kik Olaſz orſzágot meg-hódították. Szóllottam én azon Birodalmoknak változásáról-is, a' mellyek Justiniánus Csáſzár előtt történtek, mind ezek egybe vannak köttetve a' régi Római Históriával, azért-is

ért-is viſzſza fogok térni azon régi időkre, a' mellyekről már ſzóllottam, de ſzorgalmatosan el-fogom aztat kerülni, hogy azon dolgokat, a' mellyeket már ki-tettem, elö ne hozzam, mert így két munkát tennék egybül, a' melly tsak únalmat okozna, és ſzó ſzaporítás lenne, hanem tsak azokat ſogom elő-hozni, a' mellyek a' le-írandó matériákkal egybe vannak kötve.

Ugyan tsak minek előtte az első idő ſzakaſzhoz fogjak, ſzükſégesnek látom lenni, azon okokat ki-temni, a' mellyeket el-követvén a' Barbarus Nemzetek, a' Római birodalmat ſemmivé tették. Légyen tehát.

Írtam Szakoltzai házamba ſzent György Havának második Napján, 1797-dik Eſztendőbe.

AZ

AZ ÖTÖDIK

KÖTETNEK FOGLALATJA.

Azon dolgoknak jegyzései, a' mellyek okozták a' Római Birodalomnak a' Barbarus Nemzetek által való meg-rontását.

ELSŐ IDŐ SZAKASZ.

A' Frantzia Monarchiának Fel-állítása. A' Barbarusoknak Európába lett ſzaporodáſa, Clodovicustól fogva egéſz Nagy Károly Csáſzárig.

Levél.

I. Tzikkely. *A' Frantzia Monarchia egéſz addig az időig, a' melly a' fő Udvari Kapitányokat foglallya magában, mellyeknek neve Majores Domus vala.* 25

II. Tzikkely. *Spanyol Orſzág a' Saracénuſok által meg-vétettetik. Martell Károly meg-veri őket Frantzia orſzágba.* 38

III. Tzikkely. *A' Longobardusi Királyſágnak, és a' Konſtantzinápolyi Csáſzárſágnak állapattya. A' Pápák világi dolgokba való bé-folyások. Pipinus Klodovicusnak maradékait meg-foſztja a' Trónustól.* - - - - - 48

IV. Tzikkely. *Némelly emlékezetre való közönſéges dolgok.* - - - - - 59

Má-

MÁSODIK IDŐ SZAKASZ.

Nagy Károly, avagy az új Napnyúgoti Csáſzárſág. A' Normannusoknak bé-ütése. A' nyóltyadik ſzázadnak végétül, egéſzlen a' tizedik ſzázadnak közepéig.

Levél.

I. Tzikkely. *Nagy Károlynak háborúi.* - 68

II. Tzikkely. *Francofurtumba Concilium tartattatik. Egyházi dolgok. Nagy Károly Csáſzár léſzen. Vége az ö Uralkodásának.* - - - - - 82

III. Tzikkely. *Még több Nagy Károlyt illetö, és meg-jegyzést érdemlö dolgok. Angliának állapattya a' Heptarchiának végéig.* - - - - - 93

IV. Tzikkely. *Erötlenſége, és ſzerentsétlen uralkodása Szelíd Lajosnak. El-oſztása Birodalmának.* - - - 101

V. Tzikkely. *Nyughatatlanſágok, és polgári háborúk Kopaſz Károly alatt.* - 116

VI. Tzikkely. *A' Pápáknak több dolgaikról. Lothárius nak feleſégétül való el-vállása, és ezen el-vállásnak következéſei. Kopaſz Károly halála.* - - 131

VII. Tzikkely. *A' Normannusoknak Frantzia orſzágba, és Angliába való bé-ütések: és nagy Alfrédusnak Uralkodása.* - 143

VIII. Tzikkely. *Frantzia Orſzágnak egéſz el-romlása.* - - - - 163

HARMADIK IDŐ SZAKASZ.

Nagy Ottó. A' Csáſzárſág a' Németekre jön. Frantzia Orſzág a' Capétusi Királyok alatt. A' tizedik Századnak közepétül fogva, egéſz hetedik Gergely Pápának idejéig.

I. Tzikkely. *A' Saxóniai házból való Hertzegek Német Orſzágba Királyok leſznek,*

nek, és annak utánna Császárok. A' három Ottóknak Uralkodása. - 175
II. Tzikkely. *Húgó Capetus a' Nagy Károly Császár maradékinak Trónusára jön. Robertus. Első Fülep.* - 203
III. Tzikkely. *Anglia, Dánia, Spanyol Országok, az Arabusok Birodalma, a' Napkeleti Császárság, a' két Epochák alatt Nagy Károly Császártól kezdve.* - - - - - - 222
IV. Tzikkely. *A' Görög és Deák Ecclésiák között meg-történt szakadás.* - 259
V. Tzikkely. *Közönséges meg-jegyzések a' két utólsó Idő-szakaszokról vagy-is Epochákról.* - - - - 275
A' nemességet okozott Lovasság, vagy-is Cavaleria. - - - - - - 297
Chronologica Tábla, a' melly magába foglallya az újjabb időkbe történt leg-főbb dolgokat. - - - - - -

Azon dolgoknak jegyzései, a' mellyek okozták a' Római Birodalomnak a' Barbarus Nemzetek által való meg-rontását.

Annyi ſok ſzámtalan véres változásai közül a' Birodalmaknak, mellyek által a' Világ más tekéntetet nyert, egy ſem érdemli-meg jobban, hogy valamint Politicusi, úgy Philoſophusi ſzemmel meg-tekíntessen, mint a' Római birodalomnak az ö meg-rontatása, és ennek töredékein Európába fel-állíttatott Monarchiák. Ennek híre, Nagyſága, Méltóſága, hatalma, és ezen nevezetes birodalomnak minden dolgokba meg-világosított bé-látása rövid idö alatt mind el-tüntek. Esméretlen, és meg-vettetett Barbarusok, ſemmivé tettek egy ollyan épületet, a' melly ſok ſzáz eſztendök alatt állott-fel, ollyan épületet, a' melly annyi ſok halált nem érdemlö vitéz Bajnokokat, és a' léleknek mind ſzép tulajdonſágaival felékesíttetett bölts, és nagy embereket foglalt magában. Meg-gyözték ezek Rómát, és an-

nak tartománnyait meg-is hódíttották, és azokból független birodalmakat állítottak-fel, a' mellyekbe magok törvénnyeit, magok ſzokásait, és magok hatalmát-is bé-hozták. Ha ezen nagy változásnak okait vóltaképpen le-kellene írni, annyi matériák adnák elõ magokat, mellyeknek le-írásiból ſzámos Volumenek telnének, azért-is én azokat tsak úgy fogom elõadni, hogy tsak azon dolgok esmértessenek-meg, a' mellyek leg-igazabbak, és a' mellyek a' kétſégeskedést el-fogják távoztatni.

Által láthattya ki-ki, ha azon dolgokba ſzemessen bé-fog tekínteni, a' mellyeket a' Római birodalomnak növésérül ez elõtt való köttetekbe ki-tettem, hogy mért lett Róma olly nagygyá, hogy õ Világ Aſzſzonyának neveztetett; mért vált belõle olly erõs Colossus, a' melly ſzámtalan Nemzeteket öſzve tört, és azoknak romladékain magát, olly nagyſágra, olly fényes méltóſágra, és olly erõs hatalomra fel-emelte. Nem lehet eztet tsudálani, nemis egyébnek köſzönhetik eztet, hanem magok jó erkõltseinek, az Uralkodás értésnek, és fegyvereiknek. Bé-vólt ſzívekbe óltva a' Nemeſſen való gondolkodás, a' ſzabadſág ſzeretete, a' hazafiúi ſzerelem, a' nagy hírnek, 's névnek kívánása, a' fáradtſágokban meg-gyõzhetetlen álandóſág, mind ezeken felül, megvetettek õk minden veſzedelmeket még a' halált-is, és ezek mellett engedelmeskedtek a' törvényeknek, és mind ezeket meg-erõsítette több több hódoltatásokat tévén az õ nagy hadi tudományok, és a' hadi reguláknak ſzoros meg-tartása. Ha egy birodalomba egy kegyes, igazſág ſzeretõ, és bölts Fejedelem alatt illyen

nagy,

nagy, és szép tulajdonságok virágzanak, álmélkodni kelletik, ha illy Birodalom pusztúlásra jut; mind ezen szép tulajdonságokkal tetézett mértékkel bírt a' Római birodalom, hogy még-is pusztúlásra jutott, okai Ezek:

Rómába a' gazdagság aztat okozta, valamit az egész Világba szokott okozni. Ez a' pompát, és hívságokat szülte, a' mellyek megrontották az erköltsöket, és a' nagy hívatalokra való vágyódása a' Nagyoknak pénzen vette-meg a' népnek voksát, és a' szabadság buzgósága meg-hólt a' Polgárok szívébe. A' midőn Róma egy Urat kapott, tsak le-tsendesedni látszatott a' belső pólgári háború, de ennek szikrái, hamvába meg-maradtak, mert a' nép azon egy Úrra-is, az az Császárra, hamar reá únt, és a' régi Republicánus uralkodást kívánta. A' maga haszon kívánás tsúszó mászóvá tette a' Rómabéliheket, és a' rajtok való nagy hatalom egészlen Sclávussá. A' Legiók eszközei vóltak a' Despotismusnak, és aztat hitték, hogy rajtok állana, a' leg-nagyobb hatalomnak annak való adása, a' kinek akarnák.

A' Prætoriánus fő Tisztség, a' melly nagy hivatal vala, ótsó lett, és aztat meg-lehetett pénzen venni, és ezen Prætoriánus katonák, tsak jádzottak a' Császárok életével, szintén úgy a' Birodalomnak törvénnyeivel is, szóval: már a' Birodalomba tsak a' rendetlenségek, és gonoszságok látszattattak uralkodni. A' nagyon alá szállott Tanáts, minden tekíntet, és hatalom nélkül való Magistratuális fő személyek, zabolázatlan katonák, bátortalan, le-nyomattatott, és még-is kevély Nép, minden rendetlenségre reá adták magokat, és maga az Udvar elégséges lett vólna a' népnek meg-rontására

mivel tellyes vala bújaſsággal, és majd mindenféle roſzſzaſsággal, a' nép ſzemébe pedig nagy példa az Udvar.

Úgy tetſzett ugyan, hogy némelly Csáſzárok a' régi jó erköltsöket, és az orſzáglás formáját ollykor helyre álitották, és akkor úgy tetſzett Róma, mintha újra ſzülettetett vólna, de akkor-is tsak úgy vólt dolga, mint ollyan betegnek ſzokott lenni, a' ki betegſégébül felgyógyúlván nem örzi magát, a' mellyért-is recidívába esik, és annak utánna még jobban közelít maga halálához.

Ugy vala, mondom, dolga Rómának-is, mert a' katonák, a' kik Csáſzárokat tsináltak, tsak azért, hogy azoktól nagy ajándékokat nyerhessenek, megint meg-ölték öket, hogy azon Csáſzároktól, a' kiket ezek után a' Trónusra fognak emelni; újra meg-ajándékoztassanak, és az ö zabolázatlanſágok annyira ment, hogy ha tsak egy kevéssé akarták öket hadi regulára venni, mingyárt fel-támadtak. Nem vóltak már ök katonák, hanem a' ſzabadſágnak el-rontói, nem vóltak ök fel-fegyverkezett ollyan polgárok, a' kiknek kötelesſégek lett vólna az Orſzágot óltalmazni, hanem meg-jobbíthatatlan zsiványok, és prédára éhezö farkasok. Es mind ezeken felül nagy ſzámmal vóltak az ármádáknál ollyan katonák, a' kik azon Barbarusok közül verbuáltattak, a' kik leg-nagyobb ellenſégei vóltak a' birodalomnak, és a' midön ezek aztat mint víz özön el-borították, azok ezen magok attyafiait ki-terjeſztett karokkal fogadták, és magokat velek egyesítették.

Örzötte ugyan a' birodalomnak határait egy nagy hadi erö, de mivel ez a' Városoktól

igen

igen meſzſze esett, ſzintén úgy a' háborúk-is, azért-is nem vólt ollyan fenyiték, a' melly a' népet a' roſztúl el-tíltván a' jó erkölcsökbe meg-tartotta vólna, nagyon ſzegény vólt, és tsak azon pazarlott ajándékokból élt, a' mellyet valamelly réſztül, önnön magától-is a' Csáſzártól tsak azért kapott, hogy hajlandóſágok meg-nyerettessen, ha kenyere vólt; mást nem kívánt ezen ſzegény nép tsak mulatſágokat, és játékokat, a' mellyekkel pedig tsak gonoſzſágát éltette, mihent a' birodalom a' ſzükſégekbe adót kért tőle, mingyárt kéſz vólt a' fel-támadásra. Olaſz orſzágot az Ázsiai hívſágos pompa egy mulatſágos kertre váltaztatta, és ez a' lakosokat gondatlanná, resté-is tette, és gyakorta kenyerétül-is meg-foſztotta. Ha az Africai, és Siciliai Flották, a' mellyek gabonát ſzoktak vólt hozni, ki-maradtak, már mingyárt pártot akart a' nép ütni. Ha pedig az ellenſég Romának kapui elibe érkezett, már a' polgárok ſem viaskodni, ſem pedig engedelmeskedni nem tudtak; úgy lehet mondani, hogy Rómába nem vóltak már Rómabéliek.

Mínekutánna Nagy Constantinus Csáſzár maga új Városát Konstantinápolt fel-épitette, és meg-nem-gondolt kevélyſégbül a' Birodalomnak majd minden drágaſágait oda hordatta, az egéſz napnyúgoti birodalom ſemmivé lett. De még-is némelly Authorok aztat jegyzik-meg, hogy azon időbe, a' midőn Alaricus Rómát meg-vette, találkoztak vólna ollyan Familiák, a' kiknek jövedelme négy Millió a' mi pénzünk ſzerínt fel-ment vólna, és a' második rangból való Familiáké két millióra, és ha mingyárt ezen jövedelmek ſokkal alább le-ſzálíttatnak-is, mást nem lehet abból ki-hozni,

hanem tsak aztat, hogy azon kevés Familiák az egéſz birodalomnak jövedelmét le-nyelték, és hogy azon emberek, a' kik ezeknek hízelkedtek, azon eſzközök vóltak, a' mellyek a' birodalom puſztítására ſzolgáltak, ezek a' közönſéges inſéget még gyarapították, de ha a' Theátrumok nyitva vóltak, már a' nép maga ſanyargattatásával ſemmit ſem gondolt.

Valóſággal azon időrül való Római hiſtória nem áll másból, hanem tsak erőſzakos prédállásokból. Azon adó, mellynek neve Chryſargirum (mi értetődik ezen, már másutt ki-tettem) a' melly ollyanokra-is terjedett, a' kikre nem-is lehetne adót vetni, mivel ez némi-némüképpen még a' kóldusokra-is vettetett; jele vala a' felette való nagy ſzegényſégnek, és ezen adó nagyon meg-homályosíttya Constantinusnak nevét. Sok törvények ugyan, különöſen azok, a' mellyek Theodósius erőtlen fiainak idejekben ki-adattattak, úgy tetſzettek, mintha az igazſágtalanſágokat meg-zabolázták vólna, de tsak tetſzettek, mivel ſoha ſem történtek nagyobb égbe kiáltó igazſágtalanſágok mint akkor. A' Ministerek, az Aſzſzonyſágok, a' Metzettek magok passióinak mindent fel-áldoztak, minden helytelenſégeket pedig a' Csáſzároknak ſzentſéges neveiknek ſzíne alatt vittek véghez.

Mind ezeknek bizonyſágára elég léſzen két példa, a' mellyeket a' história ád elönkbe olly igazán, hogy azokról kétſég éppen nem lehet. Halála után Alexander Sevérusnak, több mint ötven Cæsárok, vagy-is Augustusok emeltettek a' katonák által a' Trónusra, és ugyan általok mind meg-is ölettettek. Ezek ollyan hajlandók-

dók-is vóltak a' gyilkolásra, mint túnyák vóltak a' birodalom bóldogſágának elö-mozdításában. Második például kelletik venni azon útálatos árúlókat, a' kik azon idöbe rúgó tollai vóltak az orſzáglásnak, önnön magok ellen a' Csáſzárok ellen, kiknek fegyvereitül rettegni kelletett vólna, küldettettek ki gyilkosok, ſöt mindenféle ſzép ſzínek alatt magok veſzedelmekre tsalattattak. Még a' vendéglés - is a' melly a' Rómaiak elött valaha ſzent vala, gyilkolással ment véghez, holott a' vendéglést még a' barbarus nemzetek is ſzabad akarattyokból nagy ſzívüſséggel gyakorlották. Valérius Uralkodása mutat ebbe példát, mert két Királyok ölettettek-meg az ö idejébe, a' midön az ebédtül fel-költek. Mind ezekhez még az-is járúl, hogy egy ollyan Nemzet mint a' Rómaiak valának, a' melly minden más Nemzeteket meghódítani kívánt, és orſzágokat nyerni, még-is ezen ſzándékában ollyan móddal élt, hogy azon nemzeteknek, a' kiket le-nyomni akart, adót fizetett, és a' békeſséget-is pénzen meg-vette tölök.

Nem lehet tehát tsudállani, hogy minekutánna a' jó erköltsök és a' betsület ſzeretete az Udvarnál, és a' Ministerek között el-enyéſztek, egy ſzerentsétlen, és alá ſzállott nemzet már tsak nevét tartotta-meg a' Római népnek, és hogy ezen név, a' melly a' Birodalom jobbágyainak adattatott, nem éleſztette, nem buzdította-fel öket a' régi Rómaiaknak követésére: hogy azon terméſzetek, a' mellyeknek valaha a' köz bóldogſág vólt tárgya, már mostan tsak a' kotsisok, és Circusok factiói által hevíttettek, végtére a' Religiobéli tzivakodások, a' mellyek a' hazafiúſágot egéſzlen meg-ron-

tották, leg-főbb okai lettek az orſzáglás, és birodalom el-puſztúlásának.

A' Kereſztény vallás ſzerentsésen a' Trónusra fel-emelkedett, és éppen ennek kelletett vólna igazſága által győzedelmeskedni, és a' bolygásokat el-ſzéllyeſzteni, hogy így a' jó erkőltsök, az erkőltstelenſégeken uralkodhassanak, és az emberek, az egymás között való közönſéges ſzeretet által az Úr Istennel egyesíttessenek, és az ő határ nélkül való nagy jóſágát, és irgalmasſágát példáúl kelletett vólna venni. De nem követték ebbe ſzent Pál Apostólt, a' ki valamint predikálásai, úgy levelei által a' békesſéget, és egyesſéget hírdette, nem pedig a' pogányokkal, vagy-is a' hittül el-ſzakadottakkal való vér ontást. De mihent a' Kereſztényekbül üldözők lettek, el-kerülhetetlen vala a' belső háború, a' melly a' Birodalomnak belső réſzit ſzaggatta, és a' melly a' külső barbarus Nemzeteknek útat nyitott a' birodalomba való bé-törésre.

Gyarapodhatott vólna a' Kereſztény vallás tsendes békesſéggel, és a' ſzent igazſágnak ſzelíd meg-mutatásával, de a' Proselyták között, ſok nyughatatlan elmék vóltak, kik közül edgyike így, másika meg amúgy adta elő a' Religióról való maga vélekedéseit, és ezen Versengések Disputatziók, ſokakat Phanaticussá tettek, ez ſzülte a' magok meg-útáláſát utóbb az üldözéseket-is. Nem vólt már más név Rómába, hanem tsak Ariánus, Donatista, Priscillianista, Nestoriánus, Monothelita, még akkor Catholicus igen kevés vólt, és míg ezek egymás vérit öntötték, az alatt a' barbarusok a' birodalmat puſztították, azon törvények-is, a' mel-

a' mellyek a' bálványozók ellen hozattattak, már az eretnekekre-is alkalmaztattak. Egy polgár más polgárnak mindjárt halálos ellenſége lett, mihent vélekedésekbe külömböztek. Jóllehet Nagy Constantinus Csáſzár a' Despotismusra hajlandó vólt, de a' bálványozók lelke esméretét nem nyughatatlanította, elég vólt azon időbe az-is, hogy az igaz Úr Istennek már óltárok építtettek, és hogy a' Kristus ſzent Evangyélioma már a' Capitoliumba predikáltatott. Constantinus le-döntette ugyan a' bálványokat, és templomaival edgyütt öſzve töretette, de erönek hatalmával még-ſem kénſzerítette a' pogányokat az igaz Religiónak fel-vételére, hanem az utánna következett Csáſzárok. Ha a' Rómaiak a' Religió dolgát az Egyházi rendekre bízták vólna, inkább el-kerülték vólna a' belsö háborúkat.

Az uralkodók magok-is közelíttették a' birodalom romlását, Theodósius ſem tselekedett minden dolgokat böltsen, mert meg-engedte a' Catholicusoknak, hogy azon Heterodoxusokkal, az az: Eretnekekkel, a' kik különös házakba magok gyüléseket tartottak erőſzakos eſzközökkel bánhassanak, a' kik-is jó tselekedetnek, és igazſágnak tartották azoknak meg-ölését, annyira-is ment a' vér ontás, hogy kénſzeríttetett a' Csáſzár új parantsolattal halál büntetés alatt azon engedelmét meg-tíltani, de az ö két fiai Arcádius, és Honórius a' hízelkedök által öſztönöztetvén attyoknak halála után megint meg-engedték aztat.

Azon éjtſzaki nemzetek, a' kik Róma ellen meg-indúltak, igazſággal meg-érdemlették a' barbarus nevet, mivel tsak háborúkat folytatni, és prédálni igyekeztek, ök tsak kelleme-

tesebb, és termékenyebb Climát kerestek a' magokénál, és azért-is hagyták oda magok sivatag erdõiket, és havassaikat. Az õ törvények tsak a' kard törvénnye vala, és eztet õk a' terméſzet törvénnyének-is tartották lenni. Én távúl vagyok attól, hogy ezen Barbarusokat dítsérjem, de még-is félelmesek vóltak õk azon gyalólt nemzetekre való nézve, a' kiket õk meg-támadtak, az õ bé-ütéseket, és testeknek erõsſégét nem-is lehetett azokéhoz hasonlítani, az õ nagy mértékletesſégek mellett, õk mindennel meg-elégedtek, és az õ munkák által meg-keményedett testek, minden fáradtſágokat, és ſanyarúſágokat ki-álhattak: mivel pedig a' háború õket éltetõ Elementum vala, a' veſzedelmekbõl tsak tréfákat indítottak, és vígan mentek a' halálra-is, és jóllehet az erõltetést nem ſzenvedhették, még-is magok elõjáróiknak egéſzlen alájok vetették magokat, mivel tsak a' leg-érdemesebb embereket válaſztották ezen hívatalokra. De akár mint ſzóllyunk felõlök, az õ vad méréſzſégek, még ſem vóltak egyetlen egy erköltsök. Azoknak erköltseit vóltaképpen le-írták némelly Historicusok, és ki-láttyuk azoknak írásiból, hogy õk a' Házaſság rendit ſzentûl meg-tartották, és a' Vendéglést-is gyakorlották, a' ſzívet megrontó gonoſzſágokat útálták, és nem vólt más híjja, hogy ezen népek valóſágosan erköltsösſökké tétessenek, tsak elméjeknek ki-munkáltatása, 's meg-világosíttatása, a' melly minket-is a' társalkodó életnek igaz fundamentomához vezet. A' históriákból tudgyuk, hogy a' vad Hunnusok-is, magok ígéretit, meg-máſolhatatlanúl meg-tartották. Mind ezekhez még

az-is

az-is járúl, hogy a' Francusok, és Gothusok több más Barbarusok-is, meg-győzvén a' Rómaiakat, tsak hamar megint magok ſzolgálattyát pénzért nékiek ajánlották, útálták pedig őket ezen barbarusok, ſőt adót-is vetettek reájok, jele az, hogy nékiek vadſágok mellett a' dolgokba nagy terméſzetbéli bé-látások vólt. Azoknak hadi Hertzegei nagy emberek-is vóltak, és ezek mint nagy Bajnokok; igen nagy erővel támadták-is meg az erőtleneket, és mind ezekből meg-lehet ítélni, hogy a' birodalomnak változása, tsak az ő bátorſágoknak, és a' dolgoknak mélyen való bé-látásokból, bár az tsak terméſzetes vala, következett, és a' meggyőzetteteknek erkőltstelenſége vólt mind ezeknek oka.

Borzodást okoz azon kegyetlenſég, a' mellyet az Alanusok, és Vandalusok, a' kik első meg-hóditói vóltak Spanyol Orſzágnak, véghez vittek Galliába, és annak utánna a' Pyreneusi hegyeken túl. Mindazonáltal alíg vették hatalmokba ezen orſzágot, mingyárt kegyetlenſégekben alább hagytak, és kegyessebben kezdették magokat viselni, és hogy az orſzág lakosaiban a' nyughatatlanſágot el-ólthassák, és azokat viſzſza hozhassák, a' kik tőlök való félelmekbe el-futottak, a' ſzántásra, és velek való barátkozásra adták magokat. Néhány eſztendők múltával látta a' Világ Gensericust a' Vandalusok Királlyát maga böltsesſége, és vitézſége által egéſz Africát a' Rómaiaktól elvenni, és jóllehet eddig egyetlen egy hajója ſem vala, egy félelmes tengeri hadi erőt fel-állítani, és minden elő-vételeiben ſzerentsésnek lenni. Ő azon az úton ment, és azon eſzkö-

zök-

zökkel élt, a' mellyek által az elsö ſzázadokba Róma maga nagyſágára magát fel-emelte, és míg élt, bírta-is ezen világ réſzit.

Olaſz orſzágba Alaricus a' Visigothusok Királlya, még a' tsudálkozásra méltóbbá lenni tette magát. Honóriusnak több ízben el-követett aránta való hitetlenſégei fel-ingerlették ötet az ellene való fel-támadásra, de minden kegyetlenſég el-követése nélkül. Ö magát a' közöttök kötött alkunak ſzentſégéhez tartotta, azért-is mint egy Vitéz Bajnok, a' ki az igazſág úttyán jár, mivel aztat meg-nem-tartotta, boſzſzút állott rajta. Kétſzer kíméllette ö meg Rómát, végtére 410-dik eſztendöbe kénſzerítetett ö ezen várost meg-venni, és akkor-is mindenhez kegyeſséggel vólt, meg-parantsolta ö katonáinak, hogy a' Templomokhoz, és a' ſzép Nemhez tiſztelettel legyenek, és egy polgárnak vérit ſe méréſzellyék ki-önteni. Sok Rómaiaknak életét meg-is tartotta. Az ö Succeſſora Ataulphus, mivel békeſség ſzeretö vólt, nem tsak nyomdokit követte, de még ezen felül, túl az havasokon a' Pyreneusi hegyek tövébe egy kis tartományba le-tette magát, és ott békeſségbe élt, melly által Placidia ſzívét meg-is nyerte, a' ki hozzája-is ment.

Azon kevély Atilla, a' ki a' nap-nyugotti birodalomnak egéſzlen a' ſzívébe bé-rontott, minek utánna második Theodósiust Konſtantinápolyba rettegésre hozta, a' ki ötet orozva meg-akarta öletni, és a' kinek ö ezen gyilkos ſzándékát meg-botsátotta, mivel ö azzal megelégedett, hogy ötet maga hitetlen Sclávusſának nevezhette. Atilla! a' ki nyereſégei által felette gazdaggá lett, a' Római követeket ne-

mes

mes ſzívvel fogadta, mert maga egy ſzegény, és rövid ebédgyét tserép, és fa edényekrül ette, öket pedig aranyból kéſzített edényeken igen pompásson meg-vendéglette. Atilla! a' ki azon ſzempillantásban, a' mellyben Róma várossát fel-akarta prédálni, magát még-is egy ſzelíd Pápa által meg-engeſzteltette, ezen éppen olly bölts, valamint vitéz, és hatalmas Bajnok, a' ki Ætiusnak rettentöje vala, Atilla mondom: harmadik Valentiniánust könnyen levethette vólna Trónusáról, ha ö abba nagyobb ditsöſéget nem keresett vólna, hogy ö ötet valamint Theodósiust adó fizetövé tehette.

Olaſz orſzágnak meg-hódoltatása Odoacerre várakozott, a' ki Herulerek Vezére vólt, a' ki meg-is érdemlette azon tiſzteletet, hogy ö egy új Birodalomnak fel-álítója légyen, mivel a' békeſséget, és bátorſágot helyre álította, a' mellyek már a' Rómaiaknak uralkodása alatt nem-is esmértettek. A' Nemzetek ſzerentséjére Theodoricus vala az; egy ollyan Fejedelem, a' ki minden dítséreteket érdemel, akár böltseſségére, a' mellyel ö uralkodott, akár ſzeretetére, a' mellyel ö a' köz jóhoz viseltetett, akár Ministereinek válaſztására, ſzint' Hadi Fö Vezéreinek-is tekíntve, vagy ha ö meg-vizsgáltatik, hogy melly módokkal tudta ö magát jobbágyai által ſzerettetni, és maga ellenſégeit félelembe tartani. Ezen Oſztrogóthusba látſzattattak Trajánus, és az Antoninusok fel-éledni, a' kiknek Successorai, a' birodalomnak tsak ſzégyenére, és a' Barbarusoknak ki-nevetésére éltek. A' Góthusi nemzetnek ki-kelletett a' Rómaiak ditsöſségét írtani, mivel az ö tartományaikat ſzázſzor fel-prédálták. Így ſzoktak a'

nem-

nemzetek ki-pallérozatni, virágzani, magokat fel-is emelni. De ellenbe így-is ſzoktak leſzállani, ſőt meg-is ſzünni birodalmai azoknak, ha jó erköltsök egyſzer meg-romolván magokat hívſágokra bújaſágokra adgyák, a' mellyek a' hazai ſzeretetet, vitézſéget, még a' Religiótis bennek meg fojtyák, valamint a' Római nemzetbe-is meg-fojtották.

Gyakorta egy eset-is elégſéges egy nemzet characterének le-ábrázolására. Odoaccer, és Theodoricus mind a' ketten Ariánusok vóltak, még-is a' Catholicusokat óltalmok alá vették, és Theodoricus ezeket mondotta: *Nintsen hatalmunk nékünk a' Religión, mert a' vallásra ſenkit ſem lehet kénſzeríteni.* Ellenbe Justinus Csáſzár Edictumok által nagyon meg-támadta a' hitbe tévelygőket meg-nem-gondolván aztat, hogy ő ez által a' birodalmat felette meggyengíti, és hogy ez által az Olaſz orſzági Királyt fel-fogja arra indítani, hogy ő-is a' Catholicusokkal hasonló keményſéggel fog bánni, és meg-is fenyegette őtet Theodoricus azzal, a' melly által az Olaſzok egy nagy bóldogſágokat el-is veſztették vólna, és hogy ez megnem történt, tsak ezen Fejedelem bőltseſégének köſzönhették.

A' Francusok még barbarusabbak vóltak a' Góthusoknál, hanem Chlodovícusba egyesülve vóltak azon nagy tulajdonſágok, hogy ő mind tudta magát ſzerettetni, mind nagy hódoló-is vala, a' mellyért-is mint egy bölts Bajnok, tudta ő maga ſzándékának véghez vitelére mind a' Religiót, mind pedig a' fegyvert haſználni. Hogy Gallia az ő igáját örömest fel-vette, nem más okból esett, hanem hogy

vala-

valamint a' Rómaiakat útálta, olly nagyon megint ötet ſzerette, ſôt ſok tartományok már aztat kívánták, hogy barbarusok uralkodgyanak rajtok, imé illyen következései vannak a' Tyrannismusnak.

Justiniánus Csáſzárnak uralkodása alatt a' Római birodalom új életre kezdett kapni, mivel a' Vandalusok mindeneknek bôvſégében úſzván meg-puhúltak, és így egéſz terméſzetek meg-változván meg-gyözettettek, és egéſz Africából ki-is hajtattattak, a' Gothusok-is jóllehet Totilás vala Fejedelmek, a' ki majd második Theodoricus vala, meg-törettettek, és Olaſz orſzágból ki-is hajtattak. Ezen rövid ideig tartott birodalomnak változását két nagy embereknek tulajdoníthatták, a' kik elôbb a' birodalomnak hibáin gyözedelmeskedtek, mint ſem a' barbarusokon gyözedelmeskedtek vólna. Elsô ostorok Belizárius vólt, a' ki ôket gyakorta meg-tsapkodta. A' második pedig Narſes, a' ki-is ha ollyan nagy udvari ember nem lett vólna, és maga különös haſznának vadáſzásában annyira nem fáradott vólna, ſoha többé Totilás nem gyözedelmeskedett vólna.

Ha gondolóra veſzſzük, hogy Justiniánus a' Persáknak, Hunnusoknak, Törököknek, Avarusoknak, és több más nemzeteknek mennyi teménytelen ſumma pénzt fizetett, mennyi ſok roppant nagy épületeket emeltetett-fel, és a' tartományokra melly ſúlyos adókat vetett, nem lehet tsudálni, hogy a' Tárházak kiüresíttettek, és a' nép el-nyomattatott. Ha ötet a' ſzükſég nyomta, mindenkor Belizáriusra ſzorúlt, de ſoha ötet ſem pénzel ſem katonaſággal nem ſegítette, és még utollyára ſok hív ſzolgálatiért kegyetlenül meg-büntette, a' mint

eztet

eztet a' negyedik köttetbe ki-tettem. Justiniánus a' leg-nagyobb háborúk között magát Egyházi Tanítónak, sőt Bírónak tette a' vallás dolgaiban, és a' Heterodoxusokat üldözvén egész tartományokat el-pusztított, holott maga-is utóllyára eretnekségbe esett, mert Ariánussá lett, és a' Catholicusokat üldözte. Ő a' maga Codexébe, és Pandectáiba bé-írattatott sok törvényeket, de önnön maga ezeket maga óltsó Novelláival szünet nélkül meg-változtatta. Ha mind ezeket jól meg-tekíntyük, a' Törvénytúdók héjába dítsérték ötet, és az ő uralkodásának nagy Revolutziókat kelletett maga után vonni.

Annyi sok el-kerülhetetlen Revolutziókat ha tudni kívánnyuk, tsak Napkeletre vessük figyelemmel szemeinket. Azon időbe, a' mellybe Heráclius a' Persákon vett győzedelmeit azzal homályosította-meg, hogy az elme futtatásokat kedvelvén a' Monothelismust el-hagyta, és maga Ecthesisse által a' Vallásnak ágazatit meg-határozni kívánta, és a' Theologusok között nagy viszsza vonásokat okozott, épen azon időbe Mahomet-is az Arabusokat, maga törvénnyei által meg-egyeztette, és azokból egy Vitéz nemzetet formált, és azokat a' Phanatismusnak rúgó tollai által annyira reá tudta venni, hogy azok jobbágyai lettek, és az ő mindenféle mesés mondása, és hamis Próféválása öket meg-győzhetetlen hadi emberekké tette. Tsak kevés Muselmányokkal megvette ő egész Arabiát, és meg-verte Héracliusnak egy nagy ármádáját. Abubecker, és Ómár az ő követői, meg-hódoltatásokat meg-hódoltatásokkal halmozták, ezek pedig tsak szegény, de jó erköltsü, bölts, és meg-rettenthe-

tet-

tetlen Vezérek vóltak. Mesopotamiát, Syriát, Palestinát, Africát, és azon nagyon el-terjedett Persiát, kevés eſztendők alatt, az Arabuſok hatalma, és törvénnye alá vetették.

Ezek vitéz emberek, a' kik ſokſzor vérſzópó Tyrannusoknak-is mondattattak, kedvekre hagyták az általok meg-hódoltatott népeknek, hogy adót akarnának-é inkább fizetni, vagy-is az ő vallásokra állani, ha ezen utólsót választották, már akkor bizonyosan ſzámot tarthattak, mind azon jóknak vételére, a' mellyekkel ők éltek. Ha a' másodikat; legalább mindenképpen meg-kiméltettek. Illyen eſzközökkel éltek ők birodalmoknak mind gyarapítására, mind meg-erősítésére. Ha ezen Muselmányokat is a' gazdagſágnak mérge meg-nem veſztegette vólna, és az ő Nagyſágok, és Sectájoknak-is buzgóſága; tehát talán az egéſz ezen esméretes világot az ő Birodalmok lenyelte vólna.

Az erköltsöknek meg-romlása és gyengeſége a' Rómaiaknak, ellenbe a' Barbarusok vitézſége, testeknek erősſége, tehetſégek, és a' dolgokba való mély bé-tekintések vóltak egyedül okai, hogy a' Barbarusok a' Római birodalomnak töredékein új orſzágokat állítottak-fel, minden ezen dolgokhoz tartozandó környül való állásokról ha kivánnék ſzóllani, nagy ſokaſágok miatt el-nem-tudnám végzeni, mert a' Fejedelmeknek hibái, az udvaroknak roſz tselekedetei, a' Fő Vezéreknek hamisſágai, a' népeknek párt ütései, és ezeknek alávaló tettei ſzámlálhatatlanok. Kétſég kívül a' Barbarusok már akkor érdemesebbek vóltak az orſzágiásra, mivel a' Tágus vizétül fogva egéſz az Eu-

phrates vizéig tsendes békesſégbe éltek, mihent a' Római iga nem nyomta öket.

De aztat vetheti itt egy valaki a' latba, hogy mért, és miként változtak illy nagyon meg a' Római népek, kiknek ſok jó, és bölts Csáſzárai, tanúlt Ministerei, vitéz fö Vezérei, és helyessen ki-munkált törvénnyei vóltak. De könyü mind ezekre a' felelet; mert a' midön még tsak mintegy gyermekſégébe vala a' Római birodalom; az az: nevekedni kezdett, és ennek kevés Népe Rómulus alatt anya városának Rómának épitéséhez fogott, még akkor ennek azon kevés népe együgyü vala, és olly tanúlatlan, hogy a' dolgoknak véghez vitelében tsak a' terméſzet vala kalaúzza, és oktató mestere, ez az oka, hogy még az Ur Istent ſem esmérte akkor, hanem egyike a' napot gondolta annak lenni, látván, hogy ennek ſegítſégével termenek mindenek a' földön, a' másika pedig a' hóldat, harmadika a' Tsillagokat imádta, és igy bálványozók vóltak, de azon tulajdonſággal meg-áldotta öket az Ur Isten, hogy ök erös, és bátor ſzívüek vóltak; láttuk-is már fellyebb, hogy azon népeket, a' kik hozzájok közel lakván mint gyöztékmeg, és magokkal mint egyesítették-is, eképpen idörül idöre nevekedvén, és ſzaporodván erössebb nemzeteket-is meg-támadtak; ezek között az akkori idöbe leg-nevezetesebbek vóltak a' Görögök, mert ezek már akkor virágzottak, és nem tsak ſok bölts emberekkel bövelkedtek, de nagy Bajnok Vezérekkel-is, és népe különösen a' Spartabéliek; olly vitézek vóltak, hogy az egéſz világon hozzájok egy nemzet ſem hasonlíthatott; de még-is ezeket-

is,

is, nem tsak meg-győzték a' Rómaiak, de minden tartománnyaikat el-is vették.

Minekutánna ezen Nemzetet-is meg-hódolták, sok bölts, és tanúlt emberek közülök, a' Római birodalomba le-tették magokat, és ugyan ezen bölts Görögöktül, valamint a' szép mesterségeket, szint úgy a' mindenféle tudományokat úgy meg-tanúlták, hogy öket mindenekbe fel-is haladták, de az Isteni tudományból, az az: Theologiából semmit sem tudtak, mivel magok-is a' Görögök bálványozók vóltak. Ezek után hozzá-is fogtak a' Rómaiak, valamint a' szép Mesterségek, ugy a' tudományoknak gyakorlásához-is. Mindenek felett pedig a' Hadi tudományban nagy elö-menetelt tettek, mert valamint a' Görögök magok ármádáját Phalanxokra fel-osztották, szintén úgy ök-is fel-osztották Legiókra, és ezeknek bizonyos számát ki-is szabták. Az ítélet tételbe-is nagyra mentek, a' mint-is látván a' Görögöket minémü mind ártó mind védelmezö fegyverekkel élnének, minémü szerekkel a' Várak, 's városok bástyáit, és köfalait rontanák, és döntenék-le, mingyárást a' leghaszнosabb fegyvereket, és erösségeket ostromló szereket tudták válaszтani. A' tengereken való háborút még a' Rómaiak nem esmérték, de látván a' Görögöket, melly nagy haszonnal gyakorolnák eztet, tsak hamar az ö nagy számból álló hajói-is Flottákat formáltak, a' mellyekkel a' tengereken-is diadalmaskodtak, többi hajói pedig nagy haszonnal üzték a' kereskedést.

Már mind szárazon mind vízen meg-tanúlván a' háborúskodást, meg nem elégedtek azon meg-hódoltatásokkal, a' mellyeket Európába

tettek, hanem Ázsiába, és Africába-is bé-rontottak, láttuk-is fellyebb, hogy nem tsak Natoliát meg-vették, de bé-menvén nagy Ázsiába Mesopotamiát, Syriát egéſz az Euphrates, és Tigris vizéig magokévá tették Ægyiptussal edgyütt, és egéſz Africát-is meg-hódoltatták. Persia nagyobb réſzének-is Uraivá lettek. De épen az Ázsiába meg-vett orſzágok ſzolgáltattak nékiek alkalmatoſságot nem tsak erköltseiknek meg-romlására, de egéſz birodalmok el-puſztúlására-is.

Ázsiába, és Africába felette gazdag orſzágok vóltak, a' mellyekbe a' Rómaiak ki-mondhatatlan ſok aranyakat, ezüstöket, drága köveket, gyöngyöket, 's több illyen ritka kintseket gyüjtöttek, ha mind ezeket haſzonra fordították vólna, magok virágzó állapattyokban meg-maradhattak vólna. De látván az Ázsiai fényes pompákat, mértékletlen vendégléseket, tékozlással munkáltatott öltözeteket, annyi ſok nyitva állott Theátrumokat, a' mellyeken fajtalan játékok, az az: Comædiák, Pantominák jádzadtattak, nem tsak mind ezek meg-tetſzettek nékiek, ſőt mindenekben az Ázsiabélieket főképpen a' Persákat követték-is. Vóltak ugyan a' Rómaiaknak bizonyos múlatſágokra való játékjai főképpen a' Circusokba, és jóllehet azokba a' vadak eleibe eleven embereket vettettek-is, és azoknak el-ſzaggatásokra örömmel néztek, még-is ez által erköltsök meg-nem romlott, hanem tsak azon időbe ſzokásba lévő barbariesſégek tetſzett-ki.

De mihent az Ázsiai most tsak fellyebb kitett ſzokásoknak gyakorlására adták magokat, elsőben önnön magok a' Csáſzárok, utánnok a'

Mi-

Ministerek, az az: Senátorok, a' hadi Fő Vezérek és Tisztek, rontattak-meg; ezeknek példájit követte a' Polgárság, a' Katonaság, még a' népnek salakja-is. A' Császárok a' Senátorokkal edgyütt nem fáradoztak már a' Birodalomnak dolgába, hanem inkább addig pompás vendégségeket tartottak, a' Theátrumokat gyakorlották, tobzódtak, fajtalankodtak, és így éltek a' Fő Vezérek-is, a' katonaság; és polgárok-is. Láttuk fellyebb aztat mint pazarolták-el a' sok kintseket az öltözetekre, pompás vendégségekre, és minden ki-gondolható mulatságokra. Tsiklandozták mind ezek szemeiket, ugyan azért olly mélyen-is úsztak ezekben, hogy mind ezen erkölstelenségek, sőt gazságok szíveikbe ki-írthatatlan gyökeret vertek, a' mellyek azt okozták, hogy meg-hült bennek a' hazai szeretet, meg-fojtódott a' vitézség, a' törvények lábbal tapodtattak, a' tudományok meg-vettettek, és mind ezek a' restséget, és puhaságot szülték.

Vóltak ugyan némelly Császárok, úgy mint Trajánus, Marcus Aurélius, és az Antoniusok, a' kik a' Birodalomnak ezen gonoszságok miatt el-pusztúlását sőt el-enyészését által látták; helyre-is állították néminémüképpen a' régi jó erkölcsöket, de gyökereit egészlen még sem írthatták már ki, mivel szíveikbe mély foganzatokat tettek, mihent-is ezen nagy lelkü, és bölts Császárok meg-hóltak, és a' Trónusra Néró, Caligula, Vitellius, és több illyen istentelen Császárok jöttek, még nagyobb erövel sarjazott-ki szívekből mindennémü gonoszság, és még mélyebben ejtették magokat a' veszedelemben, és közelítették-is ez által a' Birodalom el-veszlését.

Mindenek felett ſzerentsétlenſégekre még az történt, hogy minekutánna a' világnak némelly réſzein, különösen az éjtſzaki réſzin a' nemzetek úgy meg-ſzaporodtak, hogy már ottan meg-nem-férhettek, egyſzersmind termékenyebb, és kellemetesebb helyeket-is kívántak lakásokra keresni, olly ſürüſséggel mint a' raj, vagy-is ſáskák meg-indúltak ezen Nemzetek, és ſok réſzeit a' Birodalomnak el-is lepték. Ezen nemzetek vóltak leg-inkább a' Sarmaták, Hunnusok, Góthusok, Vandalusok, Németek, mind barbarus népekbül állók, 's többek mások. Nem álhattak már ezeknek ellent a' Rómaiak, mert ezek izmos erös, minden ſanyarúſágokhoz ſzokott Népek vóltak, jó Vezérei-is vóltak, magok méréſzek, meg-keményedett, és háborút ohajtók vóltak. Már pedig a' Rómaiak akkor a' hívſágoktól meg-lágyíttatott puha emberekké változtak, bátortalanokká lettek, ugyan azért nem tsak meg-verettettek általok, de egéſz birodalmokat-is elveſztették. Igyekeztek ök ugyan, hogy birodalmokat meg-tarthassák, és néhány eſztendök el-is folytak, míglen végsö veſzedelmeket érték, de hijába késö vólt már, magok magok alatt vágták-el a' fát, meg-ſzünték ök a' régi Republicánusok lenni, ſemmivé-is tétettettek, és még utollyára Mahomet-is villogtatta kardgyát tartománnyaikba.

De tovább-is álmélkodva aztat kérdezheti valaki, miként romolhattak-meg annyira a' Rómaiak? mivel már böltsek, tanúltak, és meg-világosított elméjü emberek vóltak, mint változhattak-meg? és mért nem maradtak-meg magok régi jó ſzokásaikba? Erre azt felelem,

hogy

hogy minden nemzetnek, sőt minden különös már meg-világosíttatott embernek, nem tsak leg-nagyobb hasznára, de leg-nagyobb bóldogságára-is válna, ha egyszer jó karba lévén, a' jó erköltsök által abba magát meg-tartaná.

De tudgyuk aztat, hogy az ember első Atyáinknak esetétől fogva gyarlóságok, és változások alá vettetett edény légyen, kinek szeme tsak a' látható dolgokon kap, és ha azon dolgok szépek, fényesek, vígságokat okozóknak látszattattak lenni, elméjével azokat legjobbnak, leg-hasznosabbnak, leg-idvességesebbeknek képzelteti lenni. Meg-nem-vizsgállya, meg-nem-próbállya, ha vallyon azok alatt nem lappang-é mint a' fübe ollyan mérges kígyó, a' melly azon dolgokat egészlen úgy meg-mérgesíti, hogy utóllyára el-is veszti. Így tselekedtek a' Rómaiak-is, tetszett szemeknek, (mivel ők-is emberek vóltak) a' sok arany, ezüst, 's több sok kintsek, a' nagy pompák, jó ízűek vóltak a' drága ételek, gyönyörködtek a' Theátrumokban, tobzodásokban, és az ő szemek mind ezeket úgy adták elméjeknek képzelődésére, mint leg-főbb jókat, a' mellyért-is mérték felett gyakorlották ezeket, nem tekéntvén ezeknek rosz következéseikre, meg sem-is fontolták azon jó dolgokat, a' mellyeket szemeik nem láthattak, amazok pedig jó erköltsöket, vitézséget úgy meg-fojtották, mint a' haszontalan dudva, és bojtorvány megszokta fojtani a' hasznos veteményeket, azis lett végek, hogy birodalmokkal edgyütt semmivé tétettettek, és a' mostani világ már tsak könyvekbe olvassa nagy tetteiket. Meg-ma-

radhattak vólna ök a' jóba, mert már leg-inkább Kereſztények-is vóltak, ha az Úr Istenhez folyamodtak vólna, de eztet nem tselekedték, ſôt torkig úſztak a' gonoſzſágokba, a' mellyért-is a' Nagy Úr Isten-is el-hagyta öket. Lássuk már az idö ſzakaſzokat, a' mellyek a' Római birodalomra következtek.

ELSŐ IDŐ SZAKASZ.

A' FRANTZIA MONARCHIÁNAK FEL-ÁLÍTÁSA.

A' Barbarusoknak Európába lett ſzaporodása, Clodovicustól fogva egéſz Nagy Károly Csáſzárig.

Melly idő Szakaſz mintegy 300 eſztendőket foglal magába.

ELSŐ TZIKKELY.

A' Frantzia Monarchia egéſz addig az időig, a' melly a' fő Udvari Kapitányokat foglallya magában, mellyeknek neve Majores Domus vala.

Azon felette nagy ſokaſágú barbarus népek, a' kik Német Orſzágból ki-jöttek, és a' megrontatott Nap-nyúgoti Csáſzárſágnak töredékei között le-tették magokat, mindenütt egy arányú módgyát az Uralkodásnak, egy arányú barbáriest, és majd egy arányú ſzokást-is hoztak-bé. Nem esmérték ők a' békeſségbe

virágzani szokott szép mesterségeket, ők tsak hábórút kívántak, és minden törvényeik egy zür-zavar vala. Az ő Királlyaik nem egyebek vóltak, hanem tsak Fő-Vezérek, és a' fő hívatalokban való személyek, tudatlan hadi emberek, gyülések-is tsak prédát ásitozó zabolátlan katona seregekbül állott. Mivel pedig nagy embereik nem vóltak, (a' kikben gyakran még a' pallérozott Nemzetek-is fogyatkozást szenyvednek) a' kik dolgaikat illendöképpen kórmányozhatták vólna, tehát annyival tovább kénszeríttettek magok igazságtalanságaikba, és vadságokba meg-maradni, mivel az általok meg-hódoltatott tartományokban-is kevés példát, kevés emberekhez illő igazságokat, jó erköltsöket láttak. Ha a' Rómaiaknak Charactere annyira meg-nem-romlott vólna, tehát ők vagy soha sem győzettettek vólna-meg, vagy-is azon Nemzeteket, a' kik őket meg-győzték, erköltsösökké tették vólna.

A' Visigóthusok egész Spanyol országot, és egy nagy részit-is Galliának meg-vették. A' Burgunderek szélessen el-terjedő tartományokat bírtak az Araris, és Rodánus (frantzia nyelven Saone, Rhone) vizei között, és az havasok között. A' Francusok, vagy-is Frantziák, már Urai vóltak Dorniknak, és a' Skaldis víz parttyainak; és még a' Somona (Somme) vízig terjesztették birodalmokat, melly víz Picardián foly keresztül. Az Amoricusok, a' kik a' Sequana, és Ligeris (Seine, Loir) vizei, és a' nagy tenger között laktak, egy független Respublicát állíttottak-fel. Már ezen a' részen a' Rómaiak nem bírtak egyebet, ha-

nem

nem tsak a' Belgiumi Galliát, a' hol az ö Fö Vezérek Syagrius Királyi hatalommal élt, de Clodovicus, Childericus Királynak fia, egy 19 eſztendös Uratska Soisson mellett ötet meg-vervén a' Rómaiakat ki-üzte onnat, és ezen gyözedelem által a' Frantzia Monarchiának erösſéget adott, a' mellynek már az elébb fundamentoma meg-vala vetve.

Ezen Clodovicus, mivel valamint nagy Bajnok, ſzint' ollyan tiſzteletre vágyodó-is vólt, maga hatalmát mindenképpen meg-nagyobbítani kívánta, hogy pedig tzéllyát el-érje, eſzközül maga böltseſségét vette, a' mellyel jobban-is elö mozdította dolgait, mint fegyverének erejével. A' Gallierek útálták a' Római uralkodást, és a' Kereſztényſégre nagyon hajlandók vóltak, meg-is nyerte ſzíveket Clodovicus, mert öket nagyon kíméllette abban-is, hogy ök még bálványozók vóltak, és az ö Papjaikhoz-is hajlandóſágot mutatott. Ezek így lévén el-vette ö Klotildist, Gundobaldusnak Burgunderek Királlyának unokáját, egy jó erköltsü, és ajtatos Hertzegi ſzemélyt, a' kit-is ö mindenkor olly reményſséggel bíztatott, hogy el-fogná hagyni a' pogány vallást, és a' Kereſztény vallásra fogna térni.

Ezen buzgóſsággal tellyes Fejedelem Aſzſzony annyira reá-is beſzéllette már maga férjét, hogy nagy hajlandóſágát mutatta a' Kereſztény vallás fel-vételére, nem-is tudott nékie már most felelni, hanem tsak aztat, hogy mivel nagyon ſzeretné maga Francussait, nem kívánná öket vallásának meg-változtatásával ſzomorítani. Történt azomba, hogy ö a' Németeket Czilpich mellett nagyon meg-verte, melly

dia-

diadalma történt a' Jülichi tartományba, mingyárt ez után maga Francussainak aztat mondotta, hogy nem másnak köszönheti ezen győzedelmét, egyedül Klotildis Fejedelem Aszszony Istenének, mivel ötet a' leg-nagyobb veszedelem között hívta segítségül. Mingyárt-is szent Remigius Püspök által meg-kereszteltette magát, és erre leg-nagyobb része-is Francussainak példáját követte. A' többieket-is annak utánna, mint bölts Vezér könnyen reá beszélette. Azon időtül fogva az igaz Keresztény Religióhoz nagy buzgósággal viseltetett, a' melly az ő szándékának tellyesítésére nagyonis hasznos vala. Az Amoricusok önként alája vetették magokat, és már a' Francusok-is felette szerették ezen igaz vallást, és annyival-is inkább, mivel a' Burgundierek, és Visigóthusok Ariánusok vóltak. De mivel még tudatlanok vóltak a' Francusok, hogy mint értették ők a' Keresztény vallást, és ennek igazságát, könnyen meg-lehet ítélni, tsak szavakból minden meg-gondolás nélkül állott ő nálok ezen szent vallás, és némelly külső Czeremoniákból, nem pedig jó erköltsökből, a' mellyről több szó lészen ez után.

Gundobaldus, a' ki maga két Testvérinek gyilkosa vala, és azoknak tartománnyait igazságtalanúl bírta, azon tiszteletre vágyódó Klodovicusnak okot adott a' háborúra, mingyárt-is ő Nagy Theodoricussal Olasz ország Királlyával kötést tett, hogy ötet Trónusáról annyival könnyebben le-vethesse. Minekelőtte az Ostrogóthusok hozzája érkeztek vólna, elvette már ő a' Burgunderek Királlyának minden tartománnyait, és a' kötés szerint egy részit

ſzit azoknak Theodoricusnak adta. De hamar meg-bánta, mivel ezzel maga ſzomſzédjának erejét meg-ſzaporította, a' ki ſokkal félelmeſebb vólt Gundobaldusnál, a' mellyért-is reá beſzéllette ö Theodoricust, hogy az el-üzettetett Gundobaldust tennék megint viſzſza Királyſágába. Ha az Udvari Politicum tudományt tekintjük, által kelletett vólna Clodovicusnak a' dolgot látni, és ezen háborúhoz nem-is kelletett vólna nékie fogni, mivel abból haſzna nem következhetett.

El-tökéllette Clodovicus magába, hogy ö Alaricusnak a' Vestgóthusok Királlyának tartománnyait, mellyek a' Rodánus, és Ligeris vizei között feküdtek el-fogja venni, és hogy nagyra vágyódását ki-elégíthesse, a' Religiót vette okúl, hogy ez kivánná aztat. Az ö elö adása ſzerint útálatos dolognak lenni tartotta ö, hogy Galliába Ariánusok uralkodjanak. Az orſzágba lévö Püspökök ebbe vele mind megegyeztek, holott Alaricus nem vala üldözö, és már ebbül-is által lehet látni, hogy valamint a' Barbarus Népeknél, úgy Rómába, és Konſtantinápolyba-is, a' Revolutziókba az Egyházi Rendnek nagy bé-folyása vala. 507-dik eſztendöbe Clodovicus azokkal a' kikkel kötést tett, azon Vestgóthusokra reá ütött Vivonne városánál Poitierstül nem meſzſze, és meg-is verte öket, meg-is ölte a' Királlyokat, magáévá-is tette ſok tartománnyait. Gundobaldus, a' ki ezen táborozásba vele kötésbe állott Arelatum városát ostromlotta.

Ezen ütközet után mingyárt el-érkeze oda egy ſegítö ármáda, a' melly a' Theodoricusé vala, mert ezen Fejedelem látván Nemzetének veſzedelmét, ſoha ſem maradott tettetlen,

ezen

ezen ſegítſégre jött ármáda, az egymással kötésbe állott két Királyokat Clodovicust, és Gundobaldust meg-is verte, melly által Theodoricus Provincia tartománnyának Ura-is lett, Narbonnésust-is el-vette, és Aquitániának egy réſzit. Nem-is vólt azon idöbe Európába Theodoricusnál ſem hatalmasabb, ſem böltsebb Fejedelem, a' mint már más helyen eztet meg-is mondottam.

Clodovicus meg-motskolta uralkodásának végét, hitetlenſége által, és azon írtóztató kegyetlenſégével, a' mellyet maga vér-ſzerint való attyafiain el-követett. Ö éppen azon idöbe Templomokat, és Klastromokat építtetett, kétſég kívül azért, mivel ö aztat képzellette magába, hogy valamint Istennek törvénnye ſzerint, úgy a' barbarusok törvénnyek ſzerint-is, minden el követett bünökuek botsánattyát pénzen meg-lehetne venni. Meg-hólt ö ςιι-dik eſztendöbe Aureliánum városába tartatott Concilium után, a' mellybe maga adta-ki azon pontokat, a' mellyekrül tanátskodni kelletett.

Egy leg-föbb rendelés e' vala, a' melly azon Conciliumba meg-határoztatott, hogy egy Laicus ſe vétettessen-bé az Egyházi Rendek közé, a' Király vagy Fö Bírónak engedelme nélkül, a' ki nem Egyházi Nemzetſégbül ſzármazik. Nagy Constantinus Csáſzár-is élt ezen elö vígyázattal azon okra való nézve, hogy ne találtán az Egyházi Rend az ollyan fiatal embereket, a' kik idövel leg-haſznosabb ſzolgálatot tehetnének a' Hazának, magokhoz vonnyák, az Egyházi Rendnek privilegiumi nagy öſztönökül-is ſzolgáltak az ifjaknak. Ugyan tsak azon most ki-tett rendelés nem tartatott meg.

Clo-

Clodovicusnak négy fiai, úgymint: Diedericus, Klodomirus, Childebertus, és Klotarius az Attyokról maradott örökſéget fel-oſztották magok között, és a' Monárchia ſzerentsétlenül négy Királyſágokra el-ſzaggattatott, a' mellyek így neveztettek. Austrasia, vagy-is Divodunum, Aureliánum, Paris, és Augusta Svessionum. Ezen fel-oſztás el-kerülhetetlenül háborúkat vonſzott maga után. Ezen Testvérek, ſokféle okokra való nézve ellenſégei lettek egymásnak, és a' kegyetlen barbáriest vették eſzközül. Sigmond Gundobaldusnak fia maga gyermekeivel, és feleſégével Klodomirusnak parantsolattyára meg-ölettetett, így végződött-el a' háború ezen két Fejedelmek között. Klodomirusnak halála után az ö két fiai-is Attyoknak testvére által Klotarius által (a' ki Childebertussal magát egyesítette, hogy kezekbül örökſégeket ki-ragadhassa) gyilkosan meg-ölettettek. Ezen idönek históriája tsak kegyetlenſéget, igazſágtalanúl véghez vitt dolgokat, és nevetſéges Fabulákat foglal magában, és tsak annyit haſznál, hogy azon idöbéli erköltsöket kitanúlhattyuk.

Theudebertus fia, és örököse Diedericusnak Austrasiának Királlya magát nagy talentuma, és helyesen végben vitt dolgai által nevezetessé tette. Attyának testvére elött kénſzeríttetett nagy tekéntetbe tenni magát, mivel ez orſzágától meg-akarta foſztani, azért-is egyeſült vele, hogy a' Burgundiai Királyſágot, a' melly mintegy ſzáz eſztendök elött álíttatott-fel, meg-vehesse, a' mint ez véghez-is ment.

Ezen nagy nyereſég után érkeze Justiniánus Csáſzártól egy követſég, a' melly a' Francusoknak Királlyait a' Csáſzárral való egyesitésre kérte

kérte az Ostgóthusok ellen. Amalasunta, Theodoricusnak egy érdemes leánya, uralkodott az Ostgothusokon nagy böltseséggel gyenge fiának Athalaricusnak nevében. Theodatus ezen utólsónak követője, a' midön Belizárius Olasz országban háborúskodott, mint egy érdemetlen Fejedelem le-vettetett a' Trónusról. A' Barbarusok osztották, és megint el-vették a' koronákat, és tellyességgel csak ollyan Királyokat kívántak a' Trónuson látni, a' kik Vitézek vóltak. Vitiges, a' ki Theodatus helyett választatott, a' Francusokkal, a' kik már a' Császárral kötésbe vóltak, alkura lépett. A' Francusok éppen lelki esméret ellen lenni nem tartották az ő pénzeket, és ajánlásaikat bé-venni. Theudebertus egy nagy ármádával által mene a' havasokon, és már most mind az Ostgóthusokat, mind a' Rómaiakat meg-támadta, le-is vágta őket, és maga országába viszsza tért. Illy hitetlenül viaskodtak a' prédát óhajtó Barbarusok, meg-elégedtek azzal, ha igazságtalanságokat ragadomány koronázta.

Sok esztendőknek el-folyása után meg-vette Theudebertus Velentzét, és egy részit Liguriának, és éppen azon időbe, a' midön Totilás 547-dik esztendőbe a' hanyatlásra indúlt Ostgóthusok birodalmát megint helyre állította. Ezen meg-hódoltatása Theubertusnak haszontalan vala, mivel a' Francusok Királlya meg-hala, minekelőtte elég ideje lett vólna magát ezen el-nyert tartományokba erőssé tenni. Illyen Király alatt a' minémű ő vala, a' Clodovicus által fel-állíttatott Monarchia el-nyelhette vólna a' többi országokat.

A' ta-

A' tapaſztalás ſoha ſe taníttya-meg az ollyan embereket, a' kik a' dolgok meg-fontolásában fogyatkozást ſzenvednek. Annyi ſok a' birodalomnak fel-oſztása által okoztatott viſzſza vonások, meg-újították hasonló viſzſza vonásokkal minden dolgokat Klotáriusnak halála után, a' ki maga testvéreit, és unokáit által élte, és már minden orſzágoknak Ura vala, az ő négy fiai egy fel-oſztásával a' birodalomnak, ezeknek nevek vala: Charibertus, Guntrámus, Siegbertus, és Chilpericus. Nyilak húzásával oſztották ezek fel a' birodalmat. És ámbár a' Párisi Királyſág Charibertusnak jutott, még-is meg-alkudtak ők abba, hogy Páris Városa, mind a' négyé légyen, mivel az Attyok eztet az egéſz birodalomba lak Városának válaſztotta, de egy ſe mehessen-bé a' másikának híre nélkül. Az illyen tsudálatos egyezésnek kétſég kívül pólgári háborút kellelett maga után vonni. Mindenek a' Nemzet meg-rontására látſzattak egyesítve lenni. Két Fejedelem Aſzſzonyok, a' kik inkább Furiák nevét érdemlették Brunesilda, és Fredegunda a' magok vérſzopóſágot okozó tiſzteletre való vágyások által nagy viſzſza vonásokat okoztak Frantzia orſzágba.

A' Spanyol orſzági Hertzegné Brunehilda az Austrázsisi Királynál vólt férjnél. Fredegunda, a' ki eleintén Chilpericusnak ágyassa vólt, arra kívánta venni ötet, hogy maga Királynéjától válaſztassa-el magát, hogy így feleſége lehessen. Az egymást való meg-útálása ezen két Királynéknak, és azon hatalom, a' mellyel mindenike maga férjén uralkodott, ſzámlálhatatlan roſzſzakat okoztak, a' mellyek

valamint a' Népnek úgy a' Királyi Familiának kárára váltak.

Sigebertus, a' ki maga testvérét Chilpericust Tornacumba ostromlotta Fredegundának rendelése szerint orozva meg-ölettetett. Ezen kegyetlen mostoha azon gyermekeit-is meg-ölette, a' kiket első Urával nemzett. Brunechilda, a' ki hoszszút kívánt állani, egymás ellen fel-ingerlette a' Fejedelmeket, és a' polgárok között a' háborúságnak tüzét éleszteté, de utólyára Fredegunda fiának Klotáriusnak kezei közé esett, a' ki-is ötet mint olly nagy bünöst, a' ki oka vala tíz Királyok, vagy-is Királyi Hertzegek halálának, irtóztató kinzásokkal meg-ölettette. Szent Gergely Pápa dítséri ezen Fejedelem Aszszonyt, hogy nagyon buzgó, és adakozó lett vólna az Anyaszentegyházhoz, de ugyan tsak még-is több roszszat tett ö mint jót.

Aurelianumi és Burgundiai Király Guntram meg-hólt 593-dik esztendöbe, ö míg élt majd egy, majd más részszel tartott, a' mint a' környül való állások kívánták. Ö szelid egy Fejedelem vala, de a' dolgokba nem vólt igen mélyen bé-tekéntö, hanem a' fundátiók tételében nagyon szorgalmatos vala, és adakozó-is vólt, a' Püspökökhöz felette nagy engedelmességgel viseltetett, de gyakorta a' midön az alatta valóihoz kegyességgel kelletett vólna nékie lenni, eröszak tévö, kegyetlen-is vala. A' régi Annalisokba nagyon dítsértetik ö, mivel gyakran az Historiákat irók, a' Fejedelmek erköltseiröl azon idöbéli elö-ítélettel szoktanak irni. Ezen tsendes természetü Fejedelem megesküdött, hogy az Orvos Doctorokat mind meg-

fog-

fogja ölettetni, ha az ő feleſégét meg-nem-fogják gyógyítani. A' Királyné meg-hólt, le-is vagdaltatta ő a' Doctorokat, több illyen tsudálatos dolgai ki-vannak téve, de az ő nagy ajtatoſsága mind bé-fedezi azokat.

Miſek utánna ſok Fejedelmek, és Hertzegek ſzörnyüképpen meg-ölettettek, Chilpericus, és Fredegundának fia, második Klotárius maga lett az egéſz birodalomnak Ura, ő a' békeſséget helyre állította, jobbágyainak magához való hajlandóſágokat meg-nyerte, a' Nagyok elött kedvessé tette magát, mivel hatalmokat meg-nagyobbította, és Austrasiának kórmányozását egy Udvari Fő Kapitánynak Májior Domusnak által adta, Burgundiának pedig kormánnyát más fő Udvari Tiſztnek adta kezébe, a' kik-is azon idötül fogva Vice Királyokhoz hasonlíttattak, és mivel naponként nevekedett hatalmok, a' Trónusra-is útat nyitottak magoknak. Ezen Koronának ſzolgái, a' kik fő Bíróſágból a' Palátziumban a' Fejedelmek Ministerei, és a' Birodalomnak Urai lettek, határozatlan uralkodóknak kelletett nékiek lenni, mihent a' Trónuson gyenge, erötlen Fejedelmek ültek, a' kik tehetetlenek vóltak, hogy öket kötelesſégekhez tartották vólna.

Dagobertus Klotáriusnak fia meg-útáltatott ſok roſzſzaſágai miatt, azon adók, a' mellyekkel ő a' Népet meg-terhelte, és a' mellyeket ő paizányſágokra fordított, avagy-is az akkori ſzokás ſzerént ajtatos dolgokra, de kétſzínüſséggel el-pazarlott, meg-erötlenítették a' Királyi hatalmat, és nagyon alá-is ſzálíttották. Az ő két fiai második Siegebertus, és második Klodovicus Klastromokat fundáltak, és ezeken kivül egyebet nem miveltek kitsinyſé-

geknél, mindeneket a' Majores Domus tselekedtek. Még éltébe második Siegebertus megígérte Grimoaldusnak, a' ki Major Domus vala, hogy ha ö Successor nélkül maradna, hogy akkor az ö fiát, maga gyermeke helyett adoptálná, de Siegebertusnak fia lett, a' mellyet Dagobertusnak kereſzteltetett. A' midön már hét eſztendös vólt ezen Dagobertus, mivel Grimoaldusra bízta nevelését az Attya, ez el-nyíráttatta a' haját, és úgy küldötte-el Irlandiába, az Attyának pedig aztat mondotta, hogy meghalálozott, és temetést-is tartatott, de üres koporsóval. Siegebertus mivel már egyſzer adoptálta Grimoaldusnak fiát, el-hívén, hogy fia meg-hólt vólna, Grimoaldusnak fiát Childebertus név alatt a' Trónusra fel-emelte. De egy nagy réſze azoknak, a' kik második Klodovicussal tartottak, ki-tanúlták Grimoaldus álnokſágát, mingyárt-is fiát a' Trónusról le-vetették, magát Párisba tömlöizbe dugták, és ott is hólt-meg. De a' ſzegény Dagobertus ezzel ſemmit ſe nyert, mert Austrásia Klodovicus fiaira ſzállott.

A' Nagyoknak helybe hagyása nélkül Ebroinus, a' ki Major Domus vala, harmadik Diedericust, a' ki második Klodovicusnak fiai közül való vólt, az Austrásiai Trónusra fel-emelte, de az Austrásiabéliek ezen Fejedelemnek haját el-nyírták, és magát egy Klastromba zárták. De meg-ölettetvén az ö testvére megintlen a' Trónusra emeltetett. Azomba mivel Ebroinus az Austrásiabélieket nagyon ſanyargatta, az oda való Nép fel-támadott, és már Hertzeget, vagy-is ſenkitül ſem függö Gubernátort kívánt.

Hers-

Herstálból (a' melly Brabantziai Baronátusság) való Pipinus, egy ollyan Úr, a' kiben mindnyájan bizodalmokat vetették, uralkodott ottan, mint egy határozatlan Fejedelem. Diedericus, a' ki Frantzia országba maga vala Király meg-bántotta ötet, a' mellyért-is ellene mene Pipinus, el-is fogta ötet, és országától-is meg-foszttotta. Így tehát Úra lévén már ezen egész Királyságnak ezen név alatt Major Domus huszon hét esztendeig, mint egy nagy Bajnok, és nagy böltsességű ember uralkodott. Már a' Királyok tsak ollyanok vóltak mint a' tarkán festett képek, a' mellyeket ollykor a' népnek meg-mutattyák, ezen szavat: *Tehetetlen!* méltán-is neveikhez hozzá tehették, mivel ez a' restséget, gyenséget, és az ostobaságot-is magába foglallya. Pipinus azon régi gyülléseit a' Népnek, a' mellyeket az elötte való Majores Domus el-rontottak, megint helyre állította, és mivel ő azon hevét a' Francusoknak, a' mellyel ők a' külső ellenséggel viaskodtak, mérsékelni tudta, mindenkor meg-is verte maga ellenségeit, és így meg-maradott ő maga hatalmába, és ollyan békességbe-is élt, a' mellyet a' Monarchia uralkodásba nem esmértek.

Ezen nagy embernek halála után a' fő hatalom az ő özvegyének Plektrudisnek kezére jutott, a' kinek-is unokája, jóllehet még neveletlen gyermek vala, még-is Major Domus vólt. Pipinus egy ollyan szolgálatot kívánt familiájánál örökössé tenni, a' melly Királyi hatalmat foglalt magába. Martel Károly Pipinusnak egy ágyassától való fia, fogságba tétettetett, mivel azt gondolták felőle, hogy ő az országlást kívánná. A' nép meg-únta egy Asz-

ſzonynak uralkodását, a' mellyért is valamelly Raginfredus válaſztatott Major Domussá. Károly az alatt ki ſzökött a' maga fogſágából, és az Austrásiak által mint meg-ſzabadítójok bé-fogadtatott. Raginfredus, a' ki Austrásiát hatalma alá akarta vetni, meg-érzette ſok alkalmatosſágoknál második Chilpericus Királlyal edgyütt ezen Bajnoknak erejét, a' ki-is Attyának példája ſzerint Martell Károly a' fő hatalomnak bírásába egéſzlen bé-helyheztette magát, érdemes-is vala ő erre, mivel ő egy bölts, és bátor uralkodó vala, és örökké diadalmas-is vólt, ſzóval: a' nagy név, és ditsőſég, az orſzágnak bóldogſága vóltak tárgyai az ő hatalmának. Ő nála nélkül Frantzia orſzág az Osmányok igája alá jutott vólna, a' kik már Spanyol orſzágnak Urai vóltak.

MÁSODIK TZIKKELY.

Spanyol Orſzág a' Saracénusok által meg-vétettetik. Martell Károly meg-veri őket Frantzia Orſzágba.

Vessük már most ſzemeinket Spanyol orſzágnak históriájára, mert ez-is emlékezetre való méltó dolgokat foglal magába. Miólta az éjt-ſzaki, az az: Vestgóthusok ezen Római tartományba, a' mellyet már az előtt a' Vandaluſok meg-vettek vólt, különös magok réſzire való Monarchiát állítottak-fel, az Egyházi Rend

Rend inkább uralkodott abba, mint sem a' Királyok, a' mellyért-is majd tsak, hogy megneveztessenek-is, nem érdemlik. Majd minden dolgok a' Püspökök ítélő széke által végzettettek-el, mivel ezek magok Conciliumaiban a' birodalomnak leg-főbb dolgairól ítéleteket hoztak. Az ország Nagygyaival, kik között első rangjok vólt, még a' koronákat-is osztották, és a' Királyokat inkább választották mint sem annak a' fejére tették vólna a' Koronát, a' kit ez, mint öröksége illette vólna. Ezen Királyság nézö piatza vólt a' birodalom változásainak, és a' rosszaságoknak. A' sok meg-ölettetett Királyok írtózást, és úndorodást okoznak.

Minek utánna azon Barbarusok meg-erösítették vólna magokat, újjabb rosszaságokba merültek, és vadságok által még gyilkosabbak lettek, a' magok önnön hatzon kívánása minden gazságok véghez vitelére ösztönözte öket. Elég légyen nékünk tsak a' leg-főbb uralkodásról valamit tudni, a' melly alatt a' leg-nevezetesebb dolgok történtek.

Leuvigildus híressé tette magát részint azon győzedelmeiért, a' mellyeket nyert a' Svábokon, a' kiknek tartománnyait ö el-is vette, részint szerint pedig azon erőszakok el-követésekért, a' mellyeket ö Hermangildus fián el-követett, tsak azért, hogy ö a' Catholica Religiót vette-fel: Meg-hólt ö 585-dik esztendöbe. Reccared az ö második fia, a' ki utánna az egész Birodalomnak Ura lett, még is az Ariánus vallást el-hagyta, mingyárást-is üldöztettek az Ariánusok, és ezen üldözésnek lelke inkább-is uralkodott Spanyol országba, mint a' többi mindenféle tartományokba.

Sisebut, a' ki 612-dik esztendőbe, élet vesztés alatt meg-parantsolta a' Zsidóknak magokat meg-kereszteltetni, másképpen-is igen bölts Fejedelem vala, és ő a' Napkeleti Császároknak mind azon tartománnyaikat el-vette, a' mellyeket a' közép tenger parttyai között bírtak. Chintilla a' Zsidókat mind számkivettette, és egy Conciliumot rendelt, a' mellybe minden Hertzegnek meg-kelletett esküdni, hogy azon szerentsétlen Zsidó Nemzetnek élete fottáig üldözője lészen, és eztet törvénynek tették. Úgy tetszik, hogy akkor kezdődött az Inqvisitió.

Recensuint uralkodása alatt a' Királyok választa egy gyülekezetre bízattatott, a' melly Püspökökből, és Phaltzi Grófokból (Rhénusi Palatinusok) állott, így tehát a' nép a' maga drága törvénnyeit a' választásban el-veszttette.

Ezen Király után következett Bamba, a' kinek együgyűsége okozta, hogy Spanyol ország szerentsétlen lett, ő ugyan a' Saracénusokat a' midőn ezen országba bé-tsaptak, ki-üzte, de Erviges irígyelvén dolgát meg-fogattatta ötet, a' ki-is bánattyába meg-betegedvén; ezen betegségébe nyerte együgyűségét, mingyárt-is 682.-dik esztendőbe Erviges ötet a' Trónusra nem tsak elégtelennek ki-hírdettette lenni, de még tsuklyát vonatván reája egy Klastromba bé-is záratta. Ezek után egy Concilium érdemesnek ítélte lenni Ervigest a' Trónusra, és azon meg-is erősítette ötet. Egy más Concilium pedig meg-tíltotta a' Királyoknak, mint valamelly ördöngös dolgot, a' meghalálozott Királyoknak özvegyeit el-venni.

Ezen

Ezen Canonból ki-ki által láthattya az akkori törvényeknek válaſztását, és érdemét.

Vitiz még együgyübben uralkodott, mert ô kegyetlen, és rendetlen ember-is vala. Mivel pedig meg-engedte a' Papoknak a' házaſſágot, és a' világiaknak a' mennyi tsak tetſzik, annyi ágyasoknak tartását, a' maga jobbágyait-is minden fegyvereiktöl meg-akarta foſztani, tsak azért mivel tölök félt, de ellenbe ezzel el-is vette vólna magok oltalmazásoknak mindennémü módgyait, a' mellyért-is 710-dik eſztendöbe az egéſz Polgárſág fel-támadott ellene. Rodrigó le-is vetette ötet a' Trónusról, és maga ült-fel arra, de ez-is azon néptül, a' kinek már ſenki ellent nem állhatott, le-vettettetett.

A' Római historiának vége felé ki-tettem én, hogy a' Mahometismus miként álla-fel, egy ollyan Religió, a' mellynek leg-nagyobb ſzentſége a' kard, és a' vak buzgóſág vala, és ezek hová tovább nem tsak éleſztették aztat, de nagyon gyarapították-is, a' mint ki-ki láthattya.

Ennek az ô ſzerzöje Mahomet meg-hala 633-dik eſztendöbe, de tsak hamar még-is az Arabsok, vagy-is Saracénusok birodalma ki-mondhatatlan nagy réſzit Ázsiának, és Africának magában foglalta, és úgy tetſzett, mintha Mahometnek Bibliája, az az: a' Kórán fegyver által az egéſz világot meg-fogná hódítani.

Az mondattatik, hogy Gróf Juliánus, Rodericus ellen való boſzſzúſágából, és mérgéböl, mivel ez az ô leányán Florinda Cáván, a' ki utálatosnak-is neveztetik, erôſzakot tett vólna, hívta a' Saracénusokat Spanyol orſzágnak megvételére. De talán Cávának históriája-is tsak

ollyan léfzen mind Lucrétziának az ő históriája, a' mellyeket Romántzoknak tartok, mivel egyikének sintsen hiteles fundamentoma, mert arra hogy a' Saracénusok bé-hívatassanak, nem vala fzükféges egy leányon való erőfzak tétel, a' mellyet olly nehéz el-hinni, valamint tselekedni-is. A' Saracénusok akkori Urai Mauritániának, a' mellyért Maurusoknak-is nevezteténk, mint víz özön úgy borították-el Spanyol orfzágot, és ők 712-dik eſztendőbe egy nagy ütközetet Xeres alatt tartván diadalmaskodtak, az történt Andalusiába, mingyárt-is ez után a' Vestgóthusok Királlya örökre eltűnt. Mutza, a' ki Valid Kaliffának Vice Királlya vólt Africába az egéfz orfzágot hamar meg-vette, és ezen Sectának bölts törvénnye fzerint, a' lakosoknak magok Religiójának fzabad gyakorlását meg-engedte, és magok törvénnyeit-is; adót fem kívánt többet, tsak annyit, a' mennyit magok Királlyoknak fizettek. Leg-több várasok örömest-is fogadták ötet, a' mellyek ezeket nem tselekedték, azokat kiprédáltatta, és fel-égettette. Gróf Hervicus, a' ki annakutánna Királlyá lett, Bamba Király alatt egy ármáda Maurusokat, az az: fzeretsenyeket hívattatott-bé. Opás, a' ki Seviliai Püspök vólt, és a' ki ezen nagy változásban legfőbb eſzköz vala, meg-nem-pirúlt ezen Mahometánusok mellett fegyvert fogni, és Rodericus meg-útálása miatt Hazáját, és maga Religióját fel-áldozni; fia vólt ő azon igazfágtalan Királynak Vitizának, a' ki Rodricust fzintén ollyan igazfágtalanúl a' Trónusról le-vetette, és életétül-is meg-fofztotta, e' vólt valófágos oka, hogy a' Püspök másodfzor-is a' Szeretsenyeket az orfzágba bé-hívta, Gróf Juliánus Vitizának Veje vólt,

vólt, már ezen környûl-állásra való nézve-is elég oka vólt azon Tyrannus ellen fel-támadni. Opásnak, és a' Grófnak titkon forralt ſzándékihoz, még egy más Torizó nevezetû Püspök-is hozzá állott. Tsudálatos dolog! hogy két Püspök a' Kereſztényſégnek ellenſégével tartott. Már akármint vólt a' dolog, a' Mahometánusok Urai lettek egéſz Africának valamint még ma-is azok, és tsak hamar az Atlás hegye mellett Maroccó városát-is fel-épitették, mellynek nevére egy Csáſzárſágot-is felállítottak. Ugyan tsak nem írthatták ök ki gyökerestûl Spanyol orſzágba a' népet, mert egy Góthus, Pelagius nevezetû, Rodrikus Királynak Attyafia, ſok Kereſztényeket magához vont, a' kiket mint nagy bajnok nem tsak meg-óltalmazta, de az Asturiai hegyek közé el-is vezette, és ottan egy kis Királyſágot fel-is állított, a' mellybe Vitézſége által meg-is tartotta. Utánna az ô Veje Alphonsus ûlt Trónusára, a' ki-is a' Polgári háborúkat tudta maga haſznára fordítani, és ezen Királyſágot nagyobbra-is ki-terjeſzteni.

Azomba a' Maurusok nagyra vágyódásának meg-határozására nem vóltak elegendök a' Pyreneusi hegyek. Ök mingyárt eleintén jóllehet minden haſzon nélkûl meg-támadták az Aquitániai Hertzeget Eudót, a' ki Clodovicusnak Vérſégébûl való vólt. Abdorahman egy új Emir, vagy-is Gubernátor Spanyol orſzágba, egy nagy ſzámu ármádával bé-tsapott Frantzia orſzágba, mivel ezen orſzágot-is megakarták hódoltatni, és ô egéſz Sennones városáig el-is jött, de viſzſza veretetett Ebbo Püspök által, a' mellyre Aquitániába bé-ütött, az

ott

ott való Hertzeget meg-verte, és az orſzágnak úgy mondván lelkébe bé-is mene. De már mostanában, az az: 759-dik eſztendöben ſzolgált a' ſzerentse azon ſzeretseny pogányok ellen, minek utánna Martell Károly által ſokſzor megverettetvén egyeletlenſégek támadtak közöttök, a' mellyek öket nagyon meg-erötlenítették, és utóllyára Sclávusokká-is tették. Moregath, a' kit némelly Históricusok Királynak vóltnak lenni teſzik-ki, Asturiába, és némelly ſzomſzéd tartományokban uralkodott, de még-is a' Califáknak eſztendöbéli adót kelletett nékie fizetni, különösen minden eſztendöbe tartozott ö Abderamsnak Serállyába ſzáz ſzép leányokat mint adót bé-vinni. Az Arabusoknál ezen ſzokás mindég meg-vólt, és még most-is a' midön Caravánok mennek Mekkába, a' köves Arabiába lakó fö Uralkodónak mindenkor magokkal néhány ſzüz leányokat-is viſznek. Martell Károly, hogy mind ezen útálatos ſzokáſokat meg-ronthassa, mind pedig a' Kereſztények orſzágaiból ezen pogány Vendégeket kiútasíthassa, Pictavium, és Turodunum városai között Frantzia orſzágba olly nagyon meg-verte öket, hogy némelly Historicusok, a' Saracénusok el-estét többre teſzik-ki 300000-nél. En ugyan ezen ſzámot felette nagynak tartom ki-téve lenni, de hogy veſztek nagy vala, aztat meg-engedem. Abderams maga-is el-esett itten. De jóllehet olly nagyon meg-vóltak verettetve, még-is néhány eſztendeig Langvedociába, és Provinciába bent vóltak, míglen azon nagy Bajnok Martell Károly egéſz Frantzia orſzágból ki nem hajtotta öket.

Minek-

Minekelőtte tovább mennyek Spanyol országh dolgaiban, szükségesnek látom lenni, hogy ki-tegyem, kik legyenek az Emirek, a' kiknek neve itten gyakran említtetik. Ezeket Mahometh vérségébül származottaknak tarttyák leni, a' mellyért-is tsak magoknak ezeknek szabad zöld tsalmát, az az: Turbánt viselni. Ezek közül válaszтatik egy, a' ki minden tartományok záfzlóira gondot visel, és a' midőn valamelly Török, Sangiátust nyér, ez adgya a' tartománynak záfzlóját kezébe, és a' midőn önnön maga a' Török Császár háborúba mégyen-is ő viszen előtte egy zöld, és fejér záfzlót. Nagy betsbe tartatnak ezek, és senkinek sem szabad őket meg-bántani. Az egész birodalomba ezek között osztatnak-fel a' fő hívatalok, különösen Gubernátorokká leg-inkább tétetnek. De már tovább —

A' Maurusoknak hatalma alatt szerentsétlen vala eleintén Spanyol ország, az Emirek, a' kik Afrícába a' Vice Királyoktól függöttek, inkább azon igyekeztek, hogy a' tartományokat ki-üresítsék, mint sem hogy azokban az igazságot, és jó rendet virágoztassák. A' Polgári háború tüzének lángja ki-lobbant, a' Kalifák Damascusba lakván, meszsze vóltak azon tűznek meg-fojtására, sőt azon viszsza vonások-is, a' mellyek a' Kalifákat illették, erőt kezdettek venni. Ezen fő hívatal, a' melly a' fő Papságot a' Császári Méltósággal egyesítette, és mind eddig az Ommiadesek kezе között vala, már 750-dik esztendőbe a' Habbasidesek Nemzetségére-is ki-terjedett. Ezen változás vér ontást okozott, a' melly a' Spanyoloknak használt, mivel el-nyomások alól megszabadúltak.

Abdor-

Abdorrahman Fejedelem, a' ki Almanzornak-is neveztetik, azon vér ontásban, a' melly az Ommiadesek réfzirűl halálos vala, maga életét meg-tartotta, és az Spanyol orfzágnak hafznos-is vala, mivel egy állandó Királyfágnak fundamentom tevésére fzolgált. Ő még egy diadalmat nyert, mingyárt-is Királynak ki-kiáltatott, és minden tartományokat hatalma alá vetett azon kívül, a' mellyet Pelágius, és Alphonsus bírtak. Maga lak-helyének Corduát válafztotta, és ezen várost a' fzépfég, fzép tudományok, és vígasfágok műhelyévé tette, a' nélkül, hogy a' Kerefztényeket üldözte vólna, de még-is üldözés nélkül-is tudta ő a' Kerefztényeket gyökerestül ki-írtani, réfz fzerint mivel minden fő hívatalokat a' Mahometánusok között ofztatta-ki, és a' Kerefztényeket velek házasfágra-is lépni kénfzerítette.

Egy Európai Fejedelem fem vólt hozzája hasonló azon időbe az orfzáglásnak tudományában, valamint femmi Nemzet fem vala hafonló az Arabiai néphez, a' mi az emberek nagy lelkűfégét illeti. Az elébb az értelemnek, és tudományoknak ők ellenfégei vóltak, most pediglen mind ezekben nagy elő-menetelt tettek, míglen a' többi barbarus Nemzetek vakoskodnak. De itten nintsen helye arról fzóllani.

Martell Károly; a' ki éppen olly alkalmatos vólt a' Birodalom Kormánnyára, valamint meg-győzhetetlen vala a' katonák vezérlése által az ütközetekben, és tsak a' Major Domus titulussal-is, hogy inkább nagyobb Király vólt, mind Európába akár mellyik örökös Fejedelem, meg-mutatta azon fok győzedelmekkel, a' mellyeket a' Saracénusokon nyert, a' mellyekkel

kel a' Francusok nevét örökössen meg-is ditsöítette. Az 737. eſztendöben Diedericusnak halálával a' Trónus meg-üresíttetett, ö uralkodott utánna, de tsak Hertzegi nevezettel, nem-is emeltek valakit Királyſágra, és maga ſem vágyott ezen nagy titulusra, mert ezzel az ö hatalma éppen meg-nem-nagyobbodott vólna. Ö Aquitaniát Haraldnak az Eudo fiának viſzſza adta, de még-is az örökſéget, az az: a' Suverény just magának, és gyermekeinek meg-tartotta. Ö Olaſz orſzágba menni kéſzült, a' hová ötet Harmadik Gergely Pápa hívta, és Rómába a' Consulátuſſágot-is nékie adni meg-ígérte, de meg-hala 741. eſztendöbe minek-elötte nékie a' Papa maga fel-tételeit tudtára adhadta vólna. Egyik fiát, a' mellynek neve Carolomannus vala, Austrásiában Succesſorának tette. A' másikát pedig Pipinus nevezetüt déli Frantzia orſzágba, és Burgundiába. Károlynak emlékezetét az Egyházi írók meg motskolták, mivel ök ezen nagy embernek megnem botsájthatták aztat, hogy ö némelly orſzág Nagygyainak, a' kiket a' hadi ſzolgálatra alkalmatossabbakká kívánt tenni, némelly Egyházi földeket ki-oſztott, el-felejtették ök aztat, hogy ö fegyvere által valamint az Anyaſzentegyházat, úgy az orſzágot-is a' Mahometánusok ellen meg-óltalmazta. Meg-láttyuk ezt ezután.

Carolomannus minekutánna maga Vitézſégét Német orſzágba meg-mutatta, meg-únván a' világi életet, Baráttá lett, és ugyan ezen el-távozáſa a' világtúl mindenhatóvá tette az Öttsét. Pipinus vala ez, a' ki a' koronára vágyott, jóllehet valamelly Childericust, a' kirül az akkor idöbéli Annalisok nem-is emlékeznek, Királynak ki-

hír-

hírdettette. A' Pápa az ő kívánságának nagy elő mozdítója vólt, mivel a' Görög Császárok, és Longobardusok ellen az ő segítségére nagy szüksége vólt. Itten vagyon helye, hogy még Olasz országra, Rómára, és Konstantinápolyra szemeinket vessük, ezeknek akkori állapattyok a' leg-nagyobb történeteknek fundamentoma.

HARMADIK TZIKKELY.

A' Longobardusi Királyságnak, és a' Konstantzinápolyi Császárságnak állapattya. A' Pápák világi dolgokba való bé-folyások. Pipinus Klodovicusnak maradékait megfosztya a' Trónustól.

Már én aztat ki-tettem, hogy Alboinus második Justinusnak idejében tsak hamar, hogy Justiniánusnak Vezérei a' Góthusi uralkodásnak Olasz országban véget vetettek, ottan a' Longobardusi birodalmat fel-állította. Ezen új hatalom fegyver által meg-erősíttetett. A' harmadik Longobardusi Király Autharis maga népét szerentséssé tette, azon népét, a' melly tíz esztendők folyása alatt a' mindeneket megrontó Anarchia alatt nagy nyomorúságot szenyvedett. Az ő felesége Theudelinde, a' ki Bavariából való Hertzegi szülemény vala, annyira

vitte

vitte ezen férjét Autharist, hogy ő Kereſztény lett, ő ugyan Ariánussá lett, valamint mind azon Barbarusok, a' kik a' kereſztényſéget felvették, azzá lettek. A' Longobardusok-is azok vóltak. Mindazonáltal a' Catholicusok tellyes ſzabadſággal éltek magok Religiójában, úgy-is tetſzett, mintha még ama nagy Theodoricus élne.

Tsudálatos dolog az, hogy ſzent Gergely Pápa felőle még-is eztet mondotta. Haláta ezen istentelen (nefandisſimi) embernek Autharisnak Istennek büntetése vólt, mivel ő megparantsolta, a' Lombardiai gyermekeket mint Catholicusokat meg-kereſztelni. Azért ugyan, hogy a' Catholicusoknak Religiójok gyakorlását meg-engedte dítséretet érdemel, de ezért nem.

Agilulphus, a' ki-utánna a' Trónusra jött, Rómát akarta meg-venni, de Gergely Pápának ſzorgalmatos munkálkodása meg-ſzabadította a' várost. Autharisnak halála után Theudelinde Agilulphushoz férjhez ment, és ezen Fejedelem Aſzſzony kötésbe vólt a' Pápával, és valamellyeket első férje alatt véghez nem vihetett, mind azokat véghez vitte most. Ő a' Királyoknak javaslotta a' Catholicusokhoz való hajlandóſágot. Majd egéſz Európába véghez vitték a' Királynék az uralkodó vallásnak változtatását, és az udvaroknál Apostolok vóltak. Az ő Nemek elevenebb képzelleteket nyomottbé a' ſzívekbe mint másoké.

Rothárius az előtte való Fejedelmeknek hírét fent haladta, mivel ő a' Longobardusoknak írásba adott törvényeket, a' mellyek 643-dik eſztendőbe egy gyülésbe ki-is hírdettettek. Ő hogy Ariánus vólna meg-vallotta, de olly mértékletesſéggel, hogy majd minden városba

két Püspökök vóltak, egy Ariánus, és egy Catholicus. Illyen tolerantia másutt nem-is találtatott.

Luitprandus alatt, a' ki 712-dik esztendőbe vala Király, az egész Nemzet Római Catholicus vólt. Ezen Fejedelemnek nagy esze különösen ki-tetszik egy törvénnyéből, a' mellyben ő a' baj vívást (Duellum) nevetségre, és útálatra méltó dolognak mondgya, a' melly által az emberek az Istent kénszeríteni akarják az igazságot világosságra hozni. És még ehez aztat teszi, hogy ő ugyan ezen helytelen dolgot el-szenyvedné, mivel a' Longobardusok aztat felette szeretnék. A' barbarusok között majd minden dolgok baj vívás által végzettettek-el.

Mindég nagy tehető lévén Luitprandus, maga bátorsága és böltsesége által kívánta-is magát nagygyá tenni, tsak azért, hogy jobbágyait szerentsés karba tehesse. A' Konstantzinápolyi Udvarnak erőtlen vólta, és ennek szerentsétlen elő vételei nyújtottak alkalmatosságot nékie erre. A' Görögöknek babonás gondolattyaiknak módgya ki-nyilatkoztatta az országlásban való maga bé-folyását. Sokszor ostromoltatott már a' Saracénusok által Konstantinápoly. Minek utánna az ő Flottájok, a' Görögöknek mesterséges tüze által (a' mellyet Gallinicus Inzsenir talált-fel) meg-égettetett, tehát Constantinusnak uralkodása alatt, kinek vezeték neve Pogonatus vala, kénszerittettek, harmintz esztendeig tartó fegyver nyúgovásra állani, melly esztendők alatt adót-is fizettek. A' hatodik közönséges Concilium után, a' melly 680-dik esztendőbe tartatott, úgy lát-

szá-

fzatott, mintha a' Monothelismusnak meg-vettetésével, minden Religióbéli nehézségek meggyözettettek vólna. Ez a' Görögök nagy fortéllyokra fzolgált vólna, ha haſznát tudták vólna venni, de az ö meg-átalkodások, és elö ítéleteik gyógyúlhatatlanok vóltak. Némellyek Konstantinus Pogonatusnak két testvér Öttseit-is meg-akarták koronázni, mert azt mondották, hogy nékiek három Csáfzárjoknak kelletik lenni, mivel a' Szentháromfágba-is három fzemélyek vagynak, ök illy meg-foghatatlan módon, mind ítéltek, mind tselekedtek. Illyen nevetféges gondolatnak módja uralkodott máfodik Justiniánusnak idejébe-is, a' ki gondatlanúl a' Saracénusokkal tett fegyver nyúgovást fel-törte, Philippicus Bardanes alatt-is, a' ki a' Monothelismusnak új életet adott, és a' hatodik Conciliumot meg-átkozta, második Anastásius, és harmadik Theodósius alatt, a' kik mind a' ketten Klastromba mentek-bé, Isauricus Leo alatt-is, a' ki egy új Eretnekfég által új tzivakodást okozott, a' melly az elöbbenieknél a' Birodalomnak még nagyobb kárára vólt.

Leo 727-dik eſztendöbe a' képek imádáſát meg-tíltotta, a' mellyel a' Nép vak buzgóſágából viſzſza élt, és Enthusiasmussától éleſztetvén ezen tilalmat bé fem vette, ſöt mindenképpen ellent állott, mellyek után a' helyett, hogy a' népet meg-tanították vólna, hogy a' képeket mint Istent nem ſzabad imádni, hanem azokat azon ſzentekért, a' mellyeket képzellenek, illö tiſztelni, a' helyett mondám, hogy ezekre oktatták vólna, a' feſtett képeket el-törlötték, bé-mázolták, a' Státuákat pedig öſzve törték. Mingyárt-is mindenütt fel-támadás

lön, és a' Kereſztény vér mint patak úgy folyt. Constantinus Copronymus ebbe még fent haladta maga Attyát Leót, de még-is ſemmit ſem tehetett, mivel meg-győzhetetlen ellent állásra akadott. Én itten két dolgon tsudálkozom, az első az; hogy ők békeſſégbe hagyták az Ariánusokat, a' kik az élő Istennek valóſſágos fiát tagadták, a' Catholicusokat pedig azért meg támadták, hogy a' képeket tiſztelték. A' második dolog pedig, a' mellyet tsudállok ez: hogy a' mostani meg-világosodott világba, a' kik tsak olvasni tudnak, jól tudgyák, hogy a' Catholicusok a' ki-faragott feſzületet nem imádgyák; hanem aztat, a' kit ezen faragott feſzület képzel, és ezen képzelletért azon faragott képet tsak tiſztelik, ſzintén úgy más ſzentnek képit-is akár festett, akár Státua legyen nem imádgyák, hanem tsak tiſztelik, mivel Szentet képzel, a' ki tiſzteletre méltó-is, de nem imádásra; még-is a' tudatlan tanúlatlan nép előtt tele torokkal aztat hírdetik, hogy a' Catholicusok, a' festett, és faragott képeket imádgyák. Ők aztat mondgyák, hogy a' ſzent Írásból prédikállanak, de ezen hírdetményeket nem gondolom, hogy valamelly Evangelistánál fel-talállyák, ha tsak az Ó Testamentombéli Izraelitákat az arany borjú körül nem képzellik tántzolni.

Az Olaſzok a' képeknek óltalmazásában felette buzgóknak mutatták magokat, nyilván fel-is támadtak azon rendelés ellen, a' melly ezeknek el-rontásáról ki-adattatott. Róma, Neápolis, és mind azon városok, a' mellyek ezen birodalomba vóltak, azokat, a' kik a' képek ellen vóltak, úgy tekintették, mint útálatos

tos Eretnekeket. Ravenna az Exarchatusnak fő városa, a' nyughatatlanságnak, és a' fel-támadásnak piattza vólt. Ezen környül való állások Luitprandusnak nagy fortéllyára vóltak. Ő Ravenna városát ostromlotta, és meg-is vette aztat 728-dik eſztendőbe, és még több helyeket-is meg-vett, és már azon igyekezett, hogy egéſz Olaſz orſzágot meg-hódolhassa. Az Excomunicátiók, a' mellyekkel a' képeknek el-rontói üttettek, a' Népet hajlandóvá tették, a' Konstantzinápolyi igának le-vetésére. Pentapolis tartománnyának öt városai, a' mellyek Ravennának ſzomſzédſágába állottak, úgy mint Pesáró, Rimini, Fanó, Ancona, és Uniéna, ki-nyílatkoztatták magokat, hogy a' Pápának dolga, azon tartománynak dolga vólna, és mivel az Exarcha, és azok, a' kik vele egyet értenek, excommunicálva vólnának, mindnyájan a' Catholicusok Gubernátort kívánnának válaſztani, ſzóval: ők ollyan Vezért, és Urat kívántak mindnyájan, és rajtok uralkodót, a' ki Csáſzárnak neveztetik.

Jól lehet Rómának kormányozói Hertzegek vóltak, a' kik a' Ravennai Exarchától függtek, de még-is leg-nagyobb tekéntetbe vóltak a' Pápák Rómába, nem annyira az ő gazdagſágokért, mint azon tiſzteletért, a' melly a' Religió által nékiek tulajdoníttatott, és azon bizodalomért, a' mellyet az ő ſzemélyekbe vettek. Szent Gergely Pápának a' Fejedelmekkel az orſzáglás iránt ſok dolga vala, és ſok egyezéseket-is tett velek. Az ötet követő Pápák külömböztették azon dolgokat, a' mellyek a' Püspökſégeket illették, azoktól, a' mellyek az orſzágokat illették, nem-is lehetett máskép-

pen, mivel az Egyházi hívatalok, a' világi hívatalokkal mintegy egybe kötve vóltak. Mivel pedig a' Pápák valamint a' Császároknak uralkodások alól magokat ki-vonni akarták, szintén úgy az Olasz országi Királyok tselekedeteinek ellent kívántak állani; nem-is vala ebbe más mód, hogy ők azon külömbözö tárgyokhoz jussanak, mivel pedig a' Religiónak dolga egyedül tölök függött, és az országok dolgaiban-is nagy bé-folyások vala Monarchák-is lettek.

Második Gergely Pápa, mivel Luitprandus olly félelmes szomszédgya vala, a' kitöl ö tartott, ki-adta magát, hogy ö Leo Császárral kívánna tartani, és a' Velentzésektöl-is segítséget kért. Ezen Respublika, a' maga felállíttatását Atilla rettentéseinek köszönheti, a' maga szorgalmatossága különösen kereskedése által nagyra fel-emelte magát. A' Longobardusok ki-is hajtattak Ravennából, de Leo Császár még-is mindenkor indúlatosnak mutatta magát, valamint a' Pápa, úgy a' képek iránt-is, és az ö eröszak lételei fel-támadásra hozták a' Rómaiakat, nem-is esmértek ök már mást Uroknak tsak a' Pápát. Mivel pedig az ö ellenkedéseinek a' Longobardusok ellen nem vala szünete, azon igyekezett második Gergely Pápa, hogy Martell Károlyt, a' kivel ö kötésbe vala, ellene fel-ültesse, de ez meg nem lett. Harmadik Gergely Pápa meg-újította ezen szándékát elötte valójának, és sok ajánlásai után meg-is nyerte Martell Károlytól aztat a' mit kívánt, de halála történvén, a' dolognak hátráltatást kellétett szenvedni. Luitprandus az új Pápa, Zachariás szüntelen való kérésének

nek engedett, sőt még a' Római Hertzegséghez tartozó négy városokat-is, a' mellyeket meghódolt vólt, viszsza adta nékie, és 744-dik esztendőbe el-is végzette maga sok ideig tartott uralkodását.

Az ő halála után következett Uralkodó Ratchis, Perugiát ostromlotta, de a' Pápa őtet minden fegyverétül meg-fosztotta. Olly nagy tekéntete vala már a' Pápáknak, hogy ezen Fejedelem Zachariás Pápával való beszélgetése után, nem tsak az ostromon fel-hagyott, de még a' Barát Kámzsát-is fel-vonta magára. Mindazonáltal Zachariás Pápa a' Görögökre, Longobardusokra való nézve mindenkor nyughatatlan, és félelmes állapatba vala, azért-is valamint az előtte való Pápák, a' Francusok óltalmát kereste, hogy így maga dolgait helyre hozhassa, a' mellyeknek helyre hozására elegendő ereje nem vólt, tsak a' Religióba vetette maga reménységét.

Pipinus tudta ezen dolgoknak környül való állását maga haszнára fordítani, a' ki-is kétség kívül a' Pápának szándékát már tudta. Ő a' Pápa eleibe ollyan kérdést vetett, a' mellyhez hasonlórúl Rómába soha sem esett még végzés. E' vala azon kérdés: Hogy kit illetne a' Királyi Titulus, ollyan Hertzeget-é? a' ki az uralkodásra elégtelen vólna, vagy-is egy ollyan Ministert, a' kinek kezei között a' Királyi hatalom valósággal vólna? és aztat ditsőséggel tudná-is kormányozni? Zachariás Pápa meg-felelt Pipinusnak javára ezen kérdésre. Az Egyházi Rend melette-is állott, mivel ő az ő tartománnyaiknak részit viszsza adta. Az ország Nagygyai féltek tőle, az ő nagy ha-

talma miatt, mivel már az Egyházi Rend-is vele tartott, és a' Nemzet, a' tehetetlen Királyokat-is, a' kik a' Királyi nevet ſem érdemlették-meg. A' Pápa ítélet tételével már minden meg-elégedett, azért-is Childericusnak haja le-nyírattatott, és a' Királyſág tőle el-vétettetett, annak utánna fiával edgyütt egy Klastromba bé-dugattatott. Pipinus fel-hágott a' Trónusra, és ſzent Bonifacius Maintzi Püspök, a' Pogányoknak leg-nagyobb meg-térítője, 's nékie leg-kedvesebb baráttya ſzent Olajjal fel-is kente ötet.

Ezen ſzent Czeremóniát még a' Francusok az elött nem látták, a' mellyért is a' Királyi Méltóſágot már most el-törülhetetlennek tartották lenni. Sok idöktöl fogva a' Csáſzárokat a' Római Patriarchák koronázták. Már tsak hamar fogjuk látni, hogy a' Pápák, vagy-is Püspökök a' Napnyúgoti Csáſzárokat-is koronázzák, és az valóſágos dolog-is, hogy a' koronázás, és olajjal való kenés, a' midön egy Csáſzár, vagy-is Király a' birodalom Trónusára fel-ül, el-kerülhetetlenül ſzükſéges, mivel Istentül ki-adattatott ſzokás ez, a' mint az Ó Testamentomból-is tudgyuk, a' mellyet a' köz nép talán nem-is tud.

A' Pápák tehát magok tzéllyát el-érték, és ezen új Francusi Király bö adakozással megjutalmazta az ö fáradozásokat. Aistulphus a' ki Ratchis után a' birodalomba következett, el-foglalta Ravenna városát, és az Exarchatusnak öt városait, és már a' Római Hertzegſéget-is fenyegette. Zachariás Pápa már akkor nem élt. Harmadik István Pápa Constantinus Copronymust héjába hívta ſegítſégül, mert ö tsak a' ké-

képek háborúságát folytatta. Ezen Császár a' Pápának Aistulphust ajánlotta dolgának véghez vitelére, ha pedig ez nem akarná magára vállalni, a' Francusok Királlyát. István Pápa mingyárt el-is indúla, és Frantzia országba érkezvén újra fel-kente Pipinust, és ötet gyermekeivel edgyütt Római Patriciusnak lenni kihírdette, ennek meg-jutalmazására az Exarchatust öt városaival edgyütt Pipinus nékie ajándékozta. Meg-kelletik itten vallani, hogy a' Császár nagyon hibázott, hogy a' Romaiakat hathatóssabban nem óltalmazta.

Pipinus által mene a' havasokon nagy sietséggel. Aistulphus békességért esedezett, meg-is nyerte eztet, de mihent a' Francusok el-távoztak, mingyárt megint fel-törte, és Rómát ostromlotta. Akkor István Pápa levelet íra leg-ottan maga védelmezöjéhez szent Péternek nevébe, a' mellybe ki vala téve, hogy a' Templomoknak jószágai, a' Keresztény hívek, és ezeknek Pásztorai-is, melly nagy veszedelembe vólnának, azért-is mind ezekre való nézve, hogy fegyverhez nyúlna, kérte, és óltalmazásáért lelkének idvességét ígérte, a' kik pedig nem segítenék, lelkeknek örök kárhozatyát. Ezen levél után mingyárt más levelet-is botsájtott-ki a' Pápa a' Longobardusok ellen, a' mellybe öket vádolta, hogy ök nem csak a' tartományokba, de a' városokba, és Templomokban-is iszonyú pusztításokat, és más kegyetlenségeket vinnének véghez. Az Apátzákat el-ragadnák, a' Szerzeteseket halálig ostoroznák, a' házasságba lévö Aszszonyokat szintén így kínoznák, a' gyermetskéket darabokra szaggatnák, és Annyoknak szemek

láttára agya velejeket ki-vájnák. Ha mind ezek nem költemények, valósággal helyes oka vala a' Pápának ezen kegyetlenségek meg-gátlására mindeneket meg-tenni.

Pipinus hamar-is visszza jöve Olasz országba. A' Császár arra ajánlotta magát, hogy minden hadi költségeit meg-fogja fizetni; ha mind azok, a' mellyeket a' Longobardusok utóllyára el-vettek, visszza adattatnak nékie. De Pipinus erre azt felelte, hogy mind azon tartományokat már ö szent Péter Apostolnak ajándékozta vólna, és a' világnak minden kintséért ezen ajándékát már visszza nem venné. Aistúlphus mivel maga lak-városába Paviába ostromoltatott, minden pontjaira a' békességnek reá állott, valamellyeket eleibe tettek. Azért Pipinus mingyárt a' Pápát Ravenna, Rimini, Fano, Pesáro, Sínigaglia, Comachio, Forli 's a' t. városoknak birtokába bé-tette, de olly fel-tétellel, hogy az ezeken való fö Uraságot magának meg-tartotta mint Római Patricius. Neápolis, a' mellybe egy Hertzeg uralkodott, Gaéta, és majd egész Calábria, a' Brutierek tartománnyával, és néhány tengeri városokkal a' Császárnak hatalmába maradott, illyen véget ért a' képekért fel-vett háború.

Sok diadalmai után Pipinus, minek utánna tudniillik: ö a' Szászokat, és Slavusokat adó fizetövé tette, a' Bavariai Hertzeget, hogy mindenkor hív légzen, meg-esküdtette, és Aquitaniát a' koronával egyesíttette, meg-hala, a' kit valamint jobbágyai, úgy az idegenek-is tiszteltek 768-dik esztendöbe, ki-is 17 esztendeig uralkodott. Soha sem vágyott ö egy határozatlan uralkodásra, ö a' leg-fobb dolgokat,

kat, mindenkor a' gyülésekbe a' népnek eleibe adta, a' mellynek ö Oraculuma vala. A' Nagyoknak jóvá hagyásával ö a' birodalmat maga két fiai között, úgymint Károly, és Carolomannus között fel-oſztotta. Az elsö nagy Epochát fog tenni e' historiában. De minekelötte dolgairól ſzóllyak ſzükſéges az akkori idökre ſzemeinket vetni.

NEGYEDIK TZIKKELY.

Némelly emlékezetre való közönſéges dolgok.

A' régi Gallierek, a' Németek, a' Brittusok, a' Scandináviabéliek, közönſégesen minden Celtai Nemzetek (mert mind ezeket a' Celtáktól ſzármazottaknak lenni leg-hihetöbben tartya az egéſz világ) az Uralkodásban, az erköltsökben, a' vélekedésekben egymáshoz haſonló ſzokásokat tartottak. Ezen hasonló ſzokás minden Birodalmakban látható vólt, a' mellyet azokba a' Barbarusok a' Római birodalomnak fel-oſztása után bé-hoztak. Az ö passiójok a' ſzabadſág, és a' háború vala, hogy aztat meg-mutathassák, hogy a' hatalom legerössebb törvény, és hogy a' diadalom leg-bizonyosabb próbája az igazſágnak, azért-is mindég azon igyekeztek, hogy magok ellenſégeit meg-gyözhessék, és azoknak, a' kik öket meg-támadgyák orſzágait-is el-veheſſék, és mindég útálták aztat, hogy rajtok egy

Fö

Fő Uralkodgyon, és hogy ők egyetlen egy embernek alája vetettek légyenek. Még akkor-is magok szabadsága mellett állottak, a' midőn meg-győzettettek. Az ő első Uralkodásoknak módgya, egy Katonákból egybe gyűlt Democratiából állott, mellynek feje egy Vezér vala, a' kit ők Királynak neveztek. Ezen hívatal örökös nem lehetett, mert tsak ollyan Vezért kívántak, a' ki gazdag vólna, a' ki fogyatkozást semmiben se szenvedne, hanem vagyonnya miatt alkalmatos lenne seregeknek vezérlésére. Ha az általok válaſztatott Vezér nem vala illyen, akkor azon hatalmat, a' mellyet nékie adtak, el-vonták tőle. Mihent tapaſztalták, hogy egy katona meg-külömböztette magát, már mingyárt többen melléje adták magokat; mivel pedig ezen Népek egymással kötéseket tettek, tartoztak-is egymás mellett felállani; mindenike ezen egyesültek közül kész vala meg-halni maga Fő Vezérjéért, és nálánál tovább élni tsúf dolognak tartották lenni. Ezen kötés hintette-el magvát a' Feudális Országlásnak.

Minden fontos dolgok a' Népnek gyülésébe végeztettek-el, melly gyülésbe a' fegyvert viselők mindnyájan fegyverbe jelentek-meg, a' melly dolgokat pedig elő hoztak, soha azok közül egyre sem állottak addig, míglen azoknak hasznáról bizonyosokká nem tétettek, Frantzia országba a' Népnek ezen közönséges gyülése eleintén Martius mezejének neveztetett, mivel Martius hólnapban az ég alatt mezőn tartattatott, de annak utánna Május mezejének, mivel Pipinus az esztendőnek ollyan hólnapjában tartatta eztet, mellyben a' Cavalleriának

lovai

lovai fûvet ehettek. Öſzſzel-is tartatott még egy kevesebb tekintetû gyûlés. Ezen kevés vándorló Népekbûl egéſz Nemzetek állottakfel, a' mellyért-is a' gyûléseknek-is más formát kelletett nyerni.

Minek utánna a' Barbarusok a' Római meghódoltatott tartományokba álandó lakást vettek magoknak, mingyárt a' Democratica Uralkodás Hadi Aristocratica Uralkodásra változott. A' Nagyok mivel ſok jóſzágokat bírtak meg-gazdagodtak, mellynek az a' következéſe vala, hogy a' ſzegényeket hatalmok alá vethették. Már így azon hatalmat, a' melly eddig a' Nép között vala, a' gazdagok magokénak tulajdonították lenni. A' néppel ſemmit ſem gondoltak, ſôt meg-is utáltatott; a' Király, és a' Nagyok úgy bántak az orſzággal, a' mint nékiek tetſzett, és a' birtokoknak egyeletlenſége új rendet hozott-bé a' dolgok el-intézéſére. A' Merovingiai, és Carolingiai Frantzia Királyok a' Népnek, vagy-is inkább a' ſzabad polgároknak leg-alább a' törvény ſzerént megengedték a' gyûlésbe réſzt venni. A' törvények a' mint a' Capitulárisokban ki-vagyon téve, a' népnek engedelmével hozattattak, de bizonyos az-is, hogy ezen engedelem nem más vala, hanem tsak formalitás. Ha a' régi törvények magok erejekbe meg-maradtak vólna, tehát ſoha ſem méréſzlették vólna a' Majores Domus a' gyûléseket ſemmivé tenni.

Minden hatalom azon igyekſzik, hogy magát meg-nagyobbíthassa. A' Frantzia birodalomban különösen, nagyon nevekedett a' Királyok hatalma a' ſok tartományok meg-hódoltatásával, mivel a' környûl való állások-is nékiek

kiek kedveztek. Egy részről a' meg-győzettetett népek, a' kik a' Császárok igáját meg-szokták, és a' kik, mint Keresztények mindenkor az engedelmességet gyakorlották: fundamentomos törvények, a' mellyek a' Fejedelmek tekéntetét öregbítették. A' népeknek az ő őszve keveredése a' győzödelmesekkel aztat is okozta, hogy azoknak Religióját-is bé-vette, annyival-is hamarébb, mivel a' Püspökök mindnyájan Rómaiak vóltak. Más felől mivel a' Királyok sok tartományokkal bírtak, azoknak, kiknek magokhoz való hajlandóságát meg-esmérték, nagy jószágokat ajándékoztak, és a' mikor tetszett nékiek, ezen jószágokat megint viszsza vették. Így segítettek tehát rajtok a' reménység, és a' félelem, mellyek az emberek szíveinek rúgó tollai. Láttattak ollyan Királyok-is, a' kik a' Despotismust segítő eszközül vették, illyen vólt a' többek között első Chilpericus.

Mind ezeken felül a' Frantziák a' koronát mindenkor Klodovicus familiájának engedték, jól lehet még ők azon rendet, a' melly a' Koronának Successiójában az öregebbet illeti, nem esmérték. Ez nagy fortéllyokra szolgált ezen házból lévő Hertzegeknek. Ha a' Merovingiai Királyok (így neveztettek az első ágból származott Frantzia Királyok) magok Méltóságát magok jeles viseletekkel tudták vólna támogatni, közöttök-is egy Pipinus, egy Martell Károly támadott vólna, és így olly hatalmasok lehettek vólna, hogy őket soha a' Majores Domus meg-nem győzték vólna. Tsak a' bölts, és bátor szívű Fejedelem kezei között nő a' fő hatalom. Három nagy emberek emelték-fel

Nagy

Nagy Károly birodalmát, ellenbe a' Szunnyadozó Fejedelmek alatt el-dült azon nagy épület, mellyet Klodovicus állított-fel, leg-alább fundamentomát vetette-meg.

A' Törvények tanúbizonyſágai, hogy egy Nemzet minémű karba légyen, ezek annál lágyabbak mennél inkább ſzabadabb a' nép, mert a' ſzabadſágnak nagy ſzeretete, nem hogy iga alá vettetné magát, ſöt inkább fel-támad. Azon időbe, tsak az árúlkodások, és a' túnyaſág vóltak meg-botsájthatatlan vétkek, ha gyilkoſság történt, az nem büntetődött-meg nyilván, hanem azért kiki maga boſzſzút állott, vagy-is az Attyafiai, avagy a' gyilkossal megalkudtak. Azon népek, a' kik éjtſzakról jöttenek leg-inkább minden polgár társaiknak életét óltalmazták. Azért nem-is lehet tsudállani, hogy közöttök a' pénz büntetés hozattatott-bé a' halál büntetés helyett.

Aztat ſem lehet tsudállani, hogy a' Duellumok tanúk helyett a' törvényes dolgokba bévétettettek, ezen ſzokás az elő ítéletnek fundamentomán állott, mintha a' diadalom az igazſágnak bizonyſága vólna. Az illy bajvivás, az ő vélekedések ſzerint az Istennek ítélete vala. Ez a' Barbarusoknál leg-rövidebb mód vólt, a' pöröknek el-végzésére, és éltette a' hadi erköltsöket, a' mellyeket ők, minden erköltsök felett leg-nagyobbnak tartottak, de ollykor a' hit törést-is meg-gátolták. A' Burgundiai Király Gundobaldus, a' ki a' bajvivást leg-igazabb tanúbizonyſágnak tartotta lenni a' törvényes dolgokban, a' maga törvényei között annak fundamentomát így teſzi-ki, *Hogy*, úgy mond, *az én jobbágyaim ennek után-*

na

na bizonytalan dolgokra hitet ne tegyenek, vagy is az el-végzettetett dolgokban hit fel-törésre ne kénszerítttessenek, jónak tartom a' bajvivást. Ezekrűl így szóll Montesquieu : Azon időbe tehát, a' midőn az Egyházi Rend azon törvényt, mellyel a' Bajvívást meg-engedte, Kereszténytelenségnek mondotta lenni, a' Burgundiai törvény pedig az esküvésnek be-hozattatását Isten káromlásnak tartotta lenni.

Meg-vallom, tsudállom azon Nagy túdós, és bölts Montesquieu Urat, hogy a' bajvívásnak törvénnyét ezen az esküvésről elő-adott argumentumával mintegy helyesnek állítya lenni. Igen-is a' hamis esküvés, Isten káromlás, de az igaz esküvés Isten előtt áldozat. Az ugyan rosz vólt, hogy a' Burgunderek a' gyermekeket-is meg-esküdtették, mivel elméjek gyengesége miatt, azt sem tudták miből állyon a' hit. De azon ostoba szokás, hogy a' törvényekben az igazság bajvívás által mutattassonmeg, tsak a' Német Nemzetnek vala tulajdona.

A' mellyek itten a' bajvívásról mondattak, mind azok alkalmaztathatnák azon tsudálatos próbákra-is, a' mellyekkel az ítélő-székek előtt a' pereseknek magok ártatlanságát megkelletett mutatni. A' régi időkbe az Elementumoknak tulajdonítottak egy tsudákat tévő erőt, mivel aztat vélték, hogy azok bizonyos lelkektől lelkesíttetnének, a' mellyek által az emberek kénszeríttetnének az igazság meg-vallására. Ők olly hiszembe vóltak, hogy a' tűz az ártatlan embert meg-nem-égetné, a' víz pedig, hogy a' vétkest magába bé-nem-veszi, hanem tetején fog lebegni. Azért-is az ártatlannak izzó vasat kelletett meg-markolni, vagy

égő

égő tüzeken Kereſztül menni, a' kezét forró vízbe bé-mártani, ezek vóltak a' fő próbák, a' mellyeket Ordalieneknek neveztek.

A' Kereſztény vallás ezen próbáknak megrontását véghez nem vihette, mert a' Barbarusok inkább magok hamis ítéleteikhez ragaſzkodtak, nem pedig a' Kristus tanításához. Talán ugyan ſokan közülök a' ſzent Mártyrok ſzenvedéseit látták, a' kiknek ſem tüz, ſem forró víz, ſem olvaſztott forró ón, és ſzurok nem ártott, és így látván ezeket, ártatlanoknak ítélték azokat lenni, a' mint azok-is vóltak, és innét vették azon bal ítéletet, hogy az ártatlanſág meg-próbálására ezen Elementumokat alkalmaztatták. De mint pogányok megnem fogták aztat, hogy itten az Úr Istennek ereje tsudállatosan munkált, a' ki-is terméſzetes erejét azon Elementumoknak akkor el-vette, hogy ezen ſzent életü, és benne hívő embereknek ne árthassanak, hogy így ezen tsuda tételek által egyedül ötet esmérjék-meg Mindenhatónak lenni, és Szent Fiának, 's az ő Apostolainak tanítását vegyék-bé.

Eleintén a' leg-ſarkallatosabb törvény abból állott a' Francusoknál, hogy egy valaki maga Pairjétül, vagy magához hasonló embertül ítéltetett-meg. Ő nálok az úgy neveztetni ſzokott Centenek vóltak, a' kik Decánusokra, Centuriákra, és Decuriákra oſztattak-fel, az az: ollyan Districtusokra, a' mellyek leg-alább ſzáz Familiákat foglaltak magokba. Fejei ezen Districtusoknak, Centurióknak, Decurióknak neveztettek, és tsak könnyü dolgokban hoztak ezek ítéletet, az igaz Bíró minden ezen Districtusokban vagy-is tartományokban egy Gróf vólt, ennek tanátsossai Schöppeneknek nevez-

tettek, a' Király pedig a' Püspököket ítélte, úgy az Apáturokat, és az egész birodalomnak minden Nagygyait. A' Pairek valóságos értelembe azok vóltak, a' kiket a' Király Pheudumokkal ajándékozott-meg, a' Pheudumok pedig ollyan jószágok vóltak, a' mellyek hív szolgálatokért adattattak, mint hajdan Lengyel országba a' Starostájok. A' Pairek akkor lettek, a' midőn ezen Feudumok örök jószágokká lettek.

A' Keresztény Religió kétség kívül ezen Barbarusokat más emberekké változtatta vólna, ha a' Babonaságra nem adták vólna annyira magokat. Az ő morális erköltsök mintha valamelly rozsdával lett vólna bé-borítva úgy látszattatott. Az előtt a' Druidesek határozatlan hatalommal uralkodtak a' Gallieréken, de azért a' Német Papság-is tekéntetbe vólt, mihent ezen Nemzetek a' magok Religiójokat elhagyták, és Keresztényekké lettek, mingyárást nagyon alája vettettek az Egyházi Rendnek, de mivel azon időbe nem vala azon Rend olly tanúlt, mint most, és a' dolgokba-is nem vala mélyen bé-látó, nem tudták azokat illendőképen vezérleni, azért-is, ha az Úr Isten tsudákat nem tett vólna előttök, semmire sem mehettek vólna velek, annyival-is inkább, mivel a' Püspökségek ezen Barbarusoknak kezei között vóltak. Már a' Keresztény igaz Religió akkor-is kezdett meg-motskoltatni, és ezen meg-motskoltatás naprúl napra nevekedett, mivel az emberek-is naprúl napra rosszabbak lettek.

Bizonyos dolog az, hogy azon időbe a' tudatlanság minden akkori Nemzetek között nagy

nagy vala, mivel a' vándarló Nemzetek azon népeket, a' mellyek már néminémüképpen birodalmakat formáltak, meg-támadták, ezen meg-támadás ſok ideig tartó háborút ſzült, mivel a' meg-támadtatott népek valamint önnön ſzeméllyeket, úgy tartománnyaikat, és vagyonnyaikat-is óltalmazták, ezen háborúk alatt a' tudományok nem gyakoroltathattak, mivel az e' féle gyakorlás tsendes békeſséget kíván, és a' mint már másutt ki-tettem, a' Szerzetesek Klastromaiban, de tsak úgy, a' mint az időnek környül való állásai engedték, gyakoroltatott, hanem Nagy Károly Csáſzár Uralkodáſa alatt mindenek más formát nyertek. Láſſuk tehát mint változtak-meg mindenek.

MÁSODIK IDÖ SZAKASZ.

NAGY KÁROLY
AVAGY
AZ ÚJ NAPNYÚGOTI CSÁSZÁRSÁG.

A' Normannusoknak bé-ütése.

A' nyóltzadik ſzázadnak végétül, egéſzlen a' tizedik ſzázadnak közepéig.

ELSÖ TZIKKELY.
Nagy Károlynak háborúi.

Károlynak, kinek nevéhez ezen Epithetum is Nagy! hozzája adattatott, Attya Pipinus a' Francusoknak Királlya, Annya pedig Bertha, Heráclíusnak Konſtantinápolyi Csáſzárnak leánya vala. Ö Ingelheimba jött a' világra, mellý város két ezer lépésnyi meſzſzeſégre fekſzik Moguntiától, ö ezen helyet egy pompás Palátziummal, és ſok emlékeztetö képekkel fel-ékeſíttette, termete ſzép ſúgár vala, és erövel-is nagygyal bírt. Ifjúſágába tanítói Pisanus Péter, és Alcuinus Anglus vóltak. Deákúl, és Görögül jól beſzélt, a' tudományokban-is nagý elö menetelt tett, a' mellyek közül a' Philoſophiát ſzerette, de a' Theologiára-is nagy ſe-

rény-

rényſéggel reá adta magát, és ſzent Ágostonnak letzkéit kiváltképpen való meg-elégedésével gyakorta olvasta, mellyek által meg-is mutatta, hogy valamint békeſségnek, úgy háborúnak idején-is nagy ember vala.

Ki-tettem már másutt, hogy nékie még egy testvér Öttse vala, kinek-is neve Carolomannus vólt, és hogy Pipinus az ö Attyok közöttök a' Francusi birodalmat fel-oſztotta. De ezen két testvérek meg-nem egyezhettek egymással, és ezen meg-nem egyezéseknek ſzomorú következései lettek vólna, ha Carolomannus 771-dik eſztendöbe meg-nem hólt vólna. Ez 21 eſztendös korába hala-meg, és ſokan aztat mondották, hogy Károly lett vólna halálának oka, de ez nem vala igaz. Mivel Károlyt egy nagyra vágyódó, és a' dolgokba mélyen bé-látó lélek éleſztette, és már magát egyedül lenni látta egy hatalmas birodalomba, mingyárt nagy fel-tételeket véghez vinni határozott-meg magába, mellyek által maga hírét 's nevét meg-örökösíteni kívánta. Már most egy negyvenhat eſztendeig tartott orſzáglás, a' melly nagy diadalmokkal, Politicus rendeléſekkel, és különös történetekkel, és haſznos Uralkodással tündöklött, még pedig a' barbarus idöknek közepén, a' történeteknek olly néző Theátrumára fog minket vezetni, a' mellyen meg-jegyzésre méltó dolgokat fogunk látni, és emberi Curiositásunkat meg-fogják elégíteni.

Olaſz orſzágba a' nyughatatlanſágnak tüze még el-nem-aludott, a' melly a' Pápák, és Longobardusok között vala. A' Spoletumi, és Beneventumi Hertzegek, nem akarták Desideriust, a' ki Aistulphus után Longobardiai

Királyságra fel-emeltetett, Királynak esmérni. Desiderius, a' ki az ő nyakasságokat a' Pápa munkállásának lenni tulajdonította, azon tartományokat, mellyeknek neve Patrimonium Petri, pusztította, ő ugyan tsak annak utánna a' Pápával meg-békéllett, de ezen Pápa, az előtte volt Pápáknak példáit követte. Még vannak levelek, a' mellyeket Pál Pápa írt Pipinushoz, a' mellyekbe ő ezen Fejedelmet Új Moysesnek nevezi, a' Francusokat pedig szent életű, és jámbor népeknek, a' Longobardusokat pedig az Anyaszentegyház, és vallás ellenségeinek mondgya lenni, jóllehet mint azok, ezek-is Catholicusok voltak. Itten a' dítséret, és ótsárlás úgy osztattak, a' mint a' fortélyok kívánták.

A' midőn első Pál Pápának halála után Constantinus Néri Hertzegnek fia a' Pápa székét el-foglalta, óltalmazta eztet Desiderius, tartván attól, hogy ne talántán szakadás következzen, azért-is negyedik István Pápának választása mellett állott, és aztat meg-is erősítette, de még-is ezen Pápa a' Francusok Királlyához Károlyhoz folyamodott, és Desiderius ellen segítséget kért. Eztet egy valaki nagy háládatlanságnak fogja tartani, de tudni szükséges, hogy Desiderius Péter Patrimoniumát nem tsak mint előbb pusztította, de már most egészlen el-is akarta foglalni. Mivel pedig valamint Károly, úgy testvére-is Carolomannus, Desideriusnak két Leányait akarták el-venni, még jobban nyughatatlankodott a' Pápa, minekelőtte ezen házasság meg-esett vólna, István Pápa ezen házasságot mindenképpen meg-akarta gátolni, és nem tsak aztat

írta

írta ö ezen két Fejedelmeknek, hogy nem vólna nékiek ſzabad meg-házasodni, mivel már házasok vólnának, de még aztat-is hozzá tette, hogy a' Longobardusok nem érdemlenének mást, hanem tsak meg-vetést, és így ſzóllott: *Mi tudgyuk bizonyosan, hogy a' bélpoklosok eredeteket tölök vették.* De Nagy Károly ezen elö adásaival a' Pápának keveset gondolt, és Desideriusnak leányát el-vette, de tsak hamar el-is üzte magától, minden bizonnyal azért, hogy Desiderius Királyt kénſzeríthesse fegyvert fogni ellene, mivel Leányával illy illetlen bánt, ö pedíglen ezen Ipáját birodalmából kikergethesse. Ezen két házaſságot Bertrade, vagy Bertha, Nagy-Károlynak Annya vitte véghez, és még aztat-is akarta, hogy Gisela Leánya-is Adalgisushoz Desiderius Királynak fiához mennyen férjhez.

Desideriust ezen tselekedete Nagy Károlynak nagyon boſzſzontotta, azért-is Carolomannusnak özvegyét két fiaival edgyütt, a' kiket Nagy Károly örökſégeiktöl meg-foſztott, maga óltalma alá vette, és minek utánna István Pápa meg-hólt, és helyébe elsö Adriánus Pápának válaſztatott, eztet-is maga réſzire akarta vonni. De Nagy Károly tudta Adriánus Pápának ſzándékát, a' ki-is azon jóſzágokat, a' mellyeket Desiderius ſzent Péter Patrimoniumából el-foglalt, viſzſza nyerni kívánta, azért-is nagy sietſéggel a' havasokon által mene, és Olaſz orſzágba mihent bé-juta, elsöben-is Vercella városánál keményen meg-vervén ötet, el-ſzaladásra kénſzerítette, és ezen ütközet után Verona városát el-foglalta, a' mellybe Carolomannusnak özvegye két fiaival vala. Innet

sebes lépésekkel el-indúlván Pávia városát meg-szállotta, a' mellybe bé-zárta magát Desiderius, és eztet-is négy hólnapig ostromolván meg-vette, Desideriust el-fogta, és Leodium városába egy Klastromba bé-záratta, a' hol meg-is hala. Ezen Királlyal lett vége a' Longobardusi birodalomnak, a' melly 206 esztendeig állott. Ennek emlékezetére a' Római Császárok mindenkor a' Longobardusi vas koronával-is meg-koronáztatták magokat, melly korona ma-is Modoæcumba, nem messze Mayland városától tartattatik. Azon két fiairól Carolomannusnak halgat a' História; hogy ha a' dolgok ezen Bajnoknak betsületére váltak vólna, el-nem-titkoltatott vólna.

Azon idő alatt, hogy Pavia ostromoltatott, ezen ostromlást maga Vezéreire bízta, maga pedig Rómába ment; a' Papság ottan processióval, és zászlókkal jött eleibe, a' Pápa igen pompássan fogadta ötet, bé-is vezette szent Péter Templomába, és a' Római Nép így énekelt: *Áldott légyen, a' ki jön az Úrnak nevében.* És ezen alkalmatossággal valamiket Pipinus az ő attya ajándékozott, mind azokat írásával meg-erősítette.

Ámbár pedig olly nagy adakozó vala Nagy Károly a' szent székhez, de még-is maga fortéllyainak használlását soha se múlatta-el, és a' Longobardusi Királynak titulussa fel-vételével, ő egyszersmind Római Patriciussá-is lett. Az-is mondattatik, hogy Adriánus Pápa nékie engedte vólna a' Pápák választását-is, de ezen szabadság, hogy az Ostgóthusi, az az: Napkeleti Góthusok Királyáé, és az Exarcháké lett vólna, az-is mondattatik, de ezen

két

két mondások nem igazak, mert a' Pápák válaſztása a' Collegium Cardinalitiumon, és a' Rómaiakon állott, és eztet Adriánus Pápa által verettetett pénz-is bizonyíttya. De más réſzrûl aztat-is gondolóra kelletik venni, hogy Nagy Károly az illyen kegyelmeknek ki-oſztásától magát meg-nem foſztotta, mivel a' ditsöſéget ſzerette.

Már most ezen nagy Bajnokot az ô táborozásaiban követni fogjuk, a' mellyekbe minden eſztendôkbe uralkodása alatt újjabb újjabb borostyánokat fûzött maga fejére. Igaz, hogy a' háborúk azon idôbe ſzûnet nélkûl, de minden Systema nélkûl-is folytak, ſem Reguláris Truppok nem vóltak, ſem pedig fundus azoknak el-tartására. Minden jóſzágnak Ura; maga jobbágyait ſzeméllye ſzerént vezette Marsnak piattzára, és velek tsak bizonyos ideig tartozott ſzolgálni. Majd minden táborozás után kénſzeríttettek a' háborút félbe hagyni élelmek fogyatkozása miatt; a' katonák Obsitot kaptak, és ha a' ſzükſég úgy hozta magával, más eſztendôbe megint öſzve ſereglettek. Így folyt a' háború a' Száſzok ellen-is harmintz eſztendeig.

Azon Arabiai Fejedelem Abdorahman, vagy-is Almanzór, a' kirûl már vólt emlékezet; Spanyol orſzágba nagy ditsöſéggel uralkodott. A' kisded Kereſztény Asturiai Királyok ſzerentséssen kértek békeſséget, de a' Saragossai, és Aragoniai Gubernátorok Nagy Károlyt ſegítſégûl hívták, és ötet Uroknak lenni ki-is hírdették, egyſzersmind fel-is támadtak. Által-is mene ô a' Pyreneusi hegyeken, és az egéſz orſzágot egéſzlen az Ebró vizéig meg-

hódoltatta, de viſzſza tértében ezen táborozásból a' Gasconiai Hertzeg által, a' Pyrenæusi hegyek tövébe Roncevallis mellett úgy megverettetett, hogy ſoha híresebb helye a' Francusok meg-verettetésének nem vala, mint e' lett, itten esett-el azon nevezetes nagy Vezér Rolandus, Nagy Károly húgának fia, következésképpen az ö Unokája, a' ki Ferraculum nagy Gygás embert, és Masuriust a' Saracénusoknak Vezérét maga kezeivel meg-ölte, a' kinek emlékezetére Német orſzágba ditsö oſzlopok állíttattak-fel, és önnön maga Nagy Károly ezekre ſzép Epicediumot, az az: halálos verseket munkált, ugyan tsak Navarrát, és réſzit Spanyol orſzágnak a' Saracénusoktól elnyerte.

Almanzór meg-halálozott 788-dik eſztendöbe, kinek-is halála az ö gyermekei között olly polgári háborút okozott, a' melly a' Spanyol Kereſztényeknek alkalmatoſságot nyújtott magok fel-emelésére. Ezen Monarchának Méltóſágát bizonyíttya egy pompás Mosché, a' melly most Cathedrális Templom Cordua városába, egy ollyan épület, mellynek hoſzſzaſága 600, és ſzélesſége 150 lábból áll, bóltozattya pedig 365 oſzlopokon nyugſzik, a' mellyek Alabástromból, Jáspisból, és fekete Márványból vannak munkálva. Az Arabusokon kívül más Nemzet, nem-is tudott vólna illy munkát tenni.

Sok idöktöl fogva vóltak a' Saxok, vagyis Száſzok a' Francusokkal háborúba, mindég meg-tartották ök magok Németh vadſágokat, és a' ſzabadſágnak tüze mindég éleſztette az ö bátorſágokat. Ök nem tsak adót ſizettek Pipinus-

nusnak, de kénſzeríttettek-is általa Missionáriusokat bé-venni. De ök ſem az adózást sem békeſséget okozó Religiót nem ſzerették, azért-is inkább háborúskodtak, mint ſem mind ezeket el-ſzenvedték vólna.

A' Saxok neve alatt értetödtek azon nemzetek, mellyek Németek vóltak, és az éjtſzaki réſzin laktak a' világnak, úgy mint azon népek, a' kik a' Visurgis, és Albis vizei között, Hamburgtól fogva Morva orſzágáig, és Moguntziától a' Balticum tengerig laktak, ezek valamint a' többi éjtſzaki Nemzetek pogányok vóltak, az ö ſzokások, és erköltseik még akkor-is ollyanok vóltak, mint a' Rómaiak idejébe, minden kerületben Republicánusi Uralkodás vala, és ha háborújok vólt, akkor mindnyájan egy Hertzeget válaſztottak, és e' vala Vezérek. Az ö törvénnyeik, valamint az ö erköltsök olly ostoba vala, az ö Religiójok barbariesböl állott, mivel valamint más népek, ha veſzedelmeket érzették, eleven embereket áldoztak-fel valamelly hamis Istennek.

A' háború ezen Száſzokkal egy adóért kezdödött, mert ök Pipinusnak le-kötelezték magokat eſztendökként 300 lovakat, és néhány teheneket adni, ezeknek pedig fizetését el-múlatták, vagy talán nem-is akarták meg-adni. De ha a' dologba jól be-tekintünk, vallyon mitsoda igazſágok vólt a' Francusoknak ezeket rajtok meg-venni? úgy tetſzik én nékem, hogy tsak annyi, a' mennyi igazſágok vólt a' Saxoknak Angliát meg-venni, a' midön öket a' Brittusok ſegítſégül hívták a' Scotusok ellen.

Nagy Károly, a' ki igen bölts, és felette nagy Bajnok vala, harmintz eſztendeig hábo-

rús-

rúskodott ezen Száſzokkal, míglen őket egéſzlen meg-győzte. Ők igen roſzſzúl vóltak felfegyveresítve, mert Nagy Károlynak törvényei között az-is áll, hogy meg-tíltya nékiek Kuraſzt, az az: mely pántzélt el-adni, és melly roſz vólt fegyverek, olly roſz vala az ő hadi regulájok-is, és közöttök, és Nagy Károly katonái között éppen ollyan külömbſég vólt, mint a' Római katonák között, és azon Nemzeteknek katonái között, a' kiket ők meg-hódoltak vala, hanem a' bátorſág meg-vólt bennek, és minden ſanyarúſágokat el-tudtak ſzenyvedni, mivel magok éjtſzakra fekvő tartományaikban minden inſégekhez hozzá ſzoktak.

Mivel pedig ezen Barbarusok egynéhány Missionáriusokat meg-öltek, a' Fuldai Apátur 772-dik eſztendőbe egy Vormátziába tartatott orſzág gyűllésében reá vette a' Királyt, hogy ellenek háborút kezdett. Azon nevezetes Bajnok Vittekind vala a' Száſzok Vezére, a' ki ſzabadſág nevével minden katonáiban a' bátorſág tüzét jól tudta éleſzteni, ugyan azért 782-dik eſztendőbe ditsőſséggel tellyes diadalmat is nyert ő a' Francusokon. De Nagy Károly viſzſza adta nékiek ezen költsönt Verden alatt, a' 4500 fő Száſzok le-vágattattak. Eztet jól tselekedte-é Nagy Károly, nehéz meg-fejteni, mert ő nem háborúskodott rebellis jobbágyokkal, hanem ollyan emberekkel, a' kik magok ſzabadſágokért viaskodtak, és most nagy megalázódással kegyelemért esedeztek.

Ezen diadalma után Nagy Károly meg-vette Ehresburgot, melly helyſég inkább mondattathatik falunak, mint ſem városnak, vagy-is erősſégnek, a' lakosokat mind meg-ölettette,

és

és a' Templomot, a' melly leg-híresebb vólt az orſzágba, elöl ki-raboltatta, annak utánna földig le-rontatta. Ezen Templom eleintén Tanfána Istennek vólt fel-ſzentelve, melly Istent ök mindenek eredetének neveztek, ha ezen vad emberek valaha ezen eredetrül valamit tudtak-é? nagy kérdés; de már most Irmenzúl Istennek vala fel-áldozva, nem-is tudatik, ha ezen bálvány kép, a' Görögök Aressét-é, vagy-is a' Rómaiak Marsát képzellette, vagy-is azon híres Hermant, másképpen Arminiust, a' ki Várust meg-gyözte, és a' Németek ſzabadſágát helyre álította.

Ezen öſzve töretett Bálványnak darabjain, ennek Papjai-is meg-ölettettek, és Károlynak gyözedelmes ſerege, egéſz a' Vézer vizéig elöre nyomúlt. Ezen Megyének minden kerületei meg-adták magokat, azért-is Nagy Károly már öket mind Kereſztényekké kívánta tenni, a' mellyért-is el-menvén tölök más tartományoknak meg-vételére, Tanítókat, és katonákat hagyott közöttök, amazok, hogy a' Kereſztény Religióba oktassák öket, a' katonák pedig; hogy ha jóval meg-térni nem akarnának, kénſzerítsék öket. Nem folya-el egy eſztendö, már mindnyájan azon Száſzok, a' kik a' Vézer körül laktak, meg-kereſztelkedtek, de Sclavusokká-is lettek.

Vittekind Dániába futott, de kevés eſztendök múlva megint viſzſza jött; mingyárt-is maga Nemzetebélieket egybe gyüjtötte, és bíztatta öket. Brémába, a' melly fö városa vala ezen orſzágnak, egy Templomot, és egy Püspököt talált, és ſzemeivel látta, hogy az új oltárokhoz a' nép eröſzakkal mint vonattatik. El-

özte

üzte ő leg-ottan a' Püspököt, a' ki-is szerentsés vólt, hogy hajóra ülhetett, és el-szaladhatott. El-rontotta itten a' Kereszténységet, a' mellyet a' Nép erőltetve vett-fel, és egy sereg Németekkel a' Rhénus vizéig jöve, a' holis Nagy Károlynak egy Vezérét meg-verte. A' Király sebes lépésekkel érkeze ennek hállása után, reá ütött Vittekindre, és meg-vervén ötet el-is kergette; de ő mindég úgy tekintette a' Szászokat mint rebellisseket, nem pedig mint magok szabadságáért való viaskodókat, és aztat kívánta a' Szászoktól, hogy Vittekindet adgyák-ki nékie, és a' mint meg-hallotta, hogy ez megint Dániába futott, négy ezer Szászokat, a' kiket el-foga, az Allera vize parttyán fel-kontzoltatott. Ha mingyárt rebellisek lettek vólna-is ezek, még-is ezen büntetés igen kemény lett vólna, illyet tsak az útakat el-álló zsiványok tselekeszsnek, és nehezen lehet egy ollyan Fejedelemről ollyakat gondolni, a' kit olly sok győzedelmek az egész világba híressé tettek.

Még három ütközeteknek kelletett megesni, míglen a' Szászok meg-aláztattak, megis estek ezek, a' mellyekben mindenkor Nagy Károly vala a' nyertes. Ennyi sok véres ütközetek meg-erőtlenítették Vittekindet és ezen Nemzetet; azért-is Vittekind meg-alázván magát Kereszténnyé lett. A' mint némellyek vélekednek, nem vala ő Király, hanem tsak ollyan Hertzeg, a' kit ezen Méltóságra azon szabad Nemzet úgy emelt fel, valamint fellyebb ki-tettem háborúnak idején tudniillik adta nékie a' Nemzet ezen titulust. és hadi Vezérek vólt, ugyan tsak jól magát bíró Úr vala ő,

mert

mert Vestphaliába, és azon megyékbe, a' mellyek ma Oldenburghoz tartoznak ſok ſzép jószágokat bírt, és nem-is adta ö meg magát Nagy Károlynak, valameddig ez kezeseket nem küldött zálogúl hozzája, hogy nem fogja bántani, úgy annak utánna Attygnibe meg-kereſzteltetett 785-dik eſztendöbe.

Vittekind ugyan mind azokba, a' mellyeket meg-ígért Nagy Károlynak, hogy megfogná tartani, hív vala, de az ö Száſz Társai valahányſzor meg-aláztattak, mind annyiſzor meginț fel-támadtak, azért-is, hogy több nyughatatlanſágokat ne okozhassanak, azon bölts módot találta-fel Nagy Károly, hogy öket réſzekkint meſzſze fekvö külsö orſzágokra el-kül, döztette, és így el-ſzaggattatván egymástól, erejek-is meg-gyengült, ſokakat közülök küldött Flandriába, ſokakat Olaſz orſzágba. Tudgyuk aztat-is, hogy egy nagy réſzt Erdélybe-is küldött, azon Német Nemzetekhez, a' kik már elöttök ezen orſzágba bé-jöttek, velek egy Nemzetté-is lettek, és ma-is Száſzoknak neveztetnek. Nem-is kis ſzámmal küldött ö közülök Pannoniába-is, melly most édes, és ditsö Magyar hazánk, itten leg-inkább Szepes Vármegyébe tették-le magokat, egy réſz pedig Zólyom Vármegyébe, a' hol a' Bánya városokat népesítették-meg leg-inkább ezeknek maradéki. A' Metzenzófok Abaúj Vármegyébe, a' Dobsinaiak Gömörbe, Handlovaiak, vagy-is Krikkehaiak Nyitrába, és a' Viski Száſzok Máramaros Vármegyébe. A' leg-méréſzebbek pedig, a' kik a' Francusok Religióját útálták, Scandinaviába (melly név alatt Svéciát, és Norvégiát kelletik érteni) mentek.

Nagy

Nagy Károly úgy tekintette a' Kereſztény Religiót mint leg-jobb eſzközt a' vad emberek meg-jámborítására, de talán nem tudta aztat, hogy az erőſzak Kereſztényeket nem tsinál. Azon Capitulárisok, a' mellyéket ö a' Száſzoknak ki-adott, ollyan barbárieseket foglaltak magokba, mint ezeknek erköltsei valának. Ö életek el-veſztése alatt kénſzerítette öket magokat meg-kereſzteltetni, és hogy a' Papoknak dézsmákat adgyanak meg-parantsolta nékiek, holott önnön magok a' Francusok ezen adónak fizetésében állenkeztek, azokat-is halálra ítéltette, a' kik böjtölni nem akartak, ſzóval, mindenekben erőſzakkal élt, és nem a' Kereſztény Religió igazſágának meg-mutatásával.

A' Száſzoknak ki-adott elsö törvénnyei az egéſz emberiſéget indúlásra hozták, talán Nagy Károly a' Sz. Irásnak ezen ſzavait Compelle intráre betű ſzerint vette. De még-is végtére a' nép hozzá ſzokott azon törvényekhez, és második Konrád Csáſzárral meg is erősítette azokat. Azon véres Itélö-ſzékek, a' mellyek Vestpháliai ítélö-ſzékeknek neveztettek, ſok félelmes ollyan ítéleteket foglaltak magokba, mintha azok leg-igazabb törvények ſzerint hozattattak vólna; egy alá való embernek vádolására minden tanúbizonyſág nélkül, halálra ítéltettek a' bé-vádoltatottak, ugyan tsak a' tizenhatodik ſzázadba ezen ítélö Táblák eltörültettek. Ezen dolog hihetetlennek lenni tartattathatna, ha a' régi Imperiális Constitutiókból ki-nem-tetſzene.

Valakik Német orſzágba Nagy Károly ellen fel-állani bátorkodtak, mind azoknak, ezen Bajnoknak fegyvere által kelletett el-veſzni. Talziló Bavária orſzágának Hertzege, a' ki kén-

kénszerittetett Teudalisnak lenni, fel-támadott, de leg-ottan mingyárt minden jószágától meg-is fosztattatott. Ingelshaimba, (melly város Moguntzia, és Bingen között fekszik) és születése helye vala Nagy Károlynak, orszag gyülést tartott ö, a' mellybe halálra ítéltetett Thasilo, mint Felségnek meg-bántója, de ugyan tsak meg-kegyelmezett nékie, hanem minden hívatalától meg-fosztattatta, és Feleségével, 's gyermekeivel edgyütt egy Klastromba zárattatta. Ezen dolgok 788-dik esztendöbe történtek.

Nagy Károly a' Pomerániai Népeket-is meg-hódoltatta, a' kik Slavusok vóltak. A' Hunnusokat, és az Avarusokat, a' kik Pannoniába le-tették magokat, a' Rába vizén által kergette, de még se fosztathatta-meg egészlen öket ezen orszagtól, mivel a' Nagy Úr Istennek kegyelméből mi, kik azoknak maradéki vagyunk, most-is birjuk, és lakjuk-is ezen bóldog földet. Nagy Károlynak tsak magát láttatni kelletett, már szaladtak futottak az ö ellenségei, de még nagyobbnak mutatta magát lenni jobbágyai között.

MÁSODIK TZIKKELY.

Francofurtumba Concilium tartattatik. Egyházi dolgok. — Nagy Károly Császár lészen. — Vége az ö Uralkodásának.

Annyi sok véres háborúk között-is, meg-nem szünt Nagy Károly az országlásnak dolgaiban, a' Törvények tételében, az erköltsök meg-jobbításában, a' Tudományok elö mozdításában, és a' Keresztény Religiónak ki-terjesztésében munkálódni. Sok gyüléseket tartott ö az országnak, és Religiónak el-igazítása véget, felette buzgólkodó vólt mindeneknek meg-tudásában, és meg-fontolásában, és az általa meg-határoztatott dolgoknak végbe vitelében. Francofurtumba Egyházi gyüléseket tartatott, egyikébe azok közül a' képek szolgálattya meg-átkoztatott. Ezen eset a' Históriában sok nagy materiákat tészen szemünk elejébe, mivel az akkor idöbéli elö ítéleteket, a Királyoknak tekéntetét, a' pörlödö Theologiának haszontalanságát, és azon eszközöket-is, a' mellyek a' roszszaknak meg-jobbítására hasznossak, magok valóságában nem tsak ki-mutattya nékünk, de meg-is esmérteti velünk.

Az elsö, és leg-föbb oka azon Concilium-nak az vala, hogy tanításai két Spanyol Püspököknek, úgy mint Urgeli Fælixnek, és Toledói Elivandnak meg-vettettessenek, a' kik, mi-

minekutánna a' Zsidóktól, és Mahometánusoktól a' Kereſztényeknek ſzemére az vetteték, hogy ök több Isteneket imádnának; aztat tanították, hogy a' Kristus tsak fogadott fia vólna az Istennek, és így a' Szent Háromſágról való tanítást meg-akarván jobbítani, aztat még meg-hamisították. Ezen Conciliumba a' Király parantsolattyára 300 Püspökök, és két követtyei a' Pápának jelentek-meg, és akkor Francofurtum második Nicæa vólt, a' hol-is az Anyaſzentegyház az eretnekeken győzedelmeskedett.

Ezen Conciliumba Nagy Károly Trónuson ült, és arról adta eleikbe a' jelen lévöknek, hogy azon két Püspököknek tanítása vettettessen-meg. Egy levelében, mellyet a' Spanyol orſzági Egyházi Rendnek írt, illyen ki-fejezéſekkel élt: *Tik aztat kívánnyátok, hogy én ítéletet tegyek, véghez vittem én eztet, én valamint halgató, úgy ſzintén mint ítélö bíró-is a' Püspökök gyüllésébe jelen vóltam, mindeneket meg-vizsgáltunk, és Istennek kegyelme által mindeneket, a' mellyeket hinni tartozunk meg-határoztunk.* Soha ſe Nagy Constantinus, ſem más valaki a' Császárok közül nem kerestek ollyan nagy tiſzteletet a' Theologusi Matériáknak meg-ítélésében, és nem-is beſzéllettek ollyan meg-határozó nagy hangal, mint Nagy Károly, és nem hogy ötet azért ótsárlották vólna, ſöt felette dítsérték, az ö ſok jó tételei, és az ö nagy tekéntete, mindeneket bé-fedeztek.

Azon kérdésnél, melly a' képekről tevödött, még jobban ki-mutatta maga Méltóſágát. Negyedik Leo, Konstantinus Copronymusnak fia, a' ki az üldözés buzgóſágában hasonló vólt az Attyához, ſzámkivettette maga feleſégét Ire-

nét, tsak azért, mivel ez némelly ſzenteknek képeit vánkosai alá el-rejtette vólt. Ezen ajtatos Hertzeg Aſzſzony végtére az orſzágláshoz jutott, mint fiának Constantinus Porphyrogenitusnak Tutornéja, a' ki még igen gyenge vala. Ö a' képek tiſzteletét azokhoz való hajlandóſágából, és buzgóſágából helyre kívánta állítani, ennek hamarébb való véghez vitelére maga Status Secretáriusát, a' ki Konstantzinápolyi Patriarchának válaſztatott vólt, vette eſzközül. A' 787-dik eſztendöbe Nicæába tartatott máſodik Concilium, aztat végzette; hogy a' képeknek *Ajtatos tiſztelet adattasson, és nem valóſágos imádás, a' melly egyedül az Úr Istent illeti.*

Nagy ſzerentsétlenſég vala az, hogy a' melly írást ezen kérdésre tett feleletül Adriánus Pápa, el-küldötte vólt Frantzia orſzágba, aztat ottan felette hamissan fordították Frantzia nyelvre, mert ezen fordításban azon felelet így állott: *Én tiſztelem a' képeket azon imádással, a' mellyet a' Szentháromſág egy Istenhez mutatok.* De ki-is gondolhatná, hogy Adriánus Pápa illyen kárhozatos feleletet adott vólna azon kérdésre. Ez így történvén, nem-is kelletett ahoz több, hogy a' Francusok a' Görögök vallását meg-vessék, mivel azok még akkor ſemmit ſem hallottak a' képekről. Ezek után Nagy Károly a' Püspökök által maga neve alatt könyveket kéſzíttetett, a' mellyek Carolinus könyveknek-is neveztettek, czímjek pedig e' vala. *Azon Görög orſzágba titkon tartatott kevély Concilium ellen, a' melly a' képek imádását bé-akarta hozni.* Már ezen titulus-is elegendö vala a' viſzſza vonások ſzaporítására, a' mint-is a' Francofurtumi Concilium meg-is ve-

vetette a' Nicæumba tartatott Conciliumot, a' mellyet épen tsudállani nem lehet, mivel a' Francofurtumi Concilium aztat vélte, hogy azon mostan fellyebb ki-tett hamis fordítás Adriánus Pápának valóſágos ítélete lett vólna.

Az illyen Sophisticus, és Theologicus pörlekedéseknek roſz következései lehettek vólna az ollyan tüzes terméſzetü Népek között, mint a' Napkeletiek valának, annyival-is inkább, mivel az ott való Egyházi Rend az orſzágnak Fejedelmeivel tartott, és roſz kimenetele-is lett vólna, ha Adriánus Pápa maga haſznára mint bölts ember, a' környül való állásokat nem tudta vólna fordítani, és a' ki-ütközhetendö roſzſzakat meg-gátolni. Azért-is íra ö, de valamint nagy vigyázással, úgy nagy mértékletesſéggel is Nagy Károlyhoz, és levelébe a' Nicæumi Conciliumnak tanítását meg-erösítette ugyan, de a' Francofurtumi Conciliumot ſe vetette-meg, hogy ne talántán Nagy Károlyt meg-bántsa, mert jobb-is a' heves embereknek idöt engedni a' magokba való ſzállásra, mint ſem hírtelen ellen mondással öket fel-indítani, Meg-írta a' Pápa nékie, hogy ö a' Görögök Conciliumát helyesnek tartaná, mert félelmes vólna-is ellenkezöt tselekedni, mivel ez által a' Görögök a' bálványozásra hamar viſzſza térhetnének. Ezek után meg-is mutatta levelében, hogy az ö feleletét, a' mellyet a' képekrül való kérdésre adott, Frantzia orſzágba hamissan fordították által, és ki-tette, hogy a' Nicæumi Concilium, úgy önnön magais mint ítélne a' képekrül, nem másképpen tudniillik: egyedül hogy az Úr Istent illetné az imádás, a' képeket pedig annyiba vólna illö

tiſztelni, a' mennyibe azok képzellik azon di-tsőült ſzenteket, a' kiket tartozunk mint Isten baráttyait tiſztelni. Mivel pedig a' Pápák nem leg-jobb baráttyai vóltak a' Konstantzinápolyi Csáſzároknak, még aztat-is Adriánus Pápa levelébe bé-tette, hogy ő a' Római Anyaſzentegyházról és Csáſzárſágra való fel-emeléséről-is gondolkodna. Mihent ezeket meg-értette Nagy Károly, főképpen a' Csáſzárſágra való fel-emelést, a' mellyhez már úgy-is igen közel vala, mingyárt fordította a' leplet, és ſokkal másképpen kezde gondolkodni.

Minekutánna a' dolgok így folytak vólna, már Nagy Károly-is helyesnek, és illendőnek tartotta lenni a' képek tiſzteletét, hanem már most tsak arra kérte Adriánus Pápát, hogy a' Görög Csáſzárt vesse az Anyaſzentegyház átka alá, kétſég kívül azért, hogy eztet leg-jobb eſzköznek ítélte lenni maga fel-tételeinek elérésére, már eztet Nagy Károly nem kívánhatta a' képek tiſzteletéért, mivel aztat már maga-is helybe hagyta, hanem más okának kellętett lenni. Adriánus Pápa mint bölts ember jól által látta, hogy hová tzélozna Nagy Károly, azért-is aztat felelte nékie: hogy ő valamint Konstantinust, úgy Irenét-is eretnekeknek ki-fogja hírdettetni, ha némelly tartományokat, a' mellyek a' Szent ſzéket illetik viſzſza nem fogják adni. De tsak hamar ezen fenyegetése után meg-hala Adriánus Pápa.

Harmadik Leo, a' ki 796-dik eſztendőbe Adriánus után ſzent Péternek ſzékére ült, mingyárt el-küldötte Nagy Károlynak a' Római nagy záſzlót, és kérte ötet, hogy valakit küldene, a' ki a' Homagiumot, az az: hit le-tételt

telt bé-venné a' Rómaiaktól, annak bizonyságára, hogy ők meg-változhatatlan szándékkal nem mást, egyedûl ôtet kívánnák a' Császári Trónusra. Két nagy tekintetû Papok, a' kik attyafiai vóltak Adriánus Pápának, Leónak pedig ellenségei, két esztendôk el-folyta után nem tsak az ô vádolói lettek, hanem az útza közepén meg-is fogták ôtet, és nagyon meg-vervén, fél hóltan hurtzolták egy Klastromba, és abba bé-is zárták; de valamelly módot találván ki-szökött abból, és Nagy Károlyhoz folyamodott, a' ki-is tiszteletteel fogadta ôtet, és Rómába nagy pompával bé-is küldötte; meg-is mondotta nékie, hogy okvetetlen maga-is igen rövid idô múlva bé-fogna oda menni.

Ezen Fejedelem bé-is érkezett Rómába nem kevés hadi néppel, és a' Pápával hat nap tartott titkos tanátskozást. Erre egybe hívattatta ô a' Püspököket, és a' világi Nagy Urakat, hogy a' Pápa dolgát bé-árúltatását, verésekkel tett illettetését vizsgálnák-meg. A' Prælátusok itten fel-kiáltottak, hogy az Apostoli szent széken ûlô; senkitôl sem ítéltethetik-meg. Nem így gondolkodott Symmachus Pápa, a' ki Theodoricusnak országlása alatt, ön magától aztat kívánta, hogy az ô dolgai egy Concilium által vizsgáltassanak-meg. Leo Pápa még-is mint egy bé-vádoltatott úgy beszéllett, és aztat mondotta, hogy Nagy Károly a' Francusok Királlya, tsak azért jött vólna Rómába, hogy az ô dolgairól ítéletet tégyen. Tett-is ô, mert hat nap tanátskozván a' Pápával, el-végzették egymás között mind azon dolgokat, a' mellyeknek magok részire

való haſznos ki-menetelét kívánták. Nagy Károly Leót mindenképpen ártatlannak lenni ki-is hírdettette, és azon két nagy Papokat, a' kik olly illetlenül bántak Leó Pápával, megbüntette, kár hogy büntetések nemét egy Historicus ſe tette-ki, ugyan tsak lehet gondolni, hogy nem gyenge vala.

Elsö karátsony napján bé-mene Nagy Károly a' ſzent Péter Templomába Szent Mise halgatására, el-álmélkoda a' jelen való nép, mert hirtelen az Anyaſzentegyház Czeremoniái között fel-tevé a' Pápa a' Csáſzári koronát fejére, és az egéſz nép tele torokkal így kiáltafel: *Hoſſzú életü, és gyözedelmes légyen Károly! azon békeſség ſzeretö Nagy Csáſzára a' Rómaiaknak!* Ha hitelt lehet adni Eginhardusnak az ö Titoknokjának, tehát ez reményſége felett történt vólna Nagy Károlynak, ſöt hogy tsudálkozott vólna-is ezen, és mintegy kedve ellen esett-is vólna ezen dolog. De ha jól veſzſzük az ö nagyra való vágyódását, és a' Pápának-is ſzándékát, és azon hat napokig tartott tanátskodást-is; tehát ketſégessé teſzik Eginhardusnak az ö mondását. Még az-is nem kis kérdés, ha vólt-é hatalmokba az akkori Rómaiaknak különösen a' Pápának Csáſzárt válaſztani, és ezen Csáſzári titulushoz minémü igazſága vólt a' Frantziák Királlyának. Talán tsak a' Rómaiaknak állapattya, és a' Napnyúgoti birodalomnak környül való állásai adtak erre alkalmatosſágot, vagy-is talán tsak a' Csáſzárſágot, a' mellynek már nyoma ſem vólt, kívánták helyre állítani. Nagy Károly úgy-is viselte mingyárt magát, mintha Augustusnak Successora lett vólna. És ezen idötül fogva ötet, Csáſzárnak-is fogom nevezni.

Irene

Iréne le-vettette, és meg-is ölettette maga fiát Constantinust, tsak azért, mivel maga kívánt uralkodni, és ezen gyilkosſága után maga magát feleſégûl Nagy Károlynak ajánlotta, mivel tartományait, mellyeket Olaſz orſzágba bírt féltette; de mihent Nicephorus egy párt ütést véghez vitt, leg-ottan meg-fogattatta ötet, egy Klastromba bé-dugatta, és ezen Csáſzárné hamar-is meg-hala Lesbos ſzigetébe. Maga ûlt annak utánna Nicephorus a' Trónusra, de ha meg-nem hólt vólna Iréne, talám azon házaſság véghez-is ment vólna. Mivel pedig félt ö Nagy Károlytúl, követeket küldött hozzája. Már mostanſág mind a' két Birodalomnak határai ki-jegyzettettek. Egy új békeſégnek ponttyai ſzerént, a' melly 811-dik eſztendöbe lett-meg, Calabria, Sicilia, és Neápolisnak azon réſze, melly a' tenger felöl feküdött, Dalmátziával, és Velentzével a' Görögök birtokába maradott. Még most-is vannak bizonyító levelek, hogy még akkor nem vala Velentze független; de már akkor-is igyekezett azon, hogy ſzabad Respublica lehessen, meg-is nyerte aztat, mert meg-érdemlette.

Nagy Károly Csáſzárnak az ö nagy híre, s neve, még Ázsiába-is el-terjedett, és ö levelezett-is azon nevezetes Harun al Raschilddal, azon huſzon ötödik Califfával, egyel azon Califák közûl valóval, a' ki leg-inkább megvilágosította, és ki-pallérozta az Arabusokat. Eginhardusnak hagyománnya ſzerint, olly nagy barátſágba jött ez Nagy Károllyal, hogy ö ennek, Jéruzsálemnek (a' hová már akkor ſok Kereſztények ajtatoskodni jártak) Uraſágát által engedte. A' Jéruzsálemi Patriárcha mingyárt-is

egy Barát által ajándékot küldött Nagy Károlynak, a' melly ſzent ereklyékből állott; Nagy Károly, a' midön ezen Barát viſzſza mene, úti társúl melléje adta Zachariás nevezetü Papot, a' ki-is viſzſza térvén magával hozta a' Kristus koporsójának kúltsait, és Jéruzsálem városának záſzlóját, és mind ezeket által adta Nagy Károlynak. Én talán nem fogok hibázni, ha aztat ide teſzem, hogy talán azóltától fogvást élnek a' Római Csáſzárok a' Jéruzsálemi Királyi nevezettel. A' többi ajándékok között, a' mellyeket ezen Patriárcha nékie küldött, leg-inkább tsudáltak a' Francusok egy verö órát, mivel ez elsö vala, a' mellyet a' Francusok magok orſzágába láttak. Jóllehet Nagy Károly felette igyekezett azon, hogy az ö Nemzete a' ſzép tudományokban meg-világoſíttasson, de még-is mindnyájan az ö udvarában lévö Tudóssak nem értek-fel azon Califfával. Az Arabusok azon idöbe, mivel a' tudományok a' barbariesbe mélyen bé-estek, egéſz Európának tanító Mesterei lehettek, melly dolog valóſsággal meg-is érdemli, hogy aztat közelebbrúl meg-vizsgállyuk.

Minekutánna az Abassidesek, a' kik Georgia tartománnyába Ázsiába laktak, megint a' Trónust magokévá tették, és lak helyét a' Mahometánusi birodalomnak Damascusból Caffába, onnat pedig Bagdágba a' Tygris vize partyán fekvö városba által tették, éppen azért oda vonta Kalifa Almansor a' tudományokat, és Mesterſégeket-is, és mind ezekrúl a' Görögök magok barbarus meg-hódoltatóinak-is meg-világoſítást adtak, a' melly-is mint egy diadalom vala azoknál, a' kiknél ez ízlést okozott,

zott, ha eztet diadalomnak lehet mondani ollyan népeknél, a' kik a' ſzabadſág ízíne mellett iga alatt nyögnek. Mahadi Almanzornak a' Trónuson való követõje, hogy azon mag, a' mellyet Almanzor el-vetett gyökeret verhessen azon igyekezett, Mahadinak pedig Succeſſora Raschid ſzaporította ennek gyümöltsözését maga ſzorgalmatoſſága által, és Almanon Motassem, és Vatik alatt meg jobban virágzottak mind addig, a' meddig viſzſza vonáſok, és egyenetlenſég által, és belsõ polgári háborúk által az Arabusok több más nemzetekkel edgyütt a' tudatlanſágnak ſetétſégébe viſzſza nem estek, mivel a' tudományok, és Mesterſégek tsak békeſſégnek idején ſzoktak virágzani. Minden Birodalmakban találtatnak különös változások, a' mellyeknek tsak egy oka léſzen, melly oknak ki-tanúlását mindennek, a' ki a' históriákat kívánnya érteni, ſzükſégesnek lenni ítélem.

Melly nagy tudatlanſágba buktak, és barbáriesbe az Arabusok, nem ſzükſég, hogy kitégyem, mivel az egéſz világ tudgya, hogy még ma-is abba vannak, Istennek hozzánk Kereſztényekhez mutatott nagy kegyelmét elegendõképpen meg-nem köſzönhettyük, közöttünk virágzanak a' tudományok, a' mesterſégek, ök pediglen a' vadſágtól el-nyomattatván azoktól meg-foſztattak, midõn Nagy Károly vélek kezdett háborúskodni, ollyanok vóltak a' Francusok, mint mostan az Arabusok, mostan pedig, és már régtûl fogva, melly túdós, melly ki-pallérozott Nemzet ez; meg-kelletik vallani nékiek, hogy illy nagyſágra lett felemelkedéseket leg-inkább Nagy Károly Csá-

ſzár-

ſzárnak, akkori Királlyoknak köſzönhetik, mert mihent a' Francusok Trónusára jutott, mingyárt két Academiát állított-fel, a' Párisit tudniillik, és a' Pápiait; de még más orſzágokba-is, úgymint Olaſz orſzágba a' Bononiai hanyatlásra indúlt Academiát-is meg-újította. Florentziát-is ö épitette, és ſzámtalan helyeken valamint Templomokat, ſzintén úgy oskolákat-is épittetett.

Hogy e' világba ſok birodalmak meg-rontattak, el-puſztúltak, végtére ſemmivé lettek, egy leg-főbb oka az vala, hogy azok több Fejedelem Hertzegek között fel-oſztattak; de már ez bé-vett ſzokás vala, a' mellyet maga Nagy Károly Csáſzár-is meg-tartott, mivel 806-dik eſztendőbe maga Testamentomába, a' mellyet Püspökök, és Nagy Urak által alá írattatott, és annak utánna Rómába küldötte, hogy a' Pápa-is maga nevét alája írja, maga ſzándékát ki-tette. Ezen Testamentomának erejével aztat akarta ö, hogy minden viſzſzavonások, a' mellyek az ö fiai között támadhatnának, a' kereſzt próba által gátoltassanak-meg. Ezen kereſzt próba pedig nem más vala, hanem a' Törvény ſzék, az igazſágnak egy tsudálatos, és tsúfos meg-mutatása, a' vala nyertes tudniillik, maga pörében, a' ki karjait kereſztül tévén, leg-tovább fent tarthatta. Minek utánna Lajos, a' ki már Aquitániának Királlya vala, két testvéreinek halála után tsak maga maradott életbe Nagy Károlynak fiai közül, tehát maga mellé vette edgyütt uralkodónak, és meg-parantsolta nékie, hogy a' koronát önnön kezével vegye-fel az óltárról, és tegye maga fejére, hogy ezzel mutathassa-meg,

hogy

hogy aztat az Istentül nyerte vólna. De tsak hamar az Egyházi Rend más ſzokást, és törvényt hozott-bé.

HARMADIK TZIKKELY.

Még több Nagy Károlyt illető, és megjegyzést érdemlő dolgok.— Angliának állapattya a' Heptarchiának végéig.

A' Francusok birodalmának nagy híre, és neve Nagy Károly Csáſzárnak halálával megſzünni látſzatott, a' ki-is Aquisgránumba, a' hol-is leg-inkább ſzeretett lakni, meg-hala, minek utánna hét napokig forró betegſégbe kínlódott vólna, és ugyan ottan a' Bóldogſágos Szüz Máriának tiſzteletére fel-ſzenteltetett Templomba el-is temettetett. Mint Francuſok Királlya uralkodott ő 40 eſztendeig, úgy pedig mint Csáſzár 14 eſztendeig, életének kora 72 eſztendőket foglalt magába. Az ő el-takarítása nagy pompával ment végbe. Ő Ura vala egéſz Frantzia orſzágnak, egéſz Német orſzágnak, Belgiumnak, Spanyol orſzágba a' Barcellonai Gróſſágnak, és Olaſz orſzágban mind azon tartományoknak, a' mellyek Terra fermának neveztetnek, az az: a' tengert nem foglallyák magokban egéſz Beneventóig, mind ezeken kívül Pannonia egy réſzének-is. Ennyi ſok igen meſzſzire ki-terjedő orſzágoknak

óltal-

óltalmazására olly nagy ſzívű, olly nagy bátorſágú, és olly nagy böltsesſégű Fejedelem kívántatott, mint Nagy Károly Csáſzár vala.

Ezen nagy Bajnok azon időbe a' világnak tsudája vala, mivel ő maga nagy Talentumával, ſok ſzerentsés táborozásaival, és mindenféle dolgokba mélyen való látásaival, és majd tsak nem hiedelmet fel-múló tehetſégével, és ſzép erköltseivel, jóllehet azokat ollykor megmotskolta, orſzáglott. A' leg-nagyobb leg-fontosabb elő vételei között reá tudott ő érni ezer különös dolgokra. Az ő Udvara példája vólt egy ollyan háznak, a' mellybe leg-jobb rend tartás vagyon, és ſzeméllye remeke vólt ezen rendtartásnak. Ő hozta-bé azon meg-jobbíthatatlan ſzokást a' birodalomba, hogy a' tartományokba némelly Comissáriusok küldettettek, hogy meg-vizsgállyák, a' Hertzegeknek magok viseletét, a' kik azokba mint Gubernátorok kórmányozták a' dolgokat, és a' Grófokat-is, a' kik a' törvényes dolgokat igazſág ſzerint folytatták, vizsgálták, és ezeken felűl a' panaſzokat meg-halgatni, és bé-venni, a' nyomattatásokat meg-könnyebíteni, és a' jó rendeket bé-hozni, ezen Comissáriusok ekképen neveztettek, *Missi Regii;* és ezeknek minden harmadik hólnapban ki-kelletett menni, és ezek gyakran Rómába-is bé-mentek, a' hol még a' Pápáktúl-is nékiek nagy tiſztelet adattatott.

Mivel pedig az Egyházi férjfiak egyedűl magok vóltak azok, a' kik a' tudományokba jártassak vóltak, nem kelletik tehát tsudállani, hogy Nagy Károly nem tsak hajlandó, de ſok jóval-is vólt hozzájok, mivel ő maga-is a' tudo-

dományokat ſzerette, és a' Religióhoz, úgy az Anyaſzentegyházhoz nagy hűſéggel viseltetett. Ő minden elő vételeiben élt a' Püspökök tanáts adásával, és öket a' Grófoknak társaivá-is tette az igazſág ki-ſzolgáltatásában, és ő velek, és az orſzág Nagygyaival munkálta-ki azon ſzámos Capitulárisokat, a' mellyekbe a' törvényekkel való viſzſza élés, és a' jó törvények-is ki-vannak téve. Ő rendelte a' dézsmákat-is azon kárnak helyre állíttására, a' mellyeket a' templomok ſzenvedtek, mivel azoknak ſok jóſzágai el-vétettettek, ezen adók ugyan ſokáig nem kis zúgolódást okoztak. Más felől pedig meg-tíltotta ő a' Püspököknek a' fegyverrel való bánást, és aztat parantsolta nékiek, hogy tsak a' tudományokat gyakorollyák, és magok Páſztori hívatallyokhoz lássanak. Szóval, ő az Anyaſzentegyházbéli dolgokat jó karba kívánta helyheztetni. Mivel pedig az Egyházi Rend mindenekbe nékie engedett, nagy jele vólt ez, az ő bölts Uralkodásának.

Ki-tettem én aztat, hogy ezen Fejedelem, melly nagyra vitte maga tekéntetét a' Religió dolgában, a' nélkül hogy a' Papſág, és a' Pápák leg-kissebben-is nékie ellent álottak vólna. Példa lehet ebbe azon nevezetes versengés, a' tellyes Szent Háromſágnak harmadik ſzeméllyérül. Minden igaz Catholicus Conciliumokba meg-hátároztatott az, főképpen hetedik eſztendőbe, a' Spanyolok, és Frantziák által, hogy a' ſzent Lélek Úr Isten valamint az Atya Istentül, úgy a' Fiú Istentül-is jönneki. Ez a' Görögök között nagy botránkozást okozott, és ők a' Hit-vallásról való énekléstis jónak nem tartották, ezt egy kárhozatos Ujítás-

tásnak tartották lenni. A' Frantziák Királlya Nagy Károly 809-dik esztendőbe Conciliumot tartatott Aqvisgránumba, hogy ezen szavakról, *Filioque procedit*, azon Concilium ítéletet tégyen, és végezést; mivel pedig az Egyházi Rend sok disputálással töltötte az időt, megúnatkozott a' Király, azért mint egy Theologus azon szavakat idvességeseknek tartván lenni, meg-állította azokat hatalmával, és ezen végezését Leo Pápának-is meg-írta, a' Pápa semmit sem határozott-meg, hanem tsak a' Római végzéshez ki-ki tartsa magát, aztat felelte, ugyan tsak ezen Végzés a' deák Anyaszentegyházba hit ágazattya lett. Bizonyos dolog az, hogy ollyan zavaros időbe, mint akkor vala, azon vélvetés könnyen polgári háborút okozhatott vólna, ha ollyan uralkodó nem ült vólna a' Trónuson, a' ki valamint böltsességével mind hatalmával mindent tehetett.

Nagy Károlynak az ő tálántoma nem vala mindenféle elme futtatásokkal bé-telve, mint a' Konstantzinápolyi Császároké vala, a' kik magokat Philosopusoknak tartatták, hanem inkább nagy dolgoknak végbe vitelérül gondolkodott, és hasznos dolgokat-is vitt véghez, a' mint egy Flottát-is állított-fel, hogy a' Normannusok bé-ütését meg-gátolhassa, ezen félelmes tengeri tolvajoknak, a' kik gyakran a' birodalmat nyughatatlanították, és az ő halála után meg-is rontották. Ő egy vízi tsatornának munkállásához a' Rhénus, és Duna vizei között hozzá-is fogott, hogy az Oceanust a' fekete tengerrel egyesíthesse, ebből ugyan a' kereskedésre való nézve nagy haszon lett vólna, de ezen munka tökélletességre nem jött, mivel ahoz tanúlt emberek kívántattak, a

Fran-

Francusok pedig még akkor nem vóltak tudósſak, és halála-is véget vete igyekezetének.

Ezen Fejedelem ſok Túdósokat hívattatott magához, és maga Palátziumába mint egy Academia forma gyülekezetet formált, és minden Cathedrális Templomokba, és Klastromokba oskolákat rendelt, ezekbe a' Grammatica, Számvetés, és a' Templomokba való éneklésnél ſemmi egyéb, nem taníttatott, de ez-is ſok vólt, mivel a' Conciliumok az áldozatot tévö Papoktól ſemmit egyebet nem kívántak, tsak hogy a' Mi Atyánkot tudgyák imádkozni, egyſzersmind meg-is fejteni.

Sok vólna mind azon ajándékokat elö ſzámlálni, a' mellyeket Nagy Károly a' Templomoknak ajándékozott, különösen a' Római templomot halmazta, a' hová ö a' mint Eginhardus bizonyíttya négy bútsú járást tett, ezen bútsú járás ſok ſzáz eſztendök alatt ſzokásba vólt. A' Birodalom költſégének ki-pótolására, az ajtatosſágoknak költſégére-is, a' Hunnusoktól, és Longobardusoktól nyerettetett kintsek fordíttattak, és tsudálatos dolog, hogy Nagy Károly a' Papoknak ſzemekre hányta, hogy gazdagok vólnának, és még-is ſok adományaival maga-is gazdagította. Három nagy Apátúrſág vala bére Alcuinusnak azon túdós Anglusnak, a' kit ö Frantzia orſzágba hívatott, és az ö nagy tudománnyát tsudálta, pedig már mostan az ö írásait olvasni ſenki ſem akarja. Ezen gazdag Apátúrnak az vetettetett ſzemére, hogy 20000 Sclavussai vólnának. A' föld népe jobbágy vala, és azon három Apátúrſágokba könnyen ſzámláltathattak annyi jobbágyok, a' kik Sclávusoknak igazán mondathattak, a' mellyért-is azon ſzemre hányás nem épen hely-

telen vala. Ezekbül lehet képzelleni, hogy már akkor-is a' Frantzia és Német országi Papok, melly gazdagok vóltak.

Alcuinus élete le-írásának itten vagyon helye a' Historiában. Minek utánna a' Rómaiak, hogy nagyobb részeit a' Birodalomnak a' Barbarusok ellen óltalmazni kívánták, nagy Britanniát el-hagyták, a' melly tartomány mingyárt-is a' Szászoknak prédájává leve, a' kiket a' Brittusok a' Pictusok, és Scotusok ellen segítségül hívtak; segítették-is a' Brittusokat, de úgy hogy a' háborúnak végével ezek magok-is a' Saxok által meg-hódoltattak, és alájok vettettettek. Ezen Saxok, vagy-is Szászok ezen Angelenekkel, az az: Pictusokkal eredetekre való nézve egy Nemzetek vóltak, és azon Szászok az ötödik századnak mintegy közepén álították-fel azon hét kis Királyságokat, a' mellyek ezen név alatt Heptarchia esméretesek. Az elsö Vezérei a' Szászoknak, a' kik Nagy Britanniába bé-jöttek, Hengistus, és Horsa valának, óltalmazták is ezek a' Brittusokat ellenségeik ellen, de utóllyára öket magok alá vetették, és ezek formálták azon Heptarchiát, a' melly ezen apró hét Királyságokból állott, úgymint: Kent, Susser, Vestser, Esser, Northumerland, Ostangelen, és Merciából, a' melly elejintén Middelangelenek nevezteteti. És ezen Angelenekrül neveztetett Nagy Britannia Angliának, melly nevét ma-is megtarttya.

A' Kenti Királyságba a' Keresztény vallás már bé-vala hozattatva Bertha Királyné által, a' ki Charibertusnak leánya vólt, és Párisba Király vala, és Ethelbertus Királynak felesége vólt.

vólt. Akkor küldötte ſzent Gergely Pápa ſzent Agostont Angliába, hogy ezen Barbarusoknak az Evangéliumot predikállya. Egy Northumerlandi Királyné, és egy Merciai Királyné követték példáját Bertha Királynénak. Az igaz Religió mindenüvé bé-hatott, de időről időre a' köz nép megint bálványozásba esett, mivel nem vala jól meg-tanítva, még fundamentomát ſe tudta az igaz hitnek, és tsak Királlyának meg-átalkodását követte. Ugyan tsak végtére a' bálványozás örökösen el-tünt. Hogy Anglia a' Római ſzent ſzék alá magát vetette, onnat esett, hogy a' Szerzetesek, a' kik Missionáriusok vóltak, ennek hibázhatatlanſágát nékiek meg-mutatták.

Azon felette nevezetes Merciai Király Offa, a' ki 755-dik eſztendőbe az Angliai Királyt meg-ölte, és minden tartománnyaitól meg-foſztotta, Rómába jött, minek utánna már az Angliai Trónuson ült, hogy azon el-követett gyilkoſságáért a' ſzentſéges Pápától absolutiót nyerhessen; meg-is nyerte ő aztat első Adriánus Pápától, mingyárást-is ajánlotta magát, hogy ſzent Péternek egy garast fog fizetni. Ez ollyan adó vala, hogy az orſzágba minden háznak egy garast kelletett fizetni, és ezen garas mint egy Frantzia Liver annyit tett, melly nyóltz Csáſzár garasokat téſzen. Ezen adót a' Pápák azólta mindég kívánták, mivel Offa Király a' következendő több Angliai Királyokat-is ez adónak fizetésére írás által le-kötelezte. Szóval: ő azon vétkét ollyan Fundátziókkal kívánta el-törleni, mellyeknek tartáſára azon ſzegény orſzág tehetetlen vala. Ezen Fejedelem kötésbe vólt Nagy Károly Csáſzárral, és ő küldötte azon tudós Alcuinust-is hoz-

zája, a' ki az ö tudománnyára való nézve tsudának tartatott, jóllehet még akkor Angliába olvasni-is kevesen tudtak.

A' Heptarchiának 827-dik eſztendöbe vége lett, mivel Egbertus, a' ki Vestseri Király vala, és már tsak egyedül maga vólt azon régi Királyi Familiából, azon hét apró Királyſágokból egy Királyſágot formált. Mivel ö ifjúſágába üldöztetett, Nagy Károly Csáſzárnak Udvarába talált menedék helyet, és mindenekbe tanítást-is ottan kapott, és a' Saxoniai vadſágot-is ottan tette-le, a' mint-is ſzelídebb, és pallérozottabb erköltsöket-is nyere, mert az Anglia historiát író Malmesbury, úgy festi-le a' Francusokat, mint remekjeit a Napnyúgoti Nemzeteknek, jóllehet még akkor a' Francusok ſem vetkeztek-ki egéſzlen a' barbáriesböl.

Egbertusnak böltsesſége, és bátorſága óltalmazta még meg azon Királyſágot, a' melly a' Dánusok által erössen meg-támadtatott. Ezen tengeri tolvajok idörül idöre félelmesebbé tették magokat; meg-is fogjuk öket látni miként tették-le magokat réſz ſzerint Angliába, és réſz ſzerint Frantziá orſzágba. Sok Saxok, a kik a' Kereſztény vallást útálták, és Nagy Károly orſzáglásának módgyát ſe ſzenvedhették, hazájokból ki-ſzöktek, és a' Dánusokhoz folyamodtak, és öket a' Kereſztényſég ellen haragra kívánták buzdítani.

Viſzſza térek itten a' Frantzia Monarchiához, a' melly még ſokáig közép ponttya léſzen azon Historiának, a' melly az Európai történeteket foglallya magába.

NEGYE-

NEGYEDIK TZIKKELY.

Erötlenſége, és ſzerentsétlen uralkodáſa Szelíd Lajosnak.—El-oſztása Birodalmának.

Nagy Károlynak halála után Lajos az ö fia, kinek nevéhez ezen Epithetum Szelíd adattatott, jött a' Csáſzári Trónusra. Az Annya Hyldegarda vala, és ötet az Attya még éltébe Csáſzárnak lenni ki-hírdettette, hólta után pedig Aqvisgránumba meg-is koronáztatott. Ezen Csáſzár alatt mingyárt a' Birodalom hanyatlani kezdett, mert ö ennek terhét viselni elégtelen vala, mivel gyenge elméjü vólt, és nem-is az orſzáglásban, hanem tsak az ajtatosſágokban foglalatoskodott, mintha az orſzágnak bölts kormányozása gátolhatta vólna ajtatosſágában ötet. Az Egyházi Rend elött az ö ſokféle Reformatioival útálatossá tette magát, elöre nem látván, hogy ezen hatalmas Társaſág, magát alája úgy nem fogja vetni, mint Attya alá Nagy Károly alá vetette. Ugyan tsak még-is mihent meg-koronáztatott, ſok Királyoktól érkeztek hozzája követek, a' kikkel réſz ſzerint békeſséget kötött, réſz ſzerint némellyekkel a' régi békeſséget meg-újította.

Azomba nem ſok idök múlva a' Birodalom nagyon meg-gyengüle, és leg-ottan a' polgári háború ki-is ütötte magát, mellynek tüzét a' Mediolánumi, és Cremonai Érsekek leg-elsök gerjeſztették. Lajos leg-inkább abba vétett,

hogy ö még éltébe a' Monarchiát fiai között fel-oſztotta, Pipinust Aquitaniai, Lajost pedig Bavériai Királyokká tette, leg-öregebb fiát pedig Lotháriust magával Uralkodó Csáſzárſágra emelte. Azon két Érsekek ezen oſztályt jóvá nem hagyták, és föképpen Berenhardus, vagy-is Bernát, Nagy Károly Csáſzár öregebb fiának fia, a' ki Olaſz orſzágnak Királlya vala, ebbe ellent állott. Ötet a' két Érsekek ingerlették-fel, aztat adván okúl, hogy ötet illetné a' Csáſzárſág, mivel tsak ö maga vólna már Károlynak lineájából, még egy Aurelianumi Püspök-is velek tartott, és ez-is ſegítette a tüzet fújni. Berenhardus leg-ottan Truppokat-is gyüjtött Szelíd Lajos ellen, és már Chalon mellett az Araris vize parttyán meg-is akart ütközni vele, de Lajos meg-veſztegette pénzel az ö katonáit, a' kik el-is pártoltak töle, és Szelíd Lajoshoz által mentek; ezen alkalmatoſsággal maga-is Berenhardus el-fogattatott, és Szelíd Lajoshoz vitettetett, és halálra-is ítéltetett. Lajos halálos ſententziáját ugyan megváltoztatta, és jóllehet Testvér Bátyának fia vólt, még-is két ſzemeit ki-ſzúrattatta, bár ötet térdre esvén sírva kérte, hogy illy kegyetlenül ne bánna vele. Ezen fiatal Király ſzörnyü fájdalmak között harmad napra meg-is hala, és Mediolánumba el-is temettetett, kinek-is márvány kövére ezen ſzavak írattattak: *Itt fekſzik Szent emlékezetü Berenhardus.* Hogy pediglen Lajos több nyughatatlanſágoknak eleit vehesse, Nagy Károlynak három terméſzet ſzerint való fiait egy Klaſtromba bé-zárattatta. Vóltak-is Nagy Károlynak ſok ágyasai.

Még

Még mind ez nem vólt elég: Lajos mind azokat, a' kik Berenhardussal tartottak el-fogattatta, és azokkal ſzintén úgy bánattatott, és tsak a' Papok vétettettek-ki ezen büntetés alól, a' kik pedig ezen háborúnak indítói vóltak, ezeknek más büntetések nem vólt; hanem néhányan le-vettettettek, néhányan pedig ſzámkivetésre küldettettek.

Szelíd Lajost lelke esmérete nyughatatlanította, mivel ö maga unokáját meg-ölettette, és maga Testvéreinek-is tyrannusa leve, mivel ö nagyon ajtatos vólt, a' Barátok, és Prælátusok ezen nyughatatlanſágát roſz tételeinek ſzemére való hányásával még nagyobbították, a' mellyért-is nagy rettegésbe vólt lelkének el-kárhoztatása végett, azért-is ö orſzág gyülést tartott, a' mellybe ö mindenek hallattára maga magát vádolta, és a' Püspököktöl bűneinek botsánattyára pœnitentziát, az az: büntetést kért, azomba míglen az ö dolgai így folytak, ſzükſég ezeket tudni.

Szelíd Lajosnak második feleſége Judith vólt, Bavária Hertzeg Aſzſzony; vólt nékie ettül-is egy fia, a' kit kopaſz Károlynak hívtak, és a' kit alább a' Csáſzári Trónuson ülni fogunk-is látni. A' midön a' más három fiai között a' Birodalmat fel-oſztotta, a' mint fellyebb ki-tettem, az oſztályból ezen Károly fiát kihagyta. Judith az annya, a' férjét Szelíd Lajost kérte-is únſzollotta-is, hogy ennek-is adna orſzágot, mivel igaz fia vólna. Szelíd Lajos, mivel felette ſzerette ezen feleſégét, el-tökéllette magában, hogy a' birodalmat újonnan fogja fel-oſztani, de éppen ez oka-is lett egy nagy háborúnak. Egy nagy ſzületésü Barát, a' ki az elébb Nagy Károly Csáſzárnak udva-

rában nagy tekéntetbe vólt, most pedig az Udvarnak kedvében nem lévén, Corbéja városába még-is Apátúr vala, a' mostani Uralkodást nem ſzerette, ezen Apátúr, kinek neve Vála vólt, a' Rebelliseknek Vezérévé lett, példája, 's beſzédgye által maga réſzire-is vont ſok Prælátusokat. Nagy kiáltás lön az Uralkodás ellen, különösen Judith Csáſzárné ellen, és már ötet úgy vádolták, mintha házaſság törésbe esett vólna Gróf Bernhardussal. Szelíd Lajos megalázta magát, Judithot pedig Klastromba záratták, és majd tsak nem Lajossal-is Barát kápát vonattattak fejére, de még-is meg-tartotta maga Csáſzárſágát, a' mellyben ſegítſégére egy igen fortélyos Barát vala.

Azon Vála Apátúr egy gyülésbe, a' melly Aqvisgránumba tartatott, és a' mellynél a' Papi Rend-is jelen vala, (mivel ſokan közülök nagy jóſzágokkal bírtak) ezen gyülésbe Vála mind azon rendetlenſégek okának, a' mellyek az orſzágba vóltak, méréſzlette Szelíd Lajost ezen mondással tartani: *Te vagy minden roſznak oka!* és mindenképpen abban-is ellent állott, hogy Lajos újra ne oſzthassa-fel a' Birodalmat, motskolta ö nem tsak a' Csáſzári Familiát, de a' békeſséget-is fel-zavarta, és éppen e' ſzolgált végtére javára a' Birodalomnak.

A' Csáſzár utóllyára meg-boſzſzankodott, és Válát viſzſza küldötte a' Klastromba; hogy pedig feleſégét Judithot meg-nyugtathassa, Kopaſz Károly fiának a' Rhénus vize mellett, Németh orſzágnak egy kis réſzit adta Helvétziával, és az úgy neveztetni ſzokott Franch Comtét, melly magába foglallya a' Burgundiai Hertzegſéget, és Champiának egy réſzét. De mihent

hent eztet tselekedte, a' többi három fiai, a' kiket Királyságra fel-emelt, fel-indúltak ellene. Szelíd Lajos ugyan tsak parantsolni kívánt, de ezzel tsak maga jobbágyait indította-fel maga ellen. Ö ki hírdettette Judithot feleségének lenni, le-is vettette vele az Apátza öltözetet, és magához vette, a' ki-is tele boszszúsággal jelent-meg az Udvarnál. Ezek után Vála Apátúrt-is számkivettette, a' mellyel még jobban meg-haragította mindnyájokat. Lotháriust-is Tsászárságától meg-foztotta, Aquitaniát el-vette Pipinustól, Baváriát-is Lajostól; nem-is lehetett, hogy ök mind ezekért fel-ne indúltak vólna, a' kikkel azon három természetbéli fiai-is Nagy Károlynak tartottak.

Az háború mindyárt ki-is lobbant, Pipinus, és Lajos mingyárt Truppokat gyüjtöttek Attyok ellen Alsatziába, mivel ötet már útálták, ez elsö példa, hogy három fiak Attyok ellen fegyvert fognak. A' Corbéjabéli Apátúris mingyárt meg-jelent, és ö a' szent Gyenes, vagy-is szent Denisi Apátúrral tartott, a' ki még nálánál kevesebbet szerette a' nyúgodalmat, és békeséget, és mivel ez a' Soissoni, az az: Augusta Svessionumbéli szent Medardus Apátúrságot, a' szent Gergeményi Apátúrsággal bírta, könnyen gyüjthetett Truppokat. A' Viennei, Lugdunumi, Amianumi Püspökök-is sok Barátokkal hozzájok tsatolták magokat, és valakik eztet nem tselekedték, mind azokat az Isten, és az Anyaszentegyház ellen rebelliseknek hírdették lenni.

Végtére szelíd Lajos-is fegyverhez nyúlt, és tsak hamar két ármáda látszatott a' mezön egymás ellen állani, a' mellyeknél sok Püspökök, és Barátok-is vóltak, mivel Lajos Csá-

ſzárral-is tartottak ſok Püspökök, és Barátok-is. Negyedik Gergely Pápa-is el-jöve, de ö az ö három fiainak táborába mene, és az mondattatott, hogy ö öket az Attyokkal meg-békéltetni kívánná. Azomba ki tudódott, hogy ö Lajos Csáſzárt jött vólna excommunicálni. Még akkor ugyan az Excommunicatziót nem úgy vették mint annak utánna, hogy tudniillik: a' ki excommunicáltatik, azonnal minden jóſzágától, Tiſztſégétöl, hatalmától, és betsületétöl-is megfoſztatva légyen, hanem tsak hogy az ollyan ember meg-útáltatott, és a' többi embereknek társaſágától el-zárattatott légyen.

Azon Püspökök, a' kik Szelíd Lajos Csáſzárral tartottak, nagy bátorſággal eztet üzenték a' Pápának: *Si excommunicaturus veniet, excommunicatus abibit;* az az: *Ha ö úgy jött, hogy a' Csáſzárt fogja excommunicálni, tehát ö fog excommunicáltatni, és úgy fog haza küldettetni.* Ök levelet-is írtak a' Pápának, a' mellybe éppen félelmeket nem mutatták, és ötet azon levélbe Báttyoknak, vagy-is Brudernek nevezték. Gergely Pápa, a' ki még meg-hajolhatatlanabb vólt, így felelt azon levélre: *Ezen ſzó Bátya, vagy-is Bruder kevés én nékem, és úgy hangzik, mintha tik hasonlók vólnátok én hozzám; azért-is tsak Pápának nevezzetek engemet; meg-kelletik tinéktek vallani, hogy én több vagyok mint tik; ſöt aztat-is kelletik tudnotok, hogy én az én ſzékemen ülvén többet parantsolok, mint Lajos a' maga Trónusán.* De ezen levelébe meg-felejtkezett azon hitrül, mellyel magát Lajos hüſégére le-kötelezte. De azután ſem ſzünték ök-meg a' Pápát fenyegetni excommunicatzióval, és még a' ſzent Székrül való le-vetéssel-is.

Ago-

Agobardus Lugdunumi Püspök, egy a' leg-nagyobb Frantzia Püspökök közül való, nagyon ellenkező gondolatokkal vala; ő az Udvarhoz hívattatott, és aztat mondotta, hogy a' Császár parantsolattyának nem kellene engedelmeskedni, hanem a' Pápa parantsolattyának. Ő ezen mondást azon Decretáliákból vette-ki, a' mellyek Nagy Károly Császár idejébe munkáltattak, de ezen Decretáliák a' Criticusok által hamissaknak hírdettettek lenni. Vagy-is Constantinusnak azon beszédgyébül vette, a' midőn így szóllott a' Püspökökhöz: *Az Isten hatalmat adott néktek, hogy bennünket meg-ítélhettek, és ti az emberektül meg nem ítéltethettek, mert ti Istenek vagytok e' földön, és az Úr Isten a' ti gyülekezetetekben vagyon, és ő a' ti Bírótok egyedül, mint földi Istenek felett.*

A' háború folyt, de még-is kéz alatt a' békességben dolgoztak; a' Pápa ítélő bíró akart ebbe lenni, azért-is Lothárius, a' ki nagyon álnok vala, a' Pápát az Attyának Szelíd Lajosnak táborába küldötte olly szín alatt, hogy békéltesse-meg őket. Mit beszélt a' Pápa a' Császárral, az nem tudatik, hanem az bizonyos, hogy a' Pápa itten éppen ollyan fortéllyal élt, a' minővel az elébb Lajos Bernhardus ellen élt. Ő el-tsábította, vagy-is leg-alább el-tsábíttatta Lajosnak katonáit. Alíg meneki a' Pápa Lajosnak táborából, és leg-ottan azon éjtszaka ármádájának fele által mene az ő fiához Lotháriushoz.

Ezen által menetel Basilea városa mellett történt, és azólta azon mező, a' mellyen a' tábor feküdött *Lügenfeld*, az az: *Hazugság mezejének* neveztetik, mivel azon tractált a' Pápa-is a' békességrül. Ezek így történvén, maga

ga mene azon szerentsétlen Monárcha Szelíd Lajos maga fiaihoz, a' kit-is fiai mingyárást Judith feleségével, a' kire leg-inkább haragudtak, meg-fogattattak. Károly fiával-is, a' ki még akkor tsak tíz esztendös vala, hasonlóképpen bántak, a' ki ártatlanúl ezen háború okának tartattatott. Ha mind ezen ollyan barbarus idökbe mint Clovis, és az ö fiainak ideje vala, vagy-is ollyan országba, mint Török ország, történtek vólna, nem lehetne tsudállani, ha mingyárt Judithnak, és az ö fiának, söt a' Császárnak-is életét el-vették vólna. De még-is azon Bajnokok magok gyözedelmét, és boszszú-állásokat nem felette mérgesen végezették, mert a' Császárnénak Judithnak tsak a' haját nyirták-el; Lombardiába vitték ötet, és ottan mint foglyot úgy tartották, az ifjú Károlyt pedig, az Ardenaumi erdönek közepén álló Prum nevezetü Klastromba rekesztették, az Attyokat pedig egy lármás gyülésben Trónusáról le-vetették, és helyébe Lothárius emelték-fel arra Császárnak.

Úgy tetszik én nékem, hogy ezen szerentsétlen, de még-is jó Atyának esetét érzékeny indúlat nélkül nem lehet olvasni; de még-is egy belsö örömöt-is lehet érzeni azért, hogy azon három fiai, azon gyakran említett Vála Apátúrt, a' ki azon egész rettenetes dolgoknak fö oka vala, és a' Pápát-is, a' ki nékiek nagy szolgálatot tett, olly háládatlansággal illették, valamint magok Attyokat. A' Pápa látta, hogy ötet meg-vették, azért-is visszza mene Rómába, Vála pedig Olasz országba egy Klastromba rejtezett-el. A' háládatlanság ritkán-is marad büntetetlen, és közönségesen, a' ki másnak vermet ás, maga szokott beléje esni.

Lothá-

Lothárius maga Attyát fogva vitte Compendium, az az: Compiegne városába, melly tselekedete annál-is kárhozatosabb vólt, mivel az Attya ötet magával uralkodónak válaſztotta. Azon időbe az Anyaſzentegyházba ollyan ſzokás vala, hogy azon embereknek, a' kik nyilván való Pœnitentziát tartottak, nem vólt ſzabad fegyvert viselni, ſem nyilván való hívatalba lenni; az illyen büntetés ritka vala, és leg-inkább azon ſzerentsétlen embereken történt-meg, a' kik a' Népek ſalakjai vóltak. Már most a' Csáſzár, hogy így büntettessen aztat kívánták, ſőt hogy míg élni fog ezen büntetés alatt hagyattasson aztat akarták, és a' Kereſztényi alázatoſságnak ſzíne alatt a' birodalomtól-is örökre kívánták meg-foſztani.

Szelíd Lajos már minden bátorſágát el-veſztette, és annyi ſzíve ſem vala, hogy azon mostan ki-tett ſzándékok ellen tsak ezen ſzavakat: *Nem tselekſzem*, mondotta vólna, ſőt mindenekre reá állott. A' Rémi Érsek, Ebbo nevezetű, a' kit Lajos Sclávusi ſorsból, a' törvények ellen ezen nagy hívatalra fel-emelt, az ő gyalázattyának leg-nagyobb elő mozdítója vólt; és aztat mondotta, hogy egy ollyan Monarcha, a' ki az Anyaſzentegyház büntetéſe alá vagyon vettetve: nem alkalmatos az orſzág kormányozására, ſőt nem-is lehet Monarcha, és magára-is válalta ezen jó tévőjének Trónusáról való le-vettetését, és a' Pœnitentziának reája való adását-is. Egy nyilván való orſzág Gyülésén, egy gyalázatos beſzédet mingyárt-is tartott ezen Úra ellen, és örökké tartandó Pœnitentziára ítélte ötet. Szelíd Lajos kéntelenítetett harmintz Püspökökkel, ſok Kanonokkal, és még több Barátokkal

kal Soisson, az az: Augusta Svessionum városának Bóldog Aſzſzony templomába meg-jelenni. Lothárius az ő fia jelen vólt, és nagy ſzíve örömével nézte, melly gyalázatosan bánnak az Attyával. Le-terítettek itten a' Nagy Óltár előtt egy ſzőrbűl ſzövött vastag ſzőnyeget, vagy-is inkább pokrótzot, és erre kelletett nékie térdepelni, meg is mondatott mingyárt ezen Fejedelemnek, hogy már nem vólna Csáſzár, és másról ne-is gondolkodna immár, hanem tsak lelke idvesſégérűl. Ezen ajtatos és jó lelkű Monarcha éppen meg nem ütközött, ſem nem boſzonkodott ezen Sententziájának halláſán, és nagy tiſztelettel vólt ezen igazſágtalan árúlóihoz, a' kik magok ſzent hívatallyát nem érdemlették. Mind ezzel még meg nem elégedtek, hanem le-kelletett néki tenni minden fegyverét, és minden öltözettyébűl, és Csáſzári ékeſſégekbűl ki-kelletett nékie vetkezni, és egy durva éles öltözetet, mellynek Cilicium vala neve, magára venni. Így térdepelvén azon az pokrótzon, egy írást adtak kezében, és ezt tet ſen ſzóval kelletett nékie olvasni, ezen írás magába foglalta el-követett bűneit, a' mellyek-is ezek valának: hogy ő Istent káromló, és gyilkos-is lett vólna, hogy ő Nagy böjtbe táborozást rendelt vólna, hogy ő Zöld tsötörtökön orſzág gyűlést tartott vólna, hogy ő maga fiai ellen háborút vitt vólna. Ezen ſzerentsétlen Csáſzár mind ezeket halkán olvasta, és magát bűnösnek mind ezekben vallotta, és bűneinek botsánattyát kérte. Az emberiſégnek ſzégyenére azon írás még ma-is meg-vagyon, a' mellybe ő Csáſzárnak nem-is neveztetik, hanem tsak *Dominus Ludovicus*, Lajos Ur! így tették-nevét.

Azon

Azon Cilicium, a' mellyet magára kelletett nékie venni nem más vala, hanem egy vastag, ketskéknek szőribül szövettetett setét színü pokrotz, Ciliciumnak pedig azért hívattatott, mivel Cilicia tartománnyába találtatott-fel legelsőben ennek szövése, mivel pedig durva és éles vólt, idővel ollyan emberek, a' kik ajtatosságbúl testeket kívánták sanyargatni, öltözeteket varrattattak belőle, és aztat mind viselték, mind azon háltak-is. Ez leg-inkább az Asceták öltözettyek vólt, utóllyára azokra-is adattattak, a' kik excommunicálva vóltak. Látni fogjuk, hogy negyedik Henricust-is Gergely Pápa ebbe fel-öltöztette.

Lothárius, azon Ebbo Érseket, és mind azon Püspököket, a' kik Soisonba a' gyülésbe vóltak, és Szelíd Lajossal illy otsmányúl bántak, az egész világ útálta. Ezek mentették magokat, és különös példákat hoztak elől magok mentségekre. Hogy úgy mond, azon Bamba nevezetü Visigóthusok Királlya-is, a' ki 681-dik esztendőbe Spanyol országba uralkodott, mivel az uralkodásra elégtelen vala, egy Toledóba tartatott Concilium által Trónusáról le-vettetett, és büntetésül egy Klastromba zárattatott, még Theodósius büntetését-is elő hozták, és ezeknek példájával akarták magok rosz tételeit helyre hozni, de mind ezen elő-adásokkal nem leg-helyesebben mentették magokat, és ha az igazat meg-kelletik vallani, itt a' Püspökök nagyon visszza éltek magok hatalmokkal, mert sem Bambával, sem Theodósiussal illy tsúnyáúl, és írtoztató módon nem bántak, sem Ciliciumot reájok nem adtak, jól lehet Theodósius Thessalonicába 15000 polgárokat öletett-meg. Másképpen-is kellétik

Theo-

Theodósiusnak dolgát fel-venni, mert ö félt maga jobbágyaitúl, hogy ne talántán ezen tselekedetéért ötet meg-öllyék, mert ötet nem azért válaſztották Csáſzárjoknak, hogy öket meg-öllye, hanem öket inkább óltalmazza, és a' törvények ſzerént velek igazſágosan bánnyon. Igen böltsen-is tselekedte ſzent Ambrus Püspök, hogy ötet a' Templombúl ki-zárta, és Theodósius-is okossan tette aztat, hogy ö nyóltz hólnapig nem ment a' Templomba, mert így néminémü módon jobbágyait le-tsendesítette. Ez ugyan gyenge büntetés vólt azon ſzántſzándékkal el-követett gyilkosſágáért, a' mellyért illyen Nagy Úrral ſe kelletett vólna illyen könnyen bánni, mert azok-is a' törvény alá vagynak vettetve.

Minek utánna Lajoson már azon gyalázat el-követtetett, bé-zárattatott ö ſzent Medardus Klastromának egy Czellájába Saison városába minden ſzolga nélkül, és még az emberekkel való társalkodást ſem engedték-meg nékie. És ha ö nékie nem lett vólna több fia, tsak egy; tehát haláláig így nyomorgott vólna, de az ö három fiai meg-nem alkudhattak egymással azon általa tett orſzágok el-oſztásán, és ez aztat okozta, hogy ö viſzſza nyerte valamint orſzágát, úgy ſzintén koronáját-is.

Tsak most fellyebb ki-tettem, hogy azon Püspököket, a' kik ötet ezen gyalázatos Pœnitentzia tartásra ítélték, a' világ útálta, de leg-inkább Lothárіust, a' ki ellen az ö két Testvérei fel-is támadtak, mert az Atyai ſzeretet-is nagyobb vólt ezekbe, mint ö benne, tudniillik Lajosba, és Pipinusba. Nem kevesſé meg-is rettent Lothárius, azért-is ki-vette

ma-

maga Attyát a' Klastromból, és el-vitte magával Aqvisgránumba, és onnat Párisba, a' hol-is szent Dienes Klastromába hagyta, maga pedig el-szalada, mivel már tsak maga szabadúlásáról gondolkodott. Mingyárt-is hozzája menének az ország Nagygyai, hogy újra nékie homágiumot tegyenek, ölébe-is adták az ő kedves feleségét Juditot Károly fiával edgyütt. Szelíd Lajos mint nagyon ajtatos Úr nem vala olly bátor, hogy a' homágiumot bévette vólna, míglen a' Püspökök ötet büntetése alól fel nem szabadíttyák. Más Püspökök, és nem azok, a' kik ötet Soisons városába erre ítélték, fel-is szabadították ötet, a' mellyre ő leg ottan a' Császári ékességeket, és fegyverét-is magára fel-vette. Ezen meg-szabadúlását ő szent Dionisiusnak, a' kit ő mint ajtatos Fejedelem tiszteli, tulajdoníttotta, a' mellyért-is Gilduinus Apátúrhoz egy levelet írt, a' mellybe kérte ötet, hogy ezen Szentnek életét írná-le, a' mellyet ő véghez-is vitt.

Ezek így történvén Thionvillébe (Theodonis Villa) ő Gyülést tartott, a' mellybe Lajos maga panaszszait elő-adta azon Püspökök ellen, a' kik ötet a' Soisoni gyülésbe meg-ítélték, és aztat mondotta, hogy azok Crimen læsæ Majestatis vétekbe estek vólna. Még akkor aztat tartották, hogy a' Püspökök el-követett vétkekért számadásra nem vonattathatnak, de már tapasztalták, hogy ez-is meg-lehet, mert azon Soissonba tartatott Gyülést, a' mostani Thionvilli Gyülés excommunicálta. Az Érsek Ebbo meg-vallotta, hogy roszszúl tselekedett, és tsak a' szekrestyébe ítéltetett ő meg, és leis tétetett, nem pedig az Óltár előtt mint a' Császár, és Ciliciumot sem adtak reája, hanem

tsak Diæcesissét veſztette-el. Még több Püspökök-is le-tétettettek, a' Lugdunumi Püspökis Agobardus, mivel háromſzor citáltatott, még ſem jött-el, le-vettettetett.

Minek utánna ezek így történtek Lajos Csáſzár a' Thionvilli Gyülésnek minden rendeléseit meg-erösítette, és annak utánna Gergely Pápához-is mint kegyes Fejedelem, tiſztelettel viseltetett, Agobardusnak-is Püspökſégét viſzſza adta. Annak utánna ö tsak a nagy ajtatoskodásba foglalatoskodott, még akkor-is a' midön a' Normannusok bé-ütöttek a Birodalomba, és annak minden tartománnyaiban ſzokások ſzerint nagy romlásokat, és puſztításokat tettek.

Éppen azon Uralkodásnak hibái, a' mellyek mindenkor meg-újíttattak, vontak magok után ſzerentsétlen következéseket. Pipinus meg-hala: mingyárt-is az ö fiait Judith Csáſzárné meg-foſztotta azon örökſégeiktül, a mellyek Attyokról reájok háromlottak, és azokat maga fiának Kopaſz Károlynak adta, a kinek tsak az elébb Új Istriát-is kezéhez juttatta, melly egy fél hóld formájú ſziget a' Velentzei Tengernek ſzorossai között. Lotháriusnak-is, a' ki már Olaſz orſzági Király vólt, jutott réſz ezen prédából. Ezen nyereſég áztat is okozta, hogy ö meg-esküdött, hogy Judithot mindenkor fogná óltalmazni. Lajost Bavariának Királlyát boſzſzontotta az, hogy azon örökſégekbül Pipinus fiainak ſemmit ſe nyert, azért-is maga Attya ellen Szelíd Lajos ellen fegyvert fogott. Ezen minden Atyák között leg-jobb Attya, és minden Fejedelmek között leg-ſzelídebb Fejedelem, mindenkor fiai, és

jobbá-

jobbágyai által mint egy Tirannus úgy tekintetett, ennek oka vólt az ő szelídsége, és elkövetett gyilkosság.

A' sok bajok, nyomorúságok által nagyon meg-erötleníttetett Lajos Császár, ő egy nagyon fetét nap-fogyatkozástól-is nagyon meg-ijedett, eztet szerentsétlen jelnek tartván, mivel éppen akkor történe ez, a' midön rebellis fiának meg-alázztatására indúlt. Meg-betegedvén Moguntzia városa alatt, egy sátorba 74 esztendös korába meg-is hala, minek utánna 28 esztendeig uralkodott vólna. Ezen jó szívü Atya halálának utólsó szempillantása elött így szólla. Mindeneket meg-botsátok én Lajos fiamnak, de meg-mondhattyátok nékie, hogy ő foszttot-meg engemet életemtül. Ő a' maga tudománnya mellett egy jó erköltsü Barát vólt, de Fejedelemnek nem való vólt.

Mind azokat, a' mellyeket Pipinus, és Nagy Károly Császár a' Templomoknak ajándékoztak, meg-erösítette ő, de ugyan tsak némelly részeirül ezen ajándékoknak kétségek támadnak, mert nehezen lehet el-hinni, hogy Nagy Károly Császár, és az ő fia, a' Pápáknak Velentzét, Siciliát, Sardiniát, és Corsikát ajándékozták vólna, mivel önnön magok ezen országokat nem bírták, és mikor adta vólna Siciliát Lajos nékiek, mivel eztet a' Görög Császárok bírták, és még ezen felül nagyobb része ennek a' Saracénusok keze között vala. Ezen dolgot talán tsak úgy kelletik venni, hogy ezen országokba a' Religió uralkodását adta nékiek. De még-is sokat ajándékoztak ök nékiek, a' mint ez után meg-fogjuk látni.

Negyedik Gergely Pápának Uralkodása alatt meg-vették a' Saracénusok Siciliát, és annyira vitték dolgokat, hogy a' Toscániai tengeren tsak félelemmel lehetett hajózni. Olaſz orſzág mindenfelöl fegyverrel fenyegetett. Mivel Gergely Pápa attól tartott, hogy ne találntán a' Saracénusok a' Tiberis vizét hatalmok alá vévén Rómát-is meg-vegyék, Ostiát fel-épittette, és meg-is erösíttette. A' Saracénusok Napkelet felöl, a' Normannusok éſzakról; ſzóval: minden réſzrül veſzedelem, belsö inség, ſzakadások, otsmány élet, és polgári háborúk: az akkori idöknek vala folyása, azért ſzükſéges, hogy tovább-is Frantzia orſzágnak dolgait vizsgállyuk.

ÖTÖDIK TZIKKELY.

Nyughatatlanſágok, és polgári háborúk Kopaſz Károly alatt.

A' melly Fátum érte Nagy Sándor birodalmát, ahoz hasonló Fátum érte Nagy Károly birodalmát-is halála után, mert a' melly hamar fel-állíttatott ez, ſzintén ollyan hamar meg-is rontattatott a' ſok belsö háborúk által. Egy roſz fiúból ſoha jó Bátya nem léſzen, mivel benne a' terméſzetnek érzékenyſége meg-fojtattatik, és a' passiók ſzivén uralkodván, már nem esméri az Atyafiúi kötelesſéget. És ugyan azért fogjuk-is látni Szelíd Lajosnak fiai miként fognak fegyvert egymás ellen. Ollyan Her-

Hertzegekről, a' kik magok Attyokat a' Trónusról le-vetették, hogy egymást-is meg-rontani kívánták, (a' mint meg-is történt) éppen nem lehet tsudálni, ennek okát tsak most fellyebb ki-tettem.

Azon három Egytestvérek minden igyekezettel azon vóltak, hogy egymást minden Vagyonnyaiktól meg-fosszák. Lothárius Császár mindeneket maga akart bírni, Kopasz Károly Frantzia országnak Királlya, és Lajos Bavariának Királlya fel-támadtak ellene. Pipinus pedig, meg-halálozott Pipinus, ugyan Pipinus nevezetű fiának fia, a' ki Attya halála után az Aquitaniai országot el-nyerte, Lothariussal tartott. Ők az egész birodalmat pusztították, és a' katonák által rablattatták. Végtére ezen négy Királyok, úgymint: három egy testvérek, és egy Unoka, ketten ketten Frantzia országnak Auxereum tartománnyába Fontenai városánál meg-ütköztek. Ezen ütközet olly véres vala, hogy a' mint több Historicusok írják ebbe 100000 ember esett vólna el, már ha mingyárt talán a' meg-ölettetteknek számát többre-is tették-ki, mivel ezek nem azon időbéli Authorok, az még-is bizonyos, hogy Lothárius Császár meg-győzettetett, és az után való dolgainak folytatásai meg-mutattyák, hogy nékie más idæái vóltak, mint Nagy Károlynak.

Nagy Károly, a' ki a' Szászokat meg-győzte, őket a' Keresztény vallásnak fel-vételére kénszerítette, mivel ez az ő ítélete szerint, hogy ők hívek, és szófogadók legyenek, el-kerülhetetlen eszköz vólt ahoz. Mert mivel ők a' Keresztény vallást úgy nézték, mint büntetést, aztat útálták-is, és eztet onnat tanúlhattyuk-ki, hogy ők többször pártot ütöttek, és több-

ſzör a' bálványozásra-is viſzſza mentek. Lothárius pedig tellyes ſzabadſágot adott jobbágyainak tsak azért, hogy hozzája hívek legyenek. Hamar-is a' fél-orſzág pogánnyá lett, de már a' Száſzok hív jobbágyok vóltak, az ő, és az ő Nagy Attyának Nagy Károlynak tselekedeteikből ki-lehet venni, melly külömbözőképpen veſzik a' nagy Urak a' Religiót magok uralkodásának haſználtatására.

Lothárius nak az ő ſzerentsétlenſége még más bizonyſágát-is ſzemünk eleibe teſzi esetének. Az ő két testvérei Kopaſz Károly, és Lajos Bavariának Királlya, egy Püspökökből álló gyülést hírdettettek Aquisgránumba. Ezen Prælátusok egyenlő akarattal Lothárius ellen azon ſententziát hozták, hogy ő el-veſztette a' koronához való jussát, és az ő jobbágyait-is fel-óldozták azon hit alól, a' mellyel lekötve vóltak hozzája, és annak utánna így ſzóllottak ők az ő két Öttseihez Kopaſz Károlyhoz, és Lajoshoz a' Bavariai Királyhoz: *Igéritek ti, hogy jobban fogtok nálánál uralkodni?* mellyre ők így feleltek: *Igérjük. Tehát meg-engedgyük mi*, így ſzólla az elől ülő Püspök: *és parantsolyuk néktek Istennek parantsolattya ſzerint, hogy tik ő helyette uralkodgyatok.*

De mindazonáltal, ha mingyárt azon Püspököket koronákat láttyuk-is oſztogatni, azért még-is nem kelletik aztat hinnünk, hogy ők ollyanok lettek vólna, mint a' mostani időbe a' Válaſztó Hertzegek Imperiumba, ők ugyan hatalmasok vóltak, de még ſem vóltak határozatlan hatalommal bíró Urak. Tsak az ő hívatallyokból ſzármazott hatalom, és azon tiſztelet, mellyel a' nép hozzájok viseltetett,

vól-

vóltak azon eſzközök, a' mellyeket a' Királyok kedvek ſzerint magok haſznokra fordíthattak. És hogy az Egyházi Rend ollyan móddal a' Királyok jussairól ítéleteket hozott, az éppen nem nagy hatalom vala, mivel úgy kénſzerítettek ítélni, a' mint a' leg-hatalmasabb akarta.

Nem kelletik tehát azon tsudálkozni, hogy néhány eſztendők el-folyta után egy Érsek más húſz Püspökökkel éppen illyen környül való állások alkalmatosſágával a' Frantziák Királlyát Kopaſz Károlyt Trónusáról le-vetni bátorkodott, ezen igazſágtalanſág Lajosnak Bavária Királlyának kedvéért történt, mert a' minő embertelenſéggel ezen Monarchák, és testvérek egymással bántak, ſzintén úgy nem tudtak ők magok Királyi hatalmoknak fortéllyaival élni. Sőt inkább azon kelletik tsudálkozni, hogy Kopaſz Károly a' Sennonesi Püspök előtt annyira meg-alázta magát, és egy különös írást botsájtott-ki, a' mellybe magát ekképpen nyilatkoztatta-ki: *Leg-alább az Érsek engemet addig le-ne tett vólna, míglen én azon Püspökök előtt, a' kik engemet Királynak fel-kentek, meg-jelentem vólna, előbb általok kelletett vólna én nékem meg-ítéltetve lennem, mivel én az ő Attyai intéseiket mindég nagy kéſzſéggel bé-vettem, és hasonló kéſzſéggel az ő büntetéseik alá-is magamat vetettem.* Ha már a' Károlyok nemzetſége illyen tónuson kénſzerítettetett beſzélleni, tehát bizonyos jele vólt ez az ő meg-romlásának.

Megint viſzſza jövök én Lothárius-ra, ezen Fejedelem még mindenkor hatalmas vólt, a' mellyért félelmes-is vala. Egy új Oſztály erejével meg-hagyattatott ő a' Csáſzárſágban, az övé vala Olaſz orſzág, és azon orſzágok, a'

mellyek a' Rhodánus, Mosella, és Rhénus vizei között, és az Havasok között feküdtek. Ezen osztály vala azon nevezetes Pactum Verodunense, a' melly 843-dik esztendöbe történt, és a' melly által a' Frantzia Monarchia, három egymástól független Királyságokra felosztattatott. Lajos nyerte azon részt, mellynek hajdan ezen neve vólt: *Francia Orientális*, az az: Német országot egész a' Rhénus vizéig, és ehez ezen három városokat, úgymint: Spirát, Metzet, az az: Metæ, vagy Divodunum, és Vormatziát, és azolta Lajos nem-is írta magát Bavária Királlyának, hanem Németh ország Királlyának. Lothárius által mene a' havasokon, és maga fiát Lajost meg-koronáztatta. Ez annak utánna Rómába mene, és második Sergius Pápa felett ítélö széket tartatott. A' Pápa meg-jelent, és annak rendi szerént felelt azon vádakra, a' mellyeket egy Metzi Püspök ellene bé-adott, és magát mindenekbül ki-is mentette, és mingyárt Lothariusnak hüségére fel-is esküdött, a' kit tsak az elébb az ö Püspökjei le-vetettek. Ezek után adtak ki Lothárius azon törvényt, hogy a' sok nyughatatlanságokat el-kerülhesse: Hogy *Ennek utánna a' Nép a' Pápát soha se válaszsza, hanem mindenkor a' Császárnak jelentödgyön-meg, ha a' szent Szék üres lészen.*

Tsudálkozni fog minden, hogy a' Császár, a' ki ollyan nagyon meg-aláztatva vala, már most ollyan parantsoló hangal beszéllene, de egy ármáda nem messze állott akkor Rómától, a' midön a' Pápa a' Császár hüségére esküdött. Aqvisgránumnál pedig nem állott, a' midön a' Püspökök a' Császárt le-tették. Ezek-

nek

nek mondásai, tsak szerentsétlenségeket, és pusztításokat okoztak, azon tartományok, a' mellyek a' Havasoktól fogva a' Rhénus vizéig terjedtek, nem tudták kinek engedelmeskedgyenek. A' városok majd mindenkor újjabb, és újjabb Tyrannusokat nyertek, a' szántó földek, mezők, mindenféle ármádák által rontatattak. Mást látni hallani nem lehetett, tsak ütközeteket, és egy ütközet se történt, a' mellybe Barátok, Apáturok, és Püspökök nem viaskodtak vólna, és a' tsata piatzon nem maradtak vólna. Húgó egy a' Nagy Károly fiai közül való, a' kit az elébb erövel Barátnak tettek, és a' ki annak utánna Sz. Qvientbe (Qvintopolis) Apáturrá lett, ez mondom: a' Ferrierei Apáturral Toulouse (Tusolanum) városa alatt meg-ölettetett, és ottan két Püspökök-is fogságba estek. Ezen tűz egy kevés ideig megszűnt, hogy annak utánna annál nagyobb erővel ki-lobbanhasson. Azon három testvérek Lothárius, Kopasz Károly, és Lajos új ofztályt vittek véghez, a' melly tsak új vifzfzavonást, és háborút okozott.

Egy Merse városába tartatott gyülésbe, melly város a' Mósa vize parttyán állott, mind a' hárman ezen Monarchák abba alkudtak-meg, hogy az ő fiaik Attyoknak halálok után nyerjék-el a' koronát, ha azok Attyok báttyaihoz, vagy-is Öttseihez tifztelettel fognak viseltetni, bár melly nagy vala ezen fel-tétel, de még sem gátolhatta-meg a' polgári háborút. De más rendelések, a' mellyek ottan tétetődtek, meg-gyengítették a' Királyi hatalmat, a' mellynek pedig segítségre vala szüksége. Elvégeztetett tudniillik: hogy ki-vévén a' közönséges háborút, a' mellyek idegen nemzetek ál-

tal szoktak meg-történni, a' Vasallusok ne legyenek kötelesek magok Királlyát követni, és mindennek szabad légyen akár a' Királyt, akár valamellyikét ennek Vasallussai közül Urának választani. Az első Articulus szaporította a' függetlenséget, és a' második a' Vasallusoknak hatalmát, mert sok jobbágyok inkább kívántak egy nagy Vasallustól függeni, kinek óltalmára számot tarthattak, mint egy Monarchától, a' kitül kevés segítséget remélhettek.

Minek utánna Lothárius Császár minden híres nevezet, és szerentse nélkül egész Európát meg-rontotta, és már erejének fogyatkozását-is érzette, a' Prumi Apáturságba bé-mene, és ottan Baráttá-is lett; de nem élt hat napnál tovább ezen szerzetbe, mert eszét elveszt'vén meg-hala, minek utánna mint Tyrannus 15 esztendeig uralkodott. Ezen harmadik Napnyúgoti Császárnak halála után annyi sok Királyságok támadtak Európában, mint a' sok halmok föld indúlás után szoktanak támadni.

Második Lothárius, ugyan ezen Lotháriusnak fia, minek utánna ezen Attya a' birodalmat fiai között fel-osztotta, azon tartományokat nyerte maga részire, a' mellyek a' Rhodánus, Araris, Mósa, Skaldis, és Rhénus vizek között feküdtek, melly tartományok az ö nevérül Lotharingiának neveztettek. Brabantzia, felső Lotharingiának neveztetett, a' többi alsónak. Mai napon nem áll ezen felső Lotharingia másból, hanem tsak egy kis tartománykából, a' melly még ezen nevet viseli, és kevés időtül fogva Frantzia országgal egyesíttetett-is. Lajos fia ugyan tsak meg-tartotta Olasz országot a' Császári Titulussal edgyütt.

Ká-

Károly fiának jutott Sabaudia, Delphinatus, egy réſze Lugdunum tartománnyának, és egy réſze Provintziának, és Langvedotziának. Ezen tartományokat egybe vévén, formálták azok az Arelatumi Királyſágot, melly nevet Arelatum városáról nyerte. Ezen város valaha igen gazdag vólt, és a' Rómaiak építették aztat, de még akkor kitsiny, és ſzegény-is vala, mint minden városok a' havasokon innét vóltak.

Egy barbarus, kinek neve Salamon vala, ezek után kevés idõ múlvá magát Nagy Britanniának Királlyává tette, még akkor ezen orſzág lakossainak leg-nagyobb réſze pogányok valának, de mind ezen Királyſágok ollyan hamar el-enyéſztek, a' melly hamar fel-állottak. Tsak a' Római birodalom tartotta-meg magát, jóllehet eztet-is tsak árnyékának lehetett nevezni a' Római birodalomnak. Lajos második Lothárius nak fia, a' ki maga réſzire Olaſz orſzágnak egy réſzit nyerte, második Sergius Pápa által 855-dik eſztendõbe Csáſzárnak lenni ki-hírdettetett, de õ nem lakott mindenkor Rómába, és Nagy Károly Csáſzár birodalmának tsak kilentzed réſzit ſem bírta, és az õ hatalma-is Olaſz orſzágba nem ſokból állott, leg-alább a' Pápák, és Beneventumi Hertzegek által ostromoltatott ez, mivel ezek Olaſz orſzágba jeles tartományokat bírtak.

Ha a' Salisi törvények, melly a' Leány ágat a' koronától ki-rekeſztette, Nagy Károly Csáſzárnak familiájában ereje lett vólna, tehát az õ halála után, a' melly 857-dik eſztendõbe történt, a' korona az õ leg-öregebb fiának fejére ſzállott vólna. A' Bavariai Királynak Lajosnak mint leg-öregebbnek Nagy Károly

lineá-

lineájából kelletett vólna a' Trónusra ûlni, nem pedig az ö báttya fiának, a' ki maradék nélkûl hala-meg; de a' Nép, és a' pénz, aztat vitték véghez, hogy aztat Kopaſz Károly nyerte-el. Ö maga báttyát arra vette, hogy a' havasokon által méne, maga pedig nagy ſerényſéggel egy ármádával Rómába sietett. Reginus, és a' Metzi, és Fuldai Kronikák aztat bizonyíttyák, hogy ö a' Birodalmat nyóltzadik János Pápától pénzen vette vólna meg. Tehát a' Pápa nem tsak meg-fizettette magának a' birodalmat, de még a' környûl való állásokat-is maga haſznára tudta fordítani, mivel a' birodalmat úgy adta által, mint annak Fö Ura, és Kopaſz Károly mint Vasallus úgy vette aztat által; nyilván meg-is vallotta, hogy aztat a' Pápától nyerte vólna azon módon, valamint eztet Frantzia orſzágba 859-dik eſztendöbe meg-vallotta, hogy magát a' Püspökök ítélete alá kelletett vetni, rövideden ki-mondván, az ö méltóſága nagyon alá ſzállott, ha tsak illyen módokkal kívánta aztat fen-tartani.

Ö alatta tehát a' Csáſzári birodalom nem többûl állott, hanem Olaſz orſzágból, és Frantzia orſzágból. Azt tarttyák a' Historicusok, hogy önnön orvosa Zedekiás nevezetû, a' ki Zsidó vólt, mérget adott vólna-bé nékie, a' mellytûl meg-is hólt. De egy Historicus ſe teſzi-ki, hogy ezen Zsidó orvost mi vitte vólna ezen gonoſzſágra. Minémû haſznot ígérhetett ö magának azért, ha ö meg-fogja étetni maga Urát? kinél nyert vólna ö nagyobb ſzerentsét? és egy Author ſe teſzi-ki, hogy ezen gyilkoſſágáért miként büntettetett vólna-meg. Azért-is igen nagyon lehet kételkedni ezen meg-étetés

tés felöl. De aztat-is illö meg-jegyzeni, hogy azon idöbe Európa olly tudatlan vala, hogy a' Királyok kéntelenítettek a' Zsidók, és Arabusok között magoknak orvost keresni. Már akár mint történt dolga, ö ugyan tsak meg-hala Vercelle városába, és ugyan ottan el-is temettetett ſzent Eusebius templomába, nem-is uralkodott mint Csáſzár tovább két eſztendönél.

Jóllehet a' Római birodalom már tsak árnyék vala, a' régi Római birodalomhoz képest, de még-is minden kapdosott ezen árnyékhoz. Kopaſz Károlynak fia Lajos, a' kit Dadagónak neveztek, és Frantzia orſzágnak Királlya vólt, azon igyekezett, hogy ezen birodalmat Nagy Károly Csáſzár többi maradékinak kezek közül ki-tsafarhassa. De aztat még-is mindenkor a' Pápáktól kívánták. Egy Spolétói Hertzeg, egy Toscániai Gróf, a' kik magok tartománnyait Kopaſz Királytól mint Fæudomokat úgy bírták, ezek mondom; nyóltzadik János Pápát meg-fogták, és Róma városának-is egy réſzit ki-rablották, ezzel kénſzeríteni akarván a' Pápát, hogy ö Károlomannusnak, mint leg-öregebbnek a' Nagy Károly Lineájából valónak a' birodalmat adná. Így tehát nyóltzadik János Pápa, nem tsak az Olaſzok által üldöztetett, de még tsak ez elött 877-dik eſztendöbe a' Mahometánusoknak-is, a' kik Siciliát, és Carigliánót akkor bírták 25000 font ezüstöt kéntelenítetett fizetni. Azon pénz vala ez, mellyel Kopaſz Károly a' Római birodalmat töle meg-vette. Egy kézrül más kézre ment rövid idö alatt, úgymint a' Pápa kezébül a' Saracénusok kezébe, és még a' mi több, le-kötelezte a' Pápa magát, egy törvényes

Con-

Contractus által, hogy ö nékiek minden eſztendöbe annyit fog fizetni.

Igy tehát a' Pápa adózója vólt a' Mahometánusoknak, és Rómába fogva vala. De ö ki-ſzökött ezen fogſágából, hajóra ült, és Frantzia orſzágba jöve, mingyárt-is fel-kente, és meg-is koronázta Dadogó Károlyt Csáſzárnak Troyes, az az: Træce városában, ö éppen úgy tselekedett mint harmadik Leo Pápa, mint Hadriánus Pápa, és mint harmadik Istvány Pápa, a' kik oda haza üldöztettek, másutt pedig koronákat oſztogattak.

A' Csáſzár alatt, és Frantzia orſzágnak Királlya, Károly alatt, a' ki Vastagnak neveztetett, a' puſztítás leg-inkább el-hatalmazott Európába. Mennél tovább távozott Nagy Károlynak Vérſége eredetének kút-fejétöl, annál inkább el-abajdotzosodott. Vastag Károly, minden Frantzia, és Német Hertzegektöl az Uralkodásra elégtelennek lenni ítéltetett, és annak lenni ki-is hírdettetett, és ez után nem meſzſze Moguntzia várossától le-is tétetett. Akkor a' le-tevés nem a' Püspökök által ment végbe, a' kik másként koronákat oſztogattak, hanem az orſzágnak leg-föbb Nagyjai által, mivel ök aztat tartották, hogy egy Hertzegnek Trónusra való válaſztása-is, a' ki rajtok uralkodna, és velek háborúskodni-is tartozna, tölök függene. Ez mondattatott, hogy Vastag Károly gyenge elméjü vólna, és ollyan-is vólt ö igazán, mert másképpen mint engedte vólna Frantzia, Németh, és Olaſz orſzágoktól magát meg-foſztatni; mi több, ö talán éhen-is meg-hólt vólna, ha a' Moguntziai Ersek rajta nem könyörült vólna, és nékie ſzükſége

élel-

élelmet nem adott vólna. Ki-tetſzik világosan, hogy akkor a' Successióra éppen nem tekéntettek, mivel Arnulphus Carolomannusnak természet ſzerint való fia Csáſzárnak válaſztatott; Eudes pedig, avagy Odo, egy Párisi Gróf, Frantzia Orſzág Királlyává lett; ſemmit ſem tudtak akkor a' ſzületésről, vagy-is a' válaſztásnak törvénnyéről. Európa akkor egy ollyan Chaos vólt, a' mellybe az erősebb, a' gyengébbnek el-estével magát magasſágra fel-emelte, és megint más által arról le-vettettetett. A' ſok változások, a' már Nagy Károlynak fel-kontzoltatott Monarchiájában, és darabjainak ſzünet nélkül való oſztása, ſok roſzakat okozott.

Rendetlenſégek, és rettegések vóltak mindenfelé, különösen Kopaſz Károly Uralkodása alatt, a' ki éppen ollyan gyenge Fejedelem vólt, mint az Attya, és olly nyughatatlan, mint az Annya. A' Normannusok bé-törtek az orſzágnak ſzívébe egéſz Rothomagusig, ſőt Páris városának egéſz kapujáig. Az ifjú Pipinus, a' kinek, mint már ki tettem, Barátnak kelletett lenni, és boſzſzúſágából rebellis lett, egyesítette magát a' tengeri tolvajokkal. Momenojus Bretagneai Hertzeg törvénytelenül fel-vette a' Királyi titulust. Ez ugyan még Lothárius-nak éltébe történt, és 851 dik eſztendőbe meg-is hólt, és a' maga Bretagniai Királyſágát maga fiának Crispojusnak hagyta. Illyen rendetlenſégek folytak akkor; a' helyett pediglen, hogy Károly mind ezeknek eleit vette vólna, ő Conciliumokat tartott, és a' Prædestinatzióról való versengésbe a' Barátok, és Püspökök közé keverte magát, és tsak a' nyomorúſágokat nevelte, a' birodalmat pedig az ellenſég prédálására ki-tette. Az Egyházi Rend egéſz

moz-

mozgásban vólt a' birodalomnak azon Nagy-gyai ellen, a' kik a' Templomoknak jószágait hatalmasan el-vették, viſzſza-is kívánta azokat, mivel az Úr Istené vólnának azok, és a' ſzükölködö ſzegények örökſégei lennének. Igaz dolog-is az, hogy ollyan ragadozások tétetödtek azokban, hogy még világi Aſzſzonyſágok kezei között-is vóltak Apáturſágok. Ezen Egyházi Rend fenyegetödzött Excommunicatziókkal, és undorodva nézte, hogy öket útálnák. Ellenbe más felöl felette panaſzolkodtak a' világiak a' Papok ellen, és úgy festették-le öket, mint minden nyughatatlanſágoknak kezdöit, és mint a' koronának ellenſégeit. Egy közönſéges Gyülésbe Eperné városába, a' mellybül a' Püspökök ki-zárattattak, a' világi Urak az utólſó Conciliumoknak hozattatásait egy rövid rendelésekre vették egybe, a' mellyek egyedül az Egyházi disciplinát foglalták magokba; mivel pedig ezen Gyülés a' Királynak elö ülése alatt tartattatott, két nagy hibát tett itten a' Király; Ö a' Nagyoknak dolgai mellett állott, a' kik ellenſégei vóltak a' Királyi hatalomnak. Második hibája a' vala, hogy ö a' Püspököket haragra indította, a' kik elégſégesek vóltak a' Religiónak fegyverével, ollyan gyenge Királyt minémü ö vala, Trónusáról le-vetni.

Mivel napról napra a' nyomorúſágok nevekedtek, és nem láttatott, hogy azokat meglehessen orvosolni, azért-is mindenütt a' feltámadásnak lelke uralkodott. A' párt-ütésnek némelly Vezérei, a' mit már fellyebb-is kitettem, Lajoshoz a' Németek Kirſállyához folyamodtak, és kérték ötet, hogy Testvérének birodalmába rontson-bé, eztet tellyesítette-is ö, és aztat-is ki-tettem már, hogy Kopaſz

Ká-

Károly ſemmivé-is tétetett vólna, ha ötet a' Püspökök nem ſegítették vólna. Ezeknek példáját követte ama nevezetes Hinkmár Érsek, a' ki a' Püspököknek nevébe levelet írt azon Trónus el-rablóhoz, melly levél tele vala ſzemre való hányásokkal, mellynek foglalattya e' vala: *Ha mi látni fogjuk, hogy az légyen Isten akarattya, hogy az Anyaſzentegyházat te ſzabadítsad-meg, és a' Királyſágot-is uralkodásod alá bízni, tehát minden fáradozásainkat arra fogjuk fordítani, hogy a' te bölts orſzáglásod alatt aztat tegyük, a' mellyet mi leg-haſznosabbnak lenni látni fogunk. Mert az Úr Isten egy roſzſzúl kezdett dolgot-is jóra fordíthat.* De nem bóldogúlhatott Lajos, mert ö viſzſza üzettetett.

Mind ezekből nem tetſzik más ki, hanem hogy azon időbe az Egyházi Rend magának tulajdonította a' koronáknak kedvek ſzerint való ki-oſztását, és eztet azon okból kívánták, mivel ök a' Monarchákat fel-kenik, és koronázák, és eztet Klodovicus idejétül fogva jussoknak-is tartották.

Szabad légyen én nékem ezen dologról itten egy keveset elö adnom. Én aztat tartom, hogy azon időbéli Monarchák magok vóltak okai annak, hogy az Egyházi Rend magának tulajdonította azon hatalmat, mivel ön magok adták eztet kezekbe, magok kérték a' Pápákat, hogy dolgaikrúl ítéletet tégyenek, aztat-is magok kérték, hogy nem csak koronázzák-meg, de koronát-is küldgyenek nékiek, példa ebbe ſzent István elsö Királyunk-is, a' ki a' Kalotsai Püspököt Astricust Rómába küldötte koronáért a' Pápához, a' ki-is hozott nékie, a' mint Hazánk Historiájából tudgyuk, és ezen nagy kintset még ma-is nagy tiſzteletbe tart-

tyuk, bár némellyek minden fundamentom nélkül aztat tarttyák, hogy mostani ſzent koronánk nem azon korona vólna, a' mellyel ſzent István Királyunk meg-koronáztatott. Nem tárgyom nékem, hogy itten annak valóſágáról tovább írjak, mivel aztat meg-tzáfolhatatlanúl meg-mutatta Fö Tiſztelendö Katona István Úr a' Kalotsai Érsekſég káptalannyának edgyik érdemes tagja. Hanem még arról ſzóllok, hogy a' Pápák jóſzágokat ſoha ſe kértek a' Monarcháktól, ſem más Hertzegektül, vagy-is Nagyoktúl, hanem azok magok akarattyokbúl ajándékoztak nékiek önként jóſzágokat, úgymint Nagy Konſtantinus, Nagy Károly Csáſzár, Mathildis, és többek mások, ſzentül-is tselekedték eztet, mert illendö vólt, hogy az Anyaſzentegyháznak látható feje hatalmas légyen, hogy a' pogányſág látván hatalmát, annyi Kereſztények meg-ölésétül meg-tartóztaſſa magát, és látván ez által a' kereſztény hitnek gyarapodását, magok-is a' bálványozásról le-mondgyanak. És ha az igazat meg-kelletik vallani, ezen adakozások mind az Istennek ſugarlásából estek, és azon jóſzágok ö ſzent Felſégének adatott áldozatok, a' mellyekbe a Pápák tsak Sáfárok, és Tiſzttartók: ha talán azok jövedelmét némellyek roſzra fordították, igen helytelenül esett, de a' Pápák-is tsak emberek, és a' mellyike eztet tselekedte, bizonyoſan meg-is adózott érette. Azon ellenvetés is sikeretlen, hogy a' Kristus Jésus, és az ö Apostoli ſzegények vóltak; igaz az; de a' Kristus Isten-is vólt, és az Apostolokat-is megſzállotta a' ſzent Lélek, a' mellyért mindenképpen többet tehettek a' Pápáknál. A' környúl

való

való állások-is az időknek folyása alatt változtak; ollyan eſzközökkel kelletett azokba élni, a' minőkkel tsak lehetett, a' nagy bőltseſſégű Úr Isten jól tudta, hogy az ő ſzent Fiának, és Apostolinak tanítása úgy jobban fog gyarapodni, azért-is indította-fel a' Monarchák, és Nagyoknak ſzívét az illyen adakozásokra, azért-is mondotta adgyatok! ti néktek-is fog adattatni.

HATODIK TZIKKELY.

A' Pápáknak több dolgaikról. — Lothárіusnak feleſégétűl való el-vállása, és ezen el-vállásnak következései. — Kopaſz Károly halála.

Második Sergius, a' ki 844-dik eſztendőbe negyedik Gergely Pápa után uralkodott, Lothárіusnak az akkori Csáſzárnak engedelme nélkűl foglalta-el a' Pápák ſzékit. Lothárius, a' ki ezen boſzſzonkodott, maga fiát Lajost egy Prælátussal, és katonákkal el-küldötte a' Pápához. A' Pápa kézen fogva vezette ezen Hertzeget ſzent Péter Templomának ajtajához, és így ſzóllott hozzája: *Én meg-engedem néked, hogy bé-mennyél, ha jó ſzándékod vagyon, de ha ellenkező ſzándékod vagyon, meg-nem-engedem.* Látván a' Pápa a' Frantziáknak némelly roſz tételeit, még Róma városának kapuit-is bé-záratta előttök. Panaſz tétetett ellene, a' melly-

ért-is Sergius egy Concilium által számadásra hívattatott, meg-jelent ö, és magát ki-is mentette. Negyedik Leó Pápa, a' ki bátorságáról nevezetes lett, mivel a' Saracénusoktól Rómát meg-mentette, és harmadik Benedek Pápa, a' ki a' Császárnak akarattya ellen válaſztatott, a' Monarchákkal mindenképpen ſzép egyesſégbe éltek.

Elsö Miklos Pápa ellenbe vakmeröbb vólt mindenelötte való Pápáknál, ö bírája kívánt lenni a' Püspököknek, és Királyoknak, és azon már másutt is meg-nevezett Decretaliákat megerösítette. A' maga leveleinek, és minden maga viseletének, ez vala értelme, és fundamentoma, hogy a' Pápa ſzékének az a' hatalma vólna minden írást igaznak, és valóſágosnak ki-hírdetni. Ebbül illyen következést hoznak ki némelly ellenkezök, hogy tehát valamiket a' Pápák írtak, és jónak ítélték, az mind igaz vólna, ellenben valamiket ök meg-vetettek, azok mind hamissak vólnának. En erre azt felelem, hogy valamit a' Pápák a' vallás dolgába a' Conciliumokkal edgyütt írtak, vagy-is hírdettek, azok mint ſzent igazak, de a' világi dolgokba, és még a' vallás dolgaiba-is, ha tsak magok, Concilium, vagy-is a' ſzent Szék gyülése nélkül írtak, vagy hírdettek, azokba mint emberek hibázhattak. Erre azt ſzokták mondani, így tehát az egéſz világnak bírái vólnának. Igen-is a' vallás dolgába, de mindenkor a' Conciliumokkal edgyütt, de a' világi dolgokban, és vallás dolgaiban-is egyedül magok, a' Conciliumok nélkül éppen nem, ugyan tsak magok jóſzágaiban, és tartományaikban magok jobbágyai felett bírák lehetnek.

Azon

Azon esetben, ha a' Monarchák magok jobbágyaikkal a' mint illik Keresztényül bánnak, tartoznak a' Pápák őket tisztelni, és némineműképpen magokat alájok-is vetni, de ha a' Monarchák Tyrannusok, vagy az igaz vallásból hamis vallásra akarnák őket vezetni, sőt talán kénszeríteni-is, már akkor őket, nem mind Királyokat, hanem mint Tyrannusokat, és hamis tsábítókat úgy nézhetik, sőt ellent álhatnak-is nékiek mindenekben, és tartoznak-is ezzel. Semmit sem tészen azon ellen-vétes-is, hogy szent Péter Apostol aztat parantsolta, hogy egy Királynak mint főnek engedelmeskedni kelletik; helyessen mondotta eztet szent Péter, de ő olyan Királyokat értett, a' kik mind terméfzet szerént, mind világi, és Isteni terméfzet szerént való törvények meg-tartásával élnek, és magok jobbágyait nem vezetik, vagy-is kénszerítik örök kárhozatra, hanem a' kik Antoniusok, Titusok, és Marcus Aureliusok ótsárolhatatlan erköltseikben.

A' Pápának hamar alkalmatosfága adatott maga hatalmát meg-mutatni, ez pedig így történt. Lothárius Lotharingiának Királlya maga feleségét Thautbergát el-üzte magától, mivel ez házasság törésről vádoltatott, de ezen Thautberga Királyné, hogy ártatlan vólna, leg-ottan azzal meg-mutatta, hogy ő a' forró vízzel való próbát ki-állotta, de annak utánna maga meg-vallotta, hogy ebben vétkes vólna (ha talán ezen vallása félelemből nem esett, mivel férje a' Király ötet nagyon fenyegette.) Ezek így történvén egy Aquisgránumba tartatott Concilium, meg-engedte a' Királynak, hogy ő helyette Valdrádát maga ágyasát feleségének vegye. Ezen házasság vala az ő leg-

nagyobb kívánſága, de a' mellyel a' meg-romlásnak leg-mélyebb örvénnyébe-is ejtette magát. Mivel pedig a' botránkozás nagy vala, Miklos Pápa ezen dolgot fel-vette, és aztat kívánta, hogy az elsö feleſégét maga mellé vegye viſzſza. A' világi Urak aztat tartották, hogy a' Pápa ötet mint közönſéges Attya az igazán hívöknek; intésekkel, kegyes reá való beſzélléſekkel reá vehette vólna arra, de maga bírói ſzéke eleibe jönni, és hatalmával arra kénſzeríteni, hogy maga feleſégét vegye viſzſza, nem tehette. Mind eddig a' Házaſág nem-is tartatott Sacramentomnak lenni, (jól lehet az igaz Kereſztény Anyaſzentegyház annak lenni tartotta) hanem tsak egy erös polgári Contractusnak. A' Kereſztény Csáſzárok hogy a' házaſágbéli kötés erössen meg-tartattasson arra nagyon vígyáztak, így ſzóllottak azon világi Urak, hogy a' Római törvények-is megengedték vólna az házasok el-válaſztását, a' mellyek még Nagy Konſtantinus után-is erejekbe meg-maradtak, ſöt hogy Nagy Károly kétſzeri el-válaſztásának-is, ſemmi következései nem vóltak, és hogy még a' Verberei, és Compagniai Conciliumok-is meg-engedték az illyen el-válaſztásokat. Ezen ellen-vetésekre könyü a' felelet: Mert ſok Conciliumok tartattak, a' mellyeket tsak a' Monárchák rendeltek, a' mellyekbe némelly magok haſznát hajháſzó Püſpökök, hogy a' Monarcháknak hízelkedhessenek, ínyek ſzerint munkáltak azokba; de az illyen Conciliumok a' Pápák által rendeltetett valóſágos Conciliumi által meg-roſtáltattak, és azoknak hibás végezései el-is töröltettek, mindenkor-is az igaz Anyaſzentegyház

a' há-

a' házasságot Sacramentomnak tartottta, és tarttya-is, a' Kristusnak azon tanítása mellett: *A mellyet Isten egyesített, ember el-ne-válaszsza.* Nagy Constantinus után-is, csak ollyanok között maradott-meg azon szabadság, a' kik még a' keresztény vallást bé-nem-vették, vagy ha bé-vették-is, annak minden tanításait nem tudták. Hogy pedig Nagy Károly két rendbéli házasságá el-választásának semmi következései nem vóltak, attól esett, hogy azon időbe ő a' világon leg-hatalmasabb Monarcha vólt, és az egész világ félt-is tőle, sokan pedig hízelkedtek-is nékie, ellenbe aztat-is tudgyuk, hogy ő végtére nagyon buzgó Catholicus vólt, és fellyebb ki-is tettem, hogy ő a' Szász szokat mint nem kénszerítette a' Keresztény Religiónak fel-vételére. A' mi a' Római törvényeket illeti, azokba nem sok Canont találunk, mivel leg-inkább az Uralkodásnak világi dolgait foglallyák magokba, és ezekből a' Monarchák a' később időkbe sokakat bé semmis vették.

Így fel-vévén a' dolgot helyesen tselekedte Miklós Pápa, hogy a' Püspököknek megparantsolta, hogy Metzbe az ő követtyének elő ülése alatt Conciliumot tartsanak, és Lothárius Királyt oda idézzék. Tartottak-is azok Conciliumot, és Lothárius el-válását jóvá hagyták. De bezzeg a' Treviri, és Coloniai Püspököket mingyárt le-is vetette, mivel ezen bal ítéletet jóvá hagyták. Ezen Püspökök ezért panaszt tettek a' Császár előtt, a' mellyért-is a' Császár tsak hamar Rómába mene, el-tökélvén magába, hogy a' Pápa hatalmát semmivé tégye, de a' mikor ezen szándékát tellyesíteni akarta, hírtelen súlyos betegségbe esett,

mingyárt-is lelke esméretében nyughatatlanítatván meg-esmérte, hogy nyavalyája Istennek látogatása vólna, azért-is jóvá hagyta a' Pápának Lothárius Királynak dolgában hozott ítéletét, és Rómából ki-méne.

Miklós Pápának még-jobban ki-tetszett hatalma annak utánna, a' midön már Lothárius meg-alázta magát elötte, és Rómába-is jönni dolgának el-végezésére való nézve magát ajánlotta, mert a' Pápa aztat üzentette nékie, hogy addig ne méréfzellyen jönni Rómába, míglen Valdrádát el nem üzi magától, és a' mi még több, a' Pápának egy követtye meg-is intette ötet, hogy ha átalkodásában meg-fog maradni, leg-ottan excommunicálni fogja ötet. Meg-íjedvén a' Király, mingyárást a' Pápának engedelmeskedett, és maga igaz hitves társát Theutbergát udvarába vifzfza hozattatta, és magához vette, föt még aztat-is megengedte, hogy a' Pápa követtye Valdrádat magával Rómába vigye. El-is vitte magával, de úttyába Valdráda el-fzökött, és megint ágyafa lett Lothariusnak. Azon fzerentsétlen Theutberga Királyné, mivel férje által üldöztetett, maga kérte a' Pápát már, hogy válafzfza-el férjétül Lothariustúl, és engedgye-meg nékie Valdrádát el-venni. De Miklos Pápa engedetlen vólt.

Szintén így győzedelmeskedett ö a' Frantzia Papfágon-is, mivel ö Rothádust, a' ki Soissonba Püspök vala, és ötet egy Provinciális Synodus, vagy-is Concilium Püspökfégébül ki-vetvén, megint abba helyre tette. Azon Papoknak Apellatióit-is, a' kik magok Püspökjeikkel meg-nem-elégedtek mind bé-vette, a

mellyel

mellyel hozzá szoktatta a' népeket, hogy azok tartományokon kívül-is egy fő ítélő széket tarthattak. Ő parantsolatokat adott ki a' Provintziai Királynak örökségе dolgaiban-is, a' midőn Kopasz Károly, Lajos Királynak a' meghólt Császár fiának a' Trónust nem akarta oda engedni. Így írt ő ezen alkalmatosságba: *Senki se gátollya-meg a' Császárt Királyságokat bírni, a' mellyek nékie egy a' szent Szektül meg-erősittetett Decretum által mint örökségek adattak, és a' Koronának jussa mellett-is ötet illetik, a' mellyet a' Papoknak Fő Papja fejére tett.* Hogy ha tehát a' Treviri, és Coloniai Püspökök aztat mondották felőle, hogy ő Császár akarna lenni, nem kelletik tsudállani, mert ezen mondások indúlatból esett, mivel ő öket regulába tudta tartani. Valósággal ha tovább élt vólna ezen Pápa, szintén olly nagy dolgokat tselekedett vólna, mint hetedik Gergely Pápa vitt véghez, de meg-hólt 867-dik esztendőbe.

Miklos Pápának az ő tselekedetei példáúl szolgáltak a' többi Pápáknak, mert Második Adriánus Pápa-is, a' ki mértékletesebb természetű vala, és a' békességet-is helyre kívánta állítani, még-is ő-is Lothariustól aztat kívánta, hogy Rómába jelennyen-meg, és vagy ártatlanságát mutassa-meg, vagy-is az Anyaszentegyház büntetése alá engedgye magát vetni. Kopasz Károly, és Német Lajos alig várták, hogy az ő Báttyoknak fia átok alá vettettessen, hogy így annál hamarébb ötet minden országaitól meg-foszthassák. Ennyire tisztelték akkor a' Monarchák a' Pápáknak rendeléseit, jóllehet talán ezzel némellyekbe magoknak-is ártottak. Lothárius el-méne Rómába, és minden tehetségével azon igyekezett, hogy a' Pá-

pát meg-engeſztelhesse; meg-is esett ez, mert látván a' Pápa az ö töredelmeſſégét önnön kezeivel áldoztatta-meg ötet, mivel már az elébb meg-esküdött, hogy miólta Miklós Pápa eltíltotta ötet Valdrádával való botránkoztató társalkodásától, azólta ſemminémü ſzövetſége nem lett vólna vele, és ſoha ſem-is fogna lenni. Ezek így történvén viſzſza tére ö Rómából, és Piacentzia városába meg-hala. Orſzáglott pedig 15 eſztendeig. Az ö halálát minden Isten büntetésének tartotta az ö hit ſzegéséért, de ki tudhattya a' Nagy Ur Istennek az ö végzéseit. Theuteberga rendelte-el Piatzentziába az ö el-takarítását, a' mint-is nagy pompával el-temettette, maga pedig Metz városába méne Apátzása lett, és mint Fejedelem Aſzſzony úgy hala-meg egy Klastromba. Valdráda-is hasonlóképpen az Apátzák közé jutott, és Remiremond (Remoricus mons) városába mint Apátza meg-is hala.

Második Lajost Lotháriusnak testvér öttsét illette vólna igazſág ſzerint a' Trónusi Succesio, de ezen igazſágát nem óltalmazhatta fegyverével, mert a' Saracénusokkal vala dolga, a' kik Barinak, és Tarentumnak bírtokába vóltak, és Olaſz Orſzágot puſztították. Adriánus Pápa mellette állott, és kívánta dolgát elö-mozdítani, a' mellyért-is Excommunicatzióval fenyegette a' Trónust el-rablani kívánókat, így ſzóllván: *Azon fegyverek, a' mellyeket az Úr Isten kezembe adott, kéſzen vannak a' Csáſzár óltalmára.* De mindazonáltal Kopaſz Károly még-is bé-ütött Lotharingiába. Az ottan való Nagyok, különösen a' Püspökök álája vetették magokat, Testvére pediglen a' Németeknek Királlya oſztozott vele ezen prédába.

Már

Már én ezekrül fellyebb szóllottam, de a' történeteknek rendi, és időknek folyásai kívánnyák, hogy itt-is szóllyak. Hinkmár a' Rheimsi Érsek, akkor írt egy levelet a' Pápának, a' mellybe ö keményen ki-tette, hogy a' Pápa tartozna tiſztelettel, és magát alávaló vetéssel a' Csáſzárhoz lenni, és bátran ki-tette, hogy az ö Méltóſága épen nem terjedne-ki a' Monarchák orſzáglásaira, és hogy a' népeket-is illetné azoknak választása, és hogy a' Frantziák mint ſzabad emberek meg-nem-fogják engedni, hogy a' Római Pápa ôket maga Sclavusaivá tegye.

Erre Adriánus Pápa fel-indúlt a' Király, és Érsek ellen, és Carolomannusnak Kopaſz Károly fiának fogta párttyát, a' ki ſok Klastromokba Diáconus, és Apátur-is vala, de mostan fel-támadott, és tolvajoknak Vezére lett. A' Pápa meg-parantsolta a' Királynak, hogy ezen fiát tegye-bé valamint tiſztſégébe, úgy ſzintén birodalmába, a' jobbágyoknak-is átok alatt meg-parantsolta, hogy ne méréſzellyenek leg-kissebben-is Carolomannus ellen lenni, és az Laoni Püspök javára-is ki-adta magát a' Pápa, ezen Püspök Hinkmar Érsek Báttyának fia vólt, de egyſzersmind nagy ellenſége-is, ſzintén úgy a' Királyé-is.

Által látta Kopaſz Károly, hogy ha a' Pápával újjat fog húzni, dolgainak roſz ki-menetele léſzen, meg-alázta magát, és a' Pápának aztat írta, hogy ezen túl mindenekben engedelmes fia kíván lenni. Azért-is a' Pápa felelt nékie, és nagy dítséretekkel magaſztalta ötet, mert a' nélkül-is a' Frantzia Királlyal barátſágba kívánt lenni, és aztat-is látta, hogy a' Csáſzár közel vólna halálához, azért-is azon

leve-

levelébe a' mellett, hogy ő az ő böltseſégét, és jámborſágát dítsérte, meg-is ígérte nékie, hogy ő ſoha ſenkit ſem fog mást Csáſzárnak esmérni, ha mingyárt valaki ötet ſok pénzel meg-veſztegetni-is kívánná. Ezekből állott Adriánusnak levele, a' ki ſzint olly nagyokat tehető vala, mint Miklós Pápa.

Nyóltzadik János Pápa tellyesítette-is Adriánus Pápának ajánlását. A' Csáſzár meghala fiú maradék nélkül. Lajos a' Németek Királlya közel jára a' halálhoz, és az ő birodalma, mivel aztat három fiai között fel-oſztotta, nagyon meg-gyengült. Kopaſz Károlynak pedig, mivel egy fia vólt, a' Római udvarnak óltalmazására leg-alkalmatosabbnak látſzatott lenni. Által-is mene ő a' hávasokon egy ármádával, és mint ajándékot el-is nyerte ő a' Csáſzári koronát a' Pápától. Egy orſzág gyülésébe, a' melly Pávia városába tartatott, az Olaſz orſzági Püspökök, Apáturok, és Urak így ſzóllottak hozzája: *Mivel az Isteni véghetetlen Jóſág a' Szent Apostoloknak érdemei által, és maga Vicáriusa János Pápa által, a' Szent Léleknek ítélete ſzerint tégedet Csáſzárſágra emelt-fel, tehát mi-is egyenlő akarattal magunk óltalmazójának válaſztunk, és Urunknak.*

Kopaſz Károly maga kints-tárát nagyon ki-üresítette, és Csáſzárſágát mintegy pénzen vette. A' midőn viſzſza tért Rómából, egy parantsolatot hozott ő a' Pápától, mellynek erejével a' Sensi Érsek, hogy a' Conciliumok hatalmával tartván, mindeneket rendelhessen, az állott benne, és a' ſzent Szék Vicáriusává-is lenni meg-neveztetett. Károly nagyon igyekezett egy Poythonba tartatott Egyházi gyű-

lés-

lésbe, hogy ezen parantsolat gyakorlásban hozattasson, de tsak ezen válaſzt nyerte: *Mi a' Pápának azon módon fogunk engedelmeskedni, a' mint a' mi elöttünk valóink engedelmeskedtek, az ö elötte valóinak.* Hinkmár Érsek, és más Püspökök-is tudtak ugyan ollykor magok hatalmokkal élni, de fellyebb aztat-is láttuk, hogy Miklós, és Adriánus Pápák, melly korlátok közé ſzorították öket.

Német Lajosnak halála után ezen gondolatlan, és nagyra vágyódó Csáſzár egy réſzit kívánta ezen testvére örökſégének, de aztat nyerte ſzégyen ſzemre, hogy meg-verettetett. Az ö testvérének három fiai Carolomannus, Lajos, és Károly, meg-tartották magok örökſégeket, az elsö bírta Bavária't, Pannoniát, Karynthiát, és a' Tóth orſzágokat, úgymint: Cseh orſzágot, és Morvát. A' második Saxoniát, vagy-is inkább Napkeleti Francóniát, Thuringiát, Friziát, és egy réſzit Lotharingiának. A' harmadik Vastag Károly (ezen név külömbözteti-meg ötet a' Frantziák Királlyától Szelíd Károlytól) egéſz Alemanniát nyerte, és némelly Lotharingiához tartozó városokat.

Azomba minekutánna már mindenek elſzaggatvá egymástól, és erötlenek vóltak; a' Saracénusok követték magok Vándorlásait, és Comáchiumot puſztították. A' Pápa ſegítſéget kívánt a' Csáſzártól, és meg-intette ötet, hogy emlékezne-meg arról, a' ki ötet Csáſzárnak tette, ezen hozzá adással: *Én másképpen, ha te engemet kétſégbe hoznál, az én igyekezetemet meg-változtatnám.* Ezen nyilván való intésnek, vagy-is inkább fenyegetésnek leg-jobb haſzna vala. Mert jól lehet Frantzia orſzágot a' Normannusok el-borították, és ámbár Károly ezek-

nek

nek ellent nem álhatott, de még-is a' Saracénusok ellen el-mene. Alig ére-bé Olasz országba már-is hírül hozták nékie, hogy az ő Báttyának fia Carolomannus az ország határához közelítene, hogy a' Császári koronát tőle el-ragadhassa. Hamar-is észre vette Károly, hogy a' Nagyoktól el-árúltatott, el-szőkött, és szomorúságából betegségbe esett, és idejének 44 dik korába meg-hala, a' ki-is nem tovább, hanem hét esztendeig uralkodott. Halála pedig történt egy parasztt Vinnyóba. Egy Capituláris végzés, a' melly ki-adattatott életének vége felé, meg-engedi a' Nagyoknak, az ő hivatalokat, vagy-is Tisztségeket fiakra, avagy közel való Attyafiaikra hagyni. E' vala legfőbb oka a' Feudális Uralkodásnak, a' melly a' Királyi hatalomnak meg-rontásán állott-fel, és már Nagy Károlynak halálától fogva mindenek az Anarchiára hanyatlottak. Mind ezekkez még aztat teszem. Hogy a' Frantzia Nemzet annyira el vala osztva, hogy a' világi Urak egy részt, és a' Pap Urak más részt formáltak, a' nélkül; hogy a' Népnek az ország dolgaiba vala mély bé-folyása lett vólna, és a' nélkül-is, hogy a' Király ezekbe ellent álhatott vólna, a' mellyért-is ezen belső nyughatatlanságoknak meg-kelletett rontani az egész Birodalmat.

HETE-

HETEDIK TZIKKELY.

A' Normannusoknak Frantzia orſzágba, és Angliába való bé-ütések: — és nagy Alfrédusnak Uralkodása.

Minek utánna már mindenek el-ſzaggatva, és el-oſztatva valának, minden felöl tsak a' ſzerentsétlenſégnek ostorozó veſzſzeje várattathatott, mivel ellent álható hatalom ſohol ſe vala. Ezen nagy zür zavar között találtak a' Scandinaviai népek, a' kik a' Balticum tengernek parttyain laktak, útat ki-jövetelekre. Ezen népek pedig a' Normannusok vóltak, a' kikrül már én ugyan ſzóllottam, de tsak rövideden, hogy ök, magok tolvajkodásával, a' mellyet a' tengereken vittek véghez, Európát nagyon nyughatatlanították: és ugyan-is azért ſzükſégesnek lenni látom, hogy mi az ö Charakterekröl, véres, ſok, és nagy háborújokról bövebb tanúſágot vegyünk.

A' Normannus név alatt azon népek értetödnek, a' kik a' régi Scandináviát lakták. Scandinávia pedig magába foglalta Norvégiát, Lappóniát, és Svétziát, de ezen tartományokhoz hozzá kelletik még tenni Dániát-is, mivel ezektül ſok Német Nemzetek, a' kik idövel a' Római Birodalomba le-tették magokat, vették eredeteket, nem-is hibázok talán, ha aztat így teſzem-ki, hogy a' Normannus nevet azon népeknek a' Németek adták, mivel így nevezték öket: Nord-Mannerek, melly ſzó Anya nyelvün-

vünkön aztat téſzi *Éjtſzaki férjfiak!* tudgyuk pedig, hogy azon tartományok a' világnak éjtſzaki réſzin feküſznek. Ezen népeknek erköltsei hasonlók vóltak, a' Celták, és Scyták erköltseihez, együgyű, kemény, és vad erköltsökkel bírtak ők, és ugyan azért lettek ők félelmes meg-hódoltatók. Az ő Religiójok hasonló vólt az ő erköltseikhez. Ők Odint tiſztelték mint leg-főbb Istent, de eztet ők úgy képzellették, mint leg-félelmesebb Istent, a' ki kezdője vólna minden romlásoknak, Attya pedig minden méſzárlásoknak, és égetéseknek. Élő embereket áldoztak-fel nékie, és aztat hitték, hogy az illyen áldozat, az ő fizetése vólna azokért, a' kik az ütközetekben leg több ellenſéget öltek-meg. Ők magok idvezüléseket nagyon ohajtották, és aztat hitték, hogy ez az Odin Palátziumába léſzen, a' hol-is ſzabad léſzen nékiek a' ſertül meg-réſzegedni, és az ottan tartandó vendégſégeknél az általok meg-ölettetett ellenſégeknek koponyájaiból fognak inni.

Mind ezekhez még ezeket téſzem, hogy az éjtſzaki Nemzeteknek Religiója leg-jobban vagyon az Islandiai Eddába ki-téve, ezen Edda nem más, hanem egy régi éſzaki Mythologia, a' melyből ki-tetſzik, hogy az ő Religiójok, valamint más nemzeteké-is ſok változásokan ment által, mert őſzve keveredvén a' régi pallérozottabb nemzetekkel, és némi-némüképpen meg-világoſíttatván, magok vad Religiójokat el-hagyták, és ezekét vették-bé. Ezen Mythologiába az áll, hogy az ő Religiójok nem lett vólna ollyan vad, és rettenetes, és hogy nálok a' Fő Istenſégnek neve lett vólna *Alfader*, melly eztet tette: *közönſégnek Attya.*

Eztet

Eztet úgy írja-le azon Edda, mint leg-hatalmasabb Urat, a' kinek látása igen meſzíze hat, a' ki örökė fog élni, és uralkodni, a' ki valamint a' nagy, úgy a' kissebb történeteket-is, a' magasſágokban, és a' mélyſégekben-is rendeli, az Eget, földet 's mindeneket, és a' mi még leg-nagyobb, az embereket-is teremtette, és nékiek lelket adott, a' ki meg-nem hal, ha mingyárt a' teste ſzenvedés által porrá, vagy lángok által hamuvá léſzen-is. Az Edda ezen Fő Istenſégen kívül nevez még több Isteneket-is, és nem-is lehet tagadni, hogy a' Nap, a' Hóld, a' ſetét Erdők, köſziklák, és Források imádtattak, azért-is Nagy Károly idejébe tartatott Conciliumok, és Capitulāriumok, és több Kereſztény Hatalmaſſágoknak rendelései-is tíltották az újonnan meg-térteknek a' pogány Isteni ſzolgálatokat, mivel *Odin*, *Thor*, *Friga*, és *Fréja*, és több más Istenek, és Istennék-is tiſzteltettek az éſzaki népektől, és a' köz nép eztet vastag bálványozással vitte véghez. Némelly böltsebb réſze a' Nemzeteknek látſzatott az Istenſéget a' világ ollyan lelkének tartani, a' melly ollyan nagy, hogy az; nem tsak az egéſzre, de annak minden réſzeire-is ki-terjedett. Így tehát, ha ők a' Napot, az Erdőt, és a' Forrásokat imádták, és a' ſziklaktól Orāculum jövendöléseket vártak, ha ők azon nevezetes Odint, és más Nagy embereket hóltok után meg-istenesítették, tehát aztat kelletett nékiek hinni, hogy mind ezek, a' fent meg-nevezett Fő Istentől lelkesíttettek-meg, a' kiket leg-inkább imádtak. Azon háborúskodni ſzerető nép, mivel Odin Vitéz ember vala, hadi Istennek tartotta őtet, azért-is lett imádásának tárgya. De Odin neve alatt ſokakat értet-

tek ök, a' kik tudniillik: sok meg-hódoltatások, és jó rendeléseik által magokat híressé tették. De azon Edda tsak Mythologia vólt, melly Fabulákból állott, azért Religiójok-is semmire való vólt.

Hogy sok Nemzetek azon véghetetlen jót, és terméſzetnek Attyát meg-rontónak, Vér-szopónak, és Tyrannusnak mondották lenni, onnat esett, hogy tudatlanok lévén az Istenséget magok ostoba ítéletek, és tetszések szerint képzellették, és mivel testi szemeikkel nem láthatták, minden rosz történeteket nékie tulajdonítottak, és ugyan azért sokan az ö meg-tagadására-is vetemedtek. A' mint-is a' tizenegyedik századbba egy Katona a' Keresztény Olav nevezetü Svétziai Királyhoz így szóllott. *Az én Földieim, és én; a' mi egész bizodalmunkat egyedül a' mi erönkbe vettyük, ez a' mi Religiónk, és nem más, és a' mi vélekedésünk szerént mindennünk, a' mellyekre szükségünk vagyon.* Ezen Scandinaviai Nemzetnek leg-fóbb fundamentoma-is vala az ö erösége, mivel aztat tartották, hogy a' hatalomnak mindenhez igazsága vólna, és hogy a' győzedelem az igazságnak bizonysága lenne. A' háború vólt minden elö-vételeiknek lelke, és a' külsö nemzeteket meg-támadni jó-ságos tselekedetnek lenni tartották. De lám Julius Cæsar-is ezeket mondotta: *Latrocinia nullam apud eos habere infamiam, quæ extra fines cujusque Civitatis fiunt:* az az: *A' rablások nem betsteleníttik-meg azokat, a' kik azokat tselekeszik, ha azon latorságok a' birodalomnak határin kívül tétetödnek.* De Julius Cæsarnak-is, bár nagyon tanúlt vala, ezen mondása nem mindenképpen helyes, mivel a' háborúnak-is igaz okai-

okainak kelletik lenni, ha ki pedig ok nélkül a' Birodalmon kívül-is latorkodik, az kereket érdemel.

A' Normannusok ollyan népek vóltak, hogy azok ifjainak, sőt neveletlen gyermekeiknek-is, a' fáradtságok, fegyvereknek viselése, és sebeknek szenvedése játékúl szolgáltak. Ők a' legnagyobb veszedelmekben-is ezen szót Félelem, soha se mondották, és nem-is vólt szabad mondani. Az ő Aszszonyaik szintén úgy meg-vetették a' halált, valamint férjfiaik, és meg-is hóltak nem csak minden félelem nélkül, sőt nagy örömmel. A' neveltetés, az elő-ítéletek, az erköltsök, a' példák, a' türésben, és szenvedésben való erősség, mind ezek zabolán tartották bennek a' terméfzetnek érzékenységét, és nálok semmi sem hibázott, tsak a' hadi tudománynak gyakorlása, ha ezzel bírtak vólna, okvetetlen minden pallérozott nemzeteken diadalmaskodtak vólna. Mert tudgyuk, hogy Marius-is azért győzedelmeskedett a' Czimbrieken, mivel ezeknek katonái tudatlanok, az övé pedig gyakorlottak vóltak, ezen Czimbrierek pedig szomszédgyai vóltak a' Scandinavieknek. De azon időbe, a' mellyről itt szó vagyon, nem vóltak már Rómaiak.

Minek utánna ezen vad Normannusok megszaporodtak, mivel azon ország, a' mellybe laktak, mindenütt terméketlen vala, és annyit nem termett, a' mennyi élelmekre elégséges lett vólna, és e' mellett mivel a' mesterségekben, és mester emberekben fogyatkozást szenvedtek, azon igyekeztek, hogy hónnyokat el-hagyván, ollyan messze a' mint tsak lehet mennyenek, és magokat ki-terjeszthessék. Az útakat el-

állás, és a' tengereken való tolvajkodás vala legkedvesebb foglalatosságok, ök valamint a' vad állatok, ragadomány nélkül nem élhettek. Németországba közönségesen öket Rablóknak nevezték, valamint ma azon barbarusokat, a' kik az Algiri, Tunisi, és Tripolisi nevek alatt értetödnek, tengeri tolvajoknak neveztetnek. A' Negyedik Századba, a' többi zsákmányozó Barbarusoknak tsordáival egyesítették magokat, a' kik egész Rómáig, és Afrikáig jöttek, és mindeneket tüzzel vassal pusztítottak. Nagy Károly Császár idejében a' mint mondattatik annyira meg-aláztattak, hogy határokon kívül nem bátorkodtak menni, attól tartván, hogy ne találtán Sclávusokká tétettessenek. Szelid Lajos idejébe újra hozzája fogtak magok vándorlásaihoz, és tolvajkodásaihoz, az ö országok merö erdökböl állott, következésképpen elég fájok vólt, hogy magoknak hajókat tsinálhassanak; tsináltak-is ök két vitorlásakat, a' mellyek evedzökkel hajtattak, egy ollyan hajóba mintegy száz emberek férték-el, a' kiknek élelmére sert, pesztmeget, sajtot, és füstölt húst elegendöt raktak azon hajókra, ök tsak közel eveztek a' vizek parttyaihoz, és a' hol észre vették, hogy ellent állásaik nem lesznek, ki-szállottak a' szárazra, 's bé-ütöttek a' városokba, falukba, rablottak, pusztítottak, 's ragadománnyaikkal haza mentek, és a' tengeri tolvajoknak szokások szerint prédájokat magok között fel-osztották, szintén mint ma-is a' barbarus tartományokba az illyetén zsiványok tselekeszenek.

Nyóltz száz negyven harmadik esztendöbe az Araris vizén bé-jöttek megint Frantzia ország-

ſzágba, és ki-rablották Rothomagum városát, tsak hamar megint más flottával bé-érkeztek a' Ligeris vizén, és Tourain (Turonia) tartománnyát el-borították, és kegyetlenül rablották, a' Gubernium eleit nem vehette ezen roſznak, és a' minden óltalom nélkül való föld népe rettegett, mivel valamerre fordúltak, magok után tsak vérrel festett nyomaikat hagyták. Az embereket pórázokra kötözvén el-vitték magokkal, és belölök Sclávusokat tsináltak, az Aſzſzonyokat, és Leányokat magok között kioſztották, még a' kis gyermekeket-is magokkal el-vitték, a' kiket magok módgyok ſzerént fel-nevelvén tengeri tolvajokká tették. Mindennémü barmokat el-hajtották, a' házbéli portékákat, és eſzközöket el-vitték, és valamiket egy tartományba el-ragadtak, más tartományba megint mind azokat el-adták. Az ö elsö nyereſégek öſztönül ſzolgált orſzágokba lévö ſzegény lakosoknak, a' kik-is meggazdagodni akarván ezen mesterſégre adták magokat. Végtére még azon népek-is, a' kik Német, és Frantzia orſzág ſzélein laktak, hozzájok tsatolták magokat épen úgy; mint az újjabb idöbe Provincia, és Sicilia tartománnyaiból ſokan Renegátusok, az az: Mahometánuſok lettek, és az Algiriai hajókon ſzolgáltak.

Majd az egéſz tengert bé-borították ök hajóikkal, és majd Angliába, majd Frantzia orſzágba, majd Spanyol orſzágba ſzállottak-ki a' ſzárazra. De a' birodalomnak nem olly karba kelletett lenni a' Frantziáknál, és Anglusoknál, mint a' Spanyoloknál vala, a' hol a' Mahometánusok uralkodtak, mert valamint a' Frantziák, úgy az Anglusok-is leg-kissebb rendeléseket ſe tettek az ö bé-ütések ellen, de

az Arabusok Spanyol orſzágba ſzemesek vóltak, magok rév parttyait örzötték, és ezen tengeri tolvajokat viſzſza-is verték.

Hamburgot-is ki prédálták a' Normannuſok 845 eſztendöbe, és bé-is tolakodtak Német orſzágba. Már most nem állottak ök mint az elébb egy tsorda minden rend nélkül való tengeri tolvajokból, hanem már most jöttek egy hat ſzáz hajókból álló Flottával, a' melly nem kevés katonákat foglalt magában. Egy Erichus nevezetü Dániai Király vala Vezérek. Ö két ütközetbe nyertes-is vólt, mínekelötte ö a' rév partra viſzſza tért. Mihent ezen tengeri tolvajok Királlya Német orſzágba nyert prédáját haza vitte, mingyárt egy Corſárok Kapitánnyát (Corsároknak neveztetnek a' tengeri tolvajok) a' ki a' Historiákban Regneriusnak neveztetik Frantzia orſzágba küldötte; ez a' Sequana vizén 150 hajókkal mene felfelé. Kétſég kívül nem lehettek ezen a' 150 hajókon 10000 emberek, még-is illy kevés ſzámú néppel Rothomagus városát másodſzor-is meg-vette, és ki-is prédálta, annak utánna pedig egéſz Páris városáig ment. Az illyen bé-tsapások ottan, a' hol bölts orſzáglás nintsen, igen nagy félelmet, és veſzedelmet ſzokott okozni a' nép között, és ennek nagyobb réſze mindég ſzalad az ellenſég elött, ha mingyárt kevés-is az ellenſég, mert a' nem reménylett eset, mintegy meg-bódíttya fejeket. A' Párisibéliek, a' kik mind eddig magokat nagy bátorſággal óltalmazták, el-hagyták most magok városát. A' Normannusok akkor nem is találtak egyebet Párisba, hanem fából építtetett üres házakat, a' mellyért-is meg-égették

azo-

azokat, és tovább mentek. Aquitaniába, és több tartománnyaiba - is Frantzia országnak tüzzel vassal így dúltak, és a' Királyt nagy szorongatásokba ejtették.

Azon szerentsétlen Király Kopasz Károly; minek utánna lak-városa úgy meg-rontatott, magát szent Dienes városánál kevés katonáival bé-sántzoltatta, és a' helyett, hogy ellenségét meg-támadta vólna, 14000 font ezüstöt ígért nékiek, ha jóval el-fognának menni, reá-is állottak ök azon ajánlásra, és el-vették azon summát. És így Kopasz Károly pénzen vette-meg a' békességet, de mit haszнált ez nékie, azon tengeri tolvajok tsak erőt kaptak ez által a' háború folytatására, magát pedig ez által ollyan karba helyheztette, hogy nékiek ellent nem állhatott. A' Normannusok tudták-is azon pénznek haszнát venni, mert Burdegala városa alá mentek, meg-vették aztat, és ki-is rablották. Egy közülök való Vezér a' Prez szent Germain Apáturságba a' Templomot ki-prédálta, de ez meg-is érzette az Ur Istennek ostorozó karját, mert hírtelen a' földhöz tsapattatott, nem látszatott pedig kitül, és így nagy kínok, és ordítások között okádta-ki lelkét.

Nem vólt az még elég, a' mit Kopasz Károly tselekedett, mert egy Nagy Károly Császárnak maradéki közül való, a' gyalázatot még jobban bé-tetézte. Ez Pipinus vala, Aquitániának Királlya, ki-is látván, hogy a' Normannusoknak ellent nem állhat, közös lett velek, és velek-is prédált, pusztított, és így Frantzia ország mintegy 858-dik esztendőbe végső romlására jutott. A' Normannusok, a' kikhez mindég többen, és többen adták magokat,

kat, meg-erösödtek, azért-is sokáig Német országot, Flandriát, és Angliát dúlták és pusztították. Mi azon idökbe élünk, a' mellybe szemeinkkel láthattyuk, hogy példának okáért egy 100000 emberekbül álló ármáda, ha mingyárt két három ütközetekbe-is nyertes vólt, még-is nehezen vehet-meg tsak két várost-is; nem más oka vagyon ennek, hanem hogy a' meg-erösítésnek, és óltalmazásnak tudománnya nagy tökélletességre ment, de azon idökbe, a' mellyekrül a' szó itten vagyon, azon barbarus Nemzetek mind ezekrül semmit sem tudtak, és tsak barbarusok barbarusok ellen viaskodtak minden rend nélkül, és a' melly réfz szerentsés vala, már ellen állást nem talált, mert a' meg-verettetett réfz annyira szaladott, hogy a' nyertes réfz azt sem tudta, hogy hová lett. Így folytak a' barbarus háborúk.

Godefridus Dániának Királlya, a' kinek Vastag Károly 882-dik esztendöbe Hollandiának edgyik darabját adta, Hollandiából Flandriába bé-rontott, az ö Normannussai minden ellent állás nélkül a' Somona vize mellöl mentek Oisi városáig, meg-vették, és el-is égették Pontisára városát, és valamint vízen, úgy földön-is Páris városához érkeztek.

Már ekkor Párisnak lakosai a' barbarusokat fel-fegyverkezve várták, nem hagyták-el a' várost mint annakelötte. Párisi Gróf Odo, vagy-is Eudes, a' kit vitézsége idö múltával a' Trónusra emelt, a' városba olly jó rendeléseket tett, hogy lakosai mintegy álmokból felébredtek, és bátorságot nyertek, ollyan rendelések-is vóltak azok, hogy bástyák, és tornyok helyett szolgáltak nékiek. Sigefridus, a'

ki

ki a' Normannusok Vezére vala, keményen ſzorongatta a' várost, az ô ostromlása nem minden mesterſég nélkûl való vólt, azért-is vala olly kemény. A' Normannusok fa Bakokkal éltek az ostromlásban, lyukat-is ejtettek már a' kô falon, és háromſzor futottak ostromot, de Páris lakosai nagy bátorſággal óltalmazták a' várost, a' kiknek nem tsak Gróf Odó vala Vezérek, de még Goslin Püspök-is. Ezen Püspök minden nap minek utánna áldást adott a' népre, azon helyre ki-mene, a' hol a' város ostromoltatott, és mindenkor úgy jelen vólt, mint akármelly köz katona, fegyverbe-is vólt, mert ſisak vala a' fején, hátán pedig nyilakkal meg-töltött puzdra, öve mellett pedig buzogány. Ô a' bástyára ki-tette a' feſzületet, úgy hogy ez, a' tsatázás alatt-is mindenkor ſzeme elôtt vólt. Ugy tetſzik, hogy ezen Püspök a' városba ſzint' annyit parantsolt, mint Gróf Odó, mivel Sigefridus elsôben-is hozzája fordúlt, és az ô közbe vetése által gondolta, hogy Párisba bé-fog mehetni. De ezen Prælátus a' ſok fáradtſágokat ki nem álhatván meg-betegedett, és az ostromlás alatt meg-is hala, a' ki maga után nagy hírt, 's nevet hagyott.

Igaz dolog, hogy a' Religio tôle aztat nem kívánta, hogy ô a' kezébe fegyvert forgasson, hanem egyedûl, hogy ô azzal az Óltárnak ſzolgáljon, de tsak az Óltárnak, és a' polgároknak-is ſzolgált ô fegyverrel, mert ollyan környûl való állásban nyúlt ô fegyverhez, a' mellyben eztet tôle a' dolgoknak igazſága kívánta, és ollyankor nem ſzükſég magát ſzorossan a' törvényekhez tartani. És valóſsággal ha a' Kereſztények között a' meg-istenesítés, úgy mint a'

Pogányok között, szokásba lett vólna, méltán ezek számába lehetett vólna ötet tenni, mert ezen Prælátus hazájáért nem tsak hartzolt, de meg-is hala.

A' Normannusok más fél esztendeig ostromlották Páris városát, és ezen idő alatt Lakosai nagy inséget szenvedtek az éhség, és Pestis által, a' mellyek mindég következései a' hoszszas ostromnak, és még sem kénszerítethették a' fel-adásra. Ezen idő alatt meg-jelent a Frantzia Király Vastag Károly a' Mars hegyén (melly hegy ma Montmartrenek neveztetik) egy ármádával, mivel ő az ostromlástól a' várost meg-szabadítani kívánta; de nem vólt annyi bátorsága, hogy a' Normannusokat megtámadta vólna, mást semmit sem-is tett, hanem megint egy útálatos fegyver nyúgovást vett-meg pénzen. A' barbarusok el-hagyták Párist, és Sennones városát ostromlották, és Burgundia tartománnyát prédálták, miglen Károly azon fent említett ország gyülését, a' melly ötet le-vetette, Moguntzia városába tartani rendelte.

A' Normannusok meg-nem-szünték a' kegyetlen rablástól, és pusztítástól, de jóllehet ők a' Keresztényeknek ellenségei vóltak, még se jött az soha-is eszekbe, hogy ők valamelly embert kénszerítettek vólna maga Keresztény vallását meg-tagadni. Majd éppen úgy tselekedtek ők, mint a' Francusok, Hunnusok, és Herulerek, a' kik a' negyedik századba új lakó helyeket kerestek, de a' Rómaiakat még sem erőltették magok vallásának felvételére, sőt ők magokat az ő vallásokra adták. Így tselekedtek a' Törökök is, mikor a

Cali-

Califának törvénnyeit meg-rontották, ők-is Mahometnek Alcoránnyát vették-bé, és azólta járnak-is bútsúra hozzája Mekkába.

Végtére meg-jelent Rolló, vagy-is Rull, a' ki leg-híresebb vala, ezen útakat el-álló tolvajok között. Ötet Dániából ki-üzték, de ő Scandinaviába megint egy tsorda népet magához hódított, a' kik mindnyájan kéſzek vóltak ſzerentsét, vagy-is ſzerentsétlenſéget vele próbálni, ezen néppel mene ő ki újonnak portára azon reménységgel, hogy az akkori gyenge állapattyába Európának talán magát nagyra fogja emelni. Ő hajójából Anglia orſzágába ſzállott-ki, a' hol már magát az ő Nemzete meg-féſzkelte, de néhány bár nyertes, de még-is minden haſzon nélkül való ütközetek után Frantzia orſzágnak fordúlt, a' mellyet ugyan a' más Normannusok el-puſztíthattak vólna, de igájok alá nem vehették.

Rolló egyetlen egy vala ezen Barbarusok közül való, a' ki állandó lak helyet kívánt magának nyerni, ugyan azért a' barbarus nevet nem-is érdemli. Minek utánna ő igen könnyen Rothomagum városát meg-vette, ő ezen várost el-nem puſztította, ſőt annak kő falait, és tornyait még helyre állíttatta, és Rothomagumot válaſztotta fegyvere piatzának, innét tsapott ő bé ollykor Angliába, ollykor pedig Frantzia orſzágba; ſzóval ő ugyan hevesen folytatta háborúját, de ſzemesen-is e' mellett, és böltsen. Frantzia orſzág Szelíd Lajosnak uralkodása alatt már halálának utólsó pertzentésén állott, mert ő ollyan Király vala, a' ki a' Királyi méltóſágnak tsak nevét viselte, és az ő Monarchiája önnön jobbágyai által, tudniillik: Hertzegek, Grófok, e' Záſzlós Urak által

tal még jobban meg-rontatott, mint a' Normannusok által. Vastag Károly ezen barbarusoknak tsak pénzt adott, de Szelid Lajos Rollónak egéſz orſzágát leányával edgyütt ajánlotta.

Rolló eleintén tsak Normandiát kívánta, és ez édes örömest oda-is adattatott nékie, de annak utánna Britanniát-is kívánta, már ezen kérésére fejeket vakarták, de eztet-is oda kelletett adni, ollyan alku alatt, a' mellyet az erössebb maga akarattya ſzerint ſzokta magyarázni. És így Britannia, a' melly eddig Királyſág vala, Új Istriának Feudumává lett, és Uj Istria, a' ki tsak hamar, meg-hódoltatójának nevérül Normandiának neveztetett, különös orſzággá lett, de még-is úgy, hogy ennek Hertzegei Frantzia orſzághoz némelly kötelesſégekkel viseltetni tartoztak, a' mellyek nem egyébbül, hanem némelly haſzontalan pompákból állottak, a' mellyekre ſzegényſégébe-is ſokat tartott Frantzia orſzág.

A' Rothomagumbéli Érsek annyit beſzélle Rollóval, hogy ö a' Kereſztény vallást bé-is vette, eztet azon Hertzeg örömest-is tselekedte, mert ez által meg-erösítette maga uradalmát. Valóſágos hódítók tsak azok, a' kik törvényeket tudnak munkálni, a' kik ehez nem értenek, tsak ollyanok, mint a' víz áradás, a' melly hamar el-foly. Rolló, minek utánna ö a' maga hódoltatásait egy állandó békeſséggel meg-erösítette, azon idöbe egyetlen egy vala az egéſz Kereſztényſég között, a' ki törvényeket tudott munkálni. Ö a' maga Dánusai közül, a' kik eddig tsupán ragadományokból éltek, ki-tudta a' tolvajlást írtani. Az ö halála után ſokáig tsak az ö nevét kelletett nevezni,

már

már tudták az igazság szolgái, hogy nékiek az el-nyomattattak segítségére kell lenni, hogy tellyességgel el-ne nyomattattassanak, azért-is hozattatott-bé Normandiába azon nevezetes Haró kiáltás, a' melly segedelem kívánást tészen. A' Dániai, és Frantzia vér időről időre ölzve keveredett, és ezen országba nagy Bajnokokat-is nemzett, a' kiket fogjuk látni, hogy Angliát, Neápolist, és Siciliát-is meg-hódoltatták.

Anglia ország ha mingyárt a' Normannusoknak ostorát érzette-is, de egy nagy ember által még-is meg-szabadíttatott, ez miképpen történt most mingyárást ki-teszem, ugyan tsak szükség még-is ezeket előre tudni. Ha az Anglusoknak mostani erejeket tekintyük, ha megvizsgállyuk aztat, hogy ők a' kereskedés, és háborúk által, melly nagyra mentek, és ha még úgy tekintyük őket, mint ollyan népeket, a' kik törvények által, és az igazságnak szeretete által kórmányoztatván jutottak magok szabadságához, a' melly épen abban áll, hogy a' törvényeknek engedelmeskednek, és ha megfontollyuk, hogy mostan minémű karba vannak, és akkor, a' midőn a' Normannusok által rongáltattak minémübe vóltak, tehát megkelletik vallanunk, hogy az akkori Anglusok, semminémű tekéntetbe a' mostaniakhoz nem hasonlíttathatnak.

Ők a' Római iga alól ugyan ki-szabadúltak, de egyszersmind más iga alá jutottak, mert a' Római Sclavitásból, a' Szászok Sclavitásába estek, mivel a' Saxok a' hatodik század táján Angliát magokévá tették; a' nyóltzadik századba pedig Nagy Károly Császár által meghódoltattattak. Ezen országnak új Urai, hét

kis

kis részekre osztották-fel ezen országot. Utólyára ezen hét tartományokák Uroknak kapták, az az: Királyoknak, Egbertet, a' ki Szász Nemzetből való vólt, és éppen az ő uralkodása alatt ütöttek bé a' Normannusok az ő birodalmába, és szint úgy pusztították aztat, mint Frantzia országot. Az mondattatik, hogy ők 852-dik esztendőbe jöttek vólna egy 300 hajókból álló Flottával a' Tamesis vizén fel-felé. Az Anglusok szintén ollyan rosszúl védelmezték magokat, valamint a' Frantziák, és szint úgy adózói-is lettek a' Normannusoknak, mint a' Frantziák.

Egy Ethelbertus nevű Királlyok, Kopasz Károlynak követte példáját, ő-is pénzt adott a' Normannusoknak, mellyel éppen azon hibát tette, a' mellyet Károly tett, és éppen azon módon meg-is büntettetett, valamint Károly. Azon tengeri tolvajok ezen pénzel még keményebb iga alá vették az országot. Ők fél Angliát meg-hódolták, és nem-is lehet másképpen, hanem tsak úgy, hogy az uralkodásnak valamelly nagy belső hibája vólt, mert a' nép természettől méresz vala, és az országnak-is természet szerint való fekvése-is ollyan vólt, hogy épen nem vala nehéz aztat óltalmazni, és még-is mindenkor más Nemzetek által meg-győzettettek, és még ollyan Nemzetektől, a' kik sokkal alább valók vóltak náloknál. Azon szörnyű pusztítások, a' mellyek ezen szigetbe történtek, fen haladták azokat, a' mellyek Frantzia országba el-követtettek. Vagyon ollyan idő, a' mellyben az egész földnek kereksége véres Scénákat tünet szemünkbe, bár ez ritkán esik-is még. Tudom én, hogy örvendezni fognak a' kegyes olvasók, ha

ezen

ezen útálatos időknek közepén egy ollyan embert fognak látni, a' ki maga hazáját keserves iga alól ki-szabadíttya, és mint nagy Király ditsőségessen uralkodik.

Én nem tudom, ha vólt-é e' világon ollyan ember, a' ki a' késö maradéktúl nagyobb tiszteletet érdemelhetett vólna, mint ama Nagy Alafrédus érdemel, hazája mellett tett sok fáradtságos szolgálattyaiért, ha másképpen mind azok igazak, a' mellyek felöle mondatnak. Ö maga testvér Báttya után, elsö Ethelredus után vette a' Birodalom kórmánnyát kezeibe, de a' Báttya semmit sem hagyott nékie, hanem tsak pörlekedést okozó törvényeket, és számtalanoknak Angliára való prætensióit, mivel ez, sok apró tartományokra vala fel-osztva. Már ezekből a' Dánusok sokat birtak, és még ezeken kívül minden esztendőbe érkeztek újjabb, és újjabb Tengeri tolvajok, a' kik azon kevés tartományokat, a' mellyek a' Dánusok kezei között nem vóltak, el-vették.

Alafrédus, a' kinek egész birodalma egy kis tartománykából, melly napnyúgot felé feküdött állott, mingyárt eleintén egy ütközetbe ezen Barbarusok által meg-verettetett, és mindenektúl el-is hagyattatott, de ö azért nem futott Rómába azon Angliai Seminárіumba, a' melly ottan állott, mint az ö Attya testvérének fia Butredus, a' kit a' Dánusok egy kis tartományból a' mellybe ö Király vala, ki-üztek. Alafrédus az egész világtól el vala hagyattatva, és minden segítségtül meg-vala fosztatva, ö még-is fel-tette magába, hogy vagy meg-fog halni, vagy is hazájáért boszszút fog állani. El-titkolta ö magát egy Pásztornak szalmával fedett házába, melly posványságokkal

kal körül vala véve, és hat holnapokat ezen Vinnyóba töltött, senki sem-is tudta az ő hol lételét, tsak Gróf Devon, a' ki még egy szegény várat óltalmazott. De minek utánna ezen Gróf egy kis hadi sereget egybe vert, bátorkodott Alafrédus fel-öltözvén hitvány pásztori gúnyába, és egy hárfát kezébe vévén a' Dánusok táborába menni, a' hol-is a' tábornak állását mindenképpen jól meg-vizsgálta, és aztat-is ki-tanúlta, hogy ezen barbarusok, valamelly ünneplést fognak tartani. Néhány napok alatt hárfázgatott nékiek, de közelítvén az ünneplés napja, ki-szökött ő a' táborból, és maga jobbágyaival magát meg-esmértette, kik közül néhány bátor szívű embereket maga mellé vett, és Gróf Devon-is vele maga seregét egyesítette, és a' midőn a' Dánusok leg-nagyobb vígsággal ünnepeltek, akkor reájok-is tsapott nagy bátorsággal, meg-is verte őket.

Ez után a' szerentsés diadalom után a' Dánusok között nagy egyenetlenség támadott. Alafrédus szint úgy értett ennek maga hasznára való fordításához, valamint a' háború vitelhez, és a' közöttök támadott egyenetlenségnek tüzét még jobban gerjesztette; mindeneknek annak utánna ollyan vége lett, hogy valamint a' Dánusok, úgy szintén az Anglusok-is köz akarattal ötet Királyoknak választották. Már más hijjával nem vólt, hanem tsak hogy még London városát meg-alázhassa, és hatalma alá vethesse, ez hamar-is meg-történt, mert tsak hamar meg vette aztat.

Mihelyest ő London városát meg-vette, nem állott ő annak lakossain azért bosszút, hogy ők aztat egy kevés ideig hathatóssan óltalmazták, sőt minden kegyességgel vólt hozzá-

zájok, a' várost nem tsak meg-erősítette, de még fel-is ékesítette, a' Dánusokat zabolába tartotta, Flottákat állíttatott-fel, a' mellyekkel ellent állott más érkezendő barbarusoknak, mivel jól tudta ő azt, hogy azok egy hamar el-nem hadgyák meg-szokott tolvajkodásokat. Ő tizen-négy esztendeig tartott békesség alatt abba szorgalmatoskodott, hogy maga hazájának népét erköltsösökké tegye.

Az ő törvénnyei, a' mellyeket ki-adott, gyengék valának ugyan, de azokat, hogy szorossan, és pontra meg-tartsák, nagy szorgalommal vigyázott. A' meg-esküdött emberek eredete, a' kiknek mostanság Nevek Juriis, és Anglia országnak Schiresekbe, az az: Grófságokra való fel-osztása, mind az ő munkái, és ő vólt elsö-is, a' ki maga jobbágyait a' kereskedésre fel-ébresztette. Még az-is mondattatik felöle, hogy ő ollyan embereknek, a' kik valamit akartak próbálni, ha látta, hogy talentumok vólna, hajókat, és pénzt-is adott költsön, hogy ők egész Alexandria városáig hajózhassanak, mivel ezen városba vala a' kereskedésnek leg-nagyobb tára, a' mellyből mindenféle portékákkal hajójaikat meg-töltvén, onnat a' föld szorossa között Suez mellett által evezvén a' Persiai tengerre jöhessenek, és így folytathassák kereskedéseket. Ő állandó katonákból-is állított-fel hadi sereget, hogy így mindennémű elö adathatandó veszedelmekbe gyakorlott vitézekkel óltalmazhassa az országot a' barbarusok ellen. Ő sok alá való Tanátsosokat le-tett, és helyekre érdemes, és tudós embereket válaszstott, eképpen bé-is hozta ő országába a' nyugodalmas jó rendet, és békességet.

Az én ítéletem szerint Nagy ember, meg-világosíttatott elme nélkül senki sem lehet, ezen meg-világosítást pedig nem lehet másképpen, hanem tsak tudományok által meg-nyerni; jól által-is látta eztet Alafrédus, és ugyan azért Oxfordba Universitást állított-fel, (de talán tsak nevezetes oskolákat, mivel az Oxfordi Universitás sokkal ifjabb Alafrédusnál). Ö könyveket Rómából hozattatott, mivel az akkori barbarus Angliába, igen kevés, vagy éppen semmi könyvek sem találtattak. Ö sokszor azon-is panaszolkodott, hogy egyetlen egy Pap se tudna deákúl. Ö ugyan maga tudott, és az akkori idö szerint a' Földméréshez-is értett. Jó Historicus-is vala, és a' mint mondottatik, az Angel Saxoniai nyelven verseket-is munkált, és azon idöt, a' midön az ország dolgaiban nem fáradozott, a' tudományoknak meg-tanúlására fordította.

Egy bölts gazdálkodása által ollyan karba-is tette magát, hogy ö adakozó-is lehetett. És még mostan-is tudatik, hogy ö sok templomokat építtetett. Minden Historicusok, nagy Bajnoknak vóltnak teszik-ki ötet, az illyetén nagy vitézek szükségesek-is az emberi nemzetnek, a' melly-is, illyen emberek nélkül hasonló lenne a' vad állatokhoz. Semmiböl sem tölt nagyobb öröme, mint abból, ha ö ügyefogyottakon, árvákon, és özvegyeken segíthetett, mindenkor-is nyitva vala erszénye ezeknek segedelmére. Mind ezek mellett aztat-is kívánta ö, hogy minden Anglus szabad ember légyen, szabadokká-is tette öket, törvénnyeinek meg-tartásával, magának-is meg-kellett ezeket tartani, mivel másképpen maga sem

lett

lett vólna ſzabad. Ő mindenütt a' jó erköltsöknek magvát vetette-el, de fájdalom, ezen mag nem ſokáig tsirázhatott, mivel ezen álmélkodást érdemlö Király, és a' ki talán Nagy Károlyt-is fent haladta, 901-dik eſztendöbe meg-hala, 53 eſztendös korába.

NYÓLTZADIK TZIKKELY.

Frantzia Orſzágnak egéſz el-romlása.

Európának ſzáraz földgyén mindenütt nem egyéb hanem tsak inſég, nyomorúſág, és rendetlenſég vala, az Uralkodás pedig Anarchika vólt. Dadogó Lajos, Kopaſz Károlynak a' fia, maga koronáját néminémüképpen nem más feltételek alatt vásárlotta, hanem tsak ollyanok alatt, minémüket a' Püspökök, és a' Nagy Urak írásba eleibe tettek. És tsak akkor-is lett ő Királlyá, a' midön már a' Püspököknek megígérte, hogy az Egyházi Rend, maga jóſzágaiban, és Privilegiumában meg-fog maradni, a' mellyekkel Szelíd Lajosnak uralkodása alatt-is éltek. Hinkmár a' Rémi Érsek-is Kopaſz Károlytól ſzintén illyen ígéretet nyert. Ez által a' Királyok hatalma nagyon alá-tétettetett, mert azon magok jobbágyaival, a' kik a' Nemzet bóldogſágának elö-mozdításában nem felette fáradoztak, alkudniok kelletett.

Nyóltzadik Lajos Pápa egy Conciliumot tartott Troyes városába, melly város Champagnia tartománnyába vagyon, hogy a' Spo-

letői Lambert Hertzeget, és Adalbertus Toscániai Hertzeget excommunicálhassa, mivel ezek a' ſzent Szék birodalmába nagy erőſzakoskodásokat vittek véghez, ſőt némelly Authorokba aztat olvasom, hogy azon Hertzegek a' Pápát meg-is fogták, a' ki-is ezen ſzorúltſágában, elsőben írás által, annak utánna pedig ſzemélyesen folyamodott a' Frantzia Királyhoz. Ezen Conciliumnak egy Cánonnyába ezen ſzavak vóltak: *A' földnek Nagygyai*, úgy mond, *ne méréſzellyenek a' Püspökök jelen léttében, leülni, mind addig, míglen ezen Püspökök nem fogják parantsolni.* De ezen Nagyok által korán ſem értetődtek a' Monarchák, hanem tsak ollyan Nagyok, a' kiktől illetlen-is lett vólna aztat tselekedni. Ezen Pápa kéntelen vólt Frantzia orſzágba futni, mivel tartott attól, hogy azon Hertzegek ne találtán még több gorombaſágokat kövessenek-el rajta. Frantzia orſzágba ő nagy ſzívesſéggel fogadtatott, mingyárt meg-is koronáztá Dadagó Lajost, annak utánna pedig Truppokat kért tőle azon Hertzegek meg-aláztatására.

Dadagó Lajosnak két fiai, úgymint Lajos, a' ki már harmadik Lajosnak neveztetett, és Carolomannus, a' kiket ő maga elsö feleſégével nemzett, de annak utánna magától el-űzte, követték Attyokat az Uralkodásba 879-dik eſztendőbe. Boso Hertzeg, a' ki Carolomannusnak Ipája vala, nyerte nékik a' koronát. Ezek magok között fel-oſztották a' birodalmat, és ſzép egyesſégben éltek, de még-is jobbágyaik által a' Monarchia el-ſzaggattatott. Egy Concilium, a' melly Antaillébe Delphinátus tartománnyába tartattatott ollyan parantsolatot adott-

adott-ki ezen ígékkel, *Istennek ſúgárlása ſzerint;* hogy az Arlesi, vagy-is Provinciai Királyſág, Boso Hertzegnek adattasson. Ezen Hertzeg pedig, a' ki nagyon tiſzteletre vágyódó vala, ollyan ember vólt, a' ki fortéllyai által a' Pápát az egéſz Egyházi rendel edgyütt magához tudta vonſzani, nem-is nagy fáradtſágába tölt, hogy ö Nagy Károly Császár házának árúlója lehessen. Carolomannus, a' ki Bávariának Királlya vala, bírta Olaſz orſzágot, és még Lotharingiának egy réſzit-is magának adatatta. Már ezen Urak leg-nagyobb réſzit bírták a' tartományoknak, a' Frantzia Király pedig ſemmit ſem bírt.

A' halál Dadogó Lajosnak mind a' két fiait meg-foſztotta birodalmoktól, mert harmadik Lajos ki-múla 882-dik eſztendőbe, Carolomannus pedig 884-dikbe hala-meg, és már mostan az ö testvér Öttsöknek, a' kit-is együgyü Károlynak neveztek, az uralkodásban a' ſzületésnek törvénnye ſzerint kelletett vólna nékie következni; mivel pedig ö még tsak öt eſztendös vala, és az orſzágba ollyan Királyra vólt ſzükſég, a' ki elégſéges lenne, valamint minden ellenſégeknek meg-zabolázására, úgy ſzintén az orſzág kormánnyának igazgatáſára-is, tehát Vastag Károly Német Lajosnak fia, a' ki már Császár vólt, válaſztatott, hogy Báttyának örökſégét el-nyerhesse, mert az ö Báttya Német Carolomannus, a' ki Olaſz orſzágot a' Császárſággal bírta, már 880-dik eſztendőbe meg-hala, és maga után maradékot nem hagyott, tsak maga terméſzetbéli fiát Arnulphust, a' ki Carynthiai Hertzeg vólt. Lajos-is az ifjabbik, minden férſi maradék nélkül meg-hala.

Mihelyest ö a' Frantzia Trónusra fel-hága, az orſzághoz tartozandó minden tartományokat egybe kaptsolta ö, és Sceptruma alá vetette, ki-vévén azon Királyſágot, a' mellyet azon Trónus rabló Boso, maga réſzire el-rablott. Sok vólt tenni eztet ollyan fönek, a' kinek ſem bátorſága, ſem pedig a' dolgokba mély bé-látása nem vala. Károly magát még-is megmotskolta, hogy ö a' Normannusok viſzſza vonását pénzen vette-meg, melly viſzſza vonás még Német orſzággal-is maga mérgét megéreztette. Minek utánna ö a' Frisiai tartományt nékiek oda engedte, és nékiek adót-is fizetni magát ajánlotta, épen akkor haragra-is indította öket egy el-követett hitetlenſéggel, mert ö Godefridus Hertzeget azon barátſágnak ſzíne alatt, hogy ö valamit kívánna vele végzeni, a' Rhénus vizének egy ſzigetébe bé-tsalta, és ottan azon Hertzeget minden ötet követöivel álnokúl meg-is ölettette, holott az elött ö a' Normannusok elött magát félelmesnek mutatta lenni. De fenébben-is mint eddig bé-rontottak ök Frantzia orſzágba, egéſz Pontoizig (Pontizára) jöttek; el-égették ezen várost, és *Párist* ostromlották.

Ezen ostrom a' Frantzia historiában feletté nevezetes, mivel mind a' két fél majdan tsudákat tett a' bátor viaskodásban. Odo a' Párisi Gróf, a' ki két eſztendök múltával ez után a' trónusra jött, a' mint már felyebb ki-tettem, és az ö Testvére Robert, Goslin Püspök, és azután Ansericus Püspök, Ebolus Apátur, Goslin Püspök Bátyának fia, ezek mindnyájan meg-külömböztették magokat, magok nagy ſzívüſégek, és Hazafiſágok által, az ostromol-

tat-

tattak tovább eſztendönél ſzenyvedtek, mert Károly késöre érkezvén ſemmit ſem tett.

Tsak most tettem-ki, hogy késöre el-érkezett, de ezen jövetelre-is kénſzeríttetett, hogy a' fô városnak ſegedelmére lenne, hozott-is ô magával egy nem kevés ſzámból álló ármádát, a' gyözedelem majd bizonyos-is vala, de ô nem bátorkodott meg-ütközni, mivel az hibázott ô nála, a' melly egy Bajnokba leg-inkább ſzükſéges hogy lakjon, tudniillik, a' bátor ſzív; egy utálatos alkut eleibe tett ô a' borostyánnak, és így ajánlotta magát, hogy az ellenſégnek le-fog tenni 700000 font ezüstöt ezen hozzá adással, hogy míglen ezen ſummát le-teſzi, mind addig Burgundiába maradhatnak; ez annyit tett, hogy mind addig prédálhatnak.

A' Normannusok a' ſzent Germánus Klaſtromából lovak istállóját tsináltak, és a' Barátoktól 14000 ezüst Markot mint ſartzott vettek-el. Már én mind ezekrûl, és még ezen tzikkelybe következendô dolgokról-is ſzóllottam, hogy pedig itten-is elö hozom, ebbe Milót Apáturt követem, a' ki-is maga Frantzia Originálissába aztat teſzi-ki, hogy a' következendô Történetekre való nézve, eztet tselekedni ſzükſéges vólna.

Minden népek, a' kik a' Frantzia birodalom alatt vóltak, a' Csáſzárnak ezen otsmány tselekedetét komor ſzemmel nézték, és mindnyájan már a' párt-ütéshez kéſzültek. Elsök vóltak a' Németek, a' kik fel-támadtak. Ezeknek Nagygyait azzal gerjeſztette-fel Károly maga ellen, hogy ô, a' Feudumok örökſégét el-akarta törleni, a' Prælátusok pedig azért nehezteltek reája, hogy ô a' Vercelli Püspököt

Liutvardust maga elsö Ministerét, a' ki azért vádoltatott, hogy ö a' Csáfzárnéval illetlen, és vétkes barátfágba vólna, törvényes ítélö-fzék által meg-ítéltette, és ugyan azért Liutvardus azokat, a' kik vele meg nem elégedtek, mozgásra hozta, egy orfzág Gyülése által le-is tétetett a' Csáfzár, és ollyan infégre juttattatott, hogy a' Moguntziai Érseknek adakozáfából kénfzerittetett élni, meg-is hólt a' 888-dik eftendönek elein, a' Csáfzárfágra pedig emeltetetett-fel Arnulphus Carolomannusnak terméfzet fzerint való fia. Olafz orfzág magát Berengárius alá vetette, a' ki Friaulusi Hertzeg vala, és Gvido alá a' Spoletumi Hertzeg alá, a' kik mind a' ketten annyok réfzérül a' Carolinginusi házzal Attyafiasak vóltak, mostan pedig egymásnak fzerentséjét irígyelvén fegyverbe öltöztek, és Olafz orfzágot rontották. Gróf Odó, a' ki Páris városát meg-fzabadította, és az ö attya ama Vitéz Robertus Frantzia orfzágnak Hertzege, magokat nagy Bajnokoknak lenni meg-mutatták. Odó a' Királyi Trónusra emeltetett, de úgy mutatta magát, hogy ö tsak mint együgyü Károlynak nevelöje vette vólna fel a' Koronát. Ugyan tsak Húgo Capetus a' Nagy Urak által törsöke lett a' harmadik Királyi Familiának Frantzia orfzágba.

Odó meg-hala 898-dik eftendöbe a' nélkül, hogy ö a' birodalomnak febeit bé-gyógyította vólna. Együgyü Károly, a' ki ezen nevet valófággal meg-érdemlette, maga együgyüfégével a' rofzfzat még rofzfzabbá tette. A' Nagyok, a' kik mindenkor tsak a' függetlenféget kívánták, egymás ellen vóltak mindenkor, és ezen alkalmatosfágot tudták a' Normannufok

ſok haſználni, Rolló egy a' leg-nagyobb Vezérjeik közül való, a' ki egéſz Anglia orſzágat félelemmel bé-töltötte, Rothomagum városát meg-vette, és abból az orſzágnak minden réſzeire ki-tsapott. Ö ollyan félelmessé tette magát a' Király elött, hogy ez maga leányát ajánlotta nékie feleségül, és vele még azon tartományt, a' melly a' tenger mellett feküdött, és a' mellyet a' tengeri tolvajok meg-rontottak. Egy Püspök, a' ki ezen dologban Rollóhoz küldettetett, nem egyebet kívánt ellenbe tőle, tsak hogy ő a' kereſztény vallást vegyefel. Látván ezen Normannus maga haſznát, ezen dolgot ſokára nem halaſztotta, mivel minek utánna ő maga katonáitól, a' kik-is a' Religióról nem ſokat tartottak, tanátsot kért vólna, fel-vette ő a' kereſztény vallást ollyan conditziók alatt, ha még azon tartomány mellé, a' melly már nékie adattatott, míglen az helyre állíttatik, Britannia-is nékie adattatik. A' Király reá állott erre, és ő mingyárt-is a' Koronához Homágiumát le-tette, de nem úgy mint Vasallus, hanem mint győzedelmes. Illyen dolgokat tselekedett Károly.

Ezen Homágium le-tételének alkalmatosſágával ő ugyan kezét a' Királynak kezébe bétette, az az: kezet fogott vele, de még-is a' Királynak lábát nem akarta meg-tsókolni, olly fel-fuvalkodott vala, ugyan tsak reá beſzéllették ötet, hogy ez magába ſemmit ſe tenne, és hogy tsak ceremoniális ſzokás vólna, azértis még ſem maga, hanem egy hadi Tiſztye által véghez vitette ezen Czeremoniát, és megtsókoltatta a' Királynak lábát. De ezen Tiſzt olly faragatlan ember vólt, hogy magassan,

és hírtelen fel-emelvén a' Királynak lábát, hátra esett a' Király.

Az ez elött való Tzikkelybe már ki-tettem, hogy miként vettetett-le Trónusáról együgyü Károly, és minden dolgok miképpen folytak, azért-is bár mindenekrül Milót Apátur újra szól-is, hogy a' kegyes Olvasóknak únalmat ne okozzak, azokról nem fogok szóllani, mivel a' nélkül-is mind azokat ez elött való Tzikkelybe ki-tettem. Ugyan tsak hasznosnak lenni tartom, hogy még rövideden Német, és Olasz országról szóllyak, hogy mint folytak azokba a' dolgok annyi sok különös Uralkodók alatt, és ezen Tzikkelynek bé-fejezésére némelly már ki-tett dolgokat-is, a' mellyek a' História rendinek meg-tartására szükségesek, elö-adgyam.

Ki-tettem már én, hogy a' Németek, a' kik Vastag Károlyt 887-dik esztendöbe Trónusáról le-vetették, Arnulphust, Német Carolomannusnak természet szerint való fiát, és Német Lajosnak unokáját választották Királyoknak. Hogy ö 899-dik esztendöbe meg-hala, Német országba Király lett az ö fia Lajos, a' ki még tsak öt esztendös vala, és ez-is korán 911-dik esztendöbe meg-hala. Utánna a' korona elsö Conrádusnak fejére szállot, a' ki a' Francusok közül való vólt, hogy ez-is 918-dik esztendöbe meg-hala, úgy jöve annak utánna a' Korona a' Saxoniai házra. Olasz országba, hogy Vastag Károly meg-hala, Berengárius, a' ki Friaulisi Hertzeg vala, magát Királynak ki-kiáltatta. De Gvidó, a' ki Spoletumi Hertzeg vólt, meg-verte a' Berengáriust, és ez 889-dik esztendöbe Pávia városába Királynak

lenni

lenni meg-is ésmértetett, és 891-dik eſztendőbe ötödik, vagy hatodik István Pápa által Csáſzárnak koronáztatott. Ő még 894-dik eſztendőbe maga fiát Lambertust maga mellé vette együtt Uralkodó Csáſzárnak, még-is Lambertusnak halálá után 896-dik eſztendőbe Formosus Pápa Arnulphust kente-fel Csáſzárnak. De a' következendő Pápák hatodik, vagy-is hetedik István, és kilentzedik János Pápa Csáſzárnak esmérték Lampertust Gvidónak fiát. Ez meg-holt 898-dik eſztendőbe, mingyárt-is hellyette Negyedik Benedek Pápa Lajost koronázta-meg Bosonnak fiát, a' ki Provincia tartománnyába Király vólt, a' kit Berengárius meg-vakíttatott, és kénſzerítette Provintzia tartománnyába viſzſza menni. Berengárius, a' ki a' Trónust el-foglalta azon háborúba, mellyet második Rudolphus Burgundiának Királlya ellen vitt, meg-ölettetett. Annak utánna a' Csáſzári Méltóſág, a' ſok zavaros viſzſza vonások között, a' mellyek Olaſz orſzágba vóltak, mind addig el-tünve vala, míglen aztat Ottó, a' ki Nagynak neveztetett, és a' kirűl most tsak hamar ſzóllani fogok, helyre nem állította.

Negyedik Lajosnak halála után, a' ki ezen névrűl Ludovicus Infans leg-jobban esmértetik, és 911-dik eſztendőbe meg-hala, Német orſzág igazſág ſzerint illette vólna egyűgyű Károlyt, de a' Németek útálták ötet; azért is Királyoknak nem-is válaſztották; olyan gyenge, és bátortalan-is vala ő, hogy aztat ſem merte mondani, hogy vérſégére való nézve ötet illetné a' Trónus. Azért-is a' Rendek köz akarattal, Ottót, a' kinek ezen nevezetet Illustris adták, elsö Henricusnak Attyát válaſztották.

Ő Sa-

Ő Saxoniai Hertzeg vólt, és nem-is akarta a' koronát fel-venni, maga öregségét adván okúl, és aztat javaslotta nékiek, hogy a' Franconiai Hertzeget Konrádot válaſzſzák. Konrád a' Nemzetnek voksa ſzerint a' Németeknek Királyává-is lett. Berengárius Olaſz orſzági Király, tizedik János Pápa által 916-dik eſztendőbe Csáſzárnak koronáztatott. El-veſztette tehát Nagy Károly Csáſzárnak maradéka a' Csáſzári Trónust, és minden gyümöltsét az ő nagy diadalmainak, mivel egyike ſem vala közülök arra érdemes.

Egy nem reménylett tsapás meg-újította Európának félelmét, a' melly alatt már régtől fogva nyögött. Arnulphus Csáſzár a' Morvai Király ellen ſegítſégül hívta a' Hunnusokat, és ezen erősſégeket el-rontatta, a' mellyeket Nagy Károly Csáſzár a' Rába vizének folytába építtetett, mint ör állókat, ezeknek bé-tsapásai ellen. Mivel pedig a' Hunnusok, ſzint ollyan vadak, és fenék vóltak, mint azoknak eleik, hamar-is el-puſztították aztat, a' kinek ſegítſégére sietve meg-jelentek. 901. eſztendőtől ſzámlálván, fel-dúlták ők Bavária't, Sváb, és Franconia tartományokat, és egéſz Német orſzág az ő nagy puſztításoknak látta magát ki-téve lenni, és napról napra rettegések között várta aztat. Negyedik Lajos Infans, hogy tőlök megſzabadúlhasson, bizonyos adót eſztendőnként, hogy nékiek fog fizetni, magát le-kötelezte. Annak utánna Olaſz orſzágot borították-el, és többſzör puſztították-is aztat. Még Konrád alatt-is, a' kiknek ő-is adót fizetett, rablottak Német orſzágba. Egéſz Lotharingiába bétörtek ők, és onnat Langvedotziába; az orſzá-

got

got ki-puſztították, ölték az embereket minden kíméllés nélkül.

Nem kelletik azért tsudállani, hogy annyi nyomorúſágok fel-támadásokat okoztak, minden ember aztat gondolta, hogy a' világnak vége közelítene, és minden magát javaitól meg-foſztotta, és azokat a' Templomoknak, vagy-is Klastromoknak adta, és így rendetlenſégek uralkodtak, valamint a' nép között, a' Papok között, a' Nemesek között, úgy az orſzág kormányozásánál-is, tsak egy vastag tudatlanſág vala tulajdona azon tizedik ſzázadnak, a' mellyért-is ebbe a' leg-nagyobb vétkek követtettek-el, mivel nem vala ſemmi, a' melly a' passiókat meg-zabolázhatta vólna.

Nagy Húgó, a' ki ſok gazdag Apáturſágokon kívül a' Párisi Gróffságot, Frantzia Hertzegſégeket, és még Burgundiát-is bírta, megvetette Rudolphusnak halála után a' Királyi Titulust, vagy-is talán nem akart Trónus rablónak neveztetni. De hamarébb azért, mivel Herbertus Hermandói Hertzeg ez aránt nagy vetélkedõ társa vólt. Viſzſza hívta õ együgyû Károlynak fiát, a' kit Lajosnak *trans mare* neveztek azért, mivel Angliába menedék helyet keresett, a' hová az Annya vitte azon nyughatatlan idõbe. De még-is ezen Lajos valamint ſokan mások, tsak nevérül vala Király. Õ maga akart uralkodni, és azért lett Húgó ellenſége, meg-is fogattatta õtet, és addig ſzabadon nem-is botsájtotta, a' meddig a' Laoni Gróffságot, a' melly tsak maga vólt már a' korona jóſzága, nékie nem engedte.

Elsõ Saxoniai Otto, a' ki Attya után, és madaráſznak neveztetett, Német orſzágba Király

rály vólt, eſzköz vala abba, hogy a' Király, és Vasallussai között a' békeſség meg-lett. A Conciliumok a' Pápával edgyütt excommunicálták Húgót, és a' Lotharingiai Püspökök egy ármádát küldöttek Lajosnak ſegítſégére. Ö még ſok eſztendeig háborúskodott vólna a' Rhénusi Érsekſégért, a' mellyet Gróf Vermandois, maga öt eſztendös fiának adatta, hogy ennek nevébe aztat bírhassa. Itten nem-is téſzen mást ſzemünk eleibe a' História, hanem tsak az irtóztató, ſok roſzſzaſágoknak, prédállásoknak következéseit.

A' tengeren túl való, az az: *Trans mare* Lajos, maga halála után nem-is hagyott mást a' fiának Lothariusnak, hanem tsak egy árnyék forma Királyſágot. A' vagy-is, Nagy Húgó, nékie tsak a' Királyi Titulust kívánta adni, de a' Királyi hatalmat magának akarta meg-tartani. Húgó, a' ki magát olly félelmeſſé tette, mint valaha egy Májor Domus vala, két eſztendö múlva meg-hala. Húgó Capetusra a' fiára ſzállottak az ö Apáturſágai örökſégül, az ö Tiſztſégei-is, és hatalma. Lothárius Királynak nem hibázott ſem bátorſága, ſem tehetſége, ö megint viſzſza akarta venni Lotharingiát, a' mellyet a' Német Királyok bírtak, és én talán meg-jegyzettem, hogy második Ottó Császár ellenébe tette Károlyt a' Király Ottsét alsó Lotharingiai Királyt, hogy már ö aztat mint Vasallus által vette, Lothariust ez boſzſzontotta, bé-is ütött Lotharingiába, a' Császárt meg-támadta, és ötet meg-is futamtatta. De megint meg-verettetett, azután megint ö gyözedelmeskedett felette. Végtére le-mondott ö Lotharingiára való prætensió-

siójárúl, a' melly már Ottó, és Károly Hertzeg között fel vala oſztva. Az Ottóknak ſzerentséje meg-érdemli, hogy Epochát tégyen, és már most e' léſzen tárgyam.

HARMADIK IDÖ SZAKASZ.

NAGY OTTÓ.

A' Csáſzárſág a' Németekre jön. Frantzia Orſzág a' Capétusi Királyok alatt.

A' tizedik Századnak közepétül fogva, egéſz hetedik Gergely Pápának idejéig.

ELSÖ TZIKKELY.

A' Saxoniai házból való Hertzegek Német Orſzágba Királyok leſznek, és annak utánna Csáſzárok.

A' három Ottóknak Uralkodása.

Német orſzágba egy hatalmas, és félelmes erö álla-fel, mivel a' Csáſzári Méltóſág a' Királyi Méltóſággal egyesült. Éppen itten vagyon helye, hogy ezen új, és nagy orſzáglásnak változására ſzemeinket függeſzſzük. Szükſég

ség tehát tudni, hogy Conrádus, a' ki Francusi Hertzeg vólt, a' mint már fellyebb ki-tettem, Királynak válaſztatott, mivel a' Saxoniai Hertzeg a' koronát fel-nem akarta válalni. és aztat nékie engedte. Conrádus meg-hólt 919-dik eſztendőbe minden férjfi maradék nélkül, minek utánna ő Henricust, azon Ottó Hertzegnek fiát (a' kinek, hogy ő a' koronát el-nyerte, köſzönhette) maga helyett Királynak ajánlotta. A' Fő Rend, a' melly az Egyháziakból, Fő Nemesekből, és az ármádáknak fejeiből állott, ezen Henricust Királyſágra fel-is emelte, a' kinek-is ezen nevet adták *Madaráſz*, mivel a' madarak fogásában felette gyönyörködött, és akkor-is, a' mikor hírül hozták nékie, hogy Királyſágra emeltetett vólna, Braunſveig mellett, a' madarakat fogó tanyáján találták ötet. Ezen vitéz, és bőlts Fejedelem maga rebellis Vasallusait mindnyáját engedelmeſſégre hozta, maga katonáit a' fegyver gyakorlásra reá hajtotta, erősſégeket, és városokat épittetett, a' Hunnusoknak többé nem akart adót fizetni, ſőt le-vagdalta őket, és az egéſz Birodalmát bátorſágba tette. Ő Lotharingiát a' Német birodalommal megint egyesítette, és váraknak fel-épitésével annak határit óltalmazta, és valóſsággal ötet lehet tartani kezdőjének lenni a' Német orſzág nagy, és jó változásainak.

Jóllehet pedig az ő Trupjai nékie a' Csáſzári Titulust meg-adták, de még-is ſohol ſe találljuk nyomát, hogy ő aztat magának adatta vólna. Egy írásba, melly 932-dik eſztendőbe költ, tsak Római Voigtnak nevezi magát, az az: a' Római Anyaſzentegyházi világi jóſzágainak, és törvénnyei óltalmazójának. Mi-

vel

vel minek utánna az Egyházi Rend jószágokat szerzett magának, és ítélő széket-is állított-fel, illetlen vala, hogy önnön magok, a' világi dolgokat illető pörökben bírák lennének, annak okáért, némelly világi személyek rendeltettek, a' kik ezeket véghez vitték. Ezeknek pedig illyen nevezeteket adtak: *Advocati Ecclesiæ, Defensores, Vice Domini, Procuratores.* A' Római Anyaszentegyháznak vóltak a' Császárok, és a' Német, és Olasz országnak Királlya-is óltalmazói, más nagy Templomoknak pedig a' Földes Urak vóltak óltalmazói, és a' kissebb Templomokat kissebb rangú személyek óltalmazták. Ollykor az ő hatalmok a' Papságra-is ki-terjedett. És ollykor viszsza-is éltek hatalmokkal, és a' Szentegyházaknak le-nyomói lettek, de még-is ollykor igen-is szorgalmatosak vóltak, mert fegyverrel-is óltalmazták azokat.

Ennek a' Madarász Henricus Királynak vala fia elsö Nagy Ottó, és ö a' Rendeknek voksa által ezen Attyának helyét el-is foglalta. Meg-gyözte ö a' Rebelliseket, és Dániát Cseh országot-is adózóvá tette, és azon századba leg-nagyobb Monarchává-is lett. Miólt Apáturnak ugyan fordítója Christiani Ur; nagyon ellenkezik abba, hogy Dánia valaha Nagy Ottónak adózott vólna, mert úgymond: Gram, Scheidt, és Detárding már az ellen írtak, és valótalannak meg-mutatták lenni, valamint maga-is meg-mutatta aztat azon írásába, mellynek illyen Czímje vagyon: *Dännemarks ſtets freye Königskrone;* a' mellyet 1779-be adott-ki. De akár mit írt mind maga, mind azon általa ki-tett Authorok, még-is minden más nevezetes Authorokba világosan ki-ki

ki téve fogja találni, hogy Dánia adózott Nagy Ottónak. De nem kell tsudálliani, hogy valamint maga, úgy az általa meg-nevezett Authorok-is ez ellen fel-keltek, mivel mindnyájan Dániai fiak vóltak, még pedig maga Consiliáriusa, és Bibliothecáriusa-is a' Királynak.

A' mi illeti Dániát, én még többet ſzóllok árról, és más jelès Authorok után ki-teſzem, hogy Otto fegyverrel vette-meg Dániát, és nem tsak adót fizetni, de a' kereſztény vallást-is, a' mellyrül már ſzáz eſztendök elött nékiek prédikállottak, fel-venni öket kénſzerítette. Ezen Dánusok vagy-is Normannusok, a' kik Új Istriát, és Anglia orſzágát meg-vették, Frantzia, és Német orſzágokat puſztították, már most Ottónak magokkal mindenképpen bánni meg-engedték. A' mi még több ö Dániába Püspökſégeket állított-fel, a' mellyek a' Hamburgi Érsektöl, valamint mind azon Püspökök-is, a' kik Svétziába, és Holsatziai (Holstein) Hertzegſégbe vóltak. Igaz ugyan, hogy azon Nemzeteknek Kereſztényſége nem állott másból, hanem tsak abból, hogy kereſztet tudtak magokra vetni, mivel még barbarusok vóltak. Még ſok makats háborúk után Cseh orſzágot-is maga hatalma alá vettette, és Otto idejétül fogva, valamint Cseh orſzág úgy Dánia-is a' Római birodalom tartományai közé ſzámláltattak, hanem Dánia hamar ki-fatsarta magát közülök.

Nagy Ottó már most az egéſz Nap-nyúgoton leg-hatalmasabb Monarcha vala, olly annyira, hogy más Nagy Urak, és Fejedelmek, a' midön valamelly pörök, avagy viſzſza vonásaik vóltak, ötet ítélö bírájoknak vá-

laſz-

laſztották. Az ő tekéntete olly nagy vala, és Frantzia orſzág olly erőtlen vólt, hogy Transmarinus Lajos, együgyű Károlynak fia, Nagy Károly Csáſzárnak vérébűl való; 948-dik eſztendőbe, a' Püspökökből álló Gyűlésbe, mellyet Moguntzia városa mellett Ottó tartott, maga meg-jelent, és illyen emlékezetre méltó ſzavakkal ſzóllott, a' mellyek ezen Gyűlésnek Actái között fel-találtatnak.

Én, úgymond, *a' Frantzia orſzági minden Uraktól, és a' Nemeſség által Királynak válaſztattam; fel-is kenettettem, és annak lenni meg-is esmértettem. Mindazonáltal engemet Húgó még-is el-üzött, és álnokúl meg-is fogatott, és egy egéſz eſztendeig tömlötzbe tartott, és magam ſzabadſágát nem-is hamarébb nyertem-meg, hanem tsak akkor, a' midön Lugdunum városát, a' mellybe Gerberga Királyné az én udvari tselédeimmel vólt, oda engedtem nékie. Ha talán az tartatik felölem, hogy én illyen velem való bánást meg-érdemlettem vólna, mivel így én nékem kelletett vólna valamit véteni, tehát által adom magamat ezen Gyülésnek meg-ítéltetésére, és Ottónak parantsolattyára, és még ezen felűl ajánlom magamát egy különös bajvívás által ezen dolgot el-végzeni.*

Ezen emlékezetre való ſzavak ſokat foglalnak magokba, tudniillik: Nagy Ottónak hatalmát, és Frantzia orſzágnak erőtlenſégét, és ſzokását a' különös bajvívásoknak, és végtére aztat-is, hogy a' koronák, nem a' vérſégnek tőrvénnye ſzerint, hanem válaſztás által, a' mellyet az orſzágnak Nagygyai vittek véghez, adattattak. Ezen ſzokás Frantzia orſzágba hamar el-rontattatott.

Illyen hatalmas vala Nagy Ottó még akkor-is, a' midön önnön magok az Olaſzok ötet

Olaſz orſzágba hívták. Az Olaſzoknak a' magok ſzûnet nélkûl való belsô nyughatatlanſágok miatt, mindenkor ſzükſégek vólt a' ſegítſégre, mivel egyike ſem akart a' mástól függeni, és parantsolatokat-is mástól fel-venni, pedig a' nélkûl nem élhettek, hogy Urok ne légyen, és mind ezeken felûl a' Saracénusok, és Hunnusok napról napra bé-ütöttek az orſzágba, és aztat dúlták, és rontották, és ôk nem vóltak olly karba tétetve, hogy illyen nagy két ellenſég ellen magokat óltalmazhatták vólna.

Olaſz orſzág még-is maga ſok nyomorúſágai között leg-gazdagabb, és leg-ſzebb orſzág vólt az egéſz Napnyúgotton, de mindenkor-is rongáltatott a' Tyrannusok által. De még-is Róma, az illyen belsô nyughatatlanſágok között, a' többi Olaſz orſzági városoknak új életet adott, mert tsak aztat kelletik tekénteni, mint folytak a' dolgok a' Fronde idejében (így neveztetett azon egybe ſzövetkezett Társaſág, a' melly Mazarinus Cardinális ellen vala) vagy még inkább meg-kábúlt Károly alatt Párisba, és azon ſzerentsétlen elsô Károly alatt Londonba, tehát Rómának állapottyát kiki fogja képzelhetni valamennyire a' tizedik ſzázadba. A' Pápa ſzéke le-nyomattatott, megmotskoltatott, és vérrel festetett. A' Pápáknak válaſztása-is egy halhatatlan móddal esett, a' mellyrôl ſem a' régi idôkben, ſem a' következendôkben egy könnyen példát nem látunk.

Utóllyára még-is leg-ſzerentsétlenebb orſzág vala Olaſz orſzág Európába, mivel ſokféle Tyrannusok által el-ſzaggattatott, felis oſztattatott, és a' ſzûnet nélkûl való factiók,

és

és háborúk által meg-rontattatott. Rudolphus, a' ki második vala, és mind a' két Burgundiáknak Ura vólt, a' mellyek mind innet, mind túl feküdtek Jura hegyének, Berengáriust a' Trónusról le-vetette, de ellenbe Húgótól Provintziának Mark-Grófjától, az ő fia Lothárius, megint Berengárius által, a' ki második vala, a' koronától meg-foſztattatott.

Első Berengárius, a' ki-is, a' mint már kitettem, Lajost Boson fiát, a' kit negyedik Benedek Pápa meg-koronázott, meg-vakíttatva Provinciába viſzſza küldötte, 924-dik eſztendőbe a' Burgundiai Király által, második Rudolphus által, a' ki úttyában vala Olaſz orſzágba való menetelének, meg-ölettetett. Erre egy harmadik társaſág 926-dik eſztendőbe hívta Provinciai, vagy-is Areláti Gróf Húgót, a' ki Gróf Theobaldusnak, és Berthának fia vala, Olaſz orſzágba. Ezen Bertha pedig leánya vólt második Lotháriusnak Lotharingia Királlyának. Húgóval meg-egyezett Rudolphus 930-dik eſztendőbe. Húgót, a' ki második Berengárius hatalmának ellent nem állhatott, és bújába Burgundiába meg-hólt, követte ugyan 947-dik eſztendőbe Lothárius az ő fia, de ezt-is meg-győzte második Berengárius. Húgó, Rudolphusnak, és Berthának leányát elvette, Lotháriusnak pedig, a' ki 955-dikbe meghala, özvegyét Adelhaidist, a' ki Húgónak húga vala, második Berengárius, első Berengáriusnak unokája maga fiával Adalberttel akarta el-vétetni, hogy így az Olaſz orſzági koronához bizonyosabban jöhessen, de ezen feltételnek ellenére vólt Adelhaidis, és ez Ottónak-is hatalmát ſemmivé tette vólna, a' mint a' következendőkből ki fog tetſzeni.

Az Olaszok soha sem elégedtek-meg magok Királlyaival, és minden változás tsak a szerentsétlenséget nagyobbította-meg. Igaz az-is, hogy vóltak ollyan nyughatatlan Pápák-is, a' kik az egyenetlenségnek okai vóltak. Idegenek hívattattak-bé Olasz országba, és önként az el-nyomattatást keresték, gondolatlanúl válaszottak Királyokat, tsak a' mint a' szerentse hozta magával. Az országokban való revolutiók közönségesen a' viszsza vonásoknak gyümöltsei, ezen nyughatatlanságok okozták, hogy a' Németek nyerték-el a' Császárságot.

Adelhaidisnek kérésére, a' ki Lothárius Királynak özvegye vala, és a' kit második Berengárius egy várba fogva tartott, mene Ottó 951-dik esztendöbe Olasz országba, meg-is szabadította ezen Fejedelem Aszszonyt, és el-is vette. Az országot Berengáriusnak hagyta, minek utánna az nékie homágiumot tett-le egy gyülés elött, a' melly Augspurgba tartatott. Ezek után viszsza tére, hogy a' Német országi Rebelliseknek makatságát meg-törhesse. Róma maga kapuit elötte bé-zárta, de néhány esztendök el-folyta után, egy Pápa által azok fel-nyittattak.

Tizenkettödik János Pápa, még tsak tizen nyóltz esztendös vala, a' midön Pápának lenni ki-kiáltatott, ö unokája vólt azon híres Marozziának. Ezen idöbe az erköltsök nagyon meg-vóltak rontva, de ezen Pápa mégis nagy bátorság által lelkesíttetvén, egy nagy dolognak véghez viteléhez fogott. Berengáriusnak, és az ö fiának Adalbertnek Tyrannismuskodása mindenütt fel-gerjesztè a' fel-támadásnak tüzét. *A' Pápa az Isten és szent Apostolok szerelmére kérte Ottót, hogy ö siessen a' Római*

mai Anyaszentegyházat két vad állatoknak körmei közül meg-szabadítani, a' mellyet azok szaggatni kezdenek. Ezen Németek Királlya reá-is beszéllette magát. Berengárius, és az ő fia le-is vettettetek, és Ottó leg-ottan Mediolánumba Olasz országi Királynak meg-is koronáztatott. A' következendő Esztendőbe pedig tizenkettődik János Pápa Római Császárnak kentefel ötet. De Ottó-is mind azon ajándékokat, a' mellyeket a' Frantzia Fejedelmek a' szent Széknek adtak, meg-erősítette.

De tsak hamar azután meg-felejtkezett a Pápa azon kötésről, a' mellyet ezen Császárral tett, és Adalberttel egyesült ellene, és még Truppokat-is vont öszve; mivel pedig látta, hogy ezen Császárnak ellent állani nagyon gyenge vólna, el-szaladott. A' Rómaiak megint új homágiumot tettek-le nékie, melly által magokat le-kötelezték, hogy a' Császárnak, vagy-is az ő fiának akaratlya nélkül soha Pápát nem fognak választ ani, és fel-szenteltetni. Egy Conciliumba János Pápa ellen processus formáltatott, mivel ő sok rosszakban vádoltatott, kétszer-is citáltatott, és hogy ha meg-nem jelenne, excommunicátzióval fenyegettetett. Ő le-is tétettetett, és helyére nyóltzadik Leó választ atott, a' ki tsak Laicus vólt, de sok szép erköltsökkel vala fel-ruházva. A' le-vettetett Pápa nem veszt ette-el maga bátorságát, és egy fel-támadásra reá-is vitte ő a' Rómaiakat, bé-rontott a' városba, és egy Conciliumot tartott, melly Concilium Leó Pápát le-tette. János Pápa hírtelen meg-hala, de azért meg-nem szűnt a' fel-támadás. Ötödik Benedek választatott helyette, mert már a' Rómaiak a' Homágium mellett való hitekről meg-felejtkeztek. Luit-

prandusnak, a' ki Cremónai Püspök vólt, írása szerint, a' ki azon időbe nagy Históricus vólt, egyszersmind Longobárdiai szülemény-is vala, a' Rómaiaknak magok nagy kevélységek mellett annyira le-szállott betsületek, hogy egy alá való, és minden motskokkal meg-úndokíttatott embert, Római embernek neveztek.

Az illyen vakmerő tselekedetek egy ollyan nagy Fejedelem ellen nem okozhattak mást, hanem tsak ollyat, a' mellyet ész nélkül való tételek szoktanak szülni. Ottó, a' ki Montefeltróba Berengáriust el-fogta, Rómát ostromlotta, és utólsó inségre hozta ezen várost, de a' Rómaiak meg-alázván magokat a' várost fel-adták, és tőle kegyelmet kértek, meg-is kegyelmezett nékiek. Benedek Pápa megjelent egy Concilium előtt, és magát vétkesnek lenni vallotta, és minden Pápai díszességeket le-is vetette magáról. Ottó ezen Pápát Hamburgba küldötte, hogy ottan Adalgagus Érsek vigyázzon reája, a' hol ezen Benedek Pápa meg-is hala 965-dik esztendőbe. Nyóltzadik Leó az Egyházi Renddel, és a' Római néppel, egy nevezetes Decrétumot munkált, hogy aztat úgy tekintsék mind haza törvényét. Ennek ereje az vala: hogy Ottó, és az ő maradéka az Olasz országi Királyság aránt olly örökös jussal legyenek, hogy a' Trónusra Királyt emelhessenek, Pápát nevezhessenek, és a' Püspököknek az Investiturát oszthassák.

Muratóri, és többek mások, ezen Decrétumnak valóságát kétségessé teszik, a' mellyről Gratiánusba egy Extractus találtatik. De szükség észre venni, hogy a' formája ugyan hamis, de maga a' Decrétum még-is igaz lehet, mi-

mivel Luitprandus olly nyilván, és egyenesen ſzól arról, a' mint az magába vagyon. Goldgastusnak gyüjteménnye, a' mint Pfeffel Úr ſzól, ſok illyen Decrétumokat foglal magába, a' mellyeket fundamentomosan tekintvén, tagadhatatlanúl igazak, de még-is nyilván való meg-tsalások.

Alíg hagyta-el Rómát a' Csáſzár, mingyárt a' Rómaiak új erőſzakot vittek véghez, mert Leó Pápának halála után, tizenharmadik János válaſztatott Pápának a' Csáſzári Comisſáriusnak jelen léttekbe, még-is ötet el-üzték. Meg-boſzſzonkodva megint el-jöve már negyedſzer Ottó maga Királyſágába, és keménnyen meg-büntette azokat, kik a' fel-támadásnak kezdői vóltak. Számkivettette a' Conſulokat, és a' népnek Tribunussait fel-akaſztatta, és Róma városának Præfectusát ſzamárra ültettette, és úgy vezettetett a' városnak minden útſzáin, végtére ezen útſzákon keménnyen veſzſzőkkel meg-verettette, és gyalázatosan ki-is tsapattatta, és örökös rabſágra küldettette, mivel ő vala orgazdája a' fel-támadásnak. Ki-tetſzik ezekből, hogy még a' régi Római Méltóſágnak leg-alább neve fent maradott, de ez hitvány élelme a' kevélyſégnek, és ollyan fel-fuvalkodott, erőtlen, mégis nyughatatlan Népnek, mint a' Római vala.

Ezen Nagy Ottó Csáſzár alatt történt azis, ha Fabulának nem kell venni, hogy Hattó, a' ki Moguntziai Püspök vólt, a' maga tsűribe öſzve-gyüjtötte vólna a' ſzegényeket, a' kiket ő meg-vendéglett, és a' midőn ezen ügyefogyottak ettek vólna, a' tsűrt meg-gyújtatta, hogy mindnyájan égjenek-meg mint az egerek, mivel tsak az egerekhez-is hasonlók vólnának,

és hogy ezek meg-is égtek vólna. De ezen szörnyű tselekedet, hogy olly keménnyen büntettetett vólna-meg az Úr Istentűl, hogy az egerek számlálhatatlan sereggel jöttek vólna ellene, kiket-is látván a' Püspök, Binga nevezetű város mellé szaladott vólna, és ottan a' Rhénus vize közepén építtetett Toronyba bé-zárkozott vólna, de hogy az egerek oda-is fellette nagy számmal úztak, a' hol-is apró harapásokkal ötet meg-ették vólna. Az Úr Isten ugyan maga dolgaiban tsudálatos, de ámbár ezen történetet 969-dik esztendőbe megtörténtnek tarttyák lenni, én még-is aztat mondom, hogy a' Fabulák között érdemel helyet.

A' Görögök Császára Nicephorus Nagy Ottót Császárnak meg-esmérte lenni, sőt még maga Leányát-is az ő fiának feleségűl ajánlotta. De még-is azon követtyeit Ottónak, a' kiket ő ezen Fejedelem kis Aszszonynak elhozattatására küldött gyilkosan meg-ölettette, a' mellyért-is a' háborúnak tüze ki-lobbant. A' Németek Apuliát, és Calábriát meg-támadták, egy Görög ármáda meg-verettetett, és a' kik ezek közűl el-fogattattak, azoknak orrok fülök le-metszettettek, és úgy küldettettek viszsza Konstantzinápolyba, a' mellyért-is Nicephorus maga jobbágyai által meg-ölettetett. Helyette Napkeleti Császárrá Zimisces lett, de ez békességet kötött Ottóval, mivel ő nékie a fő Uralkodást Capuáról által adta.

De egy Author helyesebben írja így le ezen dolgot, hogy a' midőn Ottó szándékozott Apuliát, és Calabriát a' Görögöktűl el-venni, mivel aztat tartotta, hogy az ő birodalmához tartoznának, tehát a' fegyver nyugovás alatt el-

el-küldötte ő Luitprandot, a' ki Cremónai Püspök vólt, mint követet Konstantzinápolyba, hogy ha lehetséges vólna, ő közöttök ne tsak egyességet tenne, de még Nicephorus Görög Császárnak leányát-is Theophániát kérné-meg feleségül a' fiának az ifjú Ottónak. De Nicephorus Luitprandt Püspököt mint követet, nem leg-jobb szívvel látta, és szemére vetette nékie, hogy ő Ottót Római Császárnak titulusával illetné, és hogy Ottó így neveztetné magát, bátorságát tsudálta, és abban-is, hogy ő magát a' Cápuai, Beneventói, és Salermói Hertzegek óltalmazójának nevezné, és magát a' Görög birodalomba keverné. Nicephorus alá való módon-is szóllott a' Németekről, és Saxokról, és tsak vállairól illetlenképpen nézte ezen követet. Éppen azon időbe a' Pápa-is követeket küldött Nicephorus udvarába, a' kik, hogy ötet Ottóval egyességre hoznák. Mivel pedig ezeknek Creditivumába Nicephorus Görög Császárnak, Ottó pedig Római Császárnak neveztettek, fogságba tétettette őket. Nicephorus tehát meg-vetette Othónak minden ajánlásait, Adalbertel kötést tett, és segedelmét nékie ajánlotta. Luitprandtnak valóságos Relátiója ezen követségről meg-vagyon Muratoriba; *Script. Rerum Italicar. Tomo II. pag.* 479. *segq.* a' hol lehet olvasni. Az itten támadott háborúba szenvedtek az Otto Trupjai a' Görögök álnokságától. Ő pedig ostromlotta Neápolist, Apuliába, és Calábriába sartzolt, és sok el-fogatott Görögöket küldött orrok, és fülök nélkül Konstantzinápolyba. Az alatt pedig Nicephorus maga jobbágyaitól meg-ölettetett, az ötet követője Zimisces békességet kötött Ottó Császárral, és a' fia-is, az ifjú Ottó

el-vet-

el-vette Theophániát Nicephorusnak leányát. Úgy tetſzik én nékem, hogy ezen elö-adás helyesebb az elötte valónál.

Ezek így történvén maga ſzerette városába Magdeburgumba mene, a' hol is hirtelen meg-hala, és ottan el-is temettetett, a' ki-is uralkodott 37 eſztendeig, és mint Csáſzár 13-ig, de nagy ditsöſséggel.

Mint követöje Nagy Károly Csáſzárnak a' tselekedetekben, Ottó Csáſzár mind azokat tette, a' mellyeket amaz; föképpen a' tudományokat valamint ſzerette Nagy Károly, ö-is ſzintén úgy. Brúnó az ö testvér Öttse, a' ki Colóniai Érsek vala; mint egy bé-plántálta ſzívébe az Académiához való ſzeretetet. Szintén olly nagy buzgóſágot mutatott ö a' pogányok meg-térítésében-is valamint Nagy Károly, és az éſzaki réſzén birodalmának ſok Püspökſégeket-is állított-fel, eztet leg-inkább azért tselekedte, hogy az általa meg-hódoltatott pogány Slávusok között az igaz Kereſztény hit jobban el-terjedgyen. Ö állította-fel a' Misniai Hertzegſégben a' Misniai (Maiſzen), Merſeburgi, és Jaitzi Püspökſégeket, de ezen utólſó idövel Naumburgba által tétetett. Más Püspökſégeket pedig, a' mai Brandeburgiába, úgy mint Brandeburgumba, és Havelbergbe, hasonlóképpen Altenburgba-is Vágria tartománnyába, vagy-is Holsteinba. Még Posen városába-is Lengyel orſzágba állított ö fel egy Püspökſéget, mivel ezen a' környéken-is meggyözte ö a' Slávusokat. Ezen meg-nevezett Püspökſégek közül ötöt a' Magdeburgumi Érſekſég alá vetett. Egy várost ſem ſzeretett ö úgy, mint eztet, és leg-inkább ebbe-is lakott ma-

maga Udvarával, és ö ennek ſok ſzabadſágokat-is adott, és ſok ſzép épületekkel fel-is ékesítette, és még ma-is a' piatz közepén, az ö ló hátára köböl ki-faragott képe egy kö potztamentumon áll, valamint a' káptalan templomába, a' mellyet-is ö építtetett temetö helye, és sír-halmára boríttatott márvány látſzattatik.

Itten álíttatott-fel tehát a' Római Pápának engedelmével egy Érsekſég, és az elsö Érſeknek mingyárt ezen Titulus-is *Primas* megadattatott; azon tudniillik: minden Német orſzági Püspökök felett való Rang, ki-vévén a' Moguntziai, Trevirisi, és Coloniai Püspökſégeket, és azon virágzó Quedlinburgi Apáturſágot-is, a' mellynek talp követ még az Attya tette-meg, helyre álította. Illyen módokkal ſzorgalmatoskodott Nagy Ottó a' Kereſztény Religiónak ki-terjeſztésében, hasonlóképpen azoknak ſzaporításában-is, a' kik ezen Kereſztény Religiónak Páſztori, és elöjárói vóltak. Ezeket bö adakozásával nagyon-is ſegítette, mivel nékiek földeket, jóſzágokat adott, ſöt némelly tartományoknak dézmáit-is nékiek engedte, mind ezeken felül egéſz Gróffágokat, városokat, tartományokat-is adott nékiek, és még a' Királyi jövedelmeknek-is nagy réſzit nékiek engedte. Igen helyesen, és ſzentül-is tselekedte eztet, mert így nagy tiſzteletbe, és tekéntetbe helyheztette öket, mellyek nélkül a' Kereſztény Religió annyira el ſem-is terjedett vólna; mert ugyan-is egy ſzegény Pap mit tehet? ezen kérdésre tsak a' léſzen a' felelet: ſemmit. És ha igazat kell mondani, ez az Ur Istennek ſzent akarattya vólt, hogy illy módokkal az ö ſzent Religiója terjedgyen-el. Itten ugyan egy valaki azt vetheti a' latba,

hogy

hogy Kristus Urunk szegény vólt, és az ő szent Apostoli-is szegények, és halászok vóltak, még-is szent tanításaikra sok pogányok, és Zsidók meg-kereszteltkedtek. Igaz ez, de aztat-is szükség tudni, hogy Kristus Urunk Isten-is vólt, és nagy hatalmat-is adott nékie az ő szent Attya, azért-is mindent tehetett, de még sem hittek benne mindnyájan. Az Apostolokra a' szent Léleknek ereje szállott, sugárlásokat nyertek, a' Kristus-is Menybe menetele után nagy hatalmat adott nékiek, azért-is sokat tehettek, de már Nagy Ottó Császár idejébe más módon folytak a' dolgok, azért-is más módokkal-is kelletett élni, és más szereket kelletett elő venni a' Kereszténý Religiónak gyarapítására. De ha a' dolgot világi képpen tekintyük-is, helyesen tselekedte ő eztet, mivel ő ellene a' világi Rendek gyakran fel-támadtak, és így már az Egyházi Rendbe bizodalmát vethette, mert nagy háládatlanság lett vólna, ha ez ötet nem segítette vólna ezen nagy tételményiért, segítették-is, mért katonákat tartoztak állíttani, és ezen adománnya bizonyos fundusa vólt, mert ez a' gyermekek között fel nem osztatott, hanem egy massába maradott, és mindenekről számot kelletett nékiek adni. De e' mellett ugyan tsak elég jószágok adattatak Nagy Ottónak birodalmába a' világi Rendbe lévőknek-is. Ha pedig az Egyházi Rendből valaki az ő adománnyával visszza élt, keményen meg-büntette aztat, példáúl egy Magdeburgi Érseket hozok elő. Ehez egy Hertzeg jött, látogatni meg-kívánván ötet, az Érsek ezen Hertzegnek ollyan tiszteletet tett, mint a Császárnak szoktak vólt adni; meg-tudván ezt-

et

tet Ottó Csáſzár, mingyárt büntetésül annyi lovakat kelletett az Érseknek nékie adni, a' mennyi lámpásokat gyújtatott-meg a' Hertzeg el-jövetelekor, és a' mennyi harangokkal harangoztatott eleibe.

A' Feudumok, a' mellyek nem mások, hanem a' Fejedelmektől ajándékoztatott jóſzágok, a' mellyek a' hív ſzolgálatért adattak, valamint a' vólt Lengyel orſzágba azon jóſzágok vóltak, mellyeknek neve Starostia vala, és Panis bene merentiumnak mondattattak. Ezen Feudumoknak örökſégei nagy kút fejei vóltak a' viſſza-vonásoknak, e' pedig egéſz Német orſzágba bé-hozattatott, de eztet örökſégnek bé-vették, és meg-is esmérték annak lenni, azért az errül való pörlekedésnek vége ſzakadott. A' Csáſzár azon kérdést tette, ha egy Nemzetſégnek egyenesen le-menő lineából való unokája, élhet-é azon Privilegiumokkal, a' mellyekkel az ő Nagy Attya, és ennek az ő fia, ezen unokának attya élt? ezen kérdésre nem tudtak másképpen felelni, hanem viaskodással határozták-meg aztat, mivel pedig a' duellum az unoka réſzire ſzerentséssen történt, tehát az erre következett uralkodás által elvégeztetett, hogy az illyen kérdések ennek utánna Duellum által végeztessenek-el. Óh be nagy erőtlenſég.

MÁSO-

MÁSODIK OTTÓ.

Ezen második Ottó, Nagy Ottó Császárnak, és Adelhaidis, a' kinek az Attya Burgundiai Fejedelem vala, fia vólt. Nem kell aztat tsudállani, hogy ő az Attya helyett Császárságra fel-emeltetett, mivel ő nékie a' Császári koronához jussa vala. Mert a' midőn Nagy Ottó Rómába jövé, és Berengáriust meg-győzvén, Ura lett egész Olasz országnak, akkor a' Pápa által meg-koronáztatta magát, és a' Cæsar Augustus Titulusokat-is meg-adatta magának, a' Pápának-is meg-kelletett esküdni szent Péternek temető helyén, hogy hozzája mindenkor hív lészen. Ezen alkalmatossággal egy írás-is tétetett-fel, a' mellybe a' Római Egyházi Rend, és a' Római Nemesség le-kötelezte magát, hogy míglen az ő maradéki el-nem fognak fogyni, mind addig azok közül fognak Császárt válaszstani. Ezen írásba vólt az-is, hogy a' Császár Plenipotentiáriusinak jelen léttek nélkül soha Pápát sem fognak válaszstani. Ellenbe ezen írásba meg-is erősítette Nagy Ottó mind azon ajándékokat, a' mellyeket Pipinus, Nagy Károly Császár, és Szelíd Lajos adtak, (a' mint már eztet más helyen-is ki-tettem) de még-is ezek az ő szavai: *A' mi, és a' mi fiúnknak, és maradékinknak hatalmunk meg-sértese nélkül.* Ezen írás arany betűkkel vagyon írva, a' melly alá hét Német Püspökök, öt Grófok, két Apáturok, és néhány Olasz Prælátusok írták neveiket, és még most-is

most is Angyal Várába tartatik Rómába, a' Datum 13. Februárius 962-dik esztendőbe.

A' Rómaiaknak szívébe meg-nem halhatott a' régi Respublica fel-állításának igyekezete, jól tudván eztet Második Ottó; Rómába jött valamint az elébb az ő attya. Ekkor valamint a' Római birodalomba, úgy a' Pápák részérül-is zürzavarosan, és otsmányúl folytak a' dolgok. Második Ottó, mivel még tsak tizen-nyóltz esztendős vala, némelly hibákat tett, a' mellyért-is az ő ifjúsága nyughatatlanságot okozott. Egy bizonyos Consul Crescentius, vagy Cincius nevezetű, a' ki fia vala Marotzia fajtalan életű Asszonynak, a' ki a' Consul titulussal a' Királyok ellen való gyülölséget-is fel-vette, egész Róma Városát felingerlette Második Ottó ellen, mivel el-hitette a' lakosokkal, hogy mostan, mivel ifjú a' Császár, fel-lehetne a' Respublicát állítani. Mivel pedig ezen Ottó Császár hatodik Benedeket Pápának választotta, meg-fogattatta Crescentius, tömlötzbe zárattatta, és ott meg-is hala ezen Pápa. E' helyett hetedik Bonifáciust választotta Pápának, de a' Tusculumi Grófok, a' kik Rómába gazdagok vóltak, és a' Császárt szerették, meg-ijesztették annyira ezen Pápát, hogy ő Konstantzinápolyba szaladott. Ezeknek közbe való járása által Donus, és hogy ez meg-hala, hetedik Benedek választatott Pápának, mivel azt második Ottó kedvelte, és óltalmazta-is. Alatta jól folytak a' dolgok; a' Római lakosokat le-tsendesítette, és a' Császárt-is kérte, hogy jöjjön Rómába, mivel koronázása után mingyárt el-mene. Tsak harmadik Ottó uralkodása alatt, és az ő segítsége által lett Pápává 984-dik esztendő-

be tizen-negyedik János, az az elött való eſztendöbe meg-halálozott hetedik Benedek helyett, meg-halván halálát ama Vérſzopó hetedik Bonifácius Rómába jött, mingyárt-is talált magához hasonló emberekre, kiknek ſegítſégével el-foglalta a' ſzent ſzéket, és kegyetlenül meg-is ölettette tizen-negyedik János Pápát, de a' következett eſztendöbe maga-is meg-ölettetett. Nem lehet mondani, hogy Caligula, Néro, és Vitellius idejekbe kegyetlenebbül folytak vólna Rómába a' dolgok, mint akkor. Ezen véres Tragædiák jádzattatak ugyan a' Római Theátrumon, de már akkor Róma kitsiny vala, és el-puſztítva, a' Theátrom pedig, a' mellyen a' Csáſzárok maga Tragædiáit jádzották, az egéſz világ vala.

Ugyan tsak 981-dik eſztendöbe Rómába érkeze második Ottó Csáſzár. A' Pápák elsöben a' Francusokat hívták Olaſz orſzágba, és ezeknek ſegítſégével le-is rázták magokról a' Napkeleti Csáſzároknak uralkodását; de mit tselekedtek most? Mostan akarták megint, legalább ſzíneskedés alatt, magok régi Uraikat a' Trónusra emelni, de elöbb gondatlanúl a' Saxonia Hertzegeket emelték arra, a' kiktöl már most megint meg-ſzabadúlni kívántak. Hetedik Bonifácius Pápa maga mene Konſtantzinápolyba, a' ki-is Basilius, és Constantinus Csáſzárokat nagyon kérte, hogy jöjjenek Olaſz orſzágba, és állítsák helyre a' Cæsároknak Trónusát. Már maga ſem tudta Róma mi légyen, vagy-is kié légyen, mert Creſcentius Consul, és a' Senátorok a' régi Respublicát akarták helyre állítani, a' Pápa pedig ſe Respublicát, ſem Urat nem akart. Második Ottó Csáſzár pe-

pedig megint uralkodni kívánt. Bé-jöve tehát Rómába, és a' Fö Senátorokat azokkal edgyütt, a' kik a' Consullal tartottak, ebédre hívattatta, és ha Gottfridus Viterbo hiedelmet érdemel, mindnyájokat ebédgye alatt meg-ölettette. Igy tehát a' Pápa a' Republicánus Senátoroktól maga ellenſége által meg-ſzabadúlt. De már most azon-is kelletett igyekezni, hogy ezen Tyrannustól-is meg-ſzabadúlhassanak.

A' napkeleti Csáſzártól jött-is katonaſág Apuliába, de ez kevés vólt, azért-is a' Saracénusokat-is ſegítſégül hívta. Hogy ha az igaz, hogy ebédgye alatt azon Senátorokat olly kegyetlenül meg-ölettette, vétkül épen nem lehet tulajdonítani a' Pápának, hogy ö a' Mahometánusokat, a' kik ſzomſzédſágába vóltak, ſegítſégül kérte, mert ezen vérſzopó Saxót miképpen kívánhatta vólna Urának. Meg-is verettetett ö mind a' Mahometánusok, mind pedig a' Görögök által, és el-is fogattatott, de a' fogſágból ki-ſzökött.

Én nékem úgy tetſzik, hogy minden Authorok közül ezen történetről leg-jobban ír Vernulæi maga Universalis Históriájába, a' melly Lovanium városába nyomtattatott-ki. Ö ezen dolgot így teſzi-ki: A' Pápa, úgy mond: ſoha ſem hívta a' Mahometánusokat, vagy-is Saracénusokat ſegítſégül, hanem minek utánna Második Ottó Német orſzágba mindeneket már jó rendbe hozott, el-indúla egy ármádával Olaſz orſzágba a' Saracénusok ellen, a' kiket Basilius, és Constantinus napkeleti Csáſzárok ſegítſégül hívták, vagy-is inkább bérbe vették, hogy Apuliát, és Calabriát viſzſza vehessék; ſzerentsésen néhányſzor meg-is ütközött velek Ottó, és elsöbe Istriát, és annak

utánna Dalmátziát-is el-foglalta, de a' midön Beneventum alatt megint meg-akara ütközni, a' Római, és Beneventumi katonák el-hagyták ötet; mivel pedig a' Német katonák, a' kik még meg-maradtak, igen kevesen vóltak, azért-is itten felette meg-verettetett, maga el-ſzaladott, és épen a' midön egy hajótskába akart bé-ülni, a' tengeri tolvajok által el-fogattatott; mivel pedig Görög nyelven jól beſzéllett, mert ezen nyelvet még gyermek korába meg-tanúlta, azon Tengeri tolvajokkal, a' kik ſzerentséjére Görögök vóltak, meg-alkudott, és nékiek bizonyos ſumma pénzt le-tévén haza-is botsátották, mivel ezek ötet meg-nem esmérték. Tsak hamar egy ármádát megint öſzve ſzedett, és újra a' Saracénusok ellen mene, a' kiket-is úgy meg-vert, hogy kevesen maradtak-meg életbe, a' mellyért-is ezen nevezetet nyerte: *Pallida mors Saracenorum*; az az: *A' Saracénusoknak halaványság halála.* Mivel pedig a' Beneventumi katonák ötet el-hagyták, Beneventum városát földig le-rontatta. A' Római hadi Tiſztet pedig, és azon Senátorokat, a' kik ellen többſzör könyves ſzemekkel panaſzolkodott, hogy hozája hívek nem vólnának, ebédre hívattatta, és ebéd alatt mindnyáját meg-is ölette. Ö azért némellyektül ezen nevet nyerte; *Rubeus*, az az: *Verhenyeges*, másoktól pedig eztet; *Sangvineus*, az az: *Véres.*

Ö még egy háborúhoz kéſzült; tudniillik: Brisetislaus ellen, a' ki fia vólt Udalricus Cseh orſzág Királlyának, mivel ez, az ö Leányát Juthát egy Klastromból el-ragadta, feleſégül vévén meg-is esküdött vele. Már a' két ár-

má-

máda ütköző rendben álla, és a' midőn éppen öszve akartak tsapni, a' két ármáda közé le-ereſztett hajakkal futa a' Leánya, és ſok sirások, és esedezései után meg-is engeſztelte az attyát, a' ki-is maga vejével meg békéllett. Kétſég kívül Juthának kedve tölt ezen el-ragadtatásában. Ezek után vér hasban esvén ezen Csáſzár, ezen nyavalyába meg-is hala, és el-is temettetett ſzent Péter Templomába. Ö 17 eſztendeig uralkodott, maradtak pedig két fiai, úgymint harmadik Ottó, és Húgó, a' ki Saxoniai Hertzeg lett, és három Leányai.

HARMADIK OTTÓ.

A' mint tsak most fellyebb ki-tettem, ezen harmadik Ottó fia vólt második Ottónak, és Theophánia Csáſzárnénak, és valamint elsö Ottó, és Nagy Károly Csáſzárok Rómába megkoronáztattak, ö-is ſzintén úgy koronáztatott-meg. Mivel pedig kiváltképpen való nagy elmével bírt; ezen nevezet adattatott nékie: *Mirabilia mundi*; az az: *Tsudáji a' világnak*, mellyet úgy kelletik érteni, hogy a' világnak minden tsudáival bírna, nagy elmésſége miatt. Ö, hogy a' békeſséget Német orſzágba helyre hozhassa, mindenképpen azon ígyekezett, véghez-is vitte aztat, hogy minek utánna Nagy Károlynak lineája ki-hala, Húgó Capétus jött a' Frantzia orſzági Trónusra. Olaſz orſzágba mene annak utánna Creſcentius Senátor ellen, a' ki ottan ſok fel-támadásokat vitt véghez, Pápának-is, a' kit akart, aztat tette. Éppen

akkor alkalmatosan hala-meg a' Pápa, mingyárt-is Harmadik Ottó, Brúnót, a' ki Szász szülemény vólt, a' Rómaiaknak helyén hagyásával Pápának válaſztotta ezen név alatt: *Ötödik Gergely*, és ez koronázta-is meg, és minden Csáſzári ékesſégeket-is rakta reája. Ô Creſcentiusnak-is meg-engedett, és viſzſza mene Német orſzágba.

Alíg hagyta-el Olaſz orſzágnak határit, mingyárást Creſcentius fel-indította a' Rómaiakat, a' kik-is Ötödik Gergely Pápát nem csak le-vetették, de a' városból-is ki-ûzték, és helyette Pápának Jánost a' Piatzentziai Püspököt tették, és a' várost Adriánus köveivel (mivel ezen Csáſzárnak ideitöl fogva ſok rakással vóltak itten) meg-erösítették. Meg-tudván ezeket Harmadik Ottó Csáſzár, leg-ottan egy nagy ármádával viſzſza tére, a' várost ostromlani kezdette, látván nagy erejét meg-adták magokat, és a' város kapuit nékie meg-nyitották. Bé-menvén Rómába mingyárt Ötödik Gergely Pápát helyére tette, az általok válaſztatott Pseudo Pápának Jánosnak pedig elsöbe ſzemeit ki-ſzúratta, az orrát-is le-metzettette, és úgy annak utánna a' Capitolium hegyérûl le-is vettettette. Creſcentiust pedig egy alá való gatsiba lóra fel-ültetette ábrázattal a' lónak fara felé, úgy, hogy annak farkát kantár ſzár helyett fogta, és íg vezettette körûl Róma városának minden útzáin, annak utánna tizenkét pártot ütött társaival a' kapura akaſztatta, a' mellyen a' katonák öket által 's meg által döfölték.

Ezek után, hogy az Olaſzoknak a' Csáſzári birodalomra való kívánſágokat meg-rontsa,

aztat

aztat kívánta, hogy a' Császári Méltóság ennek utánna mindég a' Németeknél maradgyon, törvényül-is tette aztat, hogy ennek utánna Császár ne légyen a' Successió szerint, hanem a' Hertzegek által választhasson. Ezen akaratyát meg-erősítette Ötödik Gergely Pápa, mingyárást-is hét személyt a' leg-főbb Urak közül választott Harmadik Ottó, a' kiknek Elector nevet adott, hogy ennek utánna mindenkor ezek választszák a' Császárt, és a' midőn a' Római Pápának authoritássa ezen választást helybe fogja hagyni, Augustusnak-is nevezhessék. Ezen Electorok közül hárman az Egyházi Rend közül valók lettek, úgymint a' Moguntziai Érsek, a' ki egyszersmind egész Német országnak Archi-Cancellárjusa-is lett. Második a' Treviri Érsek emeltetett erre, hogy egyszersmind Frantzia és Arelátum Királyságoknak-is Cancellárjusa légyen. Az Harmadik a' Coloniai Érsek lett egész Olasz ország Cancellárjusságával. A' Politicus Rendbül négyen választattak, úgymint a' Bavárjai Gróf, mint egész Birodalomnak Palatinusa. A' Saxóniai Hertzeg, a' Brandeburgiai Marchio, a' ki idővel Királlyává-is lett. És ezekhez a' Cseh országi Király adattatott. És azon időtül fogva állis ezen Nagy Septem-Virátus a' mostani Római birodalomba, és ennek száma valamennyire már meg-is szaporíttatott.

A' midőn már mind ezeket így el-rendelte Harmadik Ottó Császár, Német országból Lengyel országba ment, és ottan Boleslaust azon Micislausnak fiát, a' ki a' Sarmaták Hertzegei közül leg-elsö lett Kereszténnyé, Gnesnai Királyságra emelte. Meg-erősítette ezen választ-

tást második Sylvester Pápa, és ötet Királynak-is nevezte. Ezen idöbe lett Sz. István Király-is édes Hazánknak Királlyá, és ezen Lengyel Királynak Boleslausnak követtyei kértek koronát ezen Sylvester Pápától, kéſz-is vala már a' korona, és ezen követek által el-is küldötte vólna Boleslausnak, de éppen akkor érkezvén a' Magyaroknak követtyei a' Pápához Uroknak koronát kérni, mivel az Úr Istentül tsudálatosan meg-jelentettetett, hogy a' koronát a' Magyarok követtyeinek adgya, oda-is adta, melly koronával meg-is koronáztatott Szent István elsö Királyunk, és ezen nagy kints most-is nagy tiſzteletbe vagyon nálunk, és most a' Budai Várba tartatik. Ebbe ugyan ſokan ellenkeznek Hazánkfiai közül, de mivel igen gyenge fundamentomok, és mind ezeknek igazſága ellent mondhatatlanképpen ſokſzor meg-mutattatott, halgatok arról, nem-is munkám tárgya. Harmadik Ottó Csáſzár, ſok ollyan helyeket-is meg-látogatott Lengyel orſzágba, a' hol némely Szentek ereklyéit hallott tartatni, úgymint ſzent Albert Püspöknek testét, a' melly ſok tsudákkal tündöklött, meglátogatta; mert még akkor ottan vala, de annak utánna Cseh orſzágba fö városába Prágába hozattatott.

Mind ezek így történvén, nagy Zenebonát indítottak a' Rómabéliek, és nagyon panaſzolkodtak, hogy a' Csáſzár válaſztás tölök el-vétettetett. Eztet-is meg-hallván ezen Csáſzár, Rómába sietett, hogy ezen tsak éledni kezdödött tüzet el-ólthassa. A' Saracénusokat, a' kik Cápua városát el-foglalták, nem tsak meg-gyözte, és Cápua városát tölök el-

vette,

vette, de még egéſz Olaſz orſzágból-is ki-üzte. Mind ezeket az ö böltseſégének, igazſágának, és erejének kelletik tulajdonítani. Egy tsudálkozásra méltó dolog történt akkor. Mária az ö feleſége, a' ki Aragoniának Fejedelem Aſzſzonya vólt, a' Modenai Grófot maga ſzerelmére kívánta tsábítani, de mivel a' Gróf ſzerelmérül ſemmit ſe akart tudni, az ö ſzerelme meg-útálására a' Grófnak változott, azért-is a' Grófot a' Csáſzár elött bé-vádolta, mint ha ö erőſzakot akart vólna rajta el-követni. A' Csáſzár könnyen hívö lévén, mingyárt le-üttette a' Grófnak a' fejét; kevés idö múlva, a' midön a' Csáſzár az árváknak, és özvegyeknek dolgát fel-vette vólna, meg-jelent a' Grófnak özvegye; elöl botsánatot kért ſzóllása végett, annak utánna ollyan kérdést tett, hogy *melly büntetést érdemlene az ollyan, a' ki ártatlanúl másnak életét el-veſzi?* A' Csáſzár így felelt: *Halált.* Erre a' Grófné így ſzóllott: *Tehát néked te Csáſzár! magad bíróſágának ítélete ſzerint kelletik ezen büntetést ſzenvedni, mivel te, az én ártatlan uramat, meg-ölettetted.* Mingyárt-is a' Grófné, hogy férjének ártatlanſágát meg-mutassa, ſokaknak jelen léttébe egy izzó vasat vett a' kezébe, és mindenek-is tsudálták, hogy ezen vas meg-nem-égette kezeit. A' Csáſzár látván eztet, a' Grófné igazſágának valóſága annyira indította ötet, hogy az özvegyét meg-követte, négy várakat azokhoz tartozandó jóſzágokkal nékie ajándékozott, és maga Csáſzárnéját Máriát elevenen meg-égettette.

Ezek után meg-látogatta Sz. Mihály templomát Garganó hegyén, és Sz. Bertalan erek-

lyéit; más szentekét-is Beneventumbúl Rómába által vitettette. Mivel pedig már özvegy vala, Crescentiusnak felesége mindenféle édesgetésekkel maga szerelmére kívánta Ottó Császárt hozni, és már ollyan gondolatok fárasztották elméjét, hogy ötet a' Császár el-fogja venni; mivel pedig tsak hallani sem kívánt a' Császár ezen házasságról, el-ment. Meghallván az Aszszony hirtelen el-menetelét, egy pár szép kesztyüket tsináltatott számára, de azokat meg-mérgesítette, és küldötte utánna ajándékba; a' Császár illy gonoszságát, mivel nem reménylette, viselte azon kesztyüket, de tsak hamar a' méreg egész testét el-fogta, és 28 esztendős korába meg-is hala. Augspurg városába el-is temettetett; uralkodott pedig 19 esztendeig, mert kilentzedik esztendejében kezdett uralkodni. Az ő halála 1000, és második esztendőbe történt.

Míglen élt, leg-főbb foglalatossága azon háború vala, a' mellyet ő egész 995-dik esztendőkig a' Vandalusokkal folytatott. Ezen Vandalusok, vagy-is Slávusok, a' kik sok más tartományokon kívül Német országnak-is nem kis részét bírták, különösen azon tartományokat, a' mellyek a' napkeleti tenger mellett feküdtek, már Nagy Károly Császár által, és annak utánna még inkább azon Császárok, és Királyok által, a' kik Saxóniai vérbül valók vóltak, el-nyomattatva valának, de mégis az Uralkodás ellen, és a' keresztény vallás ellen, mivel eztet fel-venni kénszeríttettek, sokszor fel-támadtak. Harmadik Ottó Császár a' békességet helyre állította egész a' napkeleti tengerig. Az ő Uralkodása alatt gyarapodott

dott a' kereſztény vallás leg-inkább, különöſen Mosqua orſzágba, és Erdélyben, és ſok réſzein a' világnak, valamint a' ſzép tudományokat, úgy a' ſzép mesterſégeket-is bé-hozta.

MÁSODIK TZIKKELY.

Húgó Capetus a' Nagy Károly Csáſzár maradékinak Trónusára jön. — Robertus. — Elsö Fülep.

Azon idöbe, a' mellybe Német orſzágba az Uralkodás új formát kezdett nyerni, Rómába pedig, és Olaſz orſzágba ſemmi uralkodás ſe vala, Frantzia orſzágba, valamint Német orſzágba-is Feudalis Uralkodás vólt. Frantzia orſzág terjedett a' Skaldis, és Mósa vizeitöl egéſzlen a' Britanniai tengerig, és a' Pyræneusi hegyektül fogva a' Rodánus vízig, ezek vóltak akkor az ö valóſágos határi. Mert jóllehet ſok történetek Írói úgy adgyák elö, hogy ezen orſzág a' Pyræneusi hegyeken túl, egéſz az Ebro vizéig terjedett vólna, ennek még-is hitelt nem lehet adni, mert a' Spanyolok ſoha meg-nem-engedték vólna, hogy Frantzia orſzághoz tartozzanak mind azon tartományok, a' mellyek a' Pyræneusi hegyek, és Ebró vize között feküdtek, mivel ök akkor ollyan erössek vóltak, hogy még a' Mahometánusokat-is zabolába tudták tartani, a' Frantziák

pe-

pedig más nemzetektöl meg-rontattak lévén, igen gyengék vóltak.

Frantzia orſzág még-is elég nagy Királyſág vala, ámbár Provintziát és a' Delfinátust magába nem foglalta-is, de azért a' Király még ſe vólt igen nagy Monarcha. Lajosnak, a' ki Nagy Károly Csáſzárnak lineájából ezen orſzágnak utólsó Királlya vala, birodalma nem állott többül, hanem Lugdunum, és Soison (Augusta Svessionum) városaiból, és némelly kevés jóſzágokból, még ezeket-is pedig, ha övé vólnának-é, kérdésbe vették. Minden tartománynak örökös Grófja, vagy-is Hertzege vólt, az ollyan pedig, a' ki magának többet nem tudott ſzerezni, hanem tsak két, vagy három Majorſágot, annak, a' ki egéſz tartományt magáévá tudott tenni, Feudáriussa lett, valamint az-is, a' ki tsak egy Kastélyt bírt, Feudáriussa lett annak, a' ki egéſz városnak Ura vólt. Ezen Feudáriusokat talán inkább illene mondani Arendásoknak. Mindnyájan ezek ollyanok vóltak, a' kikböl nem lehetett formálni egéſz testet.

Az idö, és a' ſzükſég azon törvényt hozták-bé, hogy a' Nagyok, vagy-is hatalmasſabbak a' Királynak ſzükſégnek idején adgyanak katonákat ſegítſégül. Némelly Ur negyven napig, némelly pedig huſzon-öt nap vólt köteles ſzolgálni, ezeknek vasallusai ezek alatt ſzolgáltak, de ha mingyárt ezen Urak az orſzágnak, és a' Királynak tsak napok alatt tartoztak-is ſzolgálni, még-is egymással majd minden eſztendöbe háborúskodtak. Hejába tettek az Egyházi Gyülések ollyan rendeléseket, a' mellyek ezen roſz idökben jó rendelések vól-

vóltak, hogy Tsötörtöktöl fogva hétfö napjának korán reggeléig, hasonlókép Húsvétnek ünnepei, és más nagy ünnepek alatt-is ne legyen ſzabad háborúskodni, hejába, mondom, tétettek ezen rendelések, mivel ezekhez ſemmi büntetést nem tettek a' fel-török ellen, azért-is erejek nem vólt. Minden Kastély fö városa vala egy kis prédáló ſeregnek, és minden Klastrom meg-vala rakva fegyveres néppel; az ö Advocátussaik, a' kik a' régi idöbe tsak kérelem leveleket adták-bé, az az: Instantziákat, és az ö dolgaikat ſürgették, már most ezen vitézeknek Vezéri vóltak, a' mezön a' gabonák vagy meg-égettettek, vagy idö elött le-arattattak, vagy-is, hogy ez ne történnyen, egyike a' másikát ettül fegyveres kézzel tartóztatta-meg, a' városok barlangokká lettek, a' falukat pedig el-hagyták a' lakosok az éhſég miatt.

Mivel ezen Királyſág Fö nélkül vala, és minden rend-tartás nélkül való vólt, aztat kelletett vólna gondolni, hogy más Nemzeteknek prédállására ki-lett vólna téve, de éppen nem, mert ſzerentséjére, majd minden Királyſágok ſzintén úgy minden fö nélkül vóltak, és ezen közönſéges Fö nélkül való állapat ſzolgált bátorſágára. Német orſzágtól ugyan a' három Ottó Csáſzárok alatt tarthatott vólna, de mivel ennek belsö háborúi vóltak, nem gondolkodhatott a' külsö orſzágoknak meg-hódoltatásáról.

Azon idöbe, a' mellybe Frantzia orſzág, Olaſz orſzág, és Német orſzág, illyen módon ſok ſzámtalan Tyrannusok között fel-vala oſztva, már az ármádáknak ereje nem állott a'

gya-

gyalogſágból, mint Nagy Károly Csáſzárnak, és a' Rómaiaknak idejébe; a' hadi ſeregek mostan merö lovasſágból állottak. Egy hadi erö alatt Frantzia orſzágba más nem értetödött, hanem tsak ezen emberek, a' kik *Gens d' armes* neveztettek, ezek pedig mind lovasok vóltak; és ezen nevezet alatt nem vala a' gyalogſág, mivel ha a' lovasok tekéntettek, hozzájok képpest ezek, majd fel ſem vóltak fegyveresítve.

Ha mingyárt igen kevés jóſzággal bíró Úr vala-is valamellyike, még-is annyi lovakkal mene az a' háborúba, a' mennyivel tsak lehetett, és a' leg-nagyobb pompa abból állott, ha ki ſok Lováſz Mestereket vihetett magával, kiknek neve *Baslets* vólt, melly név ezen ſzótól *Bassa let* költsönöztetett, melly eztet tette: *kitsiny Vasallus.* Mivel tehát aztat tartották, hogy leg-nagyobb betsület vólna lovon viaskodni, tehát fötöl egéſz talpig vasba öltöztek, melly öltözetet a' gyalog katona viselni el-nem bírta vólna, a' melly vas pántzélok karjokat, és lábok ſzárát borították, az vala edgyik réſze öltözettyeknek, az mondattatik ugyan, hogy már Nagy Károly-is viselt illyen öltözetet, de az nem való, mert eztet tsak 1000-dik eſztendöbe kezdették viselni.

A' kinek pénze vólt, az ollyan magát megſebesíthetetlenné tehette, mert fejére vas sisakot, mellyére Curaſzt, karjaira, és lába ſzáraira vas pántzélokat munkáltathatott, akkor pedig tüzellö fegyverek, annyival-is inkább ágyúk, 's bombikat hányó masárak nem vóltak. Ugyan azért leg-inkább buzogányokkal, tsákányokkal, és nehéz fokos fejſzékkel viaskod-

kodtak, mivel tsak ezekkel verhették magokat agyon. A' Curaſzokkal, tártsákkal, és sisakokkal, mivel azok, mindenféle tollakkal fel-vóltak tzifrázva, leg-nagyobb kereskedés üzettetett, és nem egy Mester ember meg-is gazdagodott.

A' törvényekről akkor nem ſokat tudtak, ki-vévén azon törvényeket, a' mellyek a' Feudáriusokat illették, és ezeket-is tsak a' hatalmas Nagy emberek munkálták. A' mi a' többi igazſágoknak ki-ſzolgáltatását illette, azokat az Udvari Kapitányok, az az: Hop mesterek vitték véghez, vagy-is Tiſztartók, és más Æconomiális hivatalokban lévő emberek.

A' városoknak ollyan Tanátsossai, mind Nagy Károly Csáſzárnak, és a' Rómaiaknak idejébe vóltak, a' kiknek különös törvénnyei vóltak, mellyek ſzerint mindeneket ítéltek, és el-rendeltek, mindenütt meg-ſzünték lenni. Ezen titulus Seigneur, melly eztet tette Senior, a' melly a' leg-főbb orſzág Tanátsossainak adattatott, már azon időbe tsak a' Feudáriuſoknak adattatott.

A' régi Német Francusi nyelvén, a' mellyen akkor Frantzia orſzágba beſzéllettek, mondattatott ezen ſzó-is *Pair*, eztet ezen deák ſzótól *Par* költsönözték, a' melly annyit téſzen, *Hasonló*, vagy-is, *Társ*, és ezen értelembe-is vétetődött ez az elsö, és második Királyi nemzés között, Frantzia orſzágba. Jó ſzívü Lajos Királynak gyermekei egy 851-dik eſztendőbe rendeltetett gyülésbe így nevezték egymást, *Pares*. Dagobertus már régen az előtt a' Barátokat-is Pairesnek nevezte. Godegrandus egy Métzi (Divodunum) Püſpök Nagy Károly idejébe a' Püſpököket, és Apáturokat

Pai-

Paireknek nevezi, a' mint eztet amaz tanúlt du Cange meg-jegyzette. A' vasallusai-is egy Feudális Urnak egymást Paireknek nevezték.

Nagy Alfrédus Anglia országba a' Mester emberek között Czéheket állított-fel, mellyeknek neve *Juriis* vala. Ezeket-is Paireknek nevezték. Ha egy közülök Processusba keveredett, tehát az illyen; Bíráinak tizen-két személyt választott. Némelly Vasallusok Frantzia országba szintén így tselekedtek, de nem vólt az ki-tsinálva, hogy a' bírák tizen-két személlyekből állyanak, és hogy ezek mind Pairek legyenek; a' mennyi szabad emberek egy Feudumba vóltak, annyin neveztettek Paireknek, a' kik ugyan egymás között hasonlók vóltak, de még sem vóltak hasonlók magok Feudális Uraihoz.

Azon Hertzegek, a' kik a' korona Feudáriussai vóltak, úgymint: az Aquitániai, Normandiai, és Bourgoni Hertzegek, a' Flandriai, és Toulousi Grófok vóltak Frantzia országnak valóságos Pairei, a' honnan ki-tetszik, hogy melly nagyon viszsza éltek ezen méltóságos titulussal.

Húgó Capétus nem vólt leg-erőtlenebb, mert ő rég időtül fogva bírta a' Frantzia Hertzegséget, a' melly egész Toroueig terjedett. Ő Párisi Gróf-is vólt. Mivel pedig Picardiába, és Champagniába szép jószágai vóltak, hogy nagy Ur vólna, meg-is mutathatta. Az ő Ottse azon jószágot bírta, a' melly a' Bourgognyi Hertzegséget magába foglallya, az ő Nagy Attya Robertus, és az ő Nagy Attyának bátya Odó, mind a' ketten egyűgyű Károly Császárnak idejébe koronákat viseltek. Az ő Attya Húgó, mivel ő az szent Dienes, Toursi

szent

szent Mártony, és Pretzi szent Germánus Apáturságokat, még több Apáturságokkal bírta, Apátur nevet nyert. Ezen Húgó egész Frantzia országot mozgásra hozta, és uralkodott is, következésképpen lehet mondani, hogy az ő Nemzetsége 810-dik esztendőtől fogva, a' midőn Odó mint Király uralkodni kezdett, szakadatlanúl uralkodott, és ha azon Apátur Húgót, a' ki a' koronát nem akarta fel-venni, ki-veszszük, tehát ezen Uralkodás, mindenkor pedig fiú ágon 850 esztendőket foglal magában, és illy hoszszú Királyi Uralkodást egy Királyi Nemzetség se fog meg-mutathatni Európába.

Tudva vagyon az, hogy Frantzia országnak Hertzege, és Párisi Gróf Húgó Capetus; Károly Hertzegtől, ötödik Lajos Király Attyának Ottsétül vette-el a' koronát. Ha a' szabad választák Nagy Károly idejébe olly tekintetbe lett vólna, és a' Trónusra való Successiónak törvénnye-is olly szentül meg-tartatott vólna, mint mostan tartattatik, tehát kétség kívül Károly emeltetett vólna fel a' Frantzia Királyságra, mert ő sem a' Parlamentum által, sem más valamelly törvény által nem vala megfosztva ezen Attyai Jussától, hanem a' Böltseség, és hatalom tselekedték eztet, mert ha a' Böltseség, és Hatalom egybe vétetnek, elégségesek ezek, mind a' Királyoknak fel-emelékekre, mind pedig le-tevésekre.

Az alatt míglen ezen Lajos, a' ki utólsó vala Nagy Károly Nemzetségébül készüle a' halálhoz, mivel életét a' szünet nélkül való betegségek tehetetlenné tették, el-nem múlatta Húgó hadi seregeket gyüjteni, és ő nem kívánta, hogy ötet a' Parlamentum óltalmazza, éppen nem; söt el-oszlatta ő maga hadi seregével

vel a' Parlamentumot, a' melly Compiegne városába egybe-gyült vólt, hogy Károlyt, a' Trónusra emelhesse. Egy levél, a' mellyet Gerbertus, a' Rheimsi Érsek, a' ki annak utánna második Sylvester név alatt Pápa lett, írta, bizonyſága ennek, ezen levél pedig Duchesne Urnak jutott kezeihez.

Károlynak tehát, a' ki Brabantziának és Hannóniának Ura vala, melly két tartományokból alsó Lotharingia állott, engedni kelletett maga Rivalissának, a' ki nálánál mind ſzerentsésebb, mind erössebb vala, és Húgó Capétus leve Királlyá. Míglen többet ſzóllok felöle, meg-jegyzésre méltó dolog, hogy némellyek aztat teſzik-ki felöle, hogy az-is ſegítette vólna böltsesſége, és hatalma mellett a korona el-nyerésére, hogy ö le-mondott vólna azon Apáturſágokról, a' mellyek az Attyáról reája maradtak, és ezért az Egyházi Rend nagyon fogott melette, és mivel nagy tiſztelöje lett vólna a' ſzent Ereklyéknek, ezzel-is nagyon maga ſzeretetére vonta vólna, mind a Papi Rendet, mind pedig a' Népet. Még azon Mesét-is jegyzették felöle, hogy valamelly Riqvier nevü ſzentnek ereklyéit egy ládátskába mezítláb vitte vólna a' vállain, és ezen Szent tette vólna ötet Királynak. De eztet tsak Christiani Úr írja Milótnak fordítója, mivel maga-is Dániai Szent vólt.

Ugyan tsak a' mint már meg-mondottam, a' népnek nagy gyülekezetében Rheims városában Királynak fel-kenettetett, és meg-is koronáztatott, és ekkor ollyan böltſéggel élt, hogy maga fiát-is Robertust, magával edgyütt Uralkodónak fel-vette. Károly meg-hallván

eztet,

ezlet, felette fel-indúlt, és a' birodalomba bé-is ütött, Lugdunum városát hatalma alá-is vette, erre tsak hamar Rheims városát-is magáévá tette, Arnulfus Püspöknek el-árúltatása által, a' ki az ö Attyának testvére vólt. De maga a' Lugdunumi Püspök által el-árúltatván, álnokúl meg-fogattatott, és Húgó Capétusnak által-is adattatott, a' ki-is ötet Aureliánum városába egy toronyba zárattatta, a' hol-is, mint rab meg-hólt 992 eſztendöbe. Ezen Károlynak két fiai maradtak; de ezek Attyokért boſzſzút állani tehetetlenek vóltak, de még-is az egyike meg-tartotta Attyának bírtokát Alſó Lotharingiát. Ezek ketten vóltak Nagy Károly Csáſzárnak utólsó férjfi maradéki. Húgó Capétus Királlyá lett tehát maga Pairjeinek, de még ſem bírt azért több tartományokkal mint az elébb. De még-is az ö Nemzetſége uralkodott egéſz a' mi idönkig, melly Nemzetſégbül vala a' Frantziáknak utólsó Királlyais tizenhatodik Lajos, a' kit ezen Frantziák minden igaz ok nélkül istentelenül meg-öltek, 1792-dik eſztendöbe Bóldog Aſzſzony havának 21. napján Páris városába, melly kegyetlen gyilkoſság meg-nem-tetézte gonoſzſágokat mind addig, míglen kegyes Királynéját-is, minden irgalom nélkül meg-nem-ölték. Vannak ugyan még ezen Királyi vérbül valók életben, engedgye-is az igazſágot ſzeretö Ur Isten, hogy valamellyike vérſégekröl igazſág ſzerint reája maradott Trónusra fel-ülhessen, és azon dölföſſégbe úſzó nemzetet meg-alázhassa.

Azon meg-ſzaggattatott Frantzia orſzág majd harmad-fél ſzáz eſztendeig, vastag Károlytól fogva tudniillik, egéſz elsö Fülepig,

a' ki Húgó Capétus unokájának fia vólt, kénteleníttett minden erö nélkül maga titkos bajait szenvedni. Azon kereszstes háborúk, a' mellyek elsö Fülepnek uralkodását nevezetessé tették, Frantzia országot jobb, és az uralkodásnak szerentsésebb környül való állásaiba, tették-é, az ennek utánna fog ki-tetszeni, a midön ezen Kereszstes háborúknak le-írása elö fog fordúlni. De azon idöbe, a' mellyrül mostan itten a' szó vagyon, minden részeiben ezen országnak tsak Tyrannismus, Barbáries, zürzavar, és nyomorúság uralkodott. Minden Ur, a' kinek tsak egy kis hatalma vólt, pénzt verettetett, de azon pénz napról napra roszszabb is lett. Mindenféle matériák Görög országba, és Olasz országba szövettettek. A' Frantziák nem tudták ezeket utánnok munkálni. A' városokban nem vóltak törvények, és az országba sok Urak laktak, a' kik aztat szegényítették.

Minden azon idöbéli történetek között Robertus Királynak az ö Excommunicátzióját mindennek leg-illöbb tudni. El-vette ö Berthát feleségül, a' ki negyedik ágbéli attyafia vólt, a' melly házasság magába nem tsak törvényes, és igazságos-is vala, de még az uralkodásnak-is haszznára szolgált. Ez nem-is szokatlan dolog még a' mostani világban-is, hogy az illyen távodadról való atyafiak között illyetén házasságok ne essenek, mivel dispensatiót könnyen nyerhetnek. De most a' Frantzia Királynak az ö házasfága vétkül tulajdonittatott, és ámbár akkor a' Római szent Széknek sok baja vólt, még-is bátorkodott a' Királynak egy hét esztendeig tartó pœnitentziát bün-

büntetésül fel-adni, sőt aztat parantsolta nékie, hogy feleségét magától botsássa-el, mert másképpen excommunicáltatni fog. A' Pápa mind azon Püspököket, a' kik ezen házasságnak Egyházi Czeremoniájának véghez vitelénél jelen vóltak, el-tiltólta az Isteni szolgálatoknak véghez vitelétől, meg-is parantsolta nékiek, hogy mindnyájan Rómába jöjjenek, és ottan mindenekről kövessék-meg ötet. Talán az illyen történetet nem minden fogja el-hinni, ez ugyan tudatlanságból-is meg-eshetett, a' melly akkor minden részin a' világnak uralkodott, vagy-is talán az egész dolog alatt egy olly valami feküdött, a' melly az uralkodásnak bizonyos titkait foglalta magába. Ötödik Gergely Pápa, a' ki ezen excommunicátziót ki-adta, Német vólt, és mind azon dolgokat tselekedte, a' mellyeket az az előtt való Frantzia országi Érsek Gerbertus, a' ki a' Frantzia udvarhoz nem vala hajlandó, hogy tselekedgye kívánta. Harmadik Ottó Császár-is, azon Egyházi gyülésnél, a' melly ezen excommunicátziót jóvá hagyta, jelen vólt. Mind ezekből ki-lehet venni, hogy a' Religiónak buzgósága, és az uralkodásnak valamelly titka vóltak azon Királlyal dísztelen való bánásnak okai, és nem-is más vett ebbül részt.

A' Historicusok aztat mondgyák; hogy ezen Excommunicatziónak olly nagy sikere vala, hogy a' Király maga Udvari embereitől, és szolgáitól-is el-hagyattatott vólna, és szolgái közül nem-is maradtak vólna-meg melette többen kettőnél, ezek-is attól való meg-útálásból, ha valamihez egy Excommunicátus nyúl, az mind kárhoztató vólna, valamennyi

étkek aſztaláról le-hordattak, nem hogy meg-ették vólna, hanem a' tűzbe vetették. De az emberi elme bár akkor gyenge, és vad-is vala, még ſem hitethetem-el magammal, hogy az emberek, illyen alá való gondolatokra vetemedhettek vólna. Az elsö Author, a' ki a Frantzia udvarral illyen móddal való bánásról így ír Damiánus Péter Cardinális, a' ki hatvan öt eſztendők után írt erről. Ő mind ezekhez még aztat-is teſzi, hogy a' Királyné ezen gonoſzſágának el-követéséért az Úr Istentől meg-büntettetett vólna, mert olly monstrumot ſzülte, a' mellynek nyaka, és feje lúdaknak ezen tagjait mutatta. Talán ugyan Petrus Damiánus ſzerette a' hízlalt lúdnak húsát, azért írta ezen mesét. En aztat tartom, hogy az egéſz dolog tsak abból állott, hogy a' Pápa vakmerö vólt, a' Király pedig együgyü, hogy magát feleſégétül el-válaſztatta.

Ugyan tsak az mondattatik, hogy ezen tsudát látván, azért válaſztatta vólna el magát a feleſégétül. (Ha talán a' fel-támadástól nem félt.) Annak utánna el-vette ő Constantziát az Arlesi Grófnak leányát, és az elöbbeni ſzeretetet érdemlö jó feleſége helyett, a' mellytől kénſzerittetett meg-válni, egy Tyranna Mægérát nyert. Gergely Pápa még arra-is kénſzerítette ötet, hogy azon árúló Arnulphust helyére viſzſza tegye a' Rheimsi Püspökſégbe. Mindazonáltal győzedelmeskedhetett vólna Robertus a' Pápán, ha tiſzteletre való vágyódáſſal, és bátorſággal bírt vólna, mert második Henricusnak halála után, a' ki harmadik Ottó után jött a' Trónusra, és Saxoniai Csáſzárok vérſégéből utólsó vala, az Olaſzok, a' kik meg-ún-

únták vólt már a' Német uralkodást, Robertus Királynak ajánlották a' Római Uradalmat az orſzággal edgyütt, de ö ezen tiſzteletet nem kívánta, és így a' Saxoniai Csáſzárok után következtek a' Frantzia Királyok, leg-elsöben-is második Conrádus, a' ki 1024-ben kezdett uralkodni.

Míglen megint Robertusra viſzſza jövök, itten vagyon éppen helye, hogy második Henricusról-is ſzóllyak. Ö Bavériai Hertzeg, és Bambergi Gróf vólt, Harmadik Ottónak pedig halála után, az Elector Hertzegek által Római Csáſzárnak válaſztatott, és a' Moguntziai Érſek által, Vilgesus által fel-is kenettetett, néhány eſztendök múlta után önnön maga Benedek Pápa által meg-is koronáztatott. Ezen Fejedelem ſzorgalmatos, és nagy Bajnok vala, de e' mellett felette ajtatos-is vólt, mert maga házaſága alatt Cunigundával maga feleſégével élvén, ſzüzeſségét meg-tartotta, a' mellyért-is a' Római Anyaſzentegyház ötet mint Szentet úgy tiſzteli. Az ö viselt dolgai között az elsö a' vala, hogy azokat, a' kik az ö válaſztásában ellenkeztek, meg-alázta, és Német orſzágot-is a' belsö háborúktól meg-ſzabadította.

Annak utánna a' Hannoniáknak, a' kik valamint az orſzáglásnak, úgy a' ſzent Religiónak igáját nyakokból ki-vetették, törvényeket ſzabott. Két Boleslausokat-is, egyikét Cseh orſzágnak, a' másikát pedig Lengyel orſzágnak Királlyát fegyverrel engedelmeſségére hozta. A' Bambergi megyét-is Püspökſégre fordította, és ſok Privilegiumokkal megajándékozta, úgy hogy a' melly Electorok jó-

ſzágokat azon Püspökſégbe Electorátusi titulus alatt bírnak, azokat mint Feudumokat ezen Püspöktül vegyék. A' midön ö ezen Püspökſéget fundálta, maga a' Római Pápa az elsö Püspököt installálta, a' mellyért-is ö nékie mint Patrónusnak minden eſztendöbe az ott való Püspökök egy fejér lovat ſzép ſzerſzámokkal fel-ékesítve tartoznak ajándékba küldeni. Testvér Húgát pedig Giselát a' Magyarok Királyának adta férhez olly conditió alatt, hogy Kereſzténnyé légyen. Tudgyuk Hazánk Kronikájából, hogy ezen Király Szent István elsö Királyunk vala. Annak utánna Olaſz orſzágba mene Arduinus Marchio ellen, a' kit az orſzág Nagygyai, és a' Püspökök Csáſzárnak váláſztottak, kit-is két ütközetbe meg-győzött, és eztet ſzaladásába katonái meg-is ölték. De ezen háborúba maga-is Henricus Csáſzár elfogattatott, de mivel jól nem örzötték, egy kö falról le-ugrott, és úgy meg-ſzabadúlt, hanem azon ugrásába tsipejét meg-ſértette, és annak utánna mindenkor ſántított-is, és mindég-is ſántának neveztetett. Mind ezek után a' Saracénusokat, es Görögöket, a' kik felette prédáltak, vitézül el-nyomta, és ezek után Bambergába meg-hólt, és ottan el-is temettetett. Uralkodott pedig 22 eſztendeig.

Midön Arduinussal Ivreai Marchióval háborúja vólt, Pávia városa egy réſzſzel, Mediolanum pedig a' más réſzſzel tartott. Ezen két város között rettenetes egymást meg-ütálás támadott. Egéſz Európa tele vólt factiókkal, de egy orſzágba ſem vóltak menydörgösebbek, mint Olaſz orſzágba. Hiedelmet fel-múló dolog, hogy Romának polgárai, a' kik a' régi

ſza-

ſzabadſághoz jutni kívántak, a' Csáſzár, a' ki uralkodni akart, a' Pápa, a' ki mindnyájoktól aztat kívánta, hogy tőle függjenek, ezeket tették vólna, ha mindenike meg-fontolta vólna, hogy ki légyen, és mi légyen, és mindenike maga Státusa ſzerint intézte vólna dolgát, de mindenike minden akart lenni.

Már itten megint Robertusról fogok ſzóllani, és aztat téſzem-ki felőle, hogy az ő máſodik házaſsága, minden viſzſzavonásoknak, és nyomorúſágoknak kút-feje vólt. Constantia Királyné kiváltképpen való nagy kevélyſséggel uralkodott, ő aztat kívánta, hogy a' Trónusra való válaſztást ő határozza-meg. Ő maga idősbik fiához Henricushoz nem vala hajlandó, minden tehetſégét arra-is fordította, hogy a' Király az ifjabbik fiát Robertust magával uralkodónak válaſzſza; mivel pedig ez meg-nem esett, meg-boſzſzonkodott, és ezen két testvéreket, a' kik másképpen egymást ſzerették, mindenképpen üldözte, ſőt aztat vitte véghez, hogy ezek Attyok ellen, a' kin Constantia tellyes hatalommal uralkodott, fegyvert fogtak. De még-is ſzerentsére magokba tértek, és Attyokhoz tartozó engedelmeſséggel vóltak.

Semmi ſzemünk eleibe ezen Királynénak Characterét, és azon időbéli erköltsöket-is úgy nem teheti, mint az Aureliánumba történt eretnekſégnek históriája. Ottan egy Olaſz Aſzſzonyſág némelly Religióbéli törvényeket hozott elő titkossan, és ſok ſzemélyeket el-is ámított, kik között még Papok-is vóltak. Az ő eretnek elő-adásai az Anyaſzentegyháznak tanítását, és ſzokását ſértették, azért-is ő elfogattatott, és bé-zárattatott, az ő bódorgá-

fai egy Egyházi Gyüléshe fel-vétettettek, és az Aſzſzonynak magának-is jelen kelletett lenni mind azokkal, a' kik már az ö tanításait bé-vették. Ezek a' Püspökökkel versenget-tek disputáltak, de utóllyára az egéſz dolognak tsak az a'vége lett, hogy nehányan az Aſzſzonnyal edgyütt tüzre ítéltettek. A' midön már a' veſztö helyre, és rakás fák felé ezen bóldogtalanok kísértettek, kik között Papok-is vóltak, Constantia Királyné a' templomnak ajtaja elött állott, és a' midön elötte vezettet-tek, reá esmért egy Papra, mivel ez gyónta-tó attya vólt, egy páltzát mingyárást fel-is kapott, és azzal ki-is ütötte a' ſzemét, nagyon gyönyörködvén abba, hogy illy móddal Kereſztényi buzgóſágát meg-mutathatta. De illyen buzgóſágot egy Királynénak mutatni nagyon illetlen vala, ſöt itt lett vólna egy Felſéges irgalmaſágnak helye.

A' Király ugyan tsak, a' mint már fellyebb láttuk, a' feleſégével a' Bajöri Püspök által öſzve adattatott. Igaz dolog, hogy mind a' ketten eztet roſzſzúl tselekedték, de még-is mind a' ketten meg-mutatták aztat, hogy a törvényekhez tiſztelettel viseltetnek, hogy ezzel magok hibáit bé-fedgyék. Már akár mint vólt a' dolog, de ha az elébb egy Pápa Robertust azért excommunicálta, mivel ö negyed ízen való Attyaſiát el-vette, tsak hamar megint azután más Pápa Fülepet azért excommunicálta, hogy mért vált-el maga Attyaſiától. Második Orbán Pápa tselekedte eztet, melly dolognál az vala tsudálatos, hogy eztet a' Királynak ſaját megyéjébe Claramontium városába Alvernia tartománnyába vitte végbez, a' hol

a' hol még ö menedék helyet talált magának. Ö azon Egyházi gyülésbe vitte eztet véghez, a' mellybe a' Kereſztes háborút kérte, a' mint alább meg-fogjuk látni.

Emlékezetre méltó dolog az, hogy Henricus Király, Fülepnek attya egy Mosqva Hertzeg Aſzſzonyt vett-el. A' Mosqvák még tsak akkor kezdettek Kereſztényekké lenni, de nékiek a' többi Európai Népekkel ſemmi közösködések nem vólt, ſem leg-kissebb kereskedések-is. Ök túl laktak Lengyel orſzágon, a' mellybe még akkor igen kevés Kereſztények vóltak, Frantzia orſzággal-is ſemmi dolgok nem vala. Mindazonáltal Henricus követeket küldött ezen orſzágba, kik által azon orſzág Urának leányát feleſégül kérette. Meg-adták ugyan néki a' többi Európai Nemzetek a' Hertzegi titulust ſzint úgy, valamint a' Lengyel orſzágba uralkodónak, de többet nem. A' Mosqvák magok ötet Czárnak nevezték, melly ſzóból idök múltával ezen ſzó formáltatott Csáſzár. Az mondattatik, hogy Henricus azért házasodott olly meſzſzünnen, mivel az Egyházi Rendtöl tartott, hogy ne talántán excommunicáltasson; az akkori törvények, és ſzokások még az heted ágon való házaſságot ſem engedték-meg. Mindazonáltal Henricus majd minden Európai Nagy Uraſágokkal Atyafiſágba vólt. Egy ſzóval Anna; Jaroslav Mosqva Czárnak Leánya Frantzia orſzágnak Királynéjává lett; és az tsudálatos dolog, hogy ö férjének halála után a' Tútori Uralkodást el-nem nyerte, és nem-is kívánta. A' törvények változnak az idöknek környül való állásai ſzerént. A' Flandriai Gróf egy az birodalomnak Vaſal-

lusai

lusai közül való lett birodalombéli Tútorrá. Az özvegyen maradott Királyné megint férhez ment egy Grófhoz, kinek neve Crepi vala. Minden ezen dolgok a' mostani idöbe tsudálatosaknak látſzatnak lenni, de azon idöbe közönſégesek vóltak.

Azon rendetlenſégek ellen, a' mellyeket az Anarchika Uralkodás ſzült, ezen tsudálatos orvoslások találtattak-fel, a' mellyeket, hogy ki-tegyem, érdemeseknek lenni tartom. 1033dik eſztendöbe a' Püspökök egy Decretumot munkáltak, és ennek illy nevet adtak, *Isten békeſſége.* Ezen Decretumba minden Laicusoknak meg-vólt parantsolva, hogy ennek utánna fegyvert ne viſellyenek. Semminémü viſzſza adást, vagy jobbítást azon jóſzágokért, a' mellyek tölök helytelenül el-vétettettek ne kívánnyanak. Halálát Attyaſiaiknak meg-ne boſzſzúllyák. A' gyilkosoknak engedgyenek meg. Pénteket kenyéren, és vízen böjtöllyék meg, Szombaton pedig húst ne egyenek. És a' ki mind ezeknek meg-tartására meg-nem fog esküdni, mind azok átok alá fognak vettetni. Egyetlen egy Cambrai Püspök Gerhardusnak vólt annyi bátorſága ez ellen a' Decretum ellen ſzóllani. Ö aztat állította, hogy egyedül a' Királyok hatalmába állana, háborút kezdeni, vagy-is békeſſéget kötni, és az ollyan esküvés tsak hit ſzegést okozna, és nemis böltsen tevödne, azokat, a' kik a' Birodalomba leg-nagyobb ſzámot teſznek, el ſzenyvedhetetlen kötelesſégekkel meg-terhelni. De ezen Püspök mind addig a' békeſſég ellenſégének-is lenni tartatott, míglen a' többieknek példáját nem követte; de a' tapaſztalás hamar ki-

ki-mutatta igazſágát az ô bôltselkedésének. Mert minden kis Úr Tyrannusa vala maga jóſzágának, és ellenſége maga ſzomſzédgyának, és minden Nagy Úr még nagyobb Tyrannus vala, és tsak a' fegyver végzett-el mindeneket. Mivel látták a' Püspökök, hogy a' Decretumnak ereje nem vólna, tehát 1040-dik eſztendôbe az Isten Békeſſéget Fegyver nyúgovásra változtatták. Excommunicátziónak bûntetése alatt meg-vólt tíltva a' Kedd napjának estvéjétûl fogva következendô hetfûnek reggeléig minden erôſzak tétel; de tsak hamar rövidebb idôre ſzabatott azon fegyver nyugovás, tudniillik: Szombatnak estvéjétûl fogva hetfûnek reggeléig, a' többi napokon tehát ſzabad vólt ölni, rabolni, és zsákmányozni. A' vad nemzetek között nem találtattak illyen rendelések, és ha illyeket talán tselekedtekis, tsak az éhſég okozta aztat.

Ímé illyen vala a' Frantziáknak az ô Uralkodása elsô Henricus alatt, a' melly tartott 1060-dikig. De ha ſzemünket más Nemzetreis fogjuk vetni, talán azoknál ſe vólt ſokkal jobb Uralkodás, míglen a' tudományok által meg-nem világoſíttattak, és a' pallérozattabb nemzeteknek példáit nem követték.

HAR-

HARMADIK TZIKKELY.

Anglia, Dánia, Spanyol Országok, az Arabusok Birodalma, a' Napkeleti Császárság, a' két Epochák alatt Nagy Károly Császártól kezdve.

ANGLIA, és DÁNIA.

A' Brittusi nép bár melly kevély vala, még-is arra látszatott rendelve lenni, hogy rajtok idegen nemzetek uralkodgyanak. Nagy Alfrédusnak halála után, a' melly 900-ba történt, Anglia országa megint zürzavarba, és Barbáriesbe esett. A' régi Angel Szászok, a' kik ezen országot elsők hódították-meg, és a' Dánusok, a' kik megint tőlök ezen országot el-vették, mindétig háborúskodtak egymással azon, hogy miként tarthassák-meg aztat, és még ezen felül mindenkoron érkeztek újjabb, és újjabb Dániai tengeri tolvajok, a' kik azon országba nagy nyereségeket-is tettek. Ezen tengeri tolvajok olly hatalmasak-is lettek, és az Anglusok olly gyengék, hogy az 1000-dik esztendőnek táján negyven nyóltz ezer font Sterlingel kénteleníttettek magokat meg-váltani. Ezen pénznek öszve szedésére, a' népre egy sartz vettetett, a' melly annak utánna-is sokáig megmaradott Angliába, a' mint közönségesen az illyen adókkal meg-szokott történni, és min-

den-

denkor meg-kívánnyák fizettetni, ha mingyárt már többé szükség nintsen-is reája. Ezen betstelen adónak, a' mellyről itten szó vagyon, ezen nevet adták: *Dánus pénz.*

A' Dániai Király Canút, a' kit Nagynak-is neveztek, ha mingyárt a' vastag gorombaságoknál egyebet nem tselekedett-is, ő még-is 1017-dik esztendőbe Dániát, és Angliát maga hatalma alá hozta. Mivel pedig kegyetlen ember vala, a' született Anglusokat mint Sclávusokat úgy tartotta. Az azon időbéli Históricusok aztat bizonyíttyák, hogy ha egy Anglus egy Dánussal szembe akadott, az Anglusnak mind addig állani kelletett, míglen a' Dánus által nem ment, még pedig süveg le-véve.

Minek utánna a' Canútusnak nemzetsége egészlen ki-hólt, melly történt 1041-dik esztendőbe, mivel az ország Rendei szabadságokhoz jutottak, a' koronát Eduardusnak, a' ki a' régi Angel Szászok nemzetségéből való vólt, és a' ki szent életet élvén a' Szentek számába-is olvastatott, ajánlották. Ezen Királyság abba vala leg-inkább szerentsétlen, hogy Eduardus Editha feleségével, a' ki-is egy az országba leg-hatalmasabb Úrnak leánya vólt, semmi gyermeke nem vala. Sőt még némelly a' Státusra való nézve okokért útálta ő maga feleségét, és őtet annyával edgyütt magától el-is hajtotta; de eztet talán tsak azért tselekedte, mivel az mondatott felőle, hogy az Ur Istennek fel-fogadta, hogy szüzességét megfogja tartani, nem más okokért. De talán illyen fogadást nem-is kíván az Úr Isten egy Királytól, mivel a' magzatak egy Királynak a' Successióra való nézve nagyon szükségesek,

és ha eztet valósággal tselekedte, Angliának ez által új lántzok kovátsoltattak. Mind ezekből ki-tetszik, hogy azon időbéli erköltsök, a' mostani időnek erköltseitől nagyon különböztek.

Én azon Historicusoknak írásiban, a' mellyek kezem között vannak, Dániáról többet nem találok, és Milót Apátur sem tészen-ki többet maga originális Frantziá nyelven kiadott Universális Históriájában, tsak ennyit; hanem Christiáni Úr, Milótnak fordítója, mivel Dániai szülemény volt, a' mellyek most mingyárt következni fognak, bé-iktatta fordításába, de meg-vallom oily homályosan, hogy mit akarna, majd ki sem lehet venni, és ímé szóról szóra így következnek.

Az öreg Eduardus, Alfrédusnak fia, mindég fel-fegyverkezve volt a' Dánusok ellen, három fiai voltak ezen Eduardusnak; Athelstán, első Edmond, és Edréd. Ezen utólsó alatt a' Benedictinus Barátok mint Reformátorok fel-támadtak a' világi Papok ellen, és a' többi Barátok ellen, mivel ezek nem regulájok szerént éltek, és a' Királyon-is uralkodtak ezek, Edvi ellen pedig egy fel-támadást indítottak, a' ki a' Királynak Successora volt, mivel az ő Systémájokat bé-nem akarta venni. Ők még hatalmasabbak lettek Edgár alatt, a' kinek erköltseit nagyon magasztalták, jól lehet sok nemtelen tetteivel aztat meg-úndokította, és néminémüképpen uralkodtak-is az országba szent Eduardus Mártyrnak neve alatt. Ama nevezetes Dunstan Apátur, a' ki Vorcesteri, és Londoni Püspök, és Canterburi Érsek vala, lelke volt minden nyughatatlanságoknak,

a'

a' mellyek a' Barátoknak javára támaſztattak, aztat mondotta pedig, hogy ezeket Istennek tiſzteletéért, és ſzolgálattyáért tselekedné. — Azon erő, a' mellyet ő nékiek ſzerzett, tsak a' Római erőnek meg-ſzaporítására való vólt.

Ez ugyan most nem vala haſznos eſzköz arra, hogy a' Dánusokat, a' kik 991-dik eſztendőbe magok bé-ütéseket meg-újították, víſzſza üzhessék. Aethelred minden bátorſág, és éſz nélkül való Fejedelem még jobban fel ingerlette az ő telhetetlenſégeket, mivel pénzen vette-meg az ő viſzſza téréseket. A' Canteburi Érseknek tanátsára ajánlottak az Anglusok a' Dánusoknak bizonyos adót, vagy-is ſartzot, a' melly annak utánna gyakran kérettetett, és ezen név alatt: *Dánus pénz!* meg-is maradott. Suend Tveskieg Dániának Királlya, és Olavus Trigvason, a' ki még akkor tsak Hertzeg vala, de annak utánna Norvégiának Királlyává lett, meg-támadták Angliát. Egy győzedelmes ütközetet nyervén, kénteleníttetett Ethelred nékiek a' Dánus pénzt meg-adni, és még hadi ſeregeiknek-is élelmet ígérni. Mind ezeken felül ki-zsaroltak még 16000 font Sterlinget. Olav Trigvason, a' ki magát Angliába meg-kereſztelte, egy alkuba botsájtkozott az Anglusokkal, ezt ő híven-is meg-tartotta. De Suend Király a' háborút tovább-is folytatta, és ſokkal mérgesebben mint eddig, mivel azon bátortalan Angliai Király 1002 dik eſztendőbe Novembernek 13. napján majd mind meg-ölettette azon Dánusokat, a' kik Angliába le-telepedtek. A' meg-támadások 1003-dik eſztendőbe, és a' következendő eſztendőkbe ſzünet nélkül meg-újíttattak, a' ſok ſartzok, és ſokſzor adattatott Dánus pénz annyira meg-

gyengítették az Anglusokat, hogy a' nélkül is bátortalan lévén Királlyok a' Dánusoknak ellent nem álhattak. Végtére el-végzette Suend Király Angliának meg-vételét, és Ethelréd Norvégiába ſzaladott.

A' hamar ezekre következett Suend Király'nak halála ingerlette az Anglusokat, hogy Ethelred Királlyoknak helyre tételét meg-próbállyák, de minden jó következés nélkül, mert Suend maga öregebbik fiának Haraldnak Dániát hagyta, az ifjabbnak pedig Knutnak, a' kinek éppen akkor adták a' *Nagy* nevet, Angliát rendelte. Knut még nem tartotta magát elég hatalmasnak lenni ellent állani azon erönek, a' melly Ethelredus réſzire fel-állott. Ö el-mene Dániába, de hamar viſzſza téve Bátyának Haraldnak ſegítſégével. A' következendö eſztendöbe ezen birodalomnak edgyik réſzét meg-is nyerte. Erre azon tehetetlen Ethelred hamar meg-hala, és maga ingadozó Trónusát Edmundusnak hagyta, azon érdemes Hertzegnek, a' ki még Attyának éltében hazája ſzabadſágának vitéz óltalmazója vala. A' ſzerentsének ſok változásai között, és ſok mindenféle történetek után, meg-egyeztek Knut, és Edmundus egymással egy oſztályba, de hamar következett Edmundusnak halála, alkalmatosſágot-is nyújtott Knut Királynak egéſz Angliának el-nyerésére. Ö mingyárt ki-is zárta Edmundusnak fiait, és testvér Öttsét a' Trónusnak Successiójából. Knutnak testvére-is Harald majd egy idöbe hala-meg Edmundussal, és így Knut lett valamint Dániának, úgy ſzintén Angliának-is tellyes hatalommal való uralkodója. Ezen birodalmak-

hoz

hoz még ő Scotziának edgyik részét, Pomerániát, és egész Norvégiát kötötte, és még Svétziának-is egy részét. Ő a' Keresztény Római vallást, uralkodó vallásnak tette Dániába. Egy Rómába való bútsú járásnak alkalmatosságával, barátságos kötést tett ő Conrádus Császárral, a' ki második vólt; ezen kötés mellett a' Királynak leánya Cunigunda feleségé lett a' Császár fiának Henricusnak, a' ki annak utánna Császárrá lett, és harmadiknak neveztetett, a' mellyre-is mingyárt Conrádus az Eider (Eidera) vizét tette Német országnak határának. Ő mindég 6000 emberekből álló álandó sereget tartott, a' mellyet Tinglithnek nevezett. Ő vólt fundálója egy Vitterlags nevezetű törvénynek-is, a' melly nem más vala, hanem Udvari, és hadi törvény. Ezen Knut Királynak, a' kit a' Historicusok Nagynak neveznek, halála előtt azon szomorúsága történt, hogy tapasztalni kelletett nékie, hogy Norvégia, a' mellybe maga fiát Suendet All-Királynak tette, a' Dániai Uralkodás alól magát ki-vonta.

Ezen Suend fia nem sokáig élt utánna. Ennek fiát Haraldot Knut Angliai Királynak, a' másikát pedig Hardeknutot Dániai Királynak lenni meg-nevezte. Ezen utólsót, Nagy Knut Emmával az Angel Szászok Királlyának, második Ethelredus özvegyével nemzette, és ezen származása tette ötet az Anglusoknál olly kedvesnek. Haraldusnak halála megint aztat tette, hogy útat nyitott nékie a' Brittusi, és Dánusi koronáknak egyesítésére. Már az előbb próbát tett ő, hogy a' Norvégiai Királyságot viszsza nyerhesse. Akkor abba Magnus uralkodott, a' ki jónak mondattatott, a'

ki fia vólt ſzent Olavsnak, és ez által maradéka Harald Harfagernek. A' midőn már a' Dániai, és Norvégiai ſeregek meg-ütközni kéſzen állottak, mind a' két ellenſéges ſeregnek Fő Vezérei, és Tiſztyei kénſzerítették a' Királyokat a' meg-egyezésre, úgy pedig; hogy minden Király maga orſzágát életéig tartsa meg békeſségben, és ha valamellyikének történne halála, arra háromollyanak az orſzágok, a' mellyikének gyermekei fognak maradni, de tsak életének végéig. Mivel Hardeknut rendetlenül élt Angliába, meg-hala. Mivel pedig felette keménnyen bánt az Anglusokkal, és útálta-is őket, annyira fel-indúltak ők, hogy már Dániai Vérből való Királyt nem akartak. Ők Eudardust, a' ki Atyáról testvére vala, emelték a' Trónusra, de ennek uralkodását nyughatatlanította azon hatalmas Gróf Godvin, és az ő tiſzteletre vágyódó fia, a' ki mindég a' Trónusról álmodozott, és azt Eduardus halála után el-is nyerte, de nem ſokáig gyönyörködött benne.

Dániának Ura lett a' fellyebb ki-tett alku ſzerint Jó Magnus, mivel Hardeknut magnélkül múla-ki, a' ki Norvégiának-is Királlya vólt. Maga Helytartójának Dániába Suendet rendelte ő, a' ki Ulf Jarlnak fia vala, a' ki Nagy Knut alatt, maga fel-fuvalkodása miatt meg-hala, bár ő Estrithének a' Király hugának fia vólt. Ezen Annyáról nyerte Suend ezen nevet Estrithson. Ezen Suend Estrithsonnak fel-fuvalkodása, és a' koronára való vágyáſa, ſok nyughatatlanſágot okozott Magnus Királynak, annyira még-is ellent tudott nékie állani, hogy már a' Trónusra való minden re-

mény-

ményſégét el-veſztette, utóllyára úgyan tsak még halála előtt Magnus ötet Successorának vallotta. Norvégiába pedig Királlyá lett, az ő Attya Öttsének fia, Harald Hardraade. Suen Eristhson maga bátorſága, talentoma, és a' dolgokba való bé-látása által ſzint ollyan nevezetes Fejedelem lett, ſzámos maradéki által-is, mint ő vala.

Imé ezeket iktatta-bé Christiáni Úr, a' maga fordításába Dánia orſzágáról, de még-is a' Dánusok, nem okoztak Angliába annyi ſok változásokat mint a' Normannusok, a' mellyeket ſzükſégesnek tartom, hogy imigyen kitegyem.

Vilhelmus Normandia Hertzegének, a' ki Angliát meg-vette, nem tsak ezen Királyſághoz nem vólt jussa, de még Normandiához ſem vólt, ha a' just a' ſzületés adgya. Az ő Attya Robertus Hertzeg, a' kinek ſoha ſe vólt feleſége, nemzette ötet egy Harles városába lakozó kémény ſeprő leányával, és az illyen ſzemélyeket az Angliai Históricusok még mais Harlótoknak, az az Ágyasoknak, vagy-is magyarábban ki-mondván, nyilván való kurváknak nevezik. Ezen nem igaz ágyból ſzülettetett fiú, még Attyának életében valóſágos Successornak meg-esmértetett lenni, és ő maga fortéllyai, és méréſzſége által a' Hertzegſégben való maga uralkodását meg-is tudta erősíteni, jóllehet abba nékie ſokan ellent állottak. Ő Normandiába békeſléges nyúgodalomba uralkodott, és Britannia mint Feudum töle függött, hogy azon ajtatos Euduardus meghala, mingyárt az Angliai Királyſágra-is ſzámot tartott, talán a' ſzületés jussa még akkor

semmi országba bé-nem hozattatott, mert Német országba a' választás vala, Spanyol országnak fele a' Kereszténységé volt, fele pedig a' Mahometánusoké. Lombardia minden nap más-más Urat kapott. A' Nagy Károly nemzetsége, a' melly már a' Frantzia Trónust el-vesztette, elégségesen meg-mutatta, az erő mennyit érne a' Vérség ellen. Udvardus szent életű Király sem ült úgy fel a' Trónusra, mint vérség szerint reá háromlott örökségre, Harald is pedig, a' ki utánna hágott arra, nem volt az ő nemzetségéből való, hanem leg-nagyobb, és ellen mondhatatlan jussa volt nékie ahoz, mivel az egész Nép ő reája voksolt. Vilhelmusnak, a' ki Bastard vala, választás törvényével nem bírt, sőt egész Angliába senki semis hajlott hozzája, tsak aztat mondotta, hogy ő egy idő előtt mint útazó ezen szigetbe lett volna, és akkor Eduardus Király az ő fortélyára egy testamentomot tsinált volna, de ezen testamentomot soha senki se látta. Még aztatis mondotta, hogy ő egykor Haraldot a' tömlötzből ki-szabadította volna, a' mellyért-is ez nékie Angliára való nézve mindennémű törvényes igazságát által adta volna. Az ő fundamentomai igen gyengék voltak, de tudta ő azokat egy nagy ármádával támogatni.

Normandiának szabad Urai mint országnak tagjai egybe gyültek, és tanátskozásoknak a' lett a' vége, hogy a' Hertzegnek ezen táborozáshoz nem akartak pénzt adni, mert által látták, hogy ha a' dolog szerentsésen nem végződik, a' pénz tsak el-fog veszni, és az országnak egyébb haszna nem lészen a' meg-szégyenedésnél, ha pediglen szerentsésen fog a

do-

dolog ki-esni, tehát Normandia tartománnya Anglia országára fog változni. De mindazonáltal néhány Normannus Urak szerentsét akartak magok Hertzegével próbálni. Tsak egyetlen egy Fitzotheren nevezetű Ur maga költségén negyven hajókat a' mint illik fel-készített. A' Flandriai Gróf Vilhelmusnak Ipja pénzel segítette ötet. A' Római Pápa-is adott valamelly summát, és mind azokat excommunicálta, valakik Vilhelmus szándékának ellent fognak állani. Nem tudatik bizonyosan hány hajókkal, és mennyi katonákkal indúlt ö el. Ezen Hertzeg tehát számos hajókból álló flottával el-indúla szent Valeribúl, és a' Sussexi partokhoz érkezett, és tsak hamar meg-is esett azon nevezetes véres ütközet Hastings mellett, a' melly egyedúl határozta-meg Angliának sorsát. Az Anglusok vezéreltettek magok Királlya által Harold által, a' Normannusok pedig magok Hertzege által, és egymással tizenkét óráig viaskodtak. Jóllehet a' Lovasság mind a' két ármádának leg-nagyobb ereje vólt; itten még-is haszznát nem vehették, még a' Vezérek-is, és minden Tisztek gyalog hartzoltak, ugyan tsak Vilhelmus Hertzegnek szolgált a' szerentse, és ö tartotta-meg a' tsata piatzát. Harold maga két testvéreivel életét veszttette-el. Nyertes Vilhelmus pedig London városa felé indúla, és egy nagy szentelt zászlót vitetett maga előtt, eztet a' Pápa ajándékozta nékie. Ez azon zászló vala, a' mellynek látására minden Püspökök melléje állottak, és magokat egyenlő szózattal szolgálattyára ajánlották. Ök mindnyájan az egész Tanáttsal a' kapuig eleibe jöttek, és a' koronát

által adták nékie, a' mellyet ugyan Vilhelmustól mint nyertes Bajnoktól meg sem tagadhatták vólna.

Vilhelmus szintén ollyan jól értett az uralkodáshoz, valamint a' meg-hódoltatáshoz, és az ö uralkodása az által lett nevezetes, hogy ö sok fel-támadásokat el-nyomott, és a' Dánusoknak gyakor bé-ütéseket haszon vehetetlenné tette, és sokféle törvényeket nagy keménységgel gyakorlásba hozott. A' régi Brittusok, Dánusok, Angel Szászok, már most mindnyájan egy Úrnak Vasallusai vóltak, és egymással öszve keverettettek. Azon Normannusok, a' kik diadalmába részesek vóltak, az ö adakozása által fel-osztozkodtak a' meggyözettettek jószágaival, és ugyan azoktól származtak azon Normannus familiáknak maradéki, a' kik még most-is leg-alább név szerint meg-vagynak Anglia országába.

Ö minden jószágait jóbbágyainak, akár minémüek vóltak azok, pontra meg-olvastatta, és számba vétette. Az mondattatik, hogy ö azért tselekedte vólna aztat, hogy az országot jobban haszнálhassa, és valósággal-is, hogy Angliából esztendönként négy száz ezer font Sterling jövedelme lett vólna, melly summa mostan mintegy öt millió Sterlinget tészen, Frantzia pénzen pedig többet tészen száz millió fontnál. De a' Históricusok ebbe magokat szemlátomást meg-tsalták. Az egész mai Angliai birodalomnak, a' melly Scótiát, és Hyberniát-is magába foglallya, nintsen illyen nagy jövedelme, ha aztat le-vonnyuk, a' mennyit a' régi adósságokért fizet. Az bizonyos, hogy Vilhelmus mind el-törlötte az országnak

régi

régi törvénnyeit, és a' Normandiai törvényeket hozta-bé. Aztat-is parantsolta, hogy Normandiai nyelven follyanak minden processusok, és az ő idejétül fogva egész harmadik Eduardus Királyig minden írások ezen a'nyelven adattattak-ki, és minden városokba, és más helységekbe Oskolák-is állíttattak-fel ezen nyelvnek meg-tanúlása végett. Ezen nyelv, a' Frantzia nyelvbül, és kevés Dánusi szavakból állott, különös barbarus nyelv vala, a' melly azon nyelvhez, a' mellyen az előtt Angliába beszéllettek éppen nem hasanlított. Az-is mondattatik Vilhelmusról, hogy ő a' népet nem tsak felette keményen tartotta, de még egy tyrannus maga meg-gondolásából mindenféle ollyan dolgokat-is bé-hozott, a' mellyeknek leg-kissebb haszna sem vólt. Példáúl a' tüz harang adattatik elő, a' mellyet minden estve nyóltz órakor ha meg-vontak, minden házba a' tüzet el-kelletett óltani. De ezen törvényt én éppen tyrannismusnak nem tartom, sőt jónak az éjtszakán támadható tüznek meggátlására való nézve, ez egy régi Politzaj, a' melly a' világnak északi részén minden városokba bé-vala hozattatva szokásúl; még a' Klastromokba-is, és talán Hazánkba-is nem rosz vólna ezen szokás, leg-alább annyi tüzi károk nem esnének, főképpen azon helységekbe, a' mellybe a' házak fából vannak építve. Talán ugyan Angliába-is ezen okért hozattatott-bé a' tüz harang, mert ottan-is azon időbe, a' mellyben Vilhelmus uralkodott, mind fából épült házak vóltak.

Még az-is szemére vettetett, hogy ő egy tizen-öt mért földeket magába foglaló kerület-

be minden falukat úgy le-rontatott, hogy azoknak tsak nyoma se látszatott, azon okra való nézve, hogy ottan erdőt építhessen, a' mellybe kedvére vadászhasson. Ezen dologról így szól Voltér Úr. Ezen elő vétele ollyan ész nélkül való munka lett vólna, hogy annak valóságát éppen nem lehet helybe hagyni. A' Historicusok! így szól tovább: meg-nem gondollyák, hogy leg-alább húsz esztendők kívántatnak ahoz, miglen a' fáknak földbe rakatott tsemetéi olly nagyra, és magasra nőhessenek, hogy azok vadászatra való alkalmatos erdőt formálhassanak. Aztat mondgyák, hogy ő ezen erdőt 1080-dik esztendőbe vettette vólna, már akkor pedig Vilhelmus Király 63 esztendős vala, lehet-é tehát tsak képzelleni-is, hogy egy okos ember idejének ollyan korába, falukat olly nagy kerületbe rontattasson-le ollyan szándékkal, hogy azoknak helyén erdőt plántáltatván, abba vadászhasson, a' midőn már vénsége miatt a' járásra-is alkalmatlan lészen.

Én Voltér Urnak ezen meg-jegyzéséről bátorkodok így szóllani. Hogy; ha Voltér Úr az ollyan erdőnek növését az áldott természetre bízza, mindenképpen helyes jegyzése, de meg-kelletett vólna ezen nagy böltsnek aztat-is gondolni, hogy az emberi szorgalmatos kezek gyakran tökélletességre hoznak olly hamar némelly dolgokat, a' mellyekben a' természet sok esztendőkig munkál. Én eztet valóságos példákkal meg-mutatni-is kívánom: Gallicia országába a'NemesRegementel néhány esztendeig lévén, minden hiedelmet érdemlő néhány nagy tekéntetű Lengyel Urak aztat be-

szél-

ſzéllették nékem, hogy egykor az ő Királyok Harmadik Augustus, a' ki a' vadáſzatokban telhetetlen vólt; Radzivil Hertzeget vadáſzni el-vitte magával, vége lévén ezen vadáſzatnak, a' Hertzeg kérte ezen maga Királlyát, hogy méltoztatná meg-alázni magát, és jönne hozzája a' következendő őſzön, az az: épen eſztendőre vadáſzni. A' Hertzeg azon Uradalmát-is meg-nevezte, mellybe kívánná ő Felſégét vadáſzattal múlattatni; ezen Uradalma Ukrainába vólt, és abba nem hogy erdeje lett vólna, de még tsak egy varjú-tövisbokor ſem vólt. A' Király jól esmérte a' Hertzegnek ezen Uradalmát, azért-is ſzóllott hozzája: *A' Hertzeg, hogy adhat ottan vadáſzatot, mivel azon Uradalma térſégből, és puſztákból áll, és még tsak tsere sintsen benne.* A' Hertzeg így ſzóllott a' Királyhoz: *Én éppen itten fogok Felſégednek adni vadáſzatot.* A' következendő eſztendőbe, Octóber hólnapjának végével el-érkezvén a' Király, álmélkodott, hogy olly nagy erdőbe vezette ötet, a' mellybe a' vadaknak mind azon nemei bővſéggel meg-vóltak, a' mellyek tsak Európába találtatnak. Radzivil Hertzeg egéſz télen által munkáltatta ezen erdőt, és tavaſzkor már ki-zödült, a' vadakat-is, nagy költſéggel, és fáradſággal ſzekereken hordattatta ide mindenünnen. De illyen nagy dolgokat tsak egy Fejedelem, vagy-is egy Radzivil Hertzeg vihet véghez. Ki nem tudgya, hogy Második József Csáſzár-is, a' Bétsi ſziget kertyébe, ſzintén a' város körül-is, melly ſok nagy vastagſágú fákat télen által nem ültettetett, a' mellyek, tavaſzra kelvén az idő, gyönyörűſégesen ki-zödültek, és még most-is

a'

a' dolgatlan Bétsi ſétáló népek árnyékai alatt magokat jeges italokkal enyhítik. A' melly-ért-is Voltér Úrnak jegyzése nem mindenképpen álhat-meg.

Ezen Angliának meg-hódoltatója elsö Fülepnek Frantzia orſzág Királlyának félelme lett, a' ki késön akarta ezen maga hatalmas Vasallusát kitsinnyé tenni, és azért Meynébe bé-is tsapott, a' melly akkor Normandia alatt vólt. Vilhelmus által ment a' tengeren, Meynét megint viſzſza vette, és annyira meg-ſzorította a' Frantzia Királyt, hogy ö kéntelen vólt tőle békeſséget kérni.

A' Római udvarnak kívánſágai tsudálatoſan terjeſztettek ezen Fejedelemnek elibe. Hetedik Gergely Pápa azon időre vigyázott, a' melly alatt ö Frantzia orſzággal háborúba vólt, és aztat kívánta tőle, hogy ö Angliát úgy bírja mint a' Pápától nékie adattatott Feudumot, ezen kívánſág fundamentoma az úgy neveztetett ſzent Péternek kis pénze vala, a' mellyet Anglia orſzága ſzent Péter Templomának fizetett, ez mintegy három Frantzia fontot tett, ez ollyan adakozás vólt, a' mellyet Anglia orſzágába alamisnának, Rómába pedig adónak tartottak lenni. Vilhelmus aztat üzentette a' Pápának, hogy ö azon alamisnát mindétig mint annak elötte bé-ſzedheti, de a' helyett, hogy ö a' Pápának homágiumot tett vólna, megtíltotta Angliába, hogy ſenki ſe merjen mást Pápának esmérni, tsak egyedül aztat, a' kit önnön maga-is annak fog esmérni. Azért vala tehát Gergely Pápának kívánſága tsudálatos; mivel az egy kevéssé vakmerö vala. De minek elötte ezen Pápáról többet ſzóllyak, úgy

ſzín-

ſzintén a' kereſztes háborúkról-is, a' mellyek azon időbe kezdőttek, ſzükſégesnek látom, hogy több Európai orſzágoknak dolgaiban bétekintsünk, különösen pedig Spanyol orſzágra vessük ſzemeinket.

SPANYOL ORSZÁG.

Ezen orſzág még mindenkor a' Mahometánusok, és Kereſztények között fel-vala oſztva, de a' Kereſztények negyed részt ſem bírták annak, és még ezen kis tartomány-is felette terméketlen vala, és ennél az egéſz orſzágba hitványabb egy ſem vala. Asturia, a' mellynek Hertzegei Királyi titulussal éltek Leon városáról; egy darab Régi Castiliából, a' melly Grófok által kormányoztatott, Barcellona, és fele Cataloniának, a' mellyek hasonlóképpen Grófok alatt vóltak; Navarra, a' mellynek Királlya vólt; egy darabja Aragoniának, a' melly egy ideig Navarrával egyesítve vala; ezek vóltak azon tartományok, a' mellyeket a' Kereſztények bírtak.

Az Arabusok ellenbe bírták Portugalliát, Murciát, Andalusiát, Valentiát, Granádát, Tortózát; és az ő birodalmok terjedett a' Castiliai, és Saragossai hegyeken által, egéſzlen az orſzág térſégének közepéig. A' Mahometánusi Királyoknak lak-helye mindenkor Cordua városa vólt. Ők ottan azon nagy Moschét épí-tették, mellynek bóltozattya három ſzáz hat-

van

van öt leg-drágább Márvány köbül munkáltatott oſzlopokon nyúgodott, melly épületnek ma-is a' Spanyoloknál ezen nevezete vagyon Mesquita; de már az káptalan templomának tétettetett. A' mesterſégek virágzottak ottan, a' válogatott múlatſágok, a' pompa, és hívſág uralkodott, a' Maurusok az az ſzeretsen Királyoknak udvarába. A' vadakkal, avagy inkább még most-is Spanyol orſzágba ſzokáſos, Bikákkal való viaskodásnak, és ſzint úgy a' Palánkok között való viaskodásoknak feltalálóji kétſég kívül az Arabusok vóltak. Vóltak ö nékiek nézö helyeik-is, és Theátrumjaik-is, a' mellyek ugyan durvák vóltak, válamint az azokon gyakoroltatott játékok, de leg-alább azzal meg-mutatták, hogy a' többi Nemzetek nem vólnának olly erköltsösök mint ök. Cordua egéſz Nap-nyugoton egy maga vala azon orſzág, a' mellybe a' Geometria, Astronomia, és az orvos tudomány gyakoroltatott. A' Leoni Király Nagy Sancio 956-dik eſztendöbe kénteleníttetett egy nevezetes Arábiai Orvos által magát gyógyíttatni, mivel a' Kereſztények között orvos nem találtatott, ez-is pedig olly kevély vala, hogy a' Király ötet magához hívattatván nem ment, hanem a' Királynak kelletett akarattya ellen-is hozzája menni.

Cordua kelemetes egy tartomány; a' Gvadalquivir vize foly kereſztül benne, egéſz erdök vannak benne, a' mellyek Czitron, Pomarants, és Gránát fákkal vannak tele, a' mellyek a' Levegö eget gyönyörüſéges ſzaggal töltik-bé. Szóval, Cordua egy ollyan orſzág, a' mellybe mindenek hívſágokra indíttyák az embert,

és

és ugyan ezen hívſágos, és bújja élet a' Mahometánus Királyokat meg-is rontotta. Ezeknek uradalmai az ezeredik ſzázadba majd úgy mint minden Kereſztény uradalmak kis uradalmakra fel-vóltak oſztva. Tolédónak, Murciának, Valentziának, ſôt még Huescának-is különös Királlyai vóltak. Most lett vólna ideje a' megoſzlatott erôt egéſzlen ſemmivé tenni; de a' Kereſztények Spanyol orſzágba magok között még jobban vóltak fel-oſztva: Ök mindenkor egymás között háborúba vóltak, és megint jó barátok lettek, de tsak hogy egymást megtsalhassák, és a' Mahometánusokkal ſoha ſe állottak kötésbe. A' Leoni Király ötödik Alphonsus még a' midôn az Ezeredik eſztendô írattatott, maga testvér húgát-is Therésiát a' Tolédói Királyhoz Sultán Abdala nevezetûhöz férjhez adta.

Az irígyſég a' kissebb rangban lévô Hertzegek között több roſzſzakat ſzokott okozni, mint a' Monarchák között. A' nagy orſzáglók háborúk által magok el-tudgyák végzeni magok dolgait, de ollyan ſzomſzédok, és irígykedôk, a' kik ugyan nagy tiſzteletre való vágyással, ellenbe kevés ſegítſéggel bírnak, tsak álnokſágokhoz, és hitetlenſégekhez folyamodnak, és eſzközûl gyilkoſságokat, és méreggel való meg-ételést veſznek elô, és mind azokat, a' mellyek az erônek fogyatkozását helyre hozhattyák. Azért-is történt, hogy egy Castiliai Gróf, Garziás vala neve, Eude városába a' tizedik ſzázadba maga annyát méreggel megétette, és ennek fia Don Garziás három Urak által, a' kik falukba laktak, a' midôn házaſodni akart, meg-ölettetett.

Vég-

Végtére 1035-dik eſztendöbe Navarrának, és Aragoniának Királlya Ferdinandus, a' ki Sanciónak fia vala, maga hatalma alá hozta Régi Castiliát a' Leoni Királyſággal edgyütt. Régi Castília Don Garziás erösſakos halála után az ö familiájának jutott, és a' Leoni Királyſágot Sógorától vette-el; minek utánna ötet egy ütközetbe meg-ölte. Castilia tehát Királyſággá lett, és Leon ahoz való tartománnyá. Ezen Ferdinandus meg-nem elégedett azzal, hogy maga Sógorának mind életét, mind koronáját el-rablotta, még a' maga testvérétöl-is el-vette Navarrát, ö meg-ütközöt vele, és egy ütközetbe meg-is ölettette ötet. Ez azon Ferdinandus, a' kit a' Spanyolok érdeme felett Nagynak nevezték, talán tsak azért, hogy ezen Titulust, a' melly gyakran az igazſágtalanúl orſzágokat bíróknak adattatott, és hatalom nélkül valókra veſztegettetett, még jobban meg-undokosíthassák.

Az ö attya Don Sancio, a' ki ſzintén úgy ezen nevet Nagy! el-nyerte, mivel a' Castiliai Gróffág reája háromlott, és mivel az ö egyik fia; az Asturiai Hertzeg Kis-Aſzſzonyt házas társúl el-vette vólt. Ezen Sancio magát Csáſzárnak lenni ki-kiáltattatta, és Don Ferdinandus-is aztat kívánta, hogy így nevezztessen. Meg-tzáfolhatatlan igazſág az, hogy a' Nagy Uraknak más Titulus nem adattatik, és nem-is adattathatik, tsak az, a' mellyet ö maga kíván, és a' mellyet a' ſzokás nékie ád. Ezen név Csáſzár nem egyebet jelentett közönſégesen, hanem egyedül a' Cæsároknak maradékit, a' kik a' Római birodalomnak Urai vóltak, vagy leg-alább azokat, a' kik azok akartak lenni. Az ugyan nem látſzattatik helyes-

lyesen lenni, hogy egy Hertzeg, vagy bár Fejedelem léſzen-is, a' ki maga Uradalmába tehetetlenſége miatt magát Nagynak nem mutathattya, és a' ki Spanyol orſzágnak tsak negyed réſzit bírta, hogy ollyan, mondom, magát Csáſzárnak neveztethesse, és más ſok gazdagabb Hertzegeknek, és Fejedelmeknek eleikbe tétettessen.

Harmadik Henricus Csáſzár, nem kevéſſé meg-alázta a' Castiliai fel-fuvalkodást. Ö Ferdinandus kis birodalmát Feudumnak nevezte, és tőle a' Feudumi kötelesſéget kívánta. Nehezen lehet meg-határozni, ha a' Német, avagy-is a' Spanyol Csáſzár kívánt é többet. Azok haſzontalan gondolatok-is vóltak, a' mellyeknek ſemmi foganattya ſem vólt, és Ferdinandusnak birodalma tsak úgy maradott, mint egy kis ſzabad Királyſág.

Ezen Ferdinandusnak uralkodása alatt élt Rodrichus, kinek vezeték neve Eid vala, a' ki valóſsággal annak utánna Chimenét, a' kinek attyát ö meg-ölte, feleſégül el vette. Mind azok, a' kik a' történeteket tsak azon Tragœdiából tudgyák, a' melly az elöbbeni ſzázadban jádzáttatott, és olly nevezetessé lett, bizonyosnak tarttyák lenni, hogy Don Ferdinandus Király Andalusiát-is bírta vólna.

Eidnek az ö híres hadi tettei eleintén abból állottak, hogy ö Ferdinandus öregebbik fiának Don Sanciónak ſegítſégére vólt, a' midön ez maga Testvér Öttseinek, és húgainak attyai örökſégeket el-foglalta. De minek utánna Don Sancio ezen igazſágtalan háborúnak egyik táborozásában életét el-veſztette, megintlen az ö Testvérei magok örökſégeit viſzſza vették.

Azon idöbe éppen húſzan vóltak réſz ſzerint Kereſztény, réſz ſzerint pedig Mahometánus Királyok Spanyol orſzágba, és ezen a' húſz Királyokon kívül, nagy ſokaſágú ſzabad Urak, a' kik lovak hátán, egéſz hadi öltözetbe néhány Lováſz mesterekkel azon Hertzegeknél, vagy-is Hertzeg Aſzſzonyoknál, a' kik háborúskodtak, meg-jelentek, és nékiek magokat hadi ſzolgálatra ajánlották. Ezen ſzokás azon idöbe egéſz Európába el-terjedett, de annyira még-is ſohol ſem; mint Spanyol orſzágba. Ha egy Hertzeg ollyan nemes Lovast maga ſzolgálattyába bé-vett, tehát önnön maga övedzette reája a' hadi fegyvert, egy pallost ajándékozott nékie, és ezzel egy laſſú ütéssel vállát meg-illette. Az illyetén Kereſztény vitézekkel még több Czeremóniák tétetödtek. Ök fegyverbe strázsát állottak a Bóldogſágos Szüz Máriának valamelly Oltára elött. A' Muselmannus vitézek pedig tsak egy kardot övedzettettek magokra. És ez vala eredete azon vándorló vitézeknek, a' kiket Cervantes Don Qvixótban képzelteti, melly munkája felette mulatſágos, de nagy Satyra-is a Spanyolok ellen.

Ez vala a' viaskodásoknak-is, az az: Duellumoknak kút-feje. Leg-nagyobb ſzolgálattyok tétele vala ezen Nemes Vándorló vitézeknek az, a' mellyet Don Sancio Királynak halála után véghez vittek; a' midön az ö húga Ouraca, Zamora városába ostromoltatott, és ezen ostromlás alatt meg-is öletteteti. Ezen Infantnénak ártatlanſága, három illyen vitézek által meg-is bizonyíttatott Don Diego Laret ellen, a' ki az ö vádolója vólt. Ezek

egy

egy palánkokkal bé-kerittetett piatzon viaskodtak egymással, jelen léttekbe néhány bíráknak, a' kiket ők magok válaſztottak. Don Diegonak ſzolgált a' ſzerentse, mivel ő az Infantnénak két Bajnokit a' nyeregből ki-emelte, és meg-is ölte, a' harmadiknak a' Kantár ſzár ki esvén kezéből, a' lova által ugrotta a' palánk korlátot, és vele edgyütt el-ſzaladott, a' mellyért-is a' bírák fel-kiáltottak, hogy a' viaskodásnak vége ſzakadott, de egy réſz ſem vólna nyertes, mivel egy réſzről mind az három viaskodónak el-kelletett vólna esni.

Annyi ſok Nemes Vitézek között Eid legditsőſégesebben viselte magát a' Mahometánuſok ellen, ſok más vitézek is az ő záſzlója alá állottak, és mind ezek magok Lovaſz Mestereikkel, és fel-fegyveresített lovaſzſzaikkal egy ollyan hadi testet formálták, a' melly egéſzlen bé-vólt vasakkal borítva, és az országban lévő leg-ſzebb lovakon ültek. Eid diadalmaskodott-is ſok apró Szeretseny Királyokon: és annak utánna Alcásár városába bé-vetette magát, meg-is erősítette aztat, és ottan egy uradalmat fel-is állított magának.

Végtére reá beſzéllette maga Urát, a' Régi Castiliának Királlyát Hatodik Alphonsust, Tolédó városának ostromlására, és ehez minden maga Nemes Vitézeit ajánlotta. Mihent híre futamodott ezen ostromlásnak, és még ehez azon képzellet járúlt, a' mellyet az egéſz világ Eidről magában formált, leg-ottan a' jó reménység annyi ſok vitézeket, Hertzegeket édesített ide Olaſz és Frantzia orſzágokból, hogy azoknak ſzáma teménytelen vala. A' Toulosi Gróf Raimundus, és két Frantzia vér-

bûl ſzármazott Hertzegek a' Burgundiai ágról valók, jelen vóltak ezen ostromnál. A' Mahometánusok Királya', Hiaja nevezetû, fia vólt egy azon fel-fuvalkodott Fejedelmek közûl valónak, a' kik a' Historiákból esméretesek. Az ö attya Almamon, ezen mostani Királynak Alphonsusnak, bizodalmas, és nyugodalmas helyet engedett Tolédóba azon idöbe, a' midön ö maga testvérétöl Sanciótól ûldöztetett, ök ſokáig nagy barátſágba is vóltak egymással, és még Sanciónak halála után-is. Mivel Alphonsus Király Almamonra tekéntve félelmes vala, ö öket maga hatalmába meg-tarthatta vólna, de nem; ö aztat nem tselekedte, ſöt inkább maga kíntsével-is ſegítette. Söt az-is mondattatik, hogy köny-hullatások között váltak vólna-el egymástól. Sok Mahometánus Vitézek ki-is jöttek a' városból Alphonſus Királyhoz, és ſzemére hányták háládatlanſágát maga jó tévöi ellen, úgyan ezért ſok bajvívás-is esett a' Szeretsenyekkel Tolédónak kö falai alatt.

Az ostrom egy álló eſztendeig tartott, utólyára ugyan tsak fel-adá magát Tolédó városa, de ollyan ki-vételek alatt, hogy a' Mahometánusokkal úgy bánattattasson, valamint ök a' Kereſztényekkel bántak, hogy tudniillik: ök magok törvénnyeiket, és Religiójokat meg-tarthassák. Meg-is tartatott ezen fogadás egy ideig, de utólyára ez még-is fel-törettetett. Egéſz Uj Castilia meg-hódólt tehát Eidnak, a' mellyet ö Alphonsus neve alatt hatalmába is vett, és Madrid egy kis városka, a' melly már most nagy, és a' Spanyol Királyoknak lak-helye, mostan leg-elsöben jött Kereſztény hatalom alá.

Sok-

Sok-féle Familiák jöttek-ki Frantzia orſzágból, és Tolédó városába tették-le magokat. Nagy igazſágok adattattak nékiek, a' mellyek még most-is Spanyol nyelven ſzabadſágoknak neveztetnek. Alphonsus Király tsak hamar egy Gyülekezetet tartott Püspökökből, a' melly a' nép nélkül, melly másképpen el-kerülhetetlenül ſzükſéges vala, hogy tudtokkal tartattasson; ugyan tsak hírek nélkül egy Bernárd nevezetü Mise-mondó Pap Tolédói Püspöknek válaſztatott; és Hetedik Gergely Pápa, a' Királynak kívánſágára, a' Primátiális méltóſágos hívatalt-is nékie adta Spanyol orſzágba. Aztat tarttyák ugyan némellyek, hogy ámbár ö igen nagy hatalmat nyert vólna ezen hívatala által az Egyházi dolgokba, még-is abba, hogy nagyot hibázott vólna, hogy ö azon alkut, a' mellyet a' Szeretsen Király a' Kereſztényekkel tett, fel-bontotta, mert nékie hit le-tétel alatt az ígértetett, hogy a' Mahometánusok azon nagy Moschét meg-fogják tartani. De az Érsek, a' Király jelen nem léttébe el-vette aztat, és Kereſztény templomra fordította. Én pediglen aztat tartom, hogy nem hogy hibázott vólna, ſöt mind ezen orſzágnak Fö Papja jót tselekedett, és tartozott-is aztat tselekedni, azon okra való nézve, hogy tartozott minden pogány vallást ki-írtani az orſzágból, és abba a' Kristusnak tanítását minden erejébül gyarapítani, ſöt az vala nem tsak hiba, de vétek-is, hogy a' Moschénak meg-tartására hitet tettek-le. Alphonsus Tolédóba viſzſza jött, és azon tselekedetiért az Érsekre meg-neheztelt, mivel ez, ez által feltámadást indított, mingyárt-is az Arabusok-

nak a' Moschét viſzſza-adta, és az Érseket büntetéssel fenyegette, és így a' fel-támadást-is le tsillapította. Itten megint aztat mondom, hogy Alphonsus Király ſokkal nagyobban hibázott az Érseknél, mert ha el-tudta venni Tolédó városát az Arabusoktól, a' Kereſztény templomra való fordítását-is, mint Kereſztény Monarchának, meg-kelletett vólna tartozása ſzerint tartani, és a' fel-támadást-is, mivel ſokkal nagyobb erővel bírt, igen könnyen elnyomhatta vólna. Ugyan tsak még-is annyira vitte a' dolgot, hogy a' Mahometánusok meg-követték az Érseket, és annak utánna valamint az elébb, úgy most-is kötelesſégeket meg-tették.

Alphonsus azon tartományokat, a' mellyeket réſzire Eid meg-hódított meg-ſzaporította, és még egy házaſságot, ſzeretetből-é? vagy-is tsak orſzáglására való nézve tselekedett; elég az azon; hogy ő az új Andalusiai Királynak leányát Benhadatnak házas társának el-vette, és az ő Ipája vele ſok ſzép városokat-is adott nékie.

Az vettetik Alphonsus Királynak ſzemére, hogy ő maga Ipájával Benhadattal egyet értett vólna, és több más Mahometánusokat Africából Spanyol orſzágba bé-hozott vólna. Aztat ugyan nehezen lehet el-hinni, hogy illyen nagy vétket az Uralkodás ellen tselekedett vólna, de ollykor a' Királyok-is tsudálatosan ſzoktak uralkodni. Az bizonyos, hogy egy Szeretsenyekből álló ármáda nagy lármával, és feneſéggel rohana Spanyol orſzágra, és a' zürzavart, a' melly a' nélkül-is már nagyon el-hatalmazott benne, meg-ſzaporította. Mi-

ra-

ramolin, a' ki Marokkóba uralkodott, maga Fő Vezérét Abenádát küldötte ſegítſégül az Andalusiai Királynak. Ezen Vezér meg-tsalta nem tsak azon Királyt, a' kihez ſegítſégül küldettetett, hanem maga Urát Miramolint-is, a' kinek nevébe jött vólt. Végtére maga Miramolin nagyon fel-haragítva el-érkeze, és maga hitetlen vezérét meg-akarta büntetni. Ez tehát a' többi Mahometánusok között folytatta a' háborút, azomba a' Kereſztények-is egymás ellen vóltak.

Azon idő alatt, a' melly alatt Spanyol orſzág, a' Mahometánusok, és Kereſztények által úgy ſzaggattatott, és puſztíttatott, meghódította Eid, Don Rodricus maga Nemes vitézeivel Valentziát. Már most kevés Királyok találtattak Spanyol orſzágba, a' kik hatalmasabbak lettek vólna nálánál, de ő mindazonáltal még ſem neveztette magát Királynak, talán az Eid titulus többet tett az ő ſzemébe, vagy talán tsak abból esett, hogy ő a Nemes vitézeknek törvénnyeit meg-nem ſértse, és hogy maga Királlyához Alphonsushoz hív maradott. Mindazonáltal Valentziába ő úgy uralkodott, mint határozatlan Ur. Ő követeket-is vett, és minden más Nemzetektől nagy tiſzteletbe, és tekéntetbe tartatott. Az ő halála után, a' melly 1096-dik eſztendőbe történt, folytatták a' Castiliai, és Aragoniai Királyok a' háborút a' Mahometánusok ellen, még ſoha Spanyol orſzágba annyi vér nem öntettetett, és ſoha abba több puſztítások nem történtek, mint most. Mind ezek ſzomorú gyümöltsei vóltak Opás Érsek régi öſzve eskűvésének, és Gróf Juliánusének, a' mellyet Spa-

nyol orſzág 400 eſztendök után, és még ſok ideig azután-is érzeni kénteleníttetett maga nagy kárával. Spanyol orſzágnak Históriája régi állapattyáról felette homályos, és annak olvasása majd tsak nem unalmat okoz, mert abba nem lehet a' ſok Királyoknál, a' kik igen tsekély tartományokkal bírtak, és azok között támadott ſok háborúknál mást olvasni, és a' ſok tartományoknak fel-oſztásánál, mert ha tsak eztet az egyet fel-veſzſzük-is, hogy Sancio Navarrának Királlya; a' ki Nagynak neveztetett, mivel ö a' Mahometánusoktól ſok tartományokat el-vett, ollyan gondatlan vólt, hogy azokat maga négy fiai között el-oſztotta, és így már Leon tartománnyának Királlya, Navarrának Királlya vólt, Castiliának Királlya vólt, és hasonlóképpen Aragoniának-is.

Ezen Királyok, a' kik mindnyájan egy Nemzetſégbül valók vóltak, ellenſégei lettek egymásnak, mivel ez terméſzet ſzerint való következése az el-oſztásnak; nem lehetett tehát más módon, hanem ezen ellenkezéseknek háborút kelletett ſzülni; ſzóval, a' Spányolokról való régi História azért olly homályos, mivel minden Királyi Familia ſok ágakra ſzakadott, és ezeknek dolgai olly ſzövevényesek, hogy azokat egymástól külön venni majd tsak nem lehetetlen, nem-is lehet benne mást látni a' ſok ellenkezö öſzve keveredésnél, a' melly napról napra újjabb fel-háborodást okozott.

Ugyan-is, hogy lehetett vólna másképpen, mivel a' mennyi Kereſztény Királyok ezen orſzágba uralkodtak, ſzint annyi, ha még nem több Mahometánus Királyok-is uralkodtak abba,

ba, már pedig egy orſzágba, hogy ezek megalkudhattak vólna, olly lehetetlen vólt, melly lehetetlen a' levegő égbe a' melegnek, a' hideggel menydörgés nélkül lenni.

Egyedül az meg-jegyzésre való dolog, hogy mivel Spanyol orſzágba a' nép nagyon el-vala nyomattatva, és úgy mondván Sclavitásban élt, még-is az Aragoniai Nemesſég, tsak hogy a' Király ellen több társokat kaphasson, ezen orſzág népének nagy ſortélyokat nyert. Némelly ſzemélyekből, a' kiknek neve Ricos Hombres vólt, egy ítélő-ſzék állíttatott-fel, azon ſzemélyeket pedig a' nép válaſztotta; ezen ítélő ſzék pedig a' koronára való nézve igen félelmes vala. A' ki annál elől ülő vala, az Nagy Justitiáriusnak neveztetett. Ez a' népnek fejébe tette-le a' Homágiumot a' Királynak meg-esküdvén, de akkor egy ki-vont pallost ſzegezett a' Király mellyének, és így ſzóllott: *"Mi! a' kik éppen annyi vagyunk mint te, mi tégedet magunk Urává, és Királlyává teſzünk, ollyan fel-tétel alatt, hogy te, a' mi igazſágunkat, és ſzabadſágunkat fen tartsad! de másképpen nem.* Ha a' népnek Privilegiuma megſértetett a' Király által, tehát a' Nagy Justitiárius ötet, a' népnek Gyülésébe idözhette, hogy ötet le-tehesse. A' Nagy Justitiárius vólt a' törvényeknek meg-fejtője, és Fő Bíró-is. Annak utánna 1461-dik eſztendőbe állíttatott-fel egy ítélő-ſzék, mellynek tagjait a' Státusok válaſztották, hogy ha a' Nagy Justitiárius találna véteni, ez ötet meg-ítélhesse. Ezen Fő tiſztnek hatalma már második Fülep Király alatt kezdett gyengülni, ma pedig Spanyol orſzágba tsak üres Titulus.

AZ ARABUSOK BIRODALMA.

Az Arabusoknak roppant birodalmát-is megrontották a' belső fel-támadások, mellyek megreszkettetik a' leg-erőssebb oszlopokon álló Trónusokat is, vagy hamarébb, vagy később-ben; mihent az országokba az egyenetlenségek uralkodnak, mellyek a' háborúknak tüzét fel-gerjesztik. Vatiknak Uralkodása után mintegy a' kilentzedik századnak közepén, oda lett a' Califatusságnak díszes nevezete. A' gyenge, vagy-is inkább rosz Fejedelmek alatt függetetlenné tették magokat a' Gubernátorok. Algier, Tunis, és Tripolis különös országokká lettek. A' Religióról való pörlekedések a' rendetlenségeket szaporították-meg, és fegyverbe öltöztették a' nagyra vágyódókat. A' Fatimiták sectája a' Fanatismus által tüzesíttetvén hírtelen fel-támadott, és magának egy különös országot fundált Ægyptusban. Cairó, a' ki ezen országnak fő városa vala, azon időbe egyszersmind egy Uj Califának Residentiális helye-is vólt, és nagyon virágzó kereskedő város-is vala.

Más Fanaticusok pedig, a' kik el-hitették magokkal, hogy a' már el-híresedett Mahometnek Religióját meg-jobbítani szükséges vólna, magok heves buzgóságok által nem mást nyertek, hanem tsak aztat, hogy üldöztettek, és Excommunicátiókat vontak fejeikre, de éppen ezek által lettek hatalmassakká, hogy üldöztettek. Fel-támadtak ezek, sok diadalmakat

kat ſzerentsésen nyertek, és hatalmok alá-is vetették Africának nap-nyúgot réſzin feküvő megyéket Rév-parttyaival edgyütt. Ezeknek Vezére orſzágot formált azokból, és Miramolin Titulus alatt két más Califákkal uralkodott ő Királyi hatalommal ezen új orſzágba, mivel ő mind a' Papi, mind a' Királyi fő méltóſágokat fel-vette. Ezen Királyſág felette nagy birodalom testtől ſzakaſztatott-el.

A' Bagdádi Califák magok ſegítſégeikre Török truppokat nyertek. A' Törökök, vagyis Turcomannusok, a' Scythiai Hunnusoknak maradéki vóltak, vagy inkább Atyafiasak vóltak velek, ezen Nemzet Tatár orſzágból jöttki, és tsak háborút, ésmeg-hódoltatásokat ſzomjúhozott. Ezen ſegítő truppok jól tudtak ezen alkalmatosſágot magok haſznára fordítani, mert ők azokat vetették igájok alá, a' kiknek ſegítſégére jöttek. Hatalmok alá vetették ők az Ázsiai tartományokat, a' Califákat meg-foſztották a' Királyi tiſztelettől, jóllehet az ő Papſágokat tiſztelték, mivel ők az ő Religiójokat, a' melly azon tartományokba uralkodott, böltsnek tartották. Sok birodalmakat lehetett látni, a' mellyek Monarchák alatt állottak-fel, és magok Investituráját még-is a' Califáktól vették, de még-is arra nagyon vigyáztak, hogy nékiek nagy hatalmat ne adgyanak. A' Királynak Papja a' tizenegyedik ſzázadnak közepén, hasonlíttatott az Európai Királyokhoz. De ezen hasonlítás, úgy tartom, tsak az Azsiai barbarus Monarcháknak fel-fuvalkodásoktól okoztatott haſzontalan képzelődés vólt, mert nem gondolnám, hogy a' Nagy Muſtinak az Európai Királyok ſok térd hajtást tennének.

A' KON-

A' KONSTANTINÁPOLYI CSÁSZÁRSÁG.

A Konstantinápolyi Csáſzárſág, a' melly-is el-puſztúlásának végsõ pontyán állott, mindenkor maga azon gyengeſégét, vagy ſzabadabban ſzóllok, azon bolondſágát tüneti ſzemünkbe, a' mellyek okai vóltak annyi el-követett hibáinak, és fel-támadásainak. Nicephorus, a' kiről már én ſzóllottam, hogy ötet Iréne Trónusáról le-vetette, egy útalatra méltó Tyrannus vala. A' Saracénusok el-ragadták tõle Cyprus ſzigetét, és a' Bulgárok, a' kik Thrátziának ostorai vóltak, meg-ölték ötet egy ütközetbe 811-dik eſztendõbe, minek utánna az ö ſeregét ſemmivé tették.

Az õ ſia Stauracius, mingyárt orſzáglásának kezdetén olly útálatossá tette magát, hogy jobbágyai mindnyájan fel-támadván ellene, kénſzeríttetett Klastromba menni.

Raugábes Mihály nem akart a' Bulgárokkal békeſséget kötni, mivel egy Barát aztat mondotta, hogy nem vólna ſzabad jó lelki esmérettel a' ſzökött katonákat viſzſza adni. Erre mingyárt kegyetlenül a' Bulgárok meg-is verték a' Görögöket. A' Csáſzár el-ſzaladott, a' mellyen az õ Fõ Vezérei nagyon fel-indúltak, és mingyárt-is Armenicus Leót Csáſzárnak ki-kiáltották.

Leó a' Bulgárok Királlyát pénzen bérlett zsiványok által meg-akarta orozva ölettetni, és ez meg-tudván aztat, boſzſzút állott rajta azzal, hogy Konstantinápolynak külsõ vároſait

ſait ki-prédáltatta. A' Csáſzár aztat vélte, hogy a' birodalomnak meg-ſzabadítására jobbat nem fog tehetni, mintha a' képeket el-fogja rontatni. Parantsolatot-is adott-ki egy új üldözésre, és 820-dik eſztendőbe ſok emberek meg-is ölettettek egy templomba.

A' ki őtet követte az orſzáglásba, az úgy neveztetett Dadagó Mihály, eleintén ſzenyvedte a' képek tiſzteletét, de annak utánna más gondolatra vetemedett, üldözést indított, és még aztat-is kívánta, hogy a' Zsidók módgya ſzerént a' Sabath, és a' Pascha ünnepeltessen. Ezen együgyűſégét a' Saracénusok magok haſznára tudták fordítani, és Créta ſzigettyét (mellynek neve mostan Candia) tőle el-is vették, és e' mellett majd tsak nem egéſz Siciliát hatalmok alá vették, de még Apuliát, Calábriát-is, ellent álhatatlan erővel el-vették.

Theophilus alatt, a' ki a' Trónusra ſokkal érdemesebb vala, az üldözések meg-dupláztattak, és a' Saracénusoknak a' tartományokban való meg-hódoltatások jobban, és jobban el-terjedett. Az ő halála után Theodora lett maga neveletlen fiának Harmadik Mihálynak Tutornéja, ez helyre állította megint valamint az elébb Iréné a' képek tiſzteletét. Annak utánna a' Manichæusokat íjeſztéssel akarta meg-téríteni, és ezrenként meg-is ölettette őket. Azok, a' kik ezen méſzárlástól megſzabadúlhattak, ſegítették a' Saracénusoknak hadi ſeregeit ſzaporítani, mellyel a' birodalomnak maga jobbágyai lettek ellenſégei. Mihály maga annyát egy Klastromba küldötte, és a' ſzabadſágnak Kantárát meg-ereſztvén minden roſzſzaknak el-követésére reá adta magát,

gát, és annyira-is mene az ő Istentelenſége, hogy az Egyházi Czeremóniákat tsúfſágokra fordította. Utólyára 867-dik eſztendőbe Basilius által, a' kit ő edgyütt uralkodónak maga mellé vette, és gondolatlanúl megint le-vetni fel-tette magába, orozva gyilkosan megölettetett.

Basilius, a' ki az elébb Kóldus vólt, Csáſzárrá leve, dítsértetik az ő erköltse, különöſen az igazſághoz való ſzeretete, de ő azon nevezetes Patriárcha által, Phótius által, a' kibe minden bizodalmát vetette, minekelőtte ő ſzámkivetésre küldötte ötet, magát vezéreltette. Ő az ő tengeri katonáit egy templomnak fel-építésekor, mint ſzakmányosokat, ennél való munkállásra fordította, az alatt pedig Syracusát meg-engedte a' Saracénusoknak elvenni.

Az ő fia Leó azon időbe, a' midőn az ellenſégek leg-inkább dúltak, puſztítottak, és hódoltatásokat vittek véghez, beſzédeket, az az orátziókat tsinált, a' mellyért-is ő a' Philoſophus vezeték nevet meg-nyerte, ſzerette-is ő a' tudományokat, és a' túdós embereknek-is nagy Mœcenása vólt.

Ezen Leónak a' fia Constantinus Porphyrogennéta, a' ki 912-dik eſztendőtől fogva 959-dik eſztendőig uralkodott, magát a' tudományok védelmezőjévé tette, a' mellyekbe maga-is dítséretesen foglalatoskodott. A' leg-főbb emberek a' Philosophia, Geometria, és Rhetorica tudományoknak tanítói vóltak; de az orſzáglás dolgainak elő mozdítása rák lábakon mene.

Még

Még roſzſzabbúl mentek azok az ő fia alatt, Románus alatt, a' ki maga attyát méreggel étette-meg, és maga népének-is Tyrannusa vala.

Nicephorus Phócás olly ſzerentsés vala, hogy ő a' Saracénusokat meg-győzte, és tőlök Antiochiát, több más városokat, és tartományokat-is, a' mellyeket már azok hatalmok alá vettek, viſzſza nyerte, de fösvényſége, és Tyrannismuskodása által magát felette megútáltatta; ugyan azért önnön feleſége, egy ellene való öſzve esküvés fejévé-is lett, és maga ágyába egy hegyes törrel, a' midőn aludott, agyon-is ſzúrattatott.

Czimisces János, a' ki egyike vala az ő gyilkosai közűl való; az orſzágot hatalmason magáévá tette. A' Mosqvák erővel bé törtek az orſzágba, de Adrianopolis alatt meg-verte őket, Bulgáriába-is. Azon metzett Basilius, a' ki az ő Fő kamarás tiſzttye vólt, és a' ki ſok zsarolások által meg-gazdagodott, és ugyan attól tartott, hogy azért meg-nem büntettetessen, és el-ragadott kíntseitől meg-nem foſztattasson, meg-étette 976-dik eſztendőbe ezen Vitéz Fejedelmet, és tekéntetbe tudta magát hozni az ő Unokája előtt, második Basilius előtt.

Ezen Basilius nem más vólt, hanem tsak egy rettenetes háborúskodó ember. Annak utánna, hogy ő a' Bulgárokon győzedelmeskedett, majd tizen-öt ezer foglyoknak ki-ſzúrattatta ſzemeiket. Ő adókkal annyira meg-terheite maga jobbágyait, hogy azok az ő győzedelmein nem örvendezhettek, és tsak maga haſznáért viaskodott, nem pedig jobbágyainak haſznokért.

Az

Az ö halála után olly úndok tselekedetei jöttek a' világ eleibe, hogy azoknak párját ritkán lehet látni, vagy tsak hallani-is. Zoé Hertzeg Kis-Aſzſzony, a' ki Leánya vólt Constantinusnak, a' ki Basilius Öttse vólt, és vele edgyütt uralkodó Csáſzár-is vala, Románus Argyrushoz ment férjhez, a' ki 1028-dik eſztendöbe Csáſzárnak ki-kiáltatott. Zoé belé ſzeretett Paphlagoniai Mihályba, a' ki alatsony eredetü ember vala. Hogy pedig ezen maga kedves Czinkusát, a' Trónusra fel-ſegíthesse, mérget adott-bé maga férjének, mivel pedig azon méreg hirtelen nem operált, egy folyóba vettette ötet, a' mellybe meg-is fúlt. A' Constantinápolyi Patriárcha nem-is akarta eleintén meg-engedni, hogy ö Mihályhoz mennyen férjhez, de ötven ezer font aranyaknak nintsen lelkek esmérete. 1041-dik eſztendöbe, meg-hólt Mihály Csáſzár nyavalyák által meg-ſanyaríttatván, lelki esméretének nagy ſzorongatásai között Barát öltözetbe. Zoé megint maga kezét bé-adta az orſzággal edgyütt Calaphates Mihálynak, egy ollyan ember fiának, a' ki a' hajókról a' terhet le-ſzokta hordani, annya pedig vólt az elöbbeni Mihálynak húga. Ö azt reménylette, hogy ez tsak az ö akarattyának ſzolgája léſzen. De ezen Csáſzár uralkodni akart, azért-is ötet egy ſzigetbe ſzámkivetésre küldette. Mingyárást támadás-is lön, és a' Csáſzárnét maga testvérével Theodorával viſzſza-is hozattatták, a' Csáſzárnak pedig ſzemei ki-ſzúrattattak. Ezen két Testvérek egy eſztendeig uralkodtak egygyütt, és apróſágokkal töltötték idejeket. Végtére a' nép Csáſzárt kívánt, azért-is Zoé férjhez mene Constantinus Monomachushoz, a'

kit

kit ô már az elôtt-is ſzeretett, és ötet meg-is koronáztatta. Ezen új Csáſzár jobban ſzerette egy maga Metreſzſzét, mint a' Csáſzárnét. A' Görögök, a' kik ezért fel-indúltak, egy Processio alatt meg-fogták ötet, és ki-adták magokat, hogy ezentúl ôk tsak a' két Csáſzárnéknak fognak engedelmeskedni, nem pedig a' Csáſzárnak. Ezen Görögök Constantinust ízekre vagdalták vólna, ha a' Csáſzárné azon feltámadtakat le-nem tsendesítette vólna. A' határ ſzélén való tartományoknak magoknak kelletett magokat védelmezni a' barbarusok ellen, ugyan azért ſzabadok-is lettek minden adótól. A' Csáſzár aztat kívánta, hogy ôk a' többi tartományokkal egy aránt adózzanak, portiót-is kelletett annak utánna fizetni, de a' tartományokat roſzſzúl-is óltalmazták.

Elég ennyi mi nékünk, hogy a' Napkeleti Birodalomról némínémü képzelôdésünk légyen, ha mingyárt abba ollykor találunk-is valamelly alkalmatos Uralkodóra, de meg-maradott még-is mindenkor az uralkodásnak régi módgya. Constantinus Monomachusnak halála után uralkodott Theodora, ötet követte Stratioticus Mihály, és ennek halála után hága a' Trónusra Comnénus Isaák, egy a' leg-jobb Csáſzárok közûl való 1057-dik eſztendôbe. Ô a' Papoknak meg-útálását magára vonta azért, mivel ô azoknak ſzükſégen felûl való gazdagſágokat, a' nyilván való ſzükſégeknek ſegítſégére fordította. A' Barátok aztat kiáltották ellene, hogy az Úr Istenrûl el-felejtkezett vólna, és az ô ſzent Templomait rablaná. A' Csáſzár le-esvén a' lóról meg-betegedett (máſok pedig azt mondgyák, hogy a' menykônek ſzele érte vólna) és nagyon ajtatoskodni kezdett,

dett, és 1059-dik esztendőbe Constantinus Ducásnak javára a' koronát le-is tette, és Barát lett.

Ezen békességet szerető Ducás Császár ki-tette a' tartományokat a' Törököknek pusztítására. Ő maga három fiait Cæsároknak neveztette, de az országlást azoknak annyára Eudoxiára bízta, és aztat kívánta tőle, hogy többé férjhez ne mennyen, erre ő magát írás által le-is kötelezte, de tsak hamar eszébe jutott, hogy ő Románus Diogenest, a' kit ő ugyan halálra ítélt, férjének fogja venni, mivel ennek szépsége szívének nagyon tetszett.

Az ő írásba adott ajánlása, a' mellyet a' Patriárchának adott el-tenni, nagy gátlására vólt, hogy aztat nem tsak viszsza vehesse, de meg-is ronthassa, úgy tettette magát, mintha az ő férjhez menetele a' Patriárchának valamelly attyafiával fogna meg-esni, erre a' Patriárcha nem tsak viszsza adta nékie azon írást, de még jónak-is tartotta az ő férjhez menetelét. Mingyárást-is Eudoxia férjhez mene Románushoz, és őtet a' Császári Trónusra fel-is emelte. Akkor a' Görögök nem-is vóltak jobbak a' Barbarusoknál, a' mellyért különösen rólok szóllani haszon nélkül esne.

NEGYE-

NEGYEDIK TZIKKELY.

A' Görög és Deák Ecclésiák között meg-történt szakadás.

Valamint azon időbe a' világi dolgok tsak zürzavarokból, el-támadásokból, és mindenféle pörlekedésekből állottak, hasonlóképpen az Egyházi dolgok-is nagy zavarodásban, és viszsza-vonásokban vóltak. Az Egyházi pörlekedések között leg-nagyobb, és leg-nevezetesebb az, a' midőn a' Napkeleti Anyaszentegyház, a' Napnyúgotitól el-vált. Ennek eredetére viszsza kelletik mennünk, hogy annak okait vóltaképpen ki-tanúlhassuk. Mivel a' Konstantinápolyi Patriárchális szék, éppen úgy, mint a' Császári Trónus, az emberi nagyra vágyódásnak tárgya vala, tehát az Egyházi uralkodásnak dolgai-is éppen úgy folytak, mint a' világinak. Ignátz, a' ki Konstantinápolyi Patriárcha vala, mivel harmadik Mihály Császárt meg-bántotta, nem tsak üldöztetett, de még 858-dik esztendőbe az udvari Cabalák által maga Patriárchális hívatallyától-is meg-fosztattatott, és még Mihály Császár arra-is kénszerítette, hogy le-vetetésének Actái alá maga nevét-is alája kelletett nékie írni, és az ő helyére Phótiust emelte-fel, a' ki Császári metzet vala, ő még e' mellett tsak Laicus-is vólt, hanem nagy szűletésű, és nagy lelkű ember-is, és még mind ezek mellett

lett leg-túdósabb embernek tartatott egéſz Európába, és terméſzetbéli nagy tehetſéggel-is bírt, de mind ezek mellett félelmes Characterü vólt, tele vólt mindennémü fortélyokkal, álnokſágokkal, hízelkedésekkel, és áll-ortzával, hol engedelmes, hol akaratos, hol pedig fel-fuvalkodott, hol meg alázatos vala.

Ö eleintén a' Csáſzári udvarnál Fö Lováſz Mester vólt, és Minister, hogy pedig a' Püspökök ötet ſzokás ſzerint Patriárchának tehesſék, tehát hat napok alatt, a' leg-alábbi Papi grádusról a' leg-fôbre a' Pápa után emelték ötet. Elsö nap Baráttá lett, mivel a' ki a' Görögöknél az Egyházi Rendbe maga ſzerentséjét meg-tenni akarta, annak elsöben Barátnak kelletett lenni, mert még akkor a' Barátok az Egyházi Uralkodáshoz tartoztak, máſodik napon Lector, az az: Olvasó lett, harmadik napon Subdiáconus, negyedikén Diáconus, és az ötödikén Presbyter, az az: Miſét mondó Pap, a' hatodik napon pedig Püspök, egyſzersmind Patriárcha, Karátson elsö napján 858-dik eſztendöbe.

Ezen két Patriárcháknak, úgymint a' réginek Ignátznak, és az újnak Phótiusnak vóltak különös jó akarói, a' kik velek tartottak, az uralkodás pedig ezek által nyughatatlaníttatott, ugyan azért harmadik Mihály Csáſzár a' Pápához Elsö Miklóshoz járúlt, a' Pápa pedig eztet örömest látta, mivel valamint a' Napnyúgoti Ecclésiák hatalma alatt vóltak, ſzintén úgy a' Görög Ecclésiákat-is hatalma alá ſzerette vólna venni. Egy Conciliumot tartott, a' melly több mint három ſzáz Püspökökböl állott, a' mellybe két Legátusok elöl ülök vóltak, a' kik meg-

meg-vóltak adományok által veſztegetve. Ezen Concilium helyesnek tartotta lenni Ignátz Patriárchának le-vettetését, és aztat 861-dik eſztendőbe meg-is erősítette, valamint Phótiusnak válaſztását-is. Egy más Rómába tartatott Conciliumba pedig Miklós Pápa, a' Konstantinápolyi Conciliumnak (mert a' most fellyebb említett Concilium itten tartatott) hozáſát annihilálta, és Phótiust excommunicálta, az Istennek, az Apostoloknak, minden Szenteknek, és a' hat közönſéges Conciliumoknak nevében a' Szent Lélek ſúgarlásából.

Különösen aztat vetette Miklós Pápa Phótiusnak ſzemére, hogy ő egy Laicusból feletté hamar lett vólna Püspökké; erre Phótius jól felelt, mert aztat mondotta, hogy ſzent Ambrus, a' ki Mediolánumba Gubernátor vala, és csak nem régen Kereſztténnyé-is lett, alíg leve Gubernátorrá, azonnal Püspöknek-is felſzenteltetett, és itten ſokkal hamarébb bántak a' dologgal, mint ſem az övével.

Phótiust ezen vele való bánás nagyon felháborította, azért-is maga réſzirűl Conciliumot tartott, a' mellybe a' Pápát nem csak excommunicálta, de le-is vetette; és az Æcumenusi, az az: közönſéges Patriárcha titulust ruházta magára, olly egy titulust, a' mellyet Rómába nem ſzenvedhettek. És ő egy már régi idők előtt fel-vétetett fundamentomon aztat bizonyította, hogy mivel Rómából a' Residentiális Csáſzári ſzék Konstantinápolyba által tétettetett, azzal a' Primátus-is Konstantinápolyba által tétettetett vólna. El-is tökéllette magába, hogy a' Görög Ecclésiát, a' Római Ecclésiától függetlenné fogja tenni, még

pedig ollyan vádolásokkal, a' mellyek az együgyü köz embereknek ſzívébe mélyen bé-hathattak.

Már magát Æcumenicus Patriarchának neveztetvén, azon közönſéget, a' melly a' Pápa alatt vólt, Eretneknek nevezte, és ſzemére ezeket vetette: hogy ök a' nagy böjtbe ſajtot, és tejet ennének, hogy a' Manicheismust követnék, mivel a' Papokat kénſzerítenék házas társak nélkül maradni. Leg-nagyobb ſzemre való vetése e' vala, hogy ök a' Vallásba ezen ſzókat iktatták: *Qui ex Patre Filioque procedit*, az az: *Ki az Atyától, és Fiutól ſzármazik.* Igy ſzól Phótius egy maga levelébe: *A' napnyúgoti ſetétſégbül emberek jöttek elé, a' kik a' magok tudatlanſágokkal mindeneket meg-hamisíttottak, és meg-rontottak. Az ö Istentelenſégek annyira mégyen, hogy ök még a' ſzent Valláshoz-is, a' mellyet minden Egyházi Gyülekezetek jónak tartanak, új ſzavakat teſznek. Mert aztat mondgyák, hogy a' Szent Lélek nem csak az Atyától jönne, de a' Fiútúl-is. Egy bolygás, a' mellyet egy Kereſztény ſem vehet-bé a' nélkül, hogy maga vallását meg-nem tagadgya.* Ö még a' Szombati böjtöt-is meg-átkozta, és azon ſzokást-is, hogy a' Papok magok ſzakállát le-beretválljyák. Mint egy nagy lelkü, és túdós ember Phótius ezen alávaló vádolásokat ſoha ſe tette vólna, ha nem tudta vólna, hogy illy tsekélyſégekkel az együgyüek ſzívét fel-fogja háborítani.

Mind ezekbül által lehet látni, hogy a' Görögök nagyobbak akartak lenni a' Latinuſoknál, ſöt aztat állították, hogy a' Római Eccléſia mindeneket a' Görög Eccléſiának köſzönheti, mert ſokat költsönözött tőle, mind

ne-

nevekből, mind szokásokból, mind titkaikból, úgy mint ezen szavakat: Keresztség *Baptisma! Úr Vatsorája, Eucharistia.* Mise *Liturgia.* Püspöki Megye *Diœcesis*, Plébánia *Parochia*, Misét mondó Pap *Presbyter*, Barát *Monachus*, Püspök *Episcopus*, Templom *Ecclésia*; mind Görög szavak. Ők úgy nézték a' Latinusokat, mint egy tudatlan oskolából való tanítványokat, a' kik magok Mestereinek szavokat nem akarván fogadni inkább ostobák maradnak.

Ha Phótius a' Sz. Lélek Úr Istenről azon hamis tanítását igaznak nem bizonyította vólna lenni, meg-kelletik vallani, hogy nem tsak egy bölts és tanúlt ember vala, hanem még egy Nagy Püspök-is vólt. Ő úgy tselekedett valamint szent Ambrus, a' midőn Mihály Császárnak gyilkosa Basilius, szent Sophiának Templomába bé-mene, mert fent szóval imigyen szóllította-meg: *Te nem vagy érdemes szent helyeken meg-jelenni, és a' szent Sacramentomokhoz közelíteni, mivel még a' te kezeid, a' te jó tévődnek vérével meg-vannak úndokitva!* De Phótius Basiliuson nem talált Theodósiusra. Mert ezen Basilius Császár, jól lehet harmadik Mihály Császár meg-ölettetésével nagy roszszat tselekedett, de mostan jót tselekedett, mivel Ignátzot a' Patriárchális székbe bé-ültette, Phótiust pedig el-űzte. Róma tudta eztet maga haszнára fordítani, mert egy közönséges Egyházi Gyűlés tartatott, a' melly három száz Püspökökből állott, a' mellynél Adriánus Pápának három Legátusi jelentek-meg, és ezek elől űlők-is vóltak, de Görögül nem tudtak, és a' Püspökök között-is kevesen vóltak, a' kik ezen a' nyelven tudtak vólna be-

ſzélleni. Ezen Concilium Konstantinápolyba tartatott, és nyóltzadik közönſéges Conciliumnak neveztetett. Ezen Gyülésbe menydörgöztek ellene, és egyenlö akarattal meg-is ítélték ötet, hogy ö hívatatlan ſöt erövel tolta vólna bé magát a' Patriárchális nagy hívatalba, és azért a' nyilván való büntetést, az az: a' Patriárchális ſzéknek el-veſztését meg érdemlette. Ezen Sententzia alá, az öt Patriárcháknak nevei hamarébb írattattak, mint ſem a' Pápa követtyeinek nevei, melly különös eset vala, mivel minthogy ezen követek elöl-ültek, elsöknek-is kelletett vólna nékiek lenni a' Sententziának alá-írásában. De el-mellözték az illyen Ethicákat itten, valamint más pontokatis, a' mellyeken a' Görög, és Latinus Ecclésiák egymás között vetekedtek, ök tsak aztat akarták, hogy Phótius le-vettettessen. Már mostanában úgy tetſzett, hogy a' békeſség mind a' két Ecclésiák között helyre állíttatott, de ennek állandóſága nem lehetett, mivel a' vetélkedés okai, és a' közöttök való irígyſégnek tüze meg-nem fojtattak.

Míglen a' dolgok így folytak, történt, hogy a' Bulgárok Királlya, a' kinek feleſége a' Kereſztény vallást fel-vette, az ö példáját, mint közönſégesen meg-ſzokott történni, a' népnek leg-nagyobb réſze-is követte. Már most azon kérdés támadott, hogy Bulgária a' Római Pápának Egyházi törvénnye alatt légyen-é, vagy-is a' Konstantinápolyi Patriárchájé alatt? A' Konstantinápolyi Concilium azt a' végzést hozta, hogy a' Patriárchájé alatt, de a' Pápának Legátusai ellene mondottak ezen végzésnek, és nyóltzadik János Pápa, a' ki

Adriá-

Adriánus után következett, excommunicátióval, és székéről való le-vetéssel fenyegette Ignátz Patriárchát, ha ő Bulgária országába küldött Papokat, és Püspököket minden idő halasztás nélkül viszsza nem fogja hívattatni. Ugyan tsak Bulgária a' Napkeleti Császárságtól el-szakasztatott. Ezen Bulgárok Királlyának neve Bogoris vala, a' ki éppen úgy tselekedett mint Clovis, és Egbertus Király, mert ezek-is feleségek példájára Keresztényekké lettek.

Mind ezekből nyilván ki-tetszik miben külömböztek ezen két Ecclésiák egymástól, leg-inkább tudniillik abba, hogy Rómába bévétetett azon vallásnak ágazattya, hogy a' Szent Lélek az Atyától, és Fiútúl-is származna, Konstantinápolyba pedig nem. Történt annak utánna, hogy a' Görögöknek Császára Paleologus Mihály, a' midőn ő 1274-dik esztendőbe, a' Törökök ellen egy új keresztes háborút folytatni kívánt, engedelemért maga Patriárcháját, és Cancelláriusát, egy második Egyházi Gyülésbe Lugdunum városába küldötte, a' ki ezen Deák szavakat: *Qui ex Patre Filioque procedit*, szintén úgy mint az egész Gyülés éneklette. De a' Görög Ecclésia idönek utánna, megint maga előbbeni vallását vette elő, de tsak addig az ideig, a' mellybe Negyedik Eugénius Pápával magát, de tsak kevés időre egyesítette, melly alkalmatosságnál úgy látszattatott, mintha magok vallásától elállottak vólna. Az emberek még-is egymással békességben éltek, holott ezen vetélkedések, és változások a' vallásnak egy fő ponttya miatt történtek, de még-is nyilván való fel-tá-

madások nem történtek, a' tömlötzök üressen maradtak, és rakás ſák ſem gyújtattattak.

Ignátz Patriárcha meg-hala, és Phótius megint az Udvarnál tekéntetbe jött. A' Pápának, a' kinek fejére a' Saracénusok huſzon-öt ezer ezüst Markból álló adót vetettek, Basilius Csáſzárra nagy ſzükſége vala, a' mellyért-is az egéſz dolog más ſzínt vett-fel magára. Nyóltzadik János Pápa, el-tökéllette magába, hogy Phótiust Patriárchának fogja esmérni, azért-is Legátust küldött-el. Egy 879-dik eſztendöbe Concilium tartatott Konstantinápolyba, a' mellybe majd négy ſzáz Püspökök vóltak, ezen Concilium Phótiust Patriárchátusſágába megint bé tette, és ellene mondott ſententziáit-is, az az elött tartatott Conciliumoknak eltörlötte.

Ez így történvén; Phótius azonnal Bulgáriát Ecclésiai hatalma alá vette, mihent eztet meg-hallotta a' Pápa, leg-ottan fegyverhez nyúlt, a' mellyekkel mindenkor ſzokott vólt élni, Excommunicatiókkal dörgött, a' következett Pápák-is nem akarták ötet Patriárchának meg-esmérni. Ez Leó Csáſzár által, a' ki Philosophusnak neveztetett, ſzámkivetésbe küldettetett, de maga halála után hátra-is hagyta az öröké való ſzakadásnak magvát, a' mellyet-is a' Religióra való nézve nem lehet eléggé ſajnállani.

Azon ſzerentsétlen ſzakadás a' tizen-egyedik ſzázadnak közepén következett. Az alatt míglen a' ſzent Szék, Kilentzedik Leó Pápának halála után üressen maradott, elég ideje vólt Cerulárius Mihály Patriárchának a' Görögöknek el-ſzakadását Napkeleten ki-terjeſzteni,

teni, és aztat minden akadály nélkül meg-is erősíteni. A' Pápáknak kevés ideig való uralkodása egészlen hetedig Gergely Pápáig, a' Pseudo, az az: hamis Pápák, a' kik azon időbe a' szent Székre kívántak ülni, és több más belső zürzavarok, gátolták a' Pápákat, hogy magok szorgalmatosságát az ollyan felette messze lévő tartományokra ki-terjeszthessék, és ollyan dolgot védelmezhessének, a' mellyre különös nagy készség kívántatott.

Cerulárius Patriárcha ugyan nem vólt olly nagy készségű, olly bölts, és olly tanúlt, mint Photius vala, de még-is a' Pápák ellen fel-állott, és ezen szakadást elő-mozdítani bátorkodott. Ő a' deák Ecclésiát motskolta, és azon híveket, kik ez alatt vóltak, Eretnekeknek nevezte, valamit ezek véghez vittek, mind vétkeknek tartotta, és minden kitsinségeket szemekre vetette, a' mint fellyebb már ki-tettem, úgymint: a' tisztátalan, és meg-fojtott állatoknak evését, és hogy Szerda napokon húst, és Pénteken tojásokat, és túrót ennének, Szombaton pedig böjtölnének, a' szent Misékhez kovásztalan kenyeret vennének, és nagy böjtben Alleluját nem énekelnének. Cerulárius Patriárchát mindenekben inkább a' passió, mint sem az elő ítélet vezérlette, ő tsak mindenféle színeket keresett elő vételeinek szépítésére.

Egy kemény levele kilentzedik Leó Pápának még jobban haragra indította ezen Patriárchát, mivel Leó a' Görögöket több mint kilentzven pontokban vétkeseknek lenni találta, a' mellyeket a' Római Ecclésia eretnekeknek ítélt lenni, és aztat-is meg-mutatta, hogy a' Pá-

a' Pápáknak világi hatalma Nagy Constantinus Csáſzártól adattatott légyen, nem-is adott audientziát Cerulárius Patriárcha Leó Pápa Legátusainak, a' kiket ö Rómából küldött, azért-is ezen követek 1054-dik eſztendöbe ſzent Sophia templomába a' Nagy Oltárra egy írást, az az: Documentumot tettek-le, a' mellynek ezen értelme vala: *Ha Mihály, és a' véle tartók meg-nem térnek mind azokkal, a' kik Simoniába estek: az Eretnekekkel, az Ördöggel, és annak Angyalival átkozottak legyenek.* Ezen Irásban a' Görögök abban-is vádoltattak, hogy ök a' hozzájok jövö vendégeket férjfiúſágoktól meg-foſztyák, és úgy teſzik annak utánna Püspököknek, a' Mosaicus törvényeket, hogy meg-átkozzák, és a' Zsidók tiſztülásával élnének, és a' vallás azon ſzent ágazattyát, hogy a' Szent Lélek a' Fiútúl-is jönne-ki, el-rontották, a' Papoknak meg-engednék a' házaſſágot, és hoſzſzú ſzakált, és hajat-is viselni, ſzóval: hogy ök mindennémü Eretnekſégeket meg-újították.

Ezen irás után Cerulárius Patriácha egy motskokkal tellyes Decretumot botsátott-ki, mellynek foglalattya e' vala: *Ezen jámbor Városba, a' mellybül az Orthodoxa vallás az egéſz világba el-ſzélesedett, Napnyúgotról jöttek átkozott emberek, és méréſzlették az igaz hitet ma elö állott tanításaival meg-hamisítani.* Már tsak eleis ezen Decretumnak mutattya, melly nagyon fel-hevesítve valának egymás ellen, mihent a mértékletesſégnek korláttyait által-hágták.

A' Görög Ecclésia meg-vetette a' Római Ecclésiát, mivel Konstantinápolyba a' tudományok nagy folyamatba vóltak, Rómába el-

len-

lenbe le-estek, még a' Deák nyelv-is, és jóllehet a' több részeibe a' Napkeleti tartományoknak, annyi tudomány nem vala mint magába Rómába, tsak ezen tudományokról-is észre lehet venni, melly szerentsétlen idők voltak azok. Ha a' Rómaiak Lucrétius, és Cicerónak idejébe, egész Cornélius Tacitusnak idejéig a' Görögöket a' tudományokban meg-előzték, most már ki-tettek a' Görögök rajtok; ők mindenkor meg-vető képpen szóllottak a' Rómaiakról. Luitprandus Püspök, a' ki már annak előtte az Ottóktól mint követ küldettetett volt Konstantinápolyba aztat mondotta; hogy a' Görögök Nagy szent Gergely Pápát nem másképpen, hanem Dialogus Gergelynek nevezték, mivel sokat beszéllett. De az idő meg-változott, a' Pápák nagy tekéntetű Urakká lettek, Róma közép pontyává változott a' tudományoknak, szép mesterségeknek, és erköltsöknek, és a' Deák Anyaszentegyház-is nagyon bölts, és tanúlt lett, ellenbe a' Konstantinápolyi Patriárcha mostan nem egyébb, hanem Sclávus, és egy Sclávus Nemzetnek Püspöke.

De hogy megint Phótiusnak Schismájára jőjjek, azon dolgokat tészem itt ki arról, a' mellyeket Bercastel de Beraultha egy nevezetes Authorba találtam. Ez ezeket jegyzi meg: Hildebrand minekelőtte még szent Péternek Székire fel-hágott volna, már nagy tekéntetbe vala, és a' leg nagyobb elő vételekhez nagy lélekkel, és szívűséggel bírt, de ezen jó tulajdonságok mellett egy kevéssé kemény Characterű-is volt, és ollyan fundamentomokon épitette dolgait, a' mellyekkel hamarébb fel-fordíthatta

Nap-

Napnyúgottot, mint ſem Görög orſzágot maga gondolatira meg-hódoltathatta vólna. Ezen Schisma olly ſzomorú Matéria-is, hogy aztat, ha lehetett vólna, azon Anyaſzentegyháznak ki-is kellettett históriájából hagyni, a' ki a' békeſségnek Annya, és a' ki azokat, a' mellyek akkor az ö neve alatt estek, jóvá nem hagyta, ſem azon törvényeket meg-nem erösítette, a' mellyeknek némelly vak buzgólkodók istápjai vóltak.

Hildebrand Toscánába alatsony ſorsú ſzüléktül ſzülettetett, ö egy Ángyának ſzorgalmatosſága által, a' ki Aventinus hegyén álló Apátzák Klastromába Fejedelem Aſzſzony vala, az erköltsökbe, és tudományokba taníttatott, és ottan az úgy neveztetett Bóldog Aſzſzony Klastromába Baráttá lett, annak utánna Kluniba-is lakott, ezek után Apáturrá lett Rómába ſzent Pálnál, Subdiáconus, és tsak hamar erre Fö Papja a' Római Ecclésiának, a' hol-is mingyárást minden nehéz fö dolgokban fáradozott. Még minek elötte ſzent Péter ſzékire fel-ült vólna, már látſzatott az Anyaſzentegyház kormányozásában nagy réſzt venni. Kilentzedik Leó Pápának halála után, a' Római nép, és Papſág Német orſzágba küldötték ötet azon tellyes hatalommal, hogy ö maga ítélete ſzerínt ezen meg-halálozott Pápának helyére más Pápát válaſzſzon, mivel a' meg-hólt maga jó erköltsei által annyira vitte a' dolgot, hogy megint ezen nemzetbül kívántak Pápát. Hildebrand Moguntziába Gyülést tartott, a' mellybe-is a' Püspökök, az Aichstádi Püspököt Gebhardust a' Csáſzárnak attyaſiát Pápának válaſztották, a' Csáſzár elött nem igen

kedves

kedves vala ezen választás, mind azért, mivel attyafia vólt, mind pedig azért, mivel tudta, hogy az országlásnak dolgaiba nagy bé-látással bírna. Gebhardus, nem nagy köszönettel vólt ezért Hildebrandhoz, a' ki még akkor Barát vólt, és a' mint mondattatik, a' Barátokhoz ezen választásáért nem-is igen jó szívvel viseltetett. Mindazonáltal félelembül, hogy ne talántán az Úr Istennek rendelését megvesse, bé-mene ö Rómába, a' hol-is ezen név alatt Második Victor, köz akarattal Pápának lenni meg-esmértetett, és 1055-dik esztendöbe 13-dik Aprilisnek napján a' Sz. Székre fel-is ültettetett, és egész haláláig az Aichstádi Püspökséget-is meg-tartotta. Mivel pedig az Egyházi dolgoknak rendes meg-tartásában felette szorgalmatos, és kemény-is vala, sok ellenségei mingyárt támadtak, kik közül valamellyike, a' midön szent Misét akart mondani, a' kehelybe mérget vetett, meg-akarván ötet étetni, de az örökké való gondviselés meg-tartotta ötet tsudálatosan, a' mint ezt néhány hiteles Authorok bizonyíttyák.

A' Császár éppen azon esztendöbe jött Olasz országba, a' mellybe a' Pápa, és Florentia városába nagy Conciliumot tartott, részszerint azért, hogy azon hibákat, a' mellyek szent Leó Pápának halála után az Egyházi Rendtartásba bé-tsúsztak, meg-jobbíthassa, részszerint meg azért, hogy Berengáriusnak bolygásait újra meg kárhoztathassa, és hogy a' szomszéd Ecclésiákban-is idvességes rendeléseket tehessen. Hogy ezen fel-tett szándékát tellyesíthesse Victor Pápa, Hildebrand Subdiaconust Frantzia országba mint követet küldötte, mivel töle maga nagyra való betsülését meg-

meg-nem tagadhatta, és a' kiről azon bizonyſágot-is kénſzerítetett tenni, hogy maga tapaſztalta a' leg-nagyobb ellenkező dolgokban ötet meg-győzhetetlen állandóſsággal lenni, és győzedelmeskedni-is.

Ezen követ mingyárást-is a' Lugdunumi tartományba Conciliumot tartott, a' mellybe hat Püspököket le-is vettetett, a' kik Simonia el-követésről vádoltattak. Az Embruni Püspök, kinek neve Húgó vala, éppen ezen vétekkel meg-motskoltatottnak találtatott lenni, de mivel ö éppen azon móddal kívánta magát Püspökſégébe meg-tartani, a' melly móddal aztat nyerte, tehát ő Geló nevezetű által meg-veſztegettette maga vádolóit, a' melly után minden ſzemérem nélkül meg-jelent a' Conciliumba, és abba ollyan vakmerö vólt, hogy kérdezni méréſzlette, hogy hol vólnának az ö árulói? A' jelen valók egy mély halgatásba merültek. Kevés halgatás után a' követ Hildebrand nagy ſohajtást tévén, így ſzóllott hozzája: *Hiſzed-é te, hogy a' Szent Lélek egy terméſzetű vólna az Atyával, és a' Fiúval?* melly kérdésre ö így felelt: *Igen-is erös hittel hiſzem*; Tehát imádkozzad, mondá megint Hildebrand, *Gloria Patri!* az az: *Ditsöſség Atyának* &c. Húgó el-kezdette imádkozni, ki-is mondotta ezen ſzavakat: *Ditsöſség Atyának, és Fiúnak;* de ezen ſzavakat, *és Szent Lélek Istennek*, ſoha ſe mondhatta-ki, jóllehet háromſzor-is el-kezdett imádkozni. Ekkor meg-is esmérte ezen Simoniacus Püspök maga méltatlanlágát azon Isteni Személynek ki-nevezésében, és maga kérte a' Püspökſégből való kivettetését. Sokan leſznek talán, a' kik ezen tsudát nem fogják hinni, de mind azok tekéntse-

tsenek-bé az Egyházi Históricusoknak írásaiba, és hamisíttsák meg azokat, a' kiket mind az Ecclésia, mind minden túdós Universitások helybe hagytak.

Egy más tsuda után, a' melly ugyan nem olly terméſzet felett való vala mind ez, de ſokkal ſzerentsésebb, el-mene ő Húgó Apát Úrral, a' ki ezen Conciliumnál jelen vala, Kluniba, a' ki-is ezen Apáturſágba Baráttá lett, hogy maga bűneit meg-sírathassa, és a' botránkozást helyre hozhassa. Damiánus Péter, és a' Cassinoi hegyről való Desiderius, a' ki Pápa-is lett; bizonyíttyák azzal ezen tsudát, hogy ők eztet Hildebrandnak ſzájából hallották vólna. De leg-nagyobb bizonyſága ezen tsudának az, hogy ſok Simoniacusok egybe gyűltek, a' kik a' ſzent félelem által fel-buzdíttattak. Ezeknek ſzáma negyven öt Püspökökből állott, és huſzonhét Apáturokból, vagyis Priorokból, a' kik önként Simoniacusnak magokat meg-vallották lenni, és hívattallyokat le-tévén, ſanyarú pœnitentzia tartásra adták magokat, és ímé ez azon második tsuda.

A' mint tsak most fellyebb ki-tettem, maga kísérte-el Hildebrand ſzent Húgót Cluniba, a' hol ő Baráttá lett, és az ő látogatásánál ezen nagy ſzámú Simoniacus Püspökök, Apáturok tévelygéseket meg-esmérvén, az igaz útra viſzſza tértek. Innét Toursba mene, hogy ottan Berengáriust, a' ki azon tévelygésnek oskolájává tette ezen várost, meg-átkozhassa. Ezen Ujítónak meg-kelletett jelenni, Landfrancus-is, a' ki Berengáriusnak a' vallás dolgaiban leg-nagyobb ellenſége vala, oda érkeze, és ezen Sophista elégtelen-is vólt Landfrancusnak meg felelni, mert ez a' melly ſzeglet-

be akarta, abba taſzította Berengáriust, azért-is ez el-tökéllette magába, hogy azon bollyongását el-fogja hagyni, és e' mellett az Úr vatsorájáról-is tsak aztat fogja tartani, a' mit a' Római Catholica Anyaſzentegyház tart. Mind ezekre ô ugyan hitet tett, de azon Sectának Fejei még ſem ſokat hajtottak Berengáriusnak példájára, mihelyest különös haſznokat látták tévelygéseikből venni; ugyan tsak nehányakat, de igen keveseket ezen példa a' jó útra hozott, a' többek között Andegavumi Brúnót-is, a' ki annak elötte azon Sectának nagy óltalmazója vólt.

Jóllehet a' Deák, és Görög Ecclésiák között Phótiusnak tanításáról ſzünet nélkül folytak a' versengések, jóllehet ſokan, a' kik a' vallásnak igaz úttyáról ki-tértek, azon hamis tanítást bé-vévén, nagy töredelemmel az idvesſégre vezetô útra megint viſzſza tértek, de még-is gyökerestül ki nem írthathatott ezen ſzakadás, ſöt a' Napkeleten annyira el-hatalmazott, hogy onnat a' világnak több réſzeire ki-terjedett, és még ma-is fent áll. Itten még tsak aztat jegyzem-meg, hogy Phótiusnak életébe több ſzerentsétlenſége, mint ſem tiſztelete vala. Ô végtére maga ellenſégeinek munkálkodása által az udvarnál le-tétettetett, és nagy ſzükſégbe hala-meg. De azért, a' kik az ô tanítását követték, halála után-is nagy buzgóſágokat mutatták igazſágának meg-mutatásában. A' mellyek még elô fognak fordúlni.

ÔTÔ-

ÖTÖDIK TZIKKELY.

Közönſéges meg-jegyzések a' két utólſó Idö-ſzakaſzokról vagy-is Epochákról.

Hogy érdeme, és ſzükſége azon meg-világosításnak, a' mellynek tudása az éſznek ſzükſéges, meg-esmértetessen, ſzükſéges hogy eleinknek hibáira, és el-követett tévelygéseikre vessük ſzemeinket. Szintén úgy a' jó orſzáglásnak fortéllyait éſzre vehessük, a' mellyekbül az orſzáglásnak ereje áll, és a' mellyekkel az uralkodóknak magok jobbágyain mérſékelt hatalom adattatik azokon uralkodni, de el-nem nyomni, ſöt hogy azon fortélyok a' jobbágyoknak alájok vetésére tekintvén, a' köz jóſágon építtetve legyenek, ſzükſéges a' Rendetlenſégeiket-is, egy meg-útáltatott uralkodásnak meg-fontolni. Ezek leſznek a' következendö két féle meg-jegyzéseknek tárgyai.

Sok mélyen meg-gyökerezett rendetlenſégeket veſzünk mi éſzre Nagy Károly Csáſzárnak uralkodása után, és ſzámtalan majd elſzenyvedhetetlen terhek nyomták az emberi Nemzetet. A' tudatlanſág, és az Anarchia egyesítették magokat leg-nagyobb ſzerentsétlenſégére a' Nemzeteknek. Az elsö nem tsak bé-merítette az embereket a' tudatlanſágnak mélyſéges örvénnyébe, de a' balgatagſágoknak, és ſzámlálhatatlan bolygásoknak ártalmas elö ítéleteknek ollyan Sclavusává tette,

a' mellyrül még az oktalan állatok-is ſemmit ſem tudnak. A' második pedig a' társaſágos öſzve kötést, egy felette nagy rabló tolvajok bandájára változtatta, a' kik vért ſzomjúhozó hevesſéggel egymást meg-rontani kívánnyák, ezek nem mások, hanem agyarkodó Tyrannusok, holott magok-is Sclávusok. Ez az utólſó ezen Epochákba foglalt ſzázadoknak Charactere, a' mellyeket ſzám ſzerint eképpen teſzek-ki.

I.

Az egéſz Napnyúgoton ollyan mély tudatlanſágba vóltak az emberek, ki-vévén a' ſzeretseny.eket Spanyol orſzágba, hogy igen kevesen vóltak, a' kik olvasni, és még ſokkal kevesebben, a' kik írni tudtak vólna. Az Egyházi Rend, különösen a' Klastromokba lakozó Barátok vóltak azok, a' kik ezen el-kerülhetetlenül ſzükſéges tudományoknak bírtokába vóltak, a' mellyért-is éppen nem lehet tsudálni, hogy azoknak mindennémü dolgokban, alkalmatosſágokban, még a' titkokban-is nem tsak Tanítóknak, de ítélö Bíráknak, és a' kétſéges dolgok el-intézöinek-is kéntelenítettek lenni. A' ſzent Házasſág dolgai, a' Contractusok, és a' Testamentomok tétele mind általok mentek véghez. Meg-kell vallani, hogy ezek haſznokra-is ſzolgáltak, mert ezek által meg-is gazdagodtak, és még e' mellett azon fekvö jóſzágaikat-is, a' mellyeket az adakozó Patrónusok adtak nékiek, és némelly Világi Urak igazſágtalanúl el-vettek tölök, viſzſza tudták venni, vagy-is ezen károkat más móddal helyre hozni. Az-is igaz, hogy ſokat a' Religiónak ſzíne alatt tselekedtek, de

eztet

eztet-is kéntelenek vóltak tenni, másképpen a' meg-átalkodás nem engedte vólna igazſághoz jutni. A' mit nem leg-jobban tselekedtek az vala, hogy ök a' polgári dolgokat, az Egyházi dolgokkal fel-tserélték, vagy-is azokkal öſzve keverték, a' mellyekböl nagy zürzavarok következtek.

Tsak hamar a' házasſágnak dolgában viſzſza vonások támadtak, mert a' világiak azt tartották, hogy ez a' társalkodó életben legnagyobb kötés vólna, következésképpen a' házasſág dolgainak el-végzése öket illetné, és nem az Egyházi Rendet, annyival-is inkább, mivel ök ki-vévén a' Görög vallásbéli Papokat, illyen világi párosodásban nem élnének. A' Római Pápa, és az alatta való Hierarchia ellenbe aztat mondotta, hogy igen-is, ez ollyan kötés vólna, a' melly a' világiak között végezödik, meg-is engedi, hogy nagy kötés, és olly nagy kötés! hogy ez Sacramentum (a' mint valóſsággal az-is); így tehát mivel a' Sacramentumok ki-ſzolgáltatása egyedül a' Papokat illetné, nem pedig a' világiakat, ezen nagy kötés-is, melly Sacramentum, öket, nem a' világiakat illetné. Aztat-is hozzá tették, hogy az ingó bingó, és fekvö jóſzágokból, mellyeket a' Házas párok bírnak, ſzármazható pöröknek el-igazítása, és ítélete nem állana rajtok, hanem a' világiakon, mivel az ollyan jóſzágok nem vólnának ezen Sacramentumot tévö réſzek. Öket illetné tsak annak ki-ſzolgáltatása, és az aztat akadályoztató dolgokról ítéletet tenni, és a' könyü akadályokat Kristustól nékiek adatott hatalommal fel-óldozni, és ha a' tudatlanſág által ollyan páro-ſodás történt vólna, a' mellynek a' nagy aká-

dályok miatt nem kelletett vólna meg-esni, az ollyan párokat el-is válaſztani.

Ezen Egyházi Rend ki-is tette, mellyek vólnának az akadályok, a' mellyek olly nagy gátlások vólnának, és a' mellyek tellyeſséggel azon párosodást meg-nem engednék. Ezen gátlások leg-inkább a' vér ſzerént való Atyafiſágból, és Sógorſágból állottak. De megint meg-kelletik vallani, hogy azon idôbe maga hatalmát annyira ki-terjeſztette az Egyházi Rend ebbe, hogy már majd tsak nem-is tudatott, hol lehessen egy igazſágos házas párt találni, mivel a' hetedik atyafiſágos ágon lévô ſzemélyt ſem vólt ſzabad el-venni. Hogy pediglen így vala akkor a' dolog, ezen példából-is ki-tetſzik, mivel Frantzia orſzágnak azon ſzelíd Királlya Robertus kénſzerítteteti maga feleſégétûl el-válni, mivel negyed ágon attyafias vólt vele, holott a' Frantzia Prælátusok ezen házaſságot jónak tartották lenni. Hogy pedig az ô fia Henricus az illyen viſzontagſágokat el-kerûlhesse, nem tudott magán jobban ſegíteni mint azzal, hogy ô Mosqua orſzágból hozatott magának feleſéget.

Mivel most a' Religió maga hatalmát a' zabolátlan barbarusokon ki-mutathatta, tehát ezen hatalom nagyon idvesſéges lett vólna, ha azzal ſokan az Egyházi Rendbûl valók viſzſza nem éltek vólna, és a' mint illik, aztat úgy alkalmaztatták vólna. De ſokan közûlök magok barbarusok, és tudatlanok-is vóltak, a' kik jó vezérlök, és Páſztorok nem lehettek. Az elö ítéletekkel éltek, és az igaz tanítást el-mellözték, azért-is ſokan el-távoztak az igaz tzéltól, és ugyan azért-is támadtak ſok bolyon-

gá-

gások, és vakságok. Ezen morálisa az Históricusoknak, a' későbbi időkre még jobban alkalmaztathatik talán. De ki tsudállya, ha illy dolgok meg-is történnek; az Apostolok magok szent Mesterekkel a' Kristus Jésussal személlyesen vóltak, szájából hallották az ő szent tanításait, szemeikkel látták nagy tsuda tételeit, tapasztalták példáit, igazságáit, és szent erkölcseit, még-is egyike közülök a' gonosznak böribe öltözvén el-árúlta ötet, el-is kárhozott. A' másika pedig háromszor megtagadta, de ezen vétkét töredelmesen megsíratván, nem tsak idvezült, de még szent Ecclésiájának Fejévé-is lett. De világi módon szólván-is találunk-é e' földön ollyan Rendeket, társaságokat, és Czéheket, a' mellyekbe minden ember tökélletes, és jó erkölcsű vólna? Oh bizonyára nem! mivel az emberi nemzet változások, és gyarlóságok alá vagyon vettetve.

A' Kereszténységnek leg-főbb tulajdonsága az: hogy ő az idvességes erkölcsöket, felebaráti szeretet, és az igazság szeretetét-is, a' jó rend tartással óltsa-bé a' hívek szíveibe, ezeknek véghez vitelében, leg-inkább az Egyházi Rendben lévők eszközök, és eleitől fogva-is ők vóltak, de azon időkbe, a' mellyekről itten vagyon a' szó, sok ollyan Egyházi emberek vóltak, a' kik magok kötelességekről meg-felejtkeztek, gyenge morálisokat tanítottak, mert sokan közöttök tanúlatlanok lévén, el-hitették a' hívekkel, hogy ha hozzájok adakozók lésznek, vagy-is fekete, szürke hosszú ruhákat magokra vévén szarándoskodni fognak, avagy setét erdőkben barlangokba

mint Remeték úgy fognak élni, mind ezekkel meg-fogják magoknak nyitni a' Menyorſzágnak ajtaját. Igaz dolog, hogy azon elsö ſzázadokban, a' mellyekben a' Kristusnak Szent Evangyélioma az emberek között úgy mondván tak tsirázni kezdett, vóltak ſokan olly buzgó emberek, a' kik a' világnak zaját el-kerülvén, hegyek völgyek ſetét barlangokba rejtették-el magokat, és ſzent elmélkedések között ottan meg-is hóltak, ſanyarú életet éltek ezek, ſzör zsákokba öltöztek, és kezeik munkája által táplálták magokat, ſokſzor tsak gyökerek, és vad fáknak gyümöltsei vóltak eledeleik. Ezek neveztettek Remetéknek, kiknek ſzámok meg-ſzaporodván egybe verték magokat, Klastromokat épitettek, és azokba edgyütt lakván, éjjel nappal az Ur Istent dítsérték, mivel pedig ſzent barátſágba éltek, Barátoknak-is neveztettek; mindenféle tsudálatos ruházatot viseltek, hogy bolondoknak látſzattassanak lenni a' Kristusért. Más ajtatos hívek pedig a' világi hívſágos öltözetet levetették magokról, és fekete vagy-is ſzürke gúnyákat vévén magokra, azon ſzent helyek látogatására mentek, a' hol Kristus Urunk éréttünk ſzenvedett, leg-inkább pedig Jérusálembe ſzent koporsójának látogatására, vagy-is Rómába a' ſzent Apostolok temetö helyeinek meg-tiſztelésére. Ezek neveztettek ſzarándokoknak, mivel útazásokat gyalog tették.

De mivel az emberek változások alá vannak vettetve, ſokan ezek közül-is magok passióit követvén meg-változtak, és régi buzgóſágokban alább hagyván, a' világi Mammona után, az az: jóſzágok és gazdaſágok el-nyerése

rése után indúltak. De még ſem mindnyájan, mert mindég vóltak az Anyaſzentegyháznak ſzent életü oſzlopai, és léſznek-is, a' kik aztat még a' pokolnak kapui ellen-is meg-fogják óltalmazni, mert a' Kristus ſzavainak, és ígéretének igazaknak kell lenni. De való, hogy mivel az emberek tsak emberek, a' midön ezen ſzent Ecclésia már virágzó állapattyába vólt, még-is ſok tagjai ennek, ſöt Fejei-is úgy mint emberek meg-változtak, de még-is a' nélkül, hogy ezen ſzent Ecclésia azoknak változása által leg-kissebben is megváltozott vólna, mert éz maga elsö állattyában most-is áll, és világ végezetéig fog-is állani.

A' Prælátusok tagjai ennek, de ſokan ezek közül-is meg-változtak, mivel hatalmoknak határán által hágtak, mert az Ecclésiának büntetései, tsak a' Lelkeknek gyógyítására rendeltettek, de ezeket ſokan magok Privilegiuminak meg-tartására, és kívánások el-érésére fordították. Sokſzor az Excommunicatiókis, a' világi dolgoknak el-nyerésére adattakki, ſokſzor talán passióból-is meg-történt. A' Nagyok ſöt a' Királyok-is gyakran excommunicáltattak, tsak hogy hatalmoktól meg-foſztattassanak, vagy-is, hogy magok alá vethesſék öket, de ez által ezen láthatatlan fegyverei az Ecclésiának gyakran véres háborúkatis okoztak, a' mint ezután meg-is fogjuk látni.

Azon idöknek históriája az emberi Nemzetnek tsak gyalázattyára válik, mivel nem vóltak ollyan roſzſzaſágok, a' mellyek a' Religiónak ſzent ſzíne alatt el-nem követtettek vólna, maga ezen ſzent Religió ezek által meg-

motskoltatott volna, hogy ha mind azokat, a' mellyeket annak ſzolgái el-követtek, nékie tulajdoníthatták vólna. A' Religiónak azon példái, a' mellyeket a' jó erköltsökről mutatott ſzerentsétlenül gyakorta a' roſzſzaſágoknak örvénnye nyelte-el, de még-is azok ezen roſzſzaſágoknak meg-ſzégyenítésére elegendök vóltak.

Mivel az Egyházi Rend a' világi dolgokba nagyon bé-avatta magát, ennek más következése nem lehetett, hanem hogy a' tudományoknak gyakorlását ez által el-múlatta, és ſokan közülök tudatlannokká is lettek, és inkább igyekeztek azon, hogy mint gyüjthesſenek jóſzágokat, mint ſem hogy Egyházi kötelesſégekhez lássanak, és már önnön magok ítélö-ſzéket-is állítottak a' világi dolgoknak el-intézésére, és azokba annyira-is bé-merültek, hogy a' Fejedelmek hüſégére már hitet ſem akartak le-tenni, díſztelennek tartván eztet lenni Papi hivatalokra való nézve, ſöt a' koronáknak oſztását-is, magoknak tulajdonították, a' mint-is Frantzia, és Spanyol orſzágokba, 's több más orſzágokba-is többſzör mint egyſzer valóſsággal oſztottak-is; mindeneket magok ítélö-ſzékjek elibe akartak idözni, magok pedig ſemminémü Bírót magok felett nem akartak ſzenvedni. Ök a' háborúk kezdéſében, és békeſség tételekben-is elsö Bírák kívántak lenni azoknak meg-határozásában, jóllehet a' Fejedelmek eröſzak tételeire ki-téve lenni látták magokat, a' mellyek ellen ök gyakran az Excommunicatiókkal, mint fegyverrel éltek, és így miként tarthatták vólna-is meg magok rendeket tiſzteletbe, és magaſztaltatásban.

Min-

Mindenütt a' nagy rendetlenſégek, és botránkozások uralkodtak; Püſpökök az Anyaſzentegyház rendelései ellen meg-házasodtak, ſok más Papok, és Barátok-is minden ſzemérem nélkül feleſégesedtek. Kilentz ſzáz huſzon ötödik eſztendöben tartatott Nicæai Conciliumba, ezek ellen nagyon fel-állott Paphnutius egy Thebaisi Püſpök. De még-is ezeket leginkább Hetedik Gergely Pápa hozta azon engedelmeſſégre, hogy a' házasodásrúl kéntelenittettek le-tenni, némelly helyeken örömest bé-nem vették vólna ezen Pápának azon rendelését, a' mint-is a' Moguntziai Erseket majd meg ölték, a' midön Erfurtba öket egybe gyüjtvén ezen Pápa Decretumát közöttök el-olvastatta; de még-is kezeket reája nem tették, mert ezen nagy eſzü, és nagy tekéntetbe lévö Pápától féltek. Az ollyatén házas Papoknak fiaitól, a' kik Egyházi jóſzágokat Attyoknak testamentoma mellett bírták, mind el-vétettek azon Egyházi jóſzágok, és az illyetén Simoniák még Rómába-is meg-történtek, ſöt az illyen jóſzágokból nagy kereskedés-is indíttatott, mivel adták, és vették azokat valamint kedvek tartotta, és a' Papok írásba-is ki-adták, hogy illyeneket tselekedni ſzabad vólna. A' mellyért éppen nem-is lehet tsudálkozni, hogy ezek történtek, mivel már az erköltsök meg-vóltak romolva, és a' gonoſzſágok a' tudatlanſág által nagy erőbe vóltak.

Mivel már a' rendetlenſégek mindenütt elhatalmaztak, az erköltsök-is meg-romlottak, valamint a' Klastromokba lakó Barátok, és más ſzerzetesek, ſzintén úgy némelly Püſpökök, és Apáturok között-is, de ugyan tsak a'

mint

mint e' világba közönségesen meg-szokott esni, hogy a' borongos időt tiszta idő szokta követni, úgy történt itten-is, mert támadtak jó lelkü, és bölts Pápák, és vóltak még bár kevesen Istent félő Püspökök, Barátok, és más Rendbéli Papok-is, a' kik-is egyenlő akarattal minden tehetségeket arra fordították, hogy a' jó rend, Isteni szolgálat, és a' tudományoknak gyakorlása, és a' felebaráti szeretet helyre állíttattassanak. Azért-is a' tizedik századnak elein a' Barátok reformálásához fogtak Cluni városába, melly város Scótiában vagyon, ez ugyan szerentsésen-is meg-lett, és azok szerzetek reguláinak szoros meg-tartására kénszeríttettek.

A' melly az Egyházi Rendnek reformálásában leg-nehezebb dolog vala, hogy a' Papok felességtelenek maradgyanak, az vólt; különösen Normandiába, melly országnak első Urai, mivel tudatlanok vóltak, látván az utólsó Rothomagusi Püspököknek példáját, mivel azok házasok vóltak, aztat vélték, hogy eztet szentül tselekednék, és ezen szokást meg-is kellene hagyni. De Maugerus Érsek mindazonáltal, mivel már több gyermekei vóltak, Listeurbe időztetett, és az ottan tartatott Conciliumba le-is vettettetett; eztet nékie az Ótse Vilhelmus Hertzeg meg-jövendölte, sőt kérte-is gyakorta, hogy hívatallyához illendő életet éllyen, de minden intései, és kérései hasztalanok vóltak. Maurilus, a' ki helyére fel-emeltetett, maga Klastromának, mivel innét hozattatott-ki, nagy betsületére vólt, mert ollyan Érsekké lett, a' ki valamint az alatta való Püspököket, Apáturokat, és minden rend-

rendhéli Papokat nem tsak a' házasodástól meg-tudta tartóztatni, de még kötelesſégeknek véghez vitelére-is tudta kénſzeríteni. De mindenek felett arra vigyázott, hogy az alatta való hívek az Eretnekſégnek mételye által meg-ne-veſztegettettessenek. Hogy pedig-len abba el-hitetve légyen, hogy az ö Páſztori igaz vallást tartanának, még azon eſztendöbe, a' midön Érsekké tétettetett, egy Conciliumba, a' melly Rothomagus városában tartattatott, a' hitnek Formuláját ki-dolgoztatta, e' pedig ollyan vólt, a' melly Berengárius kétféle gondolkozásának éppen ellenére vala, és a' Püspököknek magok neveit alája kelletett írni, még minek elötte meg-ſzenteltetett vólna.

Ezen Formuláris, a' melly nyilván való bizonyſága Kristus Urunk hozzánk való ſzeretetének, mivel meg-mutattya, hogy a' kenyér, és bor ſzíne alatt az ö valóſágos Izent teste, és ſzent vére vólna ezen ſzavakkal vólt ki-téve: Mi hiſzſzük ſzívünkböl, és vallyuk ſzájunkkal, hogy az a' kenyér, a' melly az Oltáron áldoztatik, a' reája mondattatott ígék elött nem más, hanem tsak kenyér, de azon ígéknek reá mondása után ezeknek ereje által, és Istennek hatalma által maga belsö álattyából, vagy-is terméſzetébül azon testé változik, a' melly a' Sz. Léleknek ereje által a' Bóldogſágos Szüztöl ſzülettetett, meg-ostoroztatott, meg-hala, és el-temettetett, és a' mellyik megint harmad napon fel-támada, és az Isteni Mennyei Atyának jobjára üle. Hasonlóképpen hiſzſzük aztat-is, hogy a' bor vízzel egyelítve, a' melly hogy meg-változzon a' kehelybe öntetik, és a' Izent ígék reá mondása után meg-változ-

tat-

lattya terméſzetit, és valóſsággal azon vérré válik, a' melly a' világ váltſágáért ki-öntettetett. Azon Formulárisnak e' vala bé-fejezéſe: Mindnyájan azok átkozottak legyenek, valakik ezen Apostoli hit tétel ellen leſznek, vagyis beſzélleni fognak. Ezen hitnek Formulája munkáltatott 1055-dik eſztendöbe.

Minek utánna a' jó rend-tartás a' tudományok gyakorlása az Egyházi Rend között helyre állíttatott; ſokan példás, és Istenfélö emberekké-is lettek, a' tudományokban is nagyon elö-mentek, kiknek példájit még a' világiak-is követték, és oktatáſokat vettek tölök, és végtére a' tudományokban annyira-is mentek, hogy mindenféle Logicátiózásban, Zophismákban, és elme futtatásokban merültek. Ha tsak a' világi dolgokra terjeſztették vólna tudományokat, mind ſzenyvedhetö lett vólna, de már a' Theologiába-is bé-merültek, és azon ſzavakról, a' mellyek a' ſzent Titkokat magyarázzák bátorkodtak víttatásokat tenni, és azokat magok ítéletek ſzerint fejtegetni. Példáúl ebben tsak Berengáriusról fogok ſzóllani.

A' midön Miklós Pápa Rómába Conciliumott tartott, akkor Berengárius-is ottan vala. Ha ezen meg-átalkodott Eretnek azon ſzándékkal jött Rómába, hogy maga tévelygésének magvát el-hinthesse, a' mint bizonyosanis azért jött, a' mint az ö hamisſágaiból, a' mellyeket annak utánna tett, ki lehet tanúlni, ha azért jött mondom, és még-is eztet tselekedni nem méréſzlette, jele vólt, hogy ö Miklós Pápától félt; nem-is vólt a' dolog másképpen, és ugyan azért-is ö áll-ortzát vett-fel magára, a' melly az ö terméſzetének tulajdonſága

ſága vala, ezen két ſzínüſséggel a' Pápához menvén, kérte ötet, és az egéſz Conciliumot, hogy adnák-ki nékie írásba azon hitet, a' mellyet kellene nékie tartani. Mingyárt-is Cardinális Humbertnek meg-parantsoltatott, hogy aztat tenné-fel; ezen bölts, és tanúlt ember úgy fel-is tette aztat, hogy azzal minden két értelmü eretnek ellenvetéseinek eleit vette, mivel aztat nem tsak meg-érthetö képpen, de nagyon világosan-is ki-tette. Cardinális Humbertusnak ki-tétele pontra ollyan vala, mint a' most fellyebb ki-tétetett hitnek Formulárisa.

Berengárius! minek utánna meg-esmérte vólna magába, hogy vétkes vólna, mingyárt ezeket mondotta: A' Kenyér, és Bor az ígéknek reájok mondása, és el-változása után nem tsak Sacramentum, de valóſágos Teste, és valóſágos Vére a' Kristus Jésusnak, és hogy nem tsak ſacramentaliter, de valóſággal véttetik a' Papnak kezeiböl, és az igazán hívöknek ſzájában meg-törettetnek. Szóval világosan aztat mondotta, hogy ö az Oltári Szentſégrül aztat tartaná, és hinné, és ſzívével ſzájával-is aztat vallaná, valamit az Apostoli ſzent Szék, Miklós Pápa, és a' Concilium vallana. Hogy pediglen aztat tartaná, meg-esküdött a' Tellyes Szent Háromſágra, és az Evangyéliomra, és mind azokat, a' kik másképpen hinnének, és az ezeket követöket-is a' meg-átkozásra érdemeseknek mondotta lenni. Ezen tsalárd ember, minek utánna ezen hitnek Formuláját nem tsak egyſzer, de többſzör-is által olvasta; nem tsak alája írta az alá nevét, és annak meg tartására nem tsak meg-esküdött, de még azon maga írásait-is, a' mellyek az ö tévely-

gé-

géseit magokba foglalták, az egész Concilium előtt meg-égette. A' Pápa, és mindnyájan az Atyák, a' kik azon Conciliumba öszve-gyűlve valának, az ő önként való meg-térését látván könnyeket hullattak. Miklós Pápa ezen töredelmességnek példáját Olasz, Frantzia, és Német országokba ki-is akarta hírdettetni másoknak követésére. De ezen hite szegett ember, alig mene-ki a' Conciliumból, leg-ottan régi okádására viszsza tért, és ezen hitnek Formulája ellen megint írásaiba böfögött, és a' Cardinális ellen-is, a' ki aztat fel-tette tsúnyául írt.

A' Kilentzedik századnak vége felé Goldschald nevezetű Barát-is aztat vélte, hogy a' Prædestinatiónak titkait meg-fogja világosítani, minek utánna ő szent Ágostonnak tanítását kívánta követni, de mingyárt találkoztak Theologusok, a' kik ellene fel-állottak, és ő Kopasz Károly Császárnak jelen léttébe keményen meg-is veszszöztetett.

Ezen két példákat tsak azért hoztam elő, hogy ki-ki láthassa, hogy a' vadság után, a' midőn a' tudományok újra virágzani kezdettek, sokan azokkal melly viszsza éltek, és a' Theologiát melly hibásan magyarázták, mindenféle Zophismákkal élvén; de valakik az Ecclésiára való nézve, és aztat illető történeteket kívánnyá vóltaképpen tudni, mind azokat az Egyházi Históriának olvasására útasítom.

II.

Ezen két utólsó Epochának, vagy-is Idő Szakasznak más Charactere pedig állott a' Feudális Uralkodásból származott Anarchiából.

ból. Már másutt-is ki-tettem, hogy a' Feudumon nem kelletik mást érteni, hanem azon jószágokat, a' mellyeket a' Fejedelmek magok Vasallusainak hív szolgálatjokért adták. A' Lengyel országi Starostiák éppen illyenek vóltak, jóllehet Feudumoknak nem neveztettek, hanem nevek vólt *Panis bene mœrentium* A' Fejedelmek, a' midőn a' Nagyoknak illyen Feudumokat adtak, nem csak éppen azért adták, hogy azokkal híven tett szolgálattyokat meg-jutalmazzák, de még e' mellett azért is, hogy a' jövendőbéli szolgálatok meg-tételére, még alkalmatosabbakká tétettessenek, ezen Fejedelmek adakozása, ezen jó fel-tételben meg-is maradott vólna, ha minden Fejedelem Nagy Károly Császár lett vólna, de a' Nagyok a' magok nagyra való vágyódásaik, és jószágokra való ásíttásaikkal, tudták a' Gyenge Fejedelmeket haszuokra fordítani, és hízelkedéssel, vagy erővel mindenre reá venni, mert ha jóval Feudumokat nem nyerhettek, tehát a' Kamara jószágira ütöttek, és azokból egy jó részt el-foglaltak magoknak.

Az erőszak, a' melly e' világba mindeneket meg-eshetőnek tészen, a' Rómaiaknak-is Olasz, és Frantzia országokat adta, de az ő meg-hódoltatásai a' Barbarusok által megint el-vétettettek. Nagy Károly Császárnak az Attya Pipinus, a' Francusi Királytól el-vette megint Galliát. A' Nagy Károly maradékinak uralkodása alatt pedig, a' Gubernátorok mindent el-vettek, a' mit csak vehettek. A' Longobardiai Királyok már a' Feudumokat bé hozták Olasz országba. Ennek módgya, vagy-is formája szerint lettek a' Grófok, és Hertzegek, de annak utánna az ő Gubernátorságok-is örökös

kös lett. A' Püspökök, némelly nagy Püspöki megyéket bírván, ollyan hatalmasok vóltak, hogy ha még egy lépést tettek vólna, Fejedelmek lehettek vólna, vagy leg-alább Hertzegek, de ezen lépés meg-is tétetödött, és így innet ſzármazott a' Coloniai, Trevirisi, és a' Herbapolitánusi (Würtzburg) Püspököknek világi hatalmok, és több más Püspököké-is Német, és Frantzia orſzágokba. A' Remi, Lugdunumi, Ballovacumi (Beauvais) Ligoniai (Langres) Püspökſégek Fejedelmi hatalommal bírtak, de Frantzia orſzágba ezen Papi hatalomnak nem vala állandóſága, hanem Német orſzágba már régi idötöl fogva meg-vólt erösítve. Végtére a' Barátok-is Fejedelmekké lettek, a' Fuldai, Campoduniai, és Corbáviai Apáturok, a' Szent Gáli Apáturral edgyütt, kis Királyok vóltak azon orſzágokban, a' hol nyóltzvan eſztendövel az elött, egy darab földet, a' mellyet nékiek némelly ajtatos Jóltévök ajándékoztak, önnön kezeikkel munkálták, mivel még akkor ök csak kóldúló ſzegény Benedictinus Barátok vóltak. Mindnyájan az illyetén Urak, Hertzegek, Grófok, Püspökök, és Apáturok kötelesek vóltak az orſzág Fejedelmének Feudumi ſzolgálatot tenni, vagy-is fizetni. Ezen Feudumoknak eredete régtül fogva kerestetett. Kétſég kívül ez másunnan nem mutathatódik-meg, hanem azon régi ſzokásából minden népeknek, hogy az erötlenebbekre, és gyengébbekre kötelesſég, és adó vettetetett. Tudva vagyon, hogy a' Római Csáſzárok ideje után, némelly Tartományok némi némü kötések alatt örökösen ajándékoztattak, példákat lehet találni Alexander Sevérusnak,

nak, és Próbus Csáſzároknak életekben. A' Longobardusok állítottak elsöben Hertzegſégeket, a' mellyek Feudumokká lettek, és a' Királyoknak fizettek, Spolétó, és Beneventum a' Longobardusi Királyok alatt örökös Hertzegſégek vóltak.

Nagy Károly Csáſzár elött, a' Bavériai Hertzegſéget úgy mint Feudumot Tasillon bírta, és ezen Hertzegſég az ö maradékit illette vólna, ha Nagy Károly ezen Hertzeget meg-nem győzte vólna, és valamint az Attyától, úgy a' fiaitól-is ezen tartományt el-nem vette vólna.

Rövid idö alatt már ſzabad városok nem vóltak, következésképpen kereskedés ſem vala, és már nagy gazdagſágot ſem lehetett találni Német orſzágba. A' városok még kö-fallal ſem vóltak körül kerítve. Ezen Birodalom, a' melly olly hatalmas lehetett vólna, a' ſok Uraknak egyenetlenſége miatt úgy meg-erötlenedett, hogy Conrádus Csáſzár kénteleníttetett a' Hunnusoknak, vagy a' Pannóniabéliek-nek eſztendöbéli adót ígérni. A' Hunnusok annak utánna Nagy Károly Csáſzár által megrémíttettek, és idövel az Austriai házból való Csáſzárok által-is meg-győzettettek, de ha a' dologba mélyebben bé-tekíntünk még-is ollyanoknak tetſzettek lenni, a' minök Atilla alatt vóltak, mivel azon idöbe egéſz Német orſzágot puſztították, még Franczia orſzágnak határit-is. Ök ki-rablották Bavériát-is, Tyrolisan kereſztül törtek, és Olaſz orſzágba bémentek, és annyi ſok Nemzeteknek meg-győzettetése után temérdek ſok prédával tértek hazájokba, ſzabadſágokba pedig mindétig meg maradtak.

Henricus Császárnak, a' kit Madarásznak neveztek, uralkodása alatt kezdődött azon zürzavar, a' melly Német országba vala, valamennyire szünni. Ezen Birodalomnak határi vóltak akkor az Odra vize, Cseh ország, Morva, Magyar ország, a' Rhénus vizének parttyai, a' Skaldis vize, a' Mosella, és Mosa vizei, Észak felé pedig Pomerania, és Hollandia vóltak ör álló falai.

Ezen Henricus Császárnak kelletett bizonyára e' világba a' több Királyok között majd leg-érdemesebb Királynak lenni, mivel ö alatta a' Német Hertzegek, a' kik egymás között nem tudtak meg-egyezni, meg-alkudtak. Első gyümöltse ezen meg-alkuvásnak vala, az adótúl való meg-szabadúlás, a' mellyet eddig a' Hunnusoknak kelletett fizetni, és e' mellett egy nagy győzedelem, a' melly ezen félelmes Nemzetnek meg-győzettetésével történt. Ezen Császár Német ország leg-több városait kö-fallal vétettette körül. Ö ármádát állítatott-fel, sőt némelly hadi játékoknak-is, a' mellyek majd a' Római viaskodáshoz hasonlók vóltak, fel-állíttatása, nékie tulajdoníttatik. Egy szóval; Német ország helyre állott megint, de nem látszattatott, hogy Római Császárság kívánt vólna lenni. A' Moguntziai Érsek kentefel Madarász Henricust. De ezen Czeremoniánál jelen nem vólt a' Pápa követtye, sem pedig Róma városa követtye, Német ország nem tetszett Olasz országról tsak gondolkodni-is.

De Nagy Ottó alatt sokkal másképpen folytak a' dolgok, ö Henricus Attyának halála után, a' Hertzegeknek Püspököknek, és Apáturoknak köz akarattyával választtatott Csá-

szár-

szárnak. Egy ollyan hatalmas Fejedelemnek Successora, a' ki új országot állított-fel, vagy-is leg-alább helyre állított, mindenkor hatalmasabb fog lenni az Attyánál, mert ö olly úton indúl, a' melly már meg-törettetett, és ha szíve vagyon, ott kezdi a' dolgot, a' hol az ö elötte valoja el-hagyta. Így ment Nagy Sándor-is tovább maga Attyánál Philippusnál, Nagy Károly Császár-is tovább ment Pipinusnál, és Nagy Ottó Császár-is sokokba meg-elözte Madarász Henricus Császárt, kinek a' mint tudgyuk fia vala.

A' kilentzedik, és tizedik századokba ütött leg-mélyebb gyökeret a' Feudális Uradalom, majd minden Európai új országokba bé-is hozattatott, mivel talán a' régi Német erköltsökkel szövevényes vala. A' Király mint a' Feudumoknak Ura, a' Homágiumot, és a' hüség hitét bé-vette maga Vasallussaitól, a' kik a' Feudumokat a' koronától nyerték, és a' mellyeket a' Vasallusoknak, ha maradék nélkül haltak-meg, a' koronának megint viszsza kelletett adni. A' Fejedelemnek olly hatalma vólt rajtok, hogy háborúnak idején a' szolgálatot tölök kívánhatta; és ha az ö udvarában vóltak, és valamit találtak véteni, az öszve-gyüjtetett Pairekkel ítélö Bírájok lehetett, és azon esetbe, a' midön Feloniát követtek-el, az az: a' Homágium ellen vétettek, vagy-is pártot-ütöttek, akkor az ö Feudumokat bé-vonhatta. De másképpen a' Nagy Vasallusok magok Feudális jószágaiban Királyi hatalommal éltek, ök pénzeket verettettek, határozatlan felsöségnek hatalmával bírtak, Törvényeket adtak-ki, és különös udvart-is tartottak, a' mellybe alatso-

nyabb Vasallusok szolgáltak nékiek; szóval: ők gyakran ollyan hatalmasok vóltak, hogy a' Monarchákat reszketésre hozták, főképpen a' kik gyengék vóltak.

Mivel pedig az Anarchika Uralkodás, az erőszak tételeknek véghez vitelére szabad útat nyitott, és egy Feudális Urnak az ő szomszéd Ura nagyobb segítségére vólt, mint a' Királynak óltalma, tehát az alsóbb rangú Vasallusoknak száma napról napra szaporodott, a' ki bírt Feudális jószágot, bíró kívánt lenni. A' kik szabad tartományotskákat bírtak, mivel ezek leg-inkább a' Nagyok vóltak, az ő Feudumok örökös, és adó nélkül való Feudumoknak neveztettek, ezek magok Feudumából részeket adtak alább való embereknek, a' kik-is ollyan részeket édes örömest el-vették, csak hogy jószágok légyen, és egyszersmind, hogy Feudatáriusoknak mondattathassanak, és hogy óltalmazó Urat-is nyerhessenek. Ez ugyan a' szegényebb sorsú embereknek jól esett, mert így jószághoz jutottak, és őket óltalmazó Úrhoz-is, mivel a' kitül az ollyatén jószágokat nyerték, azok Evictorjai-is vóltak. Jól esett azon Nagyoknak-is, a' kik azon jószágiknak részét osztogatták, mivel így Vasallusokat nyertek, kikkel parantsolhattak, sőt magok helyett azokat háborúba-is küldhették, és a' midőn tetszett azon részt ezen Vasallusaiktól viszsza-is vehették. De éppen ezért a' Feudumok számlálhatatlanok-is lettek, mert még a' Malmok, sütő kementzék-is Feudumoknak neveztettek. Az igazságtalan Feudumok-is így osztattattak-ki, és mind ezekből annyi őszve zavarodás keveredés támadott, hogy azokat egy-

egymástúl meg-külömböztetni, majd tsak nem lehetetlenſég vólt.

A' Feudális Uralkodásokból rettenetes rendetlenſégek ſzármaztak, mindeneket az erőſzak végzett-el. Mind nagy, mind kissebb rangú Urak ſzünet nélkül fegyverbe vóltak, hogy magok Feudumait óltalmazhassák, vagy-is újjakat nyerhessenek; ſemminémű gonoſzſág tétel nem félt a' büntetéstúl. A' gyilkolásnak, tolvajlásnak nem vala ſzünete. A' különös háborúk, és bajvívások vóltak igazſág tételek. Leg-több Urak oda haza Tyrannuſok vóltak, kin pedig prédállók, meg-vetették a' terméſzetbéli érzékenyſéget, és az igazſágnak törvénnyeit. Az emberek a' vad állatokhoz hasonlóvá lettek, és ha a' Püspökök, 's velek az egéſz Egyházi Rend a' roſzſzaknak meg-gyógyításában kémélletlenúl nem fáradoztak vólna, valamint a' mirígyes betegſég több-több veſzedelmet okoztak vólna.

Még a' hadi ſzolgálatban-is, jóllehet a' Vasallusoknak e' vala leg-főbb tárgyok, ſemminémű meg-határozott Regulák nem vóltak, ſem abba, hogy meddig tartsanak a' táborozások, ſem abba, hogy a' háborúknak ſzerentsés végzésére mennyi katonák kívántatnak, ſőt a' háborúnak belső mivóltához-is ſemmit ſem értettek, mert miként kellessen egy tábornak helyt ki-mérni, nem tudták, avagy-is egy helynek a' másikától való meſzſzeſége hány Quadrátumokat foglallyon magába, nem értették. Ők a' háború vitelét negyven, vagy hatvan, avagy több, vagy kevesebb napokra határozták, a' mint tudniillik, ſzabad akarattyok ſzerént egymással öſzve beſzéllettek, mintha

az ellenség kénteleníttetne aztat tenni, a' mit ök kívánnának. Némelly esetekben a' Vasallusoknak, azon kötelesség helyett, hogy ök magok Urainak tartoztak szolgálni, ollyan jusok és törvények vala, hogy azok ellen fegyverhez nyúlhattak. A' Fejedelem ollykor Vasallusa vala maga Vasallusának, ugyan tsak többnyire mindenek a' környül való állásoktól függtek, mivel az erössebb vagy törvényeket szabott, vagy-is engedelmeskedni nem akart.

Nem vólna egyébb szó szaporításnál, ha a' népnek akkori siralmas sorsáról kellene szóllani, mivel arról ki-ki magának képzelödést tehet. Azon Sclavitás, a' mellyben akkor a' nép nyögött, nem annyira borzaztya az emberiséget, mint azon kegyetlen erölzak tételek, mellyek azt okozták, hogy a' sanyarító inségnek áldozattyává légyen. A' nyilván való nyomattatások által ostoba-is lett. Itten tsak aztat kelletik meg-jegyezni, hogy egy nagy része a' Népnek, vagy a' Papok, és Barátok közé mentek, vagy-is a' világi Uraknak Sclávusaivá önként lettek, majd ostoba ajtatosságtól öszlönöztetvén, majd pediglen, hogy keserves munkájok által élhessenek. A' Sclávitás, ki gondolná aztat, ezen szörnyü idöbe a' meg-szabadúlásnak leg-hathatósb eszköze vala.

M. ACADEMIA KÖNYVTÁRA

III.

A' nemesſéget okozott Lovaſſág, vagyis Cavaleria.

Szóllottam én már fellyebb ezen Lovaſſágról, de tsak rövideden; illônek tartom, hogy rólok bövebben ſzóllyak, hogy véltaképpen a' kegyes Olvasók elôtt ki-tegyem, hogy ezeknek fel-állások mint, és mért esett, és ezeknek leg-fôbb kötelesſégek-is miből állott. A' hol fellyebb felölök emlékezetet tettem, én ottan öket vándorló Vitézeknek neveztem, de nem is véltak mások, a' mint a' következendö le-festésekből világosan ki fog tetſzeni.

Ezen Lovaſſágnak nem más tárgya vala, hanem a' ditsöſég, eztet pedig nem kívánták másképpen tulajdonokká tenni, hanem tsak háborúskodás által, nem-is roſz fel-tétel vala ez, mivel még a' Rómaiak-is, jóllehet ſok mindenféle Laurusokat oſztogattak-ki magok között, még-is aztat, a' mellyet ollyanoknak tettek fejére, a' kik az ütközetekben magokat jeles viaskodások által meg-külömböztették, leg-méltóſágosabbnak, leg-ditsöſégesebbnek tartották lenni, ha mingyárt azok tsak zöldellö Cserfának ágaiból véltak-is fonva. A' nemes Vasallusok, társaſágokba állottak egymás között ollyan módon, valamint a' Polgárok ajtatos társaſágokat ſzoktanak vólt fel-állítani magok között.

Nagy Károly Csáſzár Familiájának vége ſzakadása után, ſokan minden ſzolgálat nélkül

maradtak, ſokan zsiványokká útakat el-álló tolvajokká lettek, a' kik nem kevéssé egéſz Európát nyughatatlanították, és ez vala legfôbb oka ezen társaſágok fel-állíttatásának. Minek utánna a' Hertzegek, Grófok, Vice-Grófok, Burg, az az: Várakban, Kastélyokban lakó Grófok, magok jóſzágaiban, magok Urokká lettek, mindenkor háborúskodtak egymással, és ollyan nagy ármádák helyett, mint a' minôket az elébb Martellus Károly, Pipinus, és Nagy Károly tartottak, már mostanában majd tsak nem egéſz Európa apró ſeregekre, úgymint hét, vagy-is nyóltz ſzáz ſzeméllyekbôl állókra tétettetett, de ſokſzor még illy erôsſek ſe vóltak. Két, három mezô városok, egy kis Birodalmat tettek, a' melly ſzünet nélkül ſzomſzédgyával háborúba vólt. A' tartományok között egyesſég éppen nem vólt, a' kereskedôk az orſzágnak úttyain bátorſágosan nem járhattak, ezek nélkül pedig el-nem lehettek, minden, a' ki valamelly Úrnak házába lakott, útazásokba ſzorongatta nyomta ôket. Sok várak, a' mellyek a' vizek pártyain, vagy-is a' hegyeknek Passusain állottak, nem egyebek vóltak, hanem valóſágos Tolvajok barlangja. És valamint a' kereskedôket ki-prédálták, ſzintén úgy el-rablották az Aſzſzonyi ſzemélyeket-is.

Éſzre vehetetlenképpen kötést tettek egymás között ollyan ſzándékkal, hogy ök a' közönſéges bátorſágot fent fogják tartani, egyſzersmind a' ſzép Nemet óltalmazni, és ezen ſzándékoknak véghez vitelére némelly ſzent fogadásokat tettek. Ha ezen fogadásokat ſzentſégéhez illö erköltsökkel tellyesítették vólna,

dítsé-

dítséretes, jó, és haſznos dolog-is lett vólna, de leg-inkább díſztelen erköltstelenſéggel vittek mindeneket véghez. Mivel pedig ezen kötést ök ajtatos fogadások által erösítették-meg, annyival erössebb-is lett. Annyira-is ment az ö vak buzgóſágok, hogy azon kötést ök mintegy Sacramentumnak tartották, és aztat a' Papok, a' föt Püspökök hívatallyához-is haſonlították. Ezek annyira-is vitték magok dolgát, hogy minden tartományokban állottak-fel illyetén társaſágok, és minden, a' ki bár nagy Feudummal bírt-is, nem tsak tiſztesſégesnek, de kötelesſégének-is tartotta lenni, illyen társaſágba bé-állani, és illyen nemes lovas vitézzé lenni.

A' tizenegyedik ſzázadnak táján hozattatott-bé egy bizonyos Egyházi, és világi ſzokás, melly ſzokás a' társaſágba bé-vételendö Vitéznek valamelly új Charactert adni látſzattatott, azért-is az ollyannak, minek elötte a' társaſágba bé-vétettetett, és neve bé-írattatott vólna, böjtölni kelletett, eztet el-végezvén, gyónást kelletett nékie tenni, annak utánna az Oltári Szentſéggel élni, és mind ezeket tellyesítvén egéſz hadi kéſzületeket magára öltvén, és fegyvert vévén, egy étſzaka a' Templomba strázsát állani. Az illyen Novitius annak utánna maga ebédelt egy különös aſztalnál, és az ö Pajtásai, a' kik már bé-vóltak véve, azon Dámákkal, a' kik a' fegyvereket reája fogják kötözni, más aſztalnál ebédeltek. Ezen kis Aſztalnál tsak maga ülvén, nem vólt nékie ſzabad beſzélleni, vagy-is nevetni, de még enni ſe, öltözete pedig még akkor, egy fejér lovagló felsö gúnya vala. Más nap a'

Tem-

Templomba mene, és a' pallosa a' nyakárúl függött-le, egy Pap meg-áldotta ötet, és az áldás után le-térdeplett azon Vitéz, vagy-is Dáma elött, a' ki ötet fegyverbe öltöztette. A' leg-fövebbek, a' kik ezen Ceremoniánál jelen vóltak, leg-elsöben-is a' ſarkantyúkat kötötték lábára öltött Saruira, mások a' Pantzér inget adták reája. Azon Vitéz, a' ki ötet installálta, vagy-is Dáma, ki vonta a' reája övedzett pallosát hüvelyébül, és annak lapjával háromſzor ütötte-meg a' nyakát: *Az Istennek, Szent Mihály Archangyalnak, és Szent György Vitéznek nevében.* Ezen új Vitéz e' ſzempillantástól fogva tartozott, a' templomba ſzent Mise halgatására menvén, a' midön a' Pap az Evangyéliomot olvasta, vagy-is éneklette, ki vonni pallosát, és úgy talpon állani annak elvégzéséig.

Ezen nagy Ceremóniának végzését követték nagy Vendégſégek, ſokſzor vadakkal való viadalok-is, de az ezekre tett költſéget mind a' ſzegény jobbágyoknak kelletett meg-fizetni. Azon Urak, a' kik nagy Feudális jóſzágokat bírtak, azon a' napon, a' mellyen az ö fiaik pallossal illyen vitézekké üttettettek, nagy adókat vetettek jobbágyaikra. Közönſégesen huſzonegy eſztendös korokba nyerték-el ezen Titulust. Ezen eſztendeik elött Bachelieréknek neveztettek, melly annyit mint Gavalér, az az: alatsonyabb lovas Vitéz tett, vagy-is Lovász Mester. De koránt ſem lehet a' mostani Lovász Mestereket azokhoz hasonlítani, mert ezek ſzolgák, azok pedig Urak vóltak. És azon Nemesek, a' kik egy társaſágba vóltak, magok gyermekeit a' más társaſágban lévö

Ne-

Nemeseknek gyermekeivel fel-tserélték, mert aztat akarták, hogy Attyok házán kívül úgy, mint Lováſz Mesterek neveltessenek-fel, és ezen Vitézi Rendnek gyakorlásait-is meg-tanúlhassák.

A' kereſztes háborúknak ideji vóltak azon idők, a' mellyek alatt ezen vitézeknek leg-nagyobb keletek vala, és magok fel-tételeiket leg-inkább gyakorlásba hozhatták. De még-is azon Titulus *Nemes*, vagy-is *ſzentelt Vitéz*, nem adta nékiek azon just, vagy-is hatalmat, hogy mindenike záſzlóval jelenhetett vólna-meg a' ditsőſégnek piattzán. Ők ugyan magok tanúlásokra való nézve Pántzélos Uraknak neveztettek, de nem Nemesſégekre való nézve, mert azon nevezet, tsak költsönözött tiſztelet adás vala, de az orſzáglásban betse nem vólt, és leg-kissebb bé-folyása ſem-is vólt az orſzáglásnak dolgaiba, inkább tsak, ha köſzöntettek, mondattak Pántzélos Uraknak. A' Csáſzároknak, és Királyoknak válaſztása nem történt ezen Vitézek által; nem-is vala ſzükſéges, hogy Vitéznek üttettessék az ollyan, a' ki Német orſzágba a' Gyülésekbe meg-akart jelenni, vagy-is a' Frantzia Parlamentumba, vagy-is a' Spanyol Cortenek közé kívánt menni. A' Feudumok, a' Fő ítélő Törvény-ſzékek, az örökſégek, a' Törvények, égy ſzóval; ſemminémű vagyonſágok nem vóltak valamelly kötésbe, annál inkább néminémű függésbe ezen Vitézi társaſággal. Ennek leg-nagyobb belsőſége, vagy ſzokása nem másból állott, egyedül véres viaskodó játékokból. De egy tsak fegyvert viselő fiatalnak, vagy-is Lováſz Mesternek, nem vólt ſzabad

vias-

viaskodni ollyan vitézzel, a' ki nyilván egy más vitéz, vagy-is Dáma által vitéznek üttetetett.

Önnön magok a' Királyok illyen vitézekké, más Vitézek, vagy-is Dámák által magokat önként üttették, de mindazonáltal, azért ſem nagyobb, ſem kissebb Királyokká nem lettek, ſem pedig hatalmasabbakká, ök tsak magok példája által kívánták ezen Vitézeknek ſzámát meg-ſzaporítani, és ſzívekbe a' bátorſágot jobban, és jobban éleſzteni. A' kik egyſzer valóſágos Vitézekké üttetve valának, az ollyanok nagy tiſzteletbe tartattak a' társaſágba, de nem-is vala egyébb haſznok.

De minek utánna idövel Harmadik Eduardus a' Nadrágot kötö Pántlikának Rendgyét, és Burgundiának Hertzege Jó Fülep, az Arany Báránynak Rendét, és tizenegyedik Lajos Frantziáknak Királlya, ſzent Mihálynak Rendét fel-állították, el-veſzett azon régi Vitéz Rendnek minden betse, tekéntete, tiſzteletével edgyütt, meg-ſzüntek lenni az illyetén Pántzélos Vitéz Urak, mihelyest a' Királyok, és nagy Hertzegek mezei Compániákat állítottak-fel, és már akkor azon régi Vitézi Rend, nem más hanem nevének üres hangja vala, ugyan tsak még mindenkor nagy tiſzteletnek tartatott, ha ki illyen módon Vitéznek üttetett, Úr, vagy Király által meg-öleltettett. Ha pedig ezen Vitéz Urak az orſzágban Tiſztſégeket viseltek, többi Titulusaik közé, hogy ö Vitéz vólna, ſzabad vólt nékie bé-tenni, azok pedig a' kik egyedül hadi ſzolgálatokat tettek, Lovaſz Mestereknek neveztettek.

Minden

Minden Hadi Rendek, úgymint a' Templaristák, a' kik Hazánkba veres Papoknak mondatnak, a' Malthai Vitézek, a' Teutonicus, az az: Német Rend, és sok más Rendek, mindnyájan azon le-írt régi Vitézi Rendnek követôi, a' melly az ajtatosságot, a' Vitézséggel egybe kötötte, de még-is ezen új Vitézek egészlen meg-különböztettek azon Régiektôl, mivel ezek közûl leg-többen valóságos Barát hadi Rendek lettek, a' mellyeket a' Pápák megerôsítettek, mivel a' három úgy hívattatni szokott Votumok meg-tartására esküttek, úgymint a' Szûzességnek, Engedelmességnek, és a' Szegénységnek meg-tartására, ö nékiek sok Egyházi Fundatiók-is adattak, sôt a' világi Urak-is sok jószágokat, úgy a' Királyok-is ajándékoztak nékiek, és jól gazdálkodván magok-is sokat szerzettek. Ezen Rend közûl némellyek nagy meg-hódítókká váltak, némellyek pedig rendetlen életek miatt el-rontattak cassáltattak, mások meg-maradtak, és e' világba nagy tetteikre való nézve sokaknak szemeit magokra fordították, és nagyokká-is lettek.

Hajdan a' Teutonicus, az az: Német Rend Uralkodott Tartományokon, és népeken, a' Malthai Rend, még most-is uralkodik, és sokáig-is fog uralkodni. Nem lehet egy könnyen egy Fejedelmet, vagy-is Hertzeget Európába találni, a' ki nem kívánt vólna valamelly Rendet fel-állítani, és a' mi idônkbe-is állítottak-fel. Egyedûl tsak ezen Titulus, *Rendbéli Vitéz!* a' mellyet az Angliai Királyok magok Polgárinak szoktak adni, még azon régi Vitézi Rendnek származása, de nagyon mesz-

ſze vagyon már-maga régi eredetétűl. Egyetlen egy nyomát még abba a' Tiſztelet adásba találályuk, a' mellyel minden Frantzia Királyok a' Velentzei követeket illetik, és őket Rendbéli Vitézekké téſzik, és ezen Czeremóniánál azon régi Rendnek tsak azon jelét lehet látni, hogy a' Király meg-öleli a' követet.

Mind ezen történetek tsudálatos tűnések a' mi ſzemeinkbe, mert ha mi Nagy Károly Csáſzárnak idejétől fogvást a' ſzokásokat vóltok képpen meg-visgállyuk, mind az orſzáglásban, mind a' Hierarchiában, úgy a' Háborúkban, hívatalokban, Finantziákban, Társaſágokban, ſőt még az öltözetekben-is nem találunk mást, hanem ſzünet nélkül való változásokat, a' mellyek leg-inkább tündérſéggel 's áll-ortzaſággal történnek.

A' midőn azon régi időbe a' Vitézi Társaſág, vagy-is inkább Rend fel-állott, olly nagy buzgóſággal gyakoroltatott az ő reguláik ſzerint közöttők a' vitézi kötelesſég, hogy más mindennémű ſzükſéges dolgokról meg-felejtkeztek. Ők magokat a' Lacedemoniai Vitézekhez hasonlókká akarták tenni, vaſtag ételekkel kezdették magokat táplálni, a' napnak hevét, és a' Télnek fagyát mordſág nélkül ſzenyvedték, egymással bírkoztak, viaskodtak, melly viaskodást ők Lántsák törésének nevezték. De mivel egyedűl ezen vitézi gyakorlásokra adták magokat, bizonyos dolog-is az, hogy ők el-állottak magok első Vitézi Társaſágoknak tárgyától, mert a' Tudományoknak tanúlását el-mellőzték, más erköltsöt nem esmértek a' tehetős viaskodásnál, ſőt még az Isteni ſzolgálatot-is ebben állani tartották, és

így

így tudatlanokká, utóllyára babonásokká-is lettek.

Szent Plaje nevezetű nagyon tudós Úr, nagy dítséreteket ád azon első Vitézi Rendnek, de még is hozzája teszi, hogy azon idők, a' mellyekbe azon Rend leg-inkább virágzott, a' Barbáriesnek, a' Tolvajlásnak, és mindenféle rendetlenségeknek ideji vóltak, és hogy éppen ezeknek meg-gátlására, és az akkori embereknek meg-jobbítására állíttatott vólna fel azon Vitézi Rend. A' szándék ugyan, és fel-tétel dítséretes, és jó-is vala, de aztat-is tudgyuk, hogy az emberi természet, mindenkor hajlandóbb a' roszra, mint sem a' jóra, a' mellyért-is éppen nem lehet tsudállani, hogy azon Vitéz társaságnak tagjai utóbb azon jó tárgytól el-távoztak, és roszszakra vetemedtek, mivel kétség kívül azon vitézeknek ifjaknak kelletett lennie, mert azon bajnoki játékokra a' meg-élemedett emberek nem-is vóltak alkalmatossak, az ifjú ember pedig ollyan mint a' viasz, melly minden formát fel-vészen, így tehát el múlatván a' tudományok tanúlását, és azon idöbéli rosz példákat látván ki tsudálhattya, hogy ök erköltstelenekké lettek.

Utóllyára vad buzgóságok, föképpen Spanyol országba annyira terjedett, hogy vándorló Vitézekké lettek, és valamelly élö Hertzeg Aszszonyt, de sokszor tsak Phantasmájok által képzellettet-is tettek tárgyokká, hogy ezért fognának viaskodni, és mindeneket szenvedni, tsak hogy azon valóságos, vagy képzellet Dáma a' ditsöségnek borostyánnyát tegye a' fejekre, a' kiket-is majd tsak nem Isten Aszszony gyanánt imádtak, és ebbül állott

az ö babonaſágok. Ki-tettem már én más helyen, hogy ezen Vándorló Vitézeket, melly nevetſégessé teſzi-ki Cervantes Úr, különösen a' Spanyolok ellen írt Satyrájába, a' mellybe egy Don Qvixod nevezetü Nemes Spanyol Vitézt Lovász Mesterével Sancho Panchával felette mulatſágosan adgya elö. De éppen ezen Vándorló Vitézſéghez való ſzeretet okozta a' Normannusokat-is, hogy ök Olaſz orſzágot meg-hódolták, a' kereſztes háborúknak-is e' vólt oka, a' mellyekrül Históriámnak következendö réſzeibe fogok ſzóllani.

Chrono-

CHRONOLOGICA TÁBLA,

a' melly

magába foglallya az újjabb időkbe történt leg-főbb dolgokat.

Szükségesnek ítéltem én ezen Táblát mostan végzett jelen való Históriám kötetéhez ezen okokra való nézve függeszteni. Elsőben-is, mivel én a' Római Birodalom történeteinek le-írásában egészlen az Arabusoknak meg-hódoltatásáig fok jeles történeteket ki-tettem, a' mellyek Klodovicusnak ideje után történtek. Másodszor pedig azért, mivel az első századgyai az újjabb történeteknek annyi fok homályos, és öszve keveredett dolgokat teszznek szemünk eleibe, hogy lehetetlen légyen azoknak ki-tevésében olly bizonyos rendet tartani, a' mellyből az időknek megjegyzése ki-tessék. En tsak a' leg-főbb dolgokat fogom elő adni. Légyen tehát.

486. Klodovicus meg-veri a' Rómaiakat Soissonnál, és el-veszi tőlök azon Tartományokat, a' mellyeket még Galliába bírtak. Itten kezdődik valósággal a' Francusoknak Monarchiája. A' Francusok Tornacumba, és ezen város körül való megyékbe, már le-telepedve vóltak, de még-is majd semmi se tudatik azoknak első Királlyairól. Az ő első meg-hódoltatójok, minek utánna a' Németeket Czilpik alatt 496 esztendőbe meg-verte vólna, a' Keresztény vallást bé-vette.

507. Alaricus a' Napnyúgoti Góthusoknak Királlya Vivonne mellett, Klodovicus által meg-győzettetik. Ezen Győzedelmes hatalma alá veſzi ezen Királyſágot, mellynek fő városa Tolosa vala, de a' Napkeleti Góthusok Királlya Theodoricus egy réſzit annak, Vezérei által maga réſzire elvéteti.

511. Klodovicus meg-hal; a' Birodalmat az ő négy Fiai magok között fel-oſztyák. Ezen oſztás ſok ideig ſzomorú eseteket ſzült, mivel a' ſzűnet nélkül való rendetlenſégek között egy Polgári háború a' másikat érte.

526. Nagy Theodoricus meg-hal. Ő azon időbe, a' mellybe magokat a' Római Csáſzárok megútáltatták Olaſz orſzágba mint Király ditsőſégeſen uralkodott. Justinus Csáſzár a' következendő eſztendőbe meg-hala, és az ő Csáſzári Trónusára üle-fel ama nevezetes Justiniánus, a' kinek híre érdemeit fent múlta.

533. Belizárius ki-ragadgya Africát a' Vandalusok kezéből. Ezen Justiniánusnak Fő Vezére a' Birodalmat virágzásra hozta vólna, ha már fundamentoma annyira meg-nem rontattatott vólna. Ő felette háládatlan egy Udvarnál ſzolgált.

534. A' Burgundiai Királyſágnak vége. A' Francusi Királyok ezen meg-hódoltatásokkal fel-oſztoztak, melly által a' Monarchia nagyon ſzembe tünő növést nyert.

537. Belizáriusnak Olaſz orſzágba való táborozása. Ő Ravennába a' Napkeleti Góthusoknak Királlyát Vitigest meg-alázza, és úgy tetſzett; mintha ő 540-dik eſztendőbe Olaſz orſzágot megint a' Birodalomhoz kaptsolta vólna, de a' Birodalmat ſokáig meg-nem tarthatta. Totilás, a' ki Theodoricusnak nyomába lépett, kénſzerítette a' Rómaiakat el-menni.

553. Narses, a' ki metſzett vala, meg-veri Justiniánusnak egy jó ármádájával, a' mellyet reá bízott, Totilást. Olaſz orſzág a' Góthusoknak kezei közűl ki-fatsartatik, de ezek helyét tsak kevés eſztendők múltával más Barbarus Nemzetek foglallyák-el.

568. Második Justinus alatt, a' ki követője vólt Justiniánusnak, Alboinus fel-állíttya Olaſz orſzágba a' Longobardusi birodalmat, az Olaſz orſzági birodalom nem tartott-meg többet a' Ravennai Exarchatusſágnál.

575. Kezdete azon Polgári háborúnak, a' mellyet két Királynék, Fredegunda, és Brunehilda indítottak. Soha ſe látott a' világ rettentőbb eseteket. Ezen esetek nem annyira okoztattak ezen két Királynéknak uralkodni való kívánások által, mint ſem az erköltsök meg-romlása, és a' Religióban való versengés által.

590. Szent Gergely Pápa, a' ki Nagynak neveztetett. Ezen Pápa uralkodásának ideje dítséretes, valamint az ő erköltseire való nézve, ſzintén úgy az ő ſokat érdemlett tekéntetére való nézve-is, a' mellyekért az Udvaroknál nagyon kedves vala. Ő küldötte az első Missionáriusokat Nagy Britanniába, a' mellyet a' Száſzok, és Anglusok már ſzáz eſztendőktől fogva hatalmok alá vettek.

602. Phocás le-veti Mauritius Csáſzárt a' Trónusrúl. Egy ezen kettők között való félelmes környúl való állások miatt következett emlékezetre méltó Birodalombéli párt-ütés. Heráclius, a' ki 610-dik eſztendőbe Phocást a' Trónusról le-vetette, győzedelmeskedik a' Persákon, de ellenbe megſzaporította a' Birdalomnak nyomorúſágát új Theologusi versengésekkel, és roſz orſzáglásával.

622. A' Mahometánusoknak Hegirája, vagy-is Mahometnek el-futása. Ezen félelmes meg-tsaló, kénszerítteteti Mecca városából el-szökni, de hamar maga hatalma, és Religiója alá vetette az Arabusokat, vagy-is Saracénusokat, és azokból valamint Fanaticus, úgy szintén nagy meg-hódoltató népet formált. A' Califák az ő követői, ezen Királyi Papok, hamar igájok alá vették Syriát, Persiát, és Africát tsak rövid idő alatt.

672. Konstantinápoly a' Saracénusok által ostromoltatik, már ezen fő városa a' Birodalomnak veszedelembe vólt, de még-is azon Görög tűz, a' mellyet Callinicus talált-fel meg-szabadította aztat, de a' tartományok minden felől meg-hódoltattak.

Vamba, Spanyol országnak Királlya, egy Tolédóba tartatott Conciliumba azon szín alatt, hogy átok alá vólna vettetve, birodalmától meg-foszttatik. A' Püspökök uralkodnak Spanyol országba, és ottan Törvényeket teszsnek, és a' melly soha se hallatott, a' Királyok mint viselik magokat azon tudósítást magok Monarchájok ellen bé-veszik.

711. Az Afrikai Saracénusok, a' kik Maurusoknakis neveztettek, Spanyol országot meg-veszik. Pelájó egy a' Napnyúgoti Góthus Királyok vérébűl származott Bajnok az Asturiai hegyek közé szökik, és ottan egy új Keresztény Királyságot állít-fel, a' mellyel a' meg-hódoltatóknak ellent állott.

714. Herístal Pipin meg-hal. Ő Frantzia országba azon titulus alatt Major Domus, ditsőségesen uralkodott, mert a' Királyok hatalom nélkül valók vóltak, és az egész hatalom annak kezébe vólt, a' ki Major Domus vala. Martellus Károly, a'

ki

ki a' Birodalomba Attyát követte még ötet fent haladta maga táborozásai által.

725. Isauricus Leó a' képek tiſztelétét el-akarja rontani, és a' képeknek rontatása leg-károsabb nyughatatlanſágokat okozott, és a' Pápákat, és a' népet fel-indította a' Birodalom ellen.

732. Martellus Károly meg-veri a' Saracénusokat Tours alatt. Ők Spanyol orſzágból tsaptak-bé Frantzia orſzágba, és talán eztet meg-is vették vólna, ha ezen Frantzia Bajnok nagy vér ontást nem okozott vólna közöttök, azoknak polgári háborúi a' Kereſztény orſzágoknak haſznára váltak.

752. Pipinus Martellus Károlynak fia ki-zárja Klodovicusnak maradékit, az az: a' Merovinginusi Hertzegeket a' Trónusra való jusból. Eztet ugyan leg-inkább Zachariás Pápának böltseſége tselekedte. A' Pápák a' Napkeleti Csáſzároknak hatalmok alól ki-akarják magokat vonni, és azon nyughatatlanſágok ellen, a' mellyeket nékiek a' Longobardusi Királyok okoztak bátorſágba tenni, ők magokat Frantzia orſzágra bízták. Pipinus kétſzer mégyen-bé Olaſz orſzágba, és erőnek hatalmával arra veſzi a' Longobardusi Királyt Aistulphust, hogy a' ſzent Széknek kénſzerítetett némelly városokat adni.

768. Pipinus meg-hal, és koronáját maga két fiainak Nagy Károlynak, és Carolomannusnak hagyta. 771-dik eſztendőtől fogva az első uralkodott, az ő Táborozásai, az ő Törvényei, és orſzáglása a' Históriában emlékezetes Epochát teſznek.

774. Vége a' Longobardusi Királyſágnak. Adriánus Pápa Nagy Károlyt Desidérius Király ellen ſegítſégül hívja. Ez a' maga városába Páviába el-

fogattatik. A' Longobardusi Uradalom a' Francusi Monarchiával egyesíttetik.

778. Abdoraman, vagy-is Almanſzor egy Arabiai Fejedelem Spanyol orſzágot a' Califáktúl el-ragadgya, és mint Király ditsőſséggel uralkodott ottan.

794. A' Francofurtumi Concilium meg-átkozza a' második Nicænumi Conciliumot, a' melly 787 eſztendőbe Irene Csáſzárné alatt a' képeknek tiſzteletét megint helyre állította. Nagy Károly itten, de nem alkalmatos időbe Theologusnak mutatta magát lenni, holott még tsak idæáját-is a' Nicænumi Conciliumba munkált Decretumnak nem értette.

800. Harmadik Leó Pápa Nagy Károlyt Csáſzárnak koronázza. Azon gondolkodtak, hogy a' Napnyúgoti Birodalom helyre állíttattasson, holott már még tsak nyoma ſe vólt. A' Pápáknak világi hatalma, a' mellynek Pipinus vetette-meg fundamentomát, álandóbb vólt. Nicephorus, a' ki Irene Csáſzárnét Trónussáról le-vetette. Nagy Károllyal egyesül, és mind a' két Birodalomnak határ ſzélei ki-tsináltatnak.

807. Harul all Raschild Califfa, a' ki óltalmazója vólt a' tudományoknak, és azokat virágoztatta, tsupán nagy Károlyhoz viseltetett tiſzteletből által adgya nékie Jerusálemet. Egy emlékezetre méltó dolog az, az emberi Históriában, hogy azon időbe Európa mély tudatlanſágba bé-esett, az Arabusok között pedig ez nagyra fel-mene.

814. Nagy Károly Csáſzárnak halála. Az ő Birodalma ki-terjeſztette magát Frantzia orſzágra, Német orſzágra, Cataloniára, és úgy tovább. Az ő fia Szelíd Lajos nem tudott mind azon párt-ütéseknek, a' mellyek mindenfelől ellene fel-támad-

madtak másképpen ellent állani, hanem tsak kis ſzívüſégével.

820. A' Normannusoknak első ki-tsapások. Ezen tengeri tolvajok, a' kik a' Balticum tengernek partyairól jöttek, Európának fokáig ostora vólvóltak, és az Európai tartományokba nagy Revolutiókat okoztak.

827. Egbertus a' Vetseri Király, a' ki Nagy Károlynak udvarába formálta magát, egyesítette azon hét Angel Saxoniai Királyſágokat maga Uralkodása alatt, a' mellyek Heptarchiának neveztettek.

830. Lajos Király maga rebellis fiai által, vagy-is inkább a' Püspökök által le-tétettetik, és ezek nyilván való bűntetést vetettek reája, hogy hamarább veſzejtse-el koronáját. Ő megint a' Trónusra jött, de orſzáglani meg-nem tanúlt.

840. Lajos halála után, az ő három fiai Lotharius, Lajos Német orſzágnak Királlya, és Kopaſz Károly fel-oſztották magok között a' Monarchiát. Ezen oſztás új oka léſzen a' polgári háborúknak.

845. A' Normannusok egéſz Páris városáig jönnek. Az ő zsákmányozások mindég félelmesebbek leſznek. Kopaſz Károly Király, pénz fizetés által arra veſzi őket, hogy viſzſza mennek; az annyit tett, hogy kedvet adott nékiek a' viſzſza jövésre, ő pedig elégtelen vólt, hogy ellent álhatott vólna. Anglia-is általok valamint Frantzia orſzág-is puſztíttatik.

860. Lotháriusnak Lotharingiai Királynak feleſégétül való el-vállása. E' vala oka azon Miklós Pápával történt viſzſza-vonásnak, a' ki leg-erőſzakosabb módokkal élt a' koronás fejek ellen. A' Római versengések mindég ſzaporodtak; utólyára ugyan tsak a' Pápák lettek nyertesek. Mik-

lós Pápa excommunicállya Phótius Patriárchát, és ez által a' Deák, és Görög Ecclésiák között való szakadásnak fundamentoma meg-tétettetik.

871. Nagy Alfrédusnak Angliába való országlása. Ő valamint Nagy Károly az ő idejének tsudája vólt.

877. Kopasz Károly Frantzia Király, és Császár meghal. Az ő Uralkodása Epochája lehet a' Feudális országlásnak, melly által az Anarchia, és erőszak tételek fokáig meg-tartattattak magok erejében.

885. Páris városa a' Normannusok által ostromoltatik, és két esztendeig meg-tarttya magát. Vastag Károly otsmány békességet köt ezen Barbarusokkal. Egyűgyű Károly láttya magát 912 esztendőbe kéntelennek lenni nékiek azon tartományt, melly most általok Normandiának neveztetett által engedni. Rolló az ő Vezérek ditsőségesen uralkodott azon tartományba Hertzegi Titulus alatt.

910. A' Cluni reformátió. A' Barátok magok tisztességes viseletek által hatalmasak lésznek, mivel a' többi Papság meg-romlani kezdett, és a' nép ostoba vala.

912. Conrádus a' Francusok Hertzege a' Németek által Királynak választatik. A' Frantzia Királyoknak tehát háza el-veszti Német országot. Egyűgyű Károly, a' kinek leg-közelebb jussa vala ezen koronához, már most tsak árnyék Király vólt. A' Frantzia Urak kevés fáradtsággal le-vetették ötet a' Trónusról. Meg-hólt 929-dik esztendőbe fogságba.

938. Ramirus, a' ki második vólt, és Leóni Asturiai Király-is vala, a' Maurusokat egy nevezetes ütközetbe meg-veri Simancas alatt. A' Maurusoknak Spanyol országba magok között polgári há-

bo-

borújok vagyon, a' mellyet a' Kereſztények magok haſznokra tudnak fordítani, jóllehet közöttök-is kevés egyeſség vala. Ezek lassú elő-meneteleket tettek, de a' reményſég új bátorſággal lelkesítette őket, a' mint bóldogúltak-is.

961. Nagy Ottó Olaſz orſzági Király léſzen, következendő eſztendőbe pedig Csáſzárrá koronáztatik. Ő madaráſz Henricusnak, a' ki Saxóniai Hertzeg vólt fia vala, ez Német orſzági Királyis vólt. Tizenkettődik János Pápa Ottót ſegítſégül Berengárius ellen hívja, a' ki Olaſz orſzágba Tyrannismuskodott. Ezen orſzág a' Németeknek adatott éppen ollyan módon, mint annak előtte a' Francusoknak adattatott. De hamar annak utánna a' Pápa Rómát párt ütésre hozta. A' Csáſzár ezen várost meg-hódoltattya. Ottó alatt az Egyházi Rend igen hatalmas léſzen, és az örökös Feudumoknak bírása bé-hozattatik. A' roſz erköltsök nagyon uralkodnak mindenütt, de mégis ezen ſzázadba, Dániába, Svéczíába, Lengyel orſzágba, Mosqua orſzágba, és Magyar orſzágba, az igaz Kereſztény vallás bé-hozattatik.

987. Húgó Capétus el-nyeri a' Frantzia Koronát, és attól Károlynak Lineája el-zárattatik. A' Királyi Familia, valamint a' Meronvigisi, a' Hertzegnek gyengeſége miatt meg-vettetetik. Az eddig uralkodott Frantzia Királyi Ház Húgó Capétusról jön-le, de ezen ſzázadba élő Frantziáknak dühöſſége kegyes, és kegyelmes jó Királlyokat, és Királynéjokat gyilkosan meg-ölte. Ugyan tsak vannak még ezen Capétus Familiának maradéki életbe, és az Ur Isten mint igaz Bíró valamellyiket fel-is fogja emelni igazſágos Trónusára.

998. Robertust Húgó Capétusnak fiát ötödik Gergely Pápa excommunicállya, és azzal kénſzerítette őtet feleſégétül való el-vallásra.

1017.

1017. A' Dánusok Knut Királlyok alatt, Anglia országot magok alá-vetik. Knut ottan mint egy nagy Fejedelem úgy uralkodik. Az ő Attya Svend vetette-meg ezen országlás változásának fundamentomát.

1029. A' Normandiai Vándorlások építik Aversa városát Olasz országba. A' Normandiai Nemesek, a' kik magok régi nemzetségeknek bátorságától lelkesíttettek állították-fel a' két Siciliának Királyságát-is, mint gyümöltsét magok tiszteletre való vágyódásoknak, és bátorságoknak. Példák ők, egy nemzet mit nem tehet, a' melly az egyességet, és bátorságot meg-tarttya.

1033. Az Isten békessége; első Henricus Frantziák Királlya alatt a' Püspökök által ki-hírdettetik. Ezen késedelmes rendelés bizonysága vala a' rendetlenségeknek, és el-nyomattatásoknak, és annak-is, hogy ezen segíteni nem lehetett.

1035. Sanchó Navarrai Királynak halála, a' ki ezen nevet Nagy azért nyerte-el, mivel ő a' Mauruſoknak nagy meg-hódoltatója vólt. Ő maga birodalmát négy fiai között fel-osztotta. A' mellyből a' lett, hogy Spanyol országba négy kis Keresztény Királyságok állottak-fel, úgymint: a' Leóni, Navarrai, Castiliai, és Aragóniai, de ezekkel új polgári egyenetlenségek, és háborúk-is támadtak.

1054. A' Görög Ecclésiának a' Deák Ecclésiától való el-szakadását el-végzi Cerulárius Patriárcha, a' kit kilentzedik Leó Pápa éppen nem kímélett. A' Konstantinápolyi Udvar a' roszszaságnak Theátruma vala, a' mellyért-is új polgári háborúk okoztattak, és azon nevezetes Zoé Királyné még élt.

1058.

1058. A' Normannusok, a' kik Olasz országba letelepedtek, ki-ragadgyák a' Saracénusoknak kezeiből Siciliát. Ezen vitézséggel tellyes Normannusok; szűnet nélkül magok meg-nagyobbitásán munkálódtak.

1066. Vilhelmus a' Normannusok Hertzege Angliát meg-veszi, és egy rettenetes Politicával ezen egész nemzetet igája alá-veti.

1073. Hildebrandt Pápa ezen név alatt Hetedik Gergely. Egy Pápai országlás nem vala még olly nevezetes mint az övé, mivel ő ellent tudott állani sok Fejedelmeknek.

1076. Negyedik Henricus Császárt ezen hetedik Gergely Pápa excommunicálta, és le-is vetette őtet, a' Normannusok, a' kik a' szent Széknek vasallusai vóltak, és Mathildis Grófné, a' ki nékie maga tartománnyait ajándékozta nagyon segítették őtet. Meg-hólt 1085-dik esztendőbe. Az őtet követői nyomába léptek.

1085. Eid a' Maurusoktól el-ragadgya Tolédót. A' Keresztények Spanyol országba több-több előmeneteleket tesznek; a' Portugalliai Királyság 1132-dikbe kezdődik.

1095. A' Clermonti Conciliumba, második Orbán Pápa, a' Frantzia Királyt első Fülepet excommunicállya, és keresztes háborút hírdet. Ezen keresztes háborúk leg-nagyobb bizonyságai azon időbéli gondolatok módgyának. Ez el-végződött 1099-dik esztendőbe Jerusálem városának el-vételével, de ezen el-vétel minden haszon nélkül való vala.

1105. Negyedik Henricus, maga fiától ötöd 'Henricustól, a' kit második Paschális Pápa párt-ütésre fel-indított, Trónusáról le-vettettetik. E' vala következése Hetedik Gergely Pápa tzivakodásának.

ſának. Az új Csáſzár aztat tovább-is folytattya. Paschális Pápa 1112-dik eſztendőbe az Investitura aránt egyesſégre lép, és a' háború újra ki-lobbant.

1115. Vastag Lajosnak háborúja, a' ki Frantzia Király vala, Első Henricussal Angliának Királlyával, és Normandiának Hertzegével, e' vala kezdete ezen két Királyſágok között való hoſzſzú háborúnak. Ez el-kerülhetetlen-is vala azon időtül fogva, a' miólta az Angliai Király nagy Feudumot bírt Frantzia orſzágba.

1122. Azon háború, a' melly az Investitura miatt vólt, egy különös alku által második Calixtus Pápa, és ötödik Henricus között le-tsendesíttetett. De azon ſzokás, hogy a' jobbágyok magok Urok ellen párt-ütésre indíttattak az által, hogy azoknak Urai excommunicáltattak, egéſz Európát még ſokáig nyughatatlanította.

1130. Anaclétusnak ſzakadása, a' ki második Inocentius Pápának Pápai méltóſága aránt kétſégeskedett. Szent Bernárd Inocentius Pápát valóſágos Pápának lenni ki-hírdetteti. Ebből háború támadott. Innocentius mivel Rogeriusnak Sicilia Királlyának foglya vólt, meg-erősítette azon Királyi Titulust, a' mellyet Anaclétus nékie adott.

1140. Abelardus Sensbe excommunicáltatik. Berengárius-is a' múlt ſzázadnak közepén Frantzia orſzágba, és Rómába így jára. A' tudományok megint fel-élednek, nem-is esmértetett akkor jobb. Bresciai Arnoldus dogmatizált, de hamissan, a' mellyért-is ötet Negyedik Adriánus Pápa nagyon üldözte, és 1155-dik eſztendőbe meg-is égettetett. Nagy eretneklégek-is támadtak, a' mellyek félelmesek vóltak.

1146.

1146. Második Kereſztes háború Szent Bernárd által prédikáltatik. Ifjabbik Lajos, és harmadik Conrádus, a' ki első lépett Csáſzárſágra a' Sváb házból, nagy ármádákkal mentek Azsiába, de mind a' ketten egymás után a' Törököktül megverettettek, és 1149-dik eſztendőbe viſzſza jöttek.

1152. Csáſzár Fridericus Barbarossa. Ő ſokſzor a' fel-támadást, a' melly Lombardiába el-terjedett el-akarta nyomni, de haſzontalan vala fáradozása. 1176-dikba a' Mailandiak le-mondottak a' Csáſzárnak tartozó engedelmeſſégről. E' vala azon idő, a' mellybe a' nép mindenütt a' ſzolgálatnak igáját magáról le-rázta, és a' ſzabadſágot megvette. A' városbéli ſzokás hozattatott-bé, és azzal a' polgárok között a' ſzorgalmatoſság. Velentze, a' melly már a' kereskedés által meg-gazdagodott, Negyedik Adriánust óltalmazta Fridericus Csáſzár ellen.

1164. Második Henricus versengésének kezdete Becket Tamással, az az: Cantebury Szent Tamással, mellyek a' Papok ſzabadſágát, egyſzersmind az ő adójokat illette. Henricus leg-hatalmasabb Király Európába, ő Frantzia orſzágnak ſok tartománnyait bírta, de ezen versengés ötet ſzerentsétlenné tette.

1188. Harmadik Kereſztes háború Szaladin ellen vólt, a' ki Jérusálemet meg-vette. Fridericus Barbarossát ezen táborozásba halál érte. Augustus Fülepnek, és Richardusnak Angliai Királynak kevés ſzerentséje vólt ebbe. Acrének meg-vételébül állott az egéſz nyereſég. Richardus viſzſza térvén, úttyába Hatodik Henricus Csáſzár által elfogattatott 1192-dik eſztendőbe. Augustus Fülep, a' ki ötet meg-előzte, az ő jelen nem létét tudta maga haſznára fordítani, és nékie annyi ſzívbéli bánatot okozott, a' mennyit tsak lehetett.

1196.

1196. Hatodik Henricus Csáſzár maga feleſégével el-nyeri Siciliát. Ez vólt leg-nagyobb oka, hogy a' Pápák ezen Sváb Hertzeget útálták, mivel ötet Olaſz orſzágba meg-ſzenvedni tellyesſéggel nem akarták.

1198. Kezdete harmadik Inocentius Pápa uralkodáſának, a' ki néminémű tekéntetbe hetedik Gergely Pápát-is fent haladta. Ö azzal kezdette hatalmát mutatni, hogy ő a' Frantzia Király feleſégétül való el-válására Interdictumot tett.

1202. Augustus Fülep confiscállya azon tartományokat, a' mellyeket János Angliának Királlya Frantzia orſzágba bírt. Ez fegyveres kézzel történtmeg. János Király éppen ollyan félelmes ſzívű vólt, valamint erőſzak tételű.

1204. Konstantinápoly a' negyedik Kereſztes háború alatt meg-vetettetik, Balduinus Flandriai Gróf vezérlett itten, és Csáſzárrá-is lett. A' Kereſztes vitézeknek ſzeme, mindég ezen városra vólt vetve, mivel mindég a' hitetlenek ellen látſzattattak lenni. Velentze, a' mellynek ezen táborozásba nagy réſze vala, leg-jobban járt, mert Moréát, és Candiát el-nyerte.

1208. Az Albigenserek ellen fel-vett Kereſztes háború. Rajmundus Toulosi Gróf, lett a' kegyetlenſégnek áldozattya. Akkor kezdődött az Inqvisitió.

1212. Harmadik Inocentius, a' ki Jánossal Angliai Királlyal tzivakodott, Augustus Fülepnek adgya a' Királyſágot, így tehát János vasallusa vólt a' Pápának, a' ki most más rendeléseket tett. Az Angliai Urak fel-támadtak, és a' Királyt kénſzerítették 1215 eſztendőbe azon ſzabadſágnak levele alá maga nevét írni, a' mellynek ezen neve vala: *Magna Charta.*

1215.

1215. A' Kóldúló ſzerzeteknek kezdete. Ezen Szerzeteseknek, a' kiknek fel-állítását Harmadik Innocentius Pápa meg-erösítette, az Anyaſzentegyháznak dolgaiban nagy bé-folyása vólt, Universitások állíttatnak-fel. Aristoteles Metaphysicájának olvasása meg-tíltatik. A' Római törvénynek tanúlása által meg-vettetik fundamentuma az orſzág Revolútiójának.

1223. Augustus Fülep meg-hal. Ő maga böltsesſége által a' koronának hatalmát meg-ſzaporította.

1227. Kilentzedik Gergely Pápa második Fridericust excommunicállya. Ezen Csáſzár ki vólt téve mindennémű fel-vételére a' Római Udvarnak, a' ki a' Sváb Házat el-nyomni akarta. Egy alku által, a' mellyet az Ægyiptusi Sultánnal vitt végbez, el-nyerte ő Jerusálemet, és még-is újra megint excommunicáltatott.

1230. Gengis Chán, a' ki ezen idő tájba meg-hala, Ázsiába, és nagy réſzébe Chinának bé-hozta a' Moduli Tatároknak uralkodását.

1236. Szent Ferdinandus Castiliának Királlya el-veſzi a' Maurusoktól Corduát, és utánna Sevillát. Első Jakab Aragoniai Király el-veſzi tőlök Valentzát-is. Ezen két Fejedelmek törvényt tévők leſznek, Alphonsusnak, a' ki-is böltsnek nevezteteti, Castiliai Királynak uralkodása 125-dik eſztendőbe nem kevesebbé ditsőſéges. A' tudományok virágzásra hozattattak Spanyol orſzágba. 1234-dik eſztendőbe a' Champagniai Gróf a' Navarrai Királyſágot nyerte-el.

1245. Közönſéges Concilium tartatik Lugdunum városába, a' mellybe Fridericus Negyedik Innocentius Pápa által le-tétettetik. Néhány eſztendők előtt Kilentzedik Gergely Pápa Szent Lajost az

ő testvérét kínálta-meg a' Birodalommal, de ezen nagy erköltsű Király meg-vetette ezen ajánlást. A' Csáfzár bátorfága által meg-tartotta magát, és meg-hala 1250-dik eſztendőbe. A' Római viſzſzavonások által a' Csáfzári méltóſág Negyedik Henricustól fogva nagyon álá ſzállott.

1248. Szent Lajosnak Kereſztes háborúja. Jóllehet Heroicumi erköltsökkel bírt ő; még-is Ægyiptusba el-fogattatott, a' mellyért-is Palæstinába ſemmit ſem vihetett véghez.

1258. Vége a' Califátusſágnak. Régi időtől fogva a' Califfák nagy titulussal bírtak, de minden hatalom nélkül. Gengis Chánnak egyik unokája elfoglalta az ő fő városokat.

1261. A' Latinusok, az az: a' deák vallásbéliek, elveſztik Konstantinápolyt, de Nyóltzadik Mihály megint meg-vette. A' deák Csáfzárok már majd nem-is bírtak többet ezen városnál.

1264. Harmadik Henricus Angliának Királlya, maga jobbágyai által Birodalmától meg-foſztattatik. Szent Lajos ítélő bírónak válaſztatik ezen Király, és Rebellisek között, de Gróf Leicester tudta maga ſzavait el-forgatni. Ezen időbe kezdődött a' közönſégnek Kamarája.

1266. Andegáviai Károly le-veti Conradinust Neápolisnak, és Siciliának Királlyát Trónusáról. Conradinus unokája vólt második Fridericusnak, és negyedik Kelemen Pápa az ő Királyſágát egy Frantzia Hertzegnek adta, a' kinek Conradinus 1269-dik eſztendőbe fejét le-üttette.

1270. Szent Lajosnak halála Africába, a' hová a' Kereſztes Vitézekkel mene.

1271. Haubspurgi Rudolphus Csáfzár léſzen. Ezen Csáfzárnak köſzönheti az Austriai ház maga

Nagy-

Nagyságát. Ottocarust Cseh országnak Királlyát meg-foztotta ő tartománnyaitól, és Austriát maga fiai közül egyikének adta.

1282. A' Siciliai Vetsernye. A' Frantziák Siciliába agyon verettettek. Harmadik Péter Aragoniának Királlya ezen Királyságot el-veszi, a' melly akkor Neápolistúl el vala szakaszva.

1291. Első Eduardus Angliai Király Scotiától a' Homágiumot fel-veszi. E' vala gyümöltse az uralkodásra bölts kívánással öszve kötött hatalomnak. Szép Fülep Gujennét ezen Hertzegnek részire vette-meg.

1294. Bonifáciusnak Pápasága, a' ki harmadik Innocentiushoz egyenlő akart lenni. Az ő tzivakodásai szép Füleppel egy Epochát tsináltak.

1300. Othman; a' Török birodalmat állíttya-fel, a' melly az ő következendői által nagyon sebes elő-menetellel, felette nagy hatalmasságra nő. Ő vólt törsöke az Ottomanniai háznak.

A' Státusoknak közönséges egybe gyüllése Frantzia országba, a' hol a' köz népek leg-elsőben gyüjtettek együvé. Ezen közönséges Gyülekezet nagyon panaszolkodott azon Pápa ellen, a' ki a' Királyt átok alá vetette, és le-is akarta vetni.

1306. Bruce Robertus ki-szabadíttya Scótiát az Angliai iga alól. A' Helvétusok szabad országlásának kezdete. Az Austriai ház nyomta őket. Három Cantonok példái vóltak az ő mértékletességeknek, és Hérosi bátorságoknak, az ő érdemlett bérek pedig lett a' szabadság.

1309. Ötödik Kelemen Pápa a' szent Széket által teszi Avignonba, a' hol hét Frantzia Pápák uralkodtak.

1314. Szép Fülepnek halála. Ő a' Trónust meg-erősítette, de sok igazságtalanságokat követett-el. Az ő uralkodása alatt a' Parlamentum Párisba állandóságot nyert.

1321. Dantes meg-hal. Ő utánna tökélletesítétte Bocacció az Olasz nyelvet. Még akkor a' más Nemzeteknek nem vólt ízlése.

1323. Bavariai Lajos, és Császár, huszonkettődik János Pápa által excommunicáltatik. Ezen nagy veszekedés meg-újította a' régi botránkozásokat.

1326. Második Eduardus az Angliai Trónusról letaszíttatik, az ő fia; azon nevezetes harmadik Eduardus követte ötet az országlásban.

1328. Valoai Fülep, Frantzia Király. Harmadik Eudvardus az utólsó Királlyal közelről való atyafiságba vólt, de tsak anyai ágon. A' Salisi törvény szerentsésen jóvá hagyattatott. Azon két Trónusra vágyódók egymással hamar háborúra fakadtak. Eduardus vizen szerentsésen meg-ütköz a' Flandriai Rév part mellett 1340-dik esztendőbe. A' Cressi mellett történt ütközetbe-is 1346-dik esztendőbe szerentsés vólt, melly után Calét meg-is vette.

1356. A' Poitieri ütközet, a' mellybe János Frantziák Királlya az Anglusok által el-fogattatott. Frantzia ország, különösen Páris városa nézö helyévé vált a' rettenetes rendetlenségeknek.

Azon esztendőbe munkálta negyedik Károly Császár az Arany Bullát, és abba rendelte a' hét választo Imperiális Hertzegeket, kiknek száma már meg-szaporodott.

1361. Kegyetlen Péter Castilliai Király az ő természet szerint való Testvérétől Henricustól Trónusáról háládatlanúl le-vettettetik.

1370.

1370. Ötödik Károly, a' ki okosnak neveztetett, magaVezérének ſegítſégével különösen Hertzeg Gvesclinnével, el-üzi az Anglusokat Frantzia orſzágból. Ezen ſzázad a' Nemes, vagy-is vándorló Vitézeknek leg-fényesebb Epochája vólt.

1379. A' Nagy Napkeleti ſzakadás tizenegyedik Gergely Pápának halála után. Ezek a' Religiórá, és Nemzetekre való nézve negyven nagyon ſzomorú eſztendők vóltak.

1380. Johanna Neápolſi Királyné hatodik Orbán Pápa által le-tétettetik. Ő maga Királyſágát az Andegaviai Hertzegnek ajándékozta, de ez ebbe magát meg-nem erősíthette. Harmadik Durazzói Károly foglalta-el aztat.

Azon eſztendőbe meg-hala ötödik Károly, egy a' leg-nagyobb Királyok közűl való, és Frantzia orſzág ſoha ſzerentsétlenebb nem vólt, mint az ő fiának Hatodik Károlynak orſzáglása alatt.

1386. Jagelló, vagy-is ötödik Uladislaus Lengyel orſzág Királlya. Ő egyesítette ezen koronával a' Litvániai Nagy Hertzegſéget, és több tartományokat-is.

1390. Első Bujazeth, Amuratnak fia Török Sultán; ostromollya Konstantinápolyt, alkuba estek vele, és az ostromlást el-is hagyta. De ezen Kereſztényeknek nagy ellenſége annak utánna a' Görög birodalmat fel-forgatta vólna, ha eleibe ollyan ellenſéget nem állítottak vólna mint Tamerlan vala, a' ki ötet 1402-be meg-győzte.

1396. Nicopolisnál történt ütközet, a' hol Sigmond a' Magyarok Királlya meg-verettetett. Ez azon Sigmond, a' ki 1410-be Csáſzár vólt, és a' ki azon nevezetes Costnitzi Conciliumot egybe gyűjtötte, a' mellybe a' leg-nagyobb ſzakadás el-végeztetett,

1399. Második Richardus Angliába negyedik Henricus által Trónusáról le-vettetik, ennek fiától ötödik Henricustól Frantzia orſzág nagyon félt, mivel ſok háborúja vólt vele.

A' Pápák, Frantzia orſzágnak Királlyai, a' Német Csáſzárok, és Királyok, az Angliai Királyokkal vóltak leg-főbb Hatalmaſságok, a' kik az Univerſális Históriába az első ſzázadokra való nézve leg-inkább elő hozattatnak, és ezek-is formálták egéſz Európa Státusának testét, a' mellyért-is ezen következendő Chronologica Táblák különös haſzonnal olvastathatnak.

A' ſzám tzifrák jegyzik halálokat, vagy-is Orſzáglásoknak végét.

A' leg-nevezetesebb Pápák Második Gergely Pápától fogva egéſzlen a' nagy Szakadásig.

731. Második Gergely Martellus Károlyt Olaſz orſzágba hívja.

741. Harmadik Gergely azon orſzáglásnak Systemáját követte.

752. Zachariás azt az ítéletet hozta, hogy az Királyſág Pipinust illetné.

757. Harmadik István meg-nyerte Pipinustúl az Exarchatusſágot.

767. Első Pál Desideriussal a' Lombardiai Királlyal pörlekedik.

772. Negyedik István Nagy Károlyt ſegítſégül hívja a' Longobardusok ellen.

795. Első Adriánus ezen Fejedelmet nagy Pompával fogadta Rómába, mindenkor nagy tiſztelettel viſeltetett hozzája, ſok jókat veve-is tőle.

816. Harmadik Leó Nagy Károlyt Csáſzárnak koronázza.

817. Ötödik István nem várta-meg, hogy Szelíd Lajos maga válaſztását meg-erősítse.

824. Első Paſchális ſzintén eztet tette. Mind a' ketten mentették magokat.

844. Negyedik Gergely Lajosnak rebellis fiaival kötést téſzen.

847. Második Sergius boſzſzontotta Lothárius Csáſzárt.

855. Negyedik Leó óltalmazta Rómát a' Saracénuſok ellen.

858. Harmadik Benedek a' Csáſzár akarattya ellen válaſztatik.

867. Első Miklós egy igen mindenekre alkalmatos Pápa, Lothárіusnak, és minden Püspököknek bírójává tette magát, és a' Konstantinápolyi Patriárchát Phótiust excommunicálta.

872. Második Adriánus Kopaſz Károly ellen vólt máſokkal.

882. Nyóltzadik János aztat bizonyította, hogy Kopaſz Károlynak ő adná az orſzágot. Ő ſegítette Bósót a' Provinciai Királyſágra.

891. Hatodik István a' Spoletói Hertzeget Csáſzárnak koronázza.

911. Harmadik Sergius meg-motskolta Szent Péter ſzékit.

963. Tizedik János, tizennyóltz eſztendős Pápa. Nagy Ottót Olaſz orſzágba hívja, és Csáſzárnak koronázza, de annak utánna pártot ütött.

965. Nyóltzadik Leó a' le-vettetett 12-dik Jánosnak helyét el foglallya.

996. Sok Pápák, és Pseudó Pápák, és nagy rendetlenségek Rómába. Tizenötödik János harmadik Ottót segítségül hívja Crescentius ellen, és maga ellen Capétust fel-ingerli.

999. Ötödik Gergely harmadik Ottót meg-koronázza, győzedelmeskedett a' Pseudó Pápán, mert el-üzettetett vólt Crescentius által, Robertusnak-is házasságát semmivé tette, és ötet excommunicálta.

1003. Második Sylvester vala azon nevezetes Gerbertus, a' ki ollyan kemény beszédekkel adta-ki magát tizenötödik János ellen.

1048. Kilentzedik Benedek botránkoztató életet élt, el-is üzettetik, és annak utánna még más kettővel Harmadik Henricus Császárnak parantsolattyára le-vettettetik.

1054. Kilentzedik Leó meg-győzi a' Normannusokat, a' kik Olasz országba le-telepedtek, és ellenkező módon bánt Cerulárius Patriarchával-is. A' Görög Ecclésiának egészlen való el-szakadása a' Deák Anyaszentegyháztól.

1061. Második Miklós Hildebrand szavain indúl, és a' Birodalomnak törvénnyeit meg-veti. Ő a' Normannusoknak mindenekre a' mit tsak el-vehettek Investitúrát adott.

1073. Második Sándor Hildebrand munkállása által a' Császári udvarnak engedelme nélkül választatik. Ő jóvá hagyta Vilhelmusnak minden nyereségeit, a' mellyeket Angliába tett, söt segítette ötet.

1085. Hetedik Gergely (Hildebrand) a' Papok Reformálásában szorgalmatosan munkálkodik, és a' Királyoknak nagy ellensége vólt.

1087.

1087. Harmadik Victor az Investitúra aránt való pörlekedést tovább-is folytattya.

1099. Második Orbán a' Kereſztes háborút predikálya Frantzia orſzágba, minek utánna ő első Fülep Királyt excommunicálta.

1118. Második Paſchális el-végzette Negyedik Henricus Csáſzárnak romlását magába, mivel az ő fiát ellene párt-ütésre hozta.

1119. Második Gelásius. Ennek ellenére más Pápát tett ötödik Henricus Csáſzár.

1124. Második Calixtus megint excommunicálta a' Csáſzárt.

1130. Második Honórius-is Conrádust, a' ki Lothárriussal a' koronáért vetekedett excommunicálta.

1143. Második Inocentius, a' ki Anaclétussal háborúba vólt, mivel ez a' Pápai méltóſágot nem akarta nékie engedni. Frantzia orſzágra Interdictumot vetett, mivel az ifjú Lajos egy fel-ſzentelt Püspököt ſem akart meg-esmérni Rómába.

1159. Negyedik Adriánus Hyberniát egy Bullába második Henricusnak ajándékozta.

1181. Harmadik Sándor, ellene fel-állott Victor Pápától el-üzettetett. Ő Canteburi Tamással tartott második Henricus ellen, és a' Csáſzárt le-is tette, a' ki valamint Harmadik Luciussal, ſzinten úgy Harmadik Orbánnal-is tzivakodásba vólt.

1187. Nyóltzadik Gergely egy Kereſztes háborút végzett Saladinus ellen.

1191. Harmadik Kelemen-is aztat tselekedte.

1198. Harmadik Cælestinus egy követet küldött Spanyol orſzágba, hogy ez kilentzedik Alphonsusnak házaſſágát helytelennek lenni hírdesse-ki.

1216. Harmadik Inocentius a' Hatalmaſſágok előtt magát félelmessé tette, ő vólt kezdője a' Kereſz-

tes háborúknak az Albigensesek ellen, és az Inquisitiónak-is, nagyobb Ura-is vólt Rómának, mint akár melly más Pápa.

1227. Harmadik Honórius, aztat kívánta második Fridericustól, hogy a' két Siciliai Királyſág ne egyesíttessen a' Birodalommal.

1241. Kilentzedik Gergely üldözte Fridericust, és a' koronát Szent Lajosnak ajánlotta.

1254. Negyedik Gergely halálos ellenſége vólt Fridericusnak, és ötet a' Lugdunumi Conciliumba le-is tette. Erre Conrádus Csáſzár ellen, a' ki negyedik vólt, Kereſztes háborút predikállott.

1261. Negyedik Sándor háborúba vólt Manfrédussal a' Neápolyi Királyſág miatt.

1264. Negyedik Orbán el-ajándékozta ezen orſzágot.

1268. Negyedik Kelemen azon párt-ütésnek feje, a' melly Conrádinusnak Neápolisi Királynak halált okozott.

1276. Tizedik Gergely meg-erősítette Haubſpurgi Rudolfnak Csáſzárſágra való válaſztását, és annak utánna excommunicálta ötet.

1280. Harmadik Miklósnak nagy réſze vólt azon egybe esküvésbe, Angulemi Károly Neápolisi Király ellen.

1285. Negyedik Mártony magát Angulémi Károlyhoz kegyesnek mutatta, és néki ajándékozta az Aragoniai Királyſágot, melly harmadik Péteré vólt.

1294. Ötödik Cælestinus, ötet követője Cajetánus, kénſzerítette 1294-dik eſztendőbe a' Pápa koronát le-tenni, és ötet tömlötzbe záratta, a' mellybe meg-is hala.

1303. Nyóltzadik Bonifácius (Cajetánus) ſzép Fülepet a' Trónusról le-akarta vetni, és a' Királynak törvényeket ſzabni.

1304.

1304. Tizenegyedik Benedek az Excommunicátió alól fel-fzabadította Fülepet.

1314. Ötödik Kelemen fzép Fülepnek baráttya, a' veres Papokat ki-írtotta, és a' fzent Széket Avignonba által tette.

1334. Hufzonkettődik János a' maga zsarolásaival, és pöre által Baváriai Lajos Csáfzárral híressé tette magát. Ő Boloniát el-nyerte, és a' Boloniaiakat meg-tsalta.

1342. Tizénkettődik Benedek Baváriai Lajossal a' pört tovább-is folytatta.

1352. Hatodik Kelemen más Csáfzárt parantsolt válafztani. Ő a' Neápolisi Királynénak Johannának, fzerentsétlenfégét maga hafznára tudta fordítani, hogy Avignont meg-vehesse.

1362. Hatodik Inocentius. Anglia, a' melly a' Pápák adója által nyomattatott, nem akart nékie fizetni, a' mellyre János Király magát ajánlotta.

1370. Ötödik Orbán Rómába ment, de vifzfza tért Avignonba.

1378. Tizenegyedik Gergely lakását Rómába vette.

Nagy Szakadás Napnyúgoton.

Frantzia Orfzágnak Királlyai. — Pipinustól fogva hatodik Károlyig.

Én ezen Listát a' Carolinusi Királyokon kezdem, mivel a' Merovinginusiak között nintsen egyébb oftozásnál, és zürzavarnál.

768. Pipinus, a' ki Rövidnek neveztetett; nagy Fejedelem.

814.

814. Nagy Károly Csáſzár azon' időbe a' világ tsudája.

840. Szelíd első Lajos Csáſzár; de gyenge, és ſzerentsétlen.

877. Második Károly, a' ki Kopaſznak neveztetett, uralkodásra vágyódó, de érdem nélkül.

879. Második Lajos, a' ki Dadogó vólt, maga Nagygyai által orſzágának ſok réſzeitől meg-foſztattatott.

884. Harmadik Lajosnak, és Carolomannusnak-is ſzintén illyen ſorsa vólt.

888. Vastag Károly Csáſzár az uralkodásra elégtelen vólt.

898. Odó Capétusnak Ösei közül való, el-nyerte a' Trónust, ámbár együgyü Károlynak ahoz közelebb való jusſa vólt.

922. Harmadik Károly, a' ki együgyünek mondattatott, gyenge Fejedelem vala, a' mellyért-is 922-dik eſztendőbe Trónusſáról le-vettettetett.

936. Rudolphus válaſztás által lett Királlyá, de ő a' Feudumokat el-veſztegette.

954. Negyedik Lajos, a' ki Tengeren túl valónak neveztetett, a' maga Vasallusai által meg-veréttetett.

986. Lothárius, a' kinek majd ſemmi korona jóſzágai ſem vóltak.

Ötödik Lajos túnya, és rest.

Vége a' Nagy Károly Lineájából való Királyoknak.

Húgó Capétusnak Lineájából való Frantzia Királyok.

996. Hűgó Capétus mindenekre alkalmatos Fejedelem.
1031. Robertus jó Fejedelem, de gyenge.
1060. Első Henricus hasonlóképpen gyenge.
1102. Első Fülep meg-vettettetik, mivel ő a' nagy dolgokban egéſz Uralkodása alatt magát nem avatta.
1137. Hatodik Lajos a' Vastag, magát tekéntetbe teſzi.
1180. Hetedik Lajos az ifjabbik, nem vólt előre látó, és az ő Kereſztes háborúja miatt, és Feleſégétűl való el-vállásáért ſzerentsétlen.
1223. Második Fülep (Augustus) tiſzteletre vágyódó, az orſzágláshoz értő, és hatalmas Úr vala.
1226. Nyóltzadik Lajos a' Kereſztes Vitézekkel az Albigensesek ellen mégyen.
1270. Szent Lajos, a' ki kilentzedik Lajos vólt, ſok dolgokba tsudálkozásra méltó.
1285. Harmadik Fülep, bátor; de közép ſzerű Fejedelem.
1314. Negyedik Fülep, a' ki ſzépnek nevezteteti, az ő uralkodása ſzorgalmatos meg-fontolást érdemel.
1316. Tizedik Lajos (Hurin) felette kegyetlen.
1322. Ötödik Fülep (Hoſzſzú) nem tudta magát az időhöz alkalmaſztatni.
1328. Negyedik Károly, (a' ki ſzép vólt.)
1350. Hatodik Fülep (Valois) ſzerentsétlen vólt az Anglusok ellen.

1364.

1364. Második János, Frantzia orſzágot hogy el-veſzti, azt vélte.
1380. Ötödik Károly (bölts) helyre állítója Frantzia orſzágnak.
1422. Hatodik Károly.

A' Német Orſzági Csáſzárok, és Királyok Venceslausig.

A' Frantzia Királyok el-veſztették 912-dik eſztendőbe Negyedik Lajos halálával, a' Csáſzárſágot, és Német orſzágot-is. A' Németek Conrádust a' Francóniai Hertzeget válaſztották Királynak.

936. Elsö Henricus (madaráſz) Saxóniai Hertzeg vólt.
973. Ottó az elsö, a' ki Nagynak neveztetett, Henricusnak fia vólt, Tizenkettödik János Pápától Csáſzárnak meg-koronáztatik, és Nagy Károly Csáſzárnak nyomába hágott.
983. Második Ottó az elsönek fia.
1002. Harmadik Ottó második Ottónak fia.
1024. Második Henricus Saxóniai házból való.
1039. Második Conrádus Francóniai.
1056. Harmadik Henricus ennek fia.
1106. Negyedik Henricus harmadik Henricusnak fia.
1125. Ötödik Henricus negyediknek fia.
1137. Lothárius Suplinburgi Gróf.
1125. Harmadik Conrádus Sváb Orſzági Hertzeg.
1190. Elsö Fridericus (Barbarossa) Conrádus Bátyának fia.
1197. Hatodik Henricus elsö Fridericusnak fia.
1208. Fülep Henricusnak Öttse.

1212.

1212. Negyedik Ottó Braunsvaigi Hertzeg.
1250. Második Fridericus, Hatodik Henricusnak fia.
1256. Vilhelmus, Holandiából való.
2191. Rudolphus Haubſpurgi.
1308. Albertus első Austriai.
1313. Hetedik Henricus Luxenburgi Gróf.
1346. Ötödik Lajos Bavériai Hertzeg.
1378. Negyedik Károly Morva orſzágból való.
1410. Venceslaus negyedik Károlynak fia.

Angliai Királyok.

Miólta

a' Normannusok meg-vették ezen Orſzágot egéſzlen Ötödik Henricus Királyig.

1087. Első Vilhelmus, a' ki első meg-hódoltató vólt.
1110. Második Veres Szakállú Vilhelmus, a' ki dib dáb Király vólt.
1135. Első Henricus fortélyos Trónus rabló.
1154. Istvány második Zsivány, de nem olly ſzerentsés Trónus rabló.
1189. Második Henricus (Plantageneta) nagyon hatalmas Úr, de azon pörlekedésbe a' Papok Immunitásáról ſzerentsétlen.
1199. Első Richardus tudatlan Hadi Vezér.
1216. János (orſzág nélkül való) Augustus Fülep által tartománnyaitól meg-foſztatik, az Angliai Nagyok alá kéntelenítettik magát vetni, és maga jó akarattyából a' Pápának Vasallusa léſzen.
1272. Harmadik Henricus ajtatos, de gyenge, az Urak vele tsak jádzanak.

1304.

1307. Első Eduardus bölts, és mindenekre alkalmatos, Scótiát meg-hódíttya.

1327. Második Eduardus a' maga kedvesseinek Sclávusa, maga feleſége által a' Trónusról le-vettetik.

1377. Harmadik Eduardus ditsőſégesen uralkodik nagy kárára Frantzia orſzágnak.

1399. Második Richardus le-vettettetik, és meg-öletetik.

1413. Negyedik Henricus Trónus rabló, de nagy érdemű Fejedelem, Ötödik Henricusnak Attya. Ő magát Frantzia Királynak meg-koronáztatta.

A' Dániai Királyok.

A' Dániai kis orſzágnak egy testbe való egyeztetéséről, vagy-is a' régi Goremről egéſz a' Calmári egyeztetésig, melly magába foglal három éſzakon fekvő Birodalmakat.

935. Az öreg Gorm, utólsó Pogány Király, egéſz Dániát egy orſzággá egyesíti.

989. Harald Blaatand első meg-kereſzteltetett Király egéſz Dániába.

1014. Svend Tveskieg meg-hódíttya Angliát.

1036. Knut, a' ki Nagynak neveztetett, Dániának, Angliának, és Norvégiának Királlya.

1042. Hardeknut.

1047. Mágnus, a' ki jónak neveztetett, Dániának, és Norvégiának Királlya.

1074. Suend Estrithson tanúlt, és nevezetes Fejedelem.

1080.

1080. Harald Hein gyenge Fejedelem.

1086. Szent Knut, a' ki a' Papokhoz hajlandó vólt, meg-ölettetett.

1095. Éhező Olaf; az éhſégről nyerte ezen nevet.

1103. Erich Ejegod egy a' leg-jobb Királyok közül való.

1134. Miklós az ő fia kegyetlen egy gyilkos, a' ki mind Attyának, mind magának halálát okozta.

1137. Erich Emun.

1147. Erich Lamm.

1156. Knut, a' ki ötödik vólt.

1157. Svend Grathe orſzágol ſok viſzſza vonások után ötödik Knuttal, és első Valdemárral Dániába.

1182. Első Valdemár, utóllyára egyedül maga Dániai Király, nagy és hatalmas Fejedelem.

1202. Hatodik Knut az előtte valónak öregebbik fia. Ez-is nevezetes egy Fejedelem.

1241. Második Valdemár az előtte valónak Öttse, a' győzedelmekről, és törvény tételekről Nagy.

1250. Erich Plogpenning maga testvérétül, a' ki utánna következett agyon verettetik.

1252. Abel, az éſzaki Frisiabéliek által egy tsatába meg-ölettetik. Az ő maradéki Slesviki Hertzegekké lettek, és majd mindég a' Dániai Királyoknak ellenſégei vóltak.

1259. Kristóf az előtte valónak Öttse. Belső nyúghatatlanſágok.

1286. Erich Slipping. Ennek nyughatatlan uralkodása vólt.

1319. Erich Mendved, az elsőnek fia, érdemes Fejedelem.

1333. Második Kristóf, az előtte valónak testvére, felette ſzerentsétlen, mellynek maga vólt oka.

1375. Valdomár Atterdag, második Kristófnak fia, helyre hozta fénnyét, és Méltóſágát orſzágának.
1387. Oluf az előtte való Leányának fia.
1412. Margarétha az előbbeninek Annya. Ez vala el-kezdője azon nagy hírű Calmári Egyesſégnek.

Svétziai Királyok.

Az első Olaf Skötkonunk nevezetű Kereſztény Királytól fogva a' Calmári Egyesſégig, a' melly magába foglalta a' három, éſzaki réſzen feküvő orſzágokat.

1026. Olaf Skötkonung vette-fel a' Kereſztényſéget, és ő első nevezte magát Svétziai Királynak.
1061. Az öreg Emund, a' Papoktól igazſágtalanúl neveztetett Svétziai nyelven Hin Slemne, az az: pesſimus, leg-roſzſzabb.
1066. Stenkil. Egy új Királyi Familiának Törsöke.
1080. Haakon. E' veresnek mondattatott.
1112. Ingó az öregebb, és Halstán egytestvérek.
1129. Fülep, és az ifjabb Ingó.
1155. Az öreg Sverkér.
1160. Szent Erik.
1250. A' Sverkér, és Erik Házaknál változva megmarad az orſzáglás mindenféle nyughatatlanſágok, és erőſzakok között tovább 100 eſztendöknél.
1239. Valdemár azon nevezetes Birger Jarlsnek fia maga uralkodik, de ſzerentsétlenül, és dítséretlenül.
1290. Magnus Ladulaus, az előtte valónak Öttse.

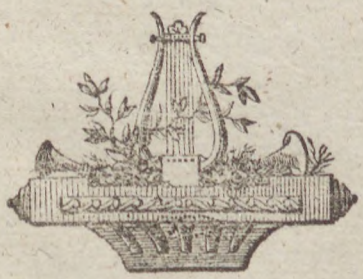
1321.

1321. Birger, a' ki maga testvéreit egy toronyba addig éheztette, míg meg-nem hóltak.

1365. Magnus Smek, az agyon éheztetett Erichnek fia. Ötet követöje Albert a' Meklenburgi Hertzeget fogſágba vetteti.

1388. Albert meg-útáltattya magát, és Margarétha Királynénak kénſzeríttetik a' Trónust oda engedni. Margarétha Dániának, Norvégiának, és Svétziának Királynéja véghez viſzi a' Calmári Uniót, az az: Egyesſéget 1397-dik eſztendőbe.

Mivel ſem Milót Apátur, ſem pedig annak Fordítója Christiani Úr, magok által munkált Chronologiákba Magyar Hazánknak nagy érdemű koronás Királlyait ki nem tették, fogok én találni helyet ezen munkámnak valamelly köttetébe, éppen ollyan alkalmatos hellyet, a' hová leg-jobban fog illeni azoknak Chronologiája. Mostan tsak ezen Chronologiákkal zárom-bé ezen ötödik Köttetemet.

Censura Rei Iudicatae iubet ex Alexi
cor. inscriptii p. 34, n. 35.
Vendicio Assertionis pro tribuno p.
Adriani C. p. 99.
Falsa proba agnoscentis 132
De religione Romani d. 141.
Vera probationis caudenus 201.
Perfidia militis — 202
Fabula Gaudiosi Brunjani 214
Commodia Sacerdotis 283

GVADANI

HISTORIA

5